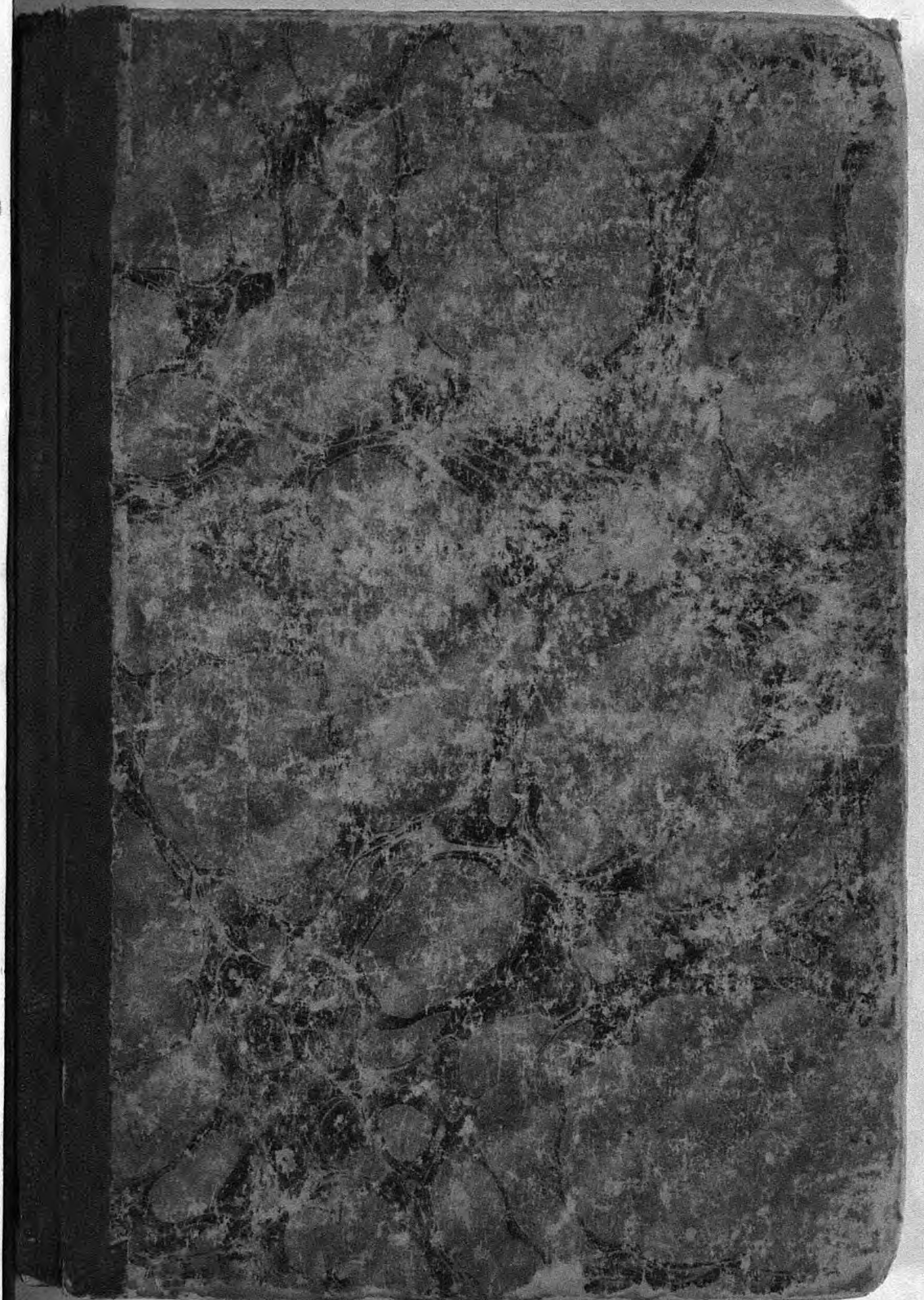

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

GRVER-00715

Βαλ. Γκαλιζου

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αριθμ. βιβλίου	52413
Ημερ. λήξης	21-3-86
Τιμή	2.00

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βερόιας

'Επιμνήθη ἀντί χροσίου ἀρχιεπ. 11.
'Επιμνήτω τοῦ Χρήστου Παπαδοπούλου.
'Εν Κωνσταντινουπόλει τῇ 8^ῃ Σεπτεμβρίου

- ἔτος 1884 -

'Εν Παρίσι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΙΕΡΕΥΣ
ΧΡ. ΓΚΑΛΙΤΣΟΣ

ΤΩ,

ΤΗΝ ΕΥΠΡΕΠΕΙΑΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

ΔΙΑΚΑΩΣ ΑΓΑΠΗΣΑΝΤΙ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙ

ΤΟΥ

ΕΝ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΠΑΝΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ

ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΤΩ ΛΕΣΒΙΩ,

ΕΜΩ ΔΕ

ΚΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑ ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗ,

ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ ΤΑΥΤΗΝ

ΠΑΝΕΥΔΕΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

ΕΥΓΝΩΜΩΝ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΥΙΟΣ

Α. Γ. ΠΑΛΑΜΑΣ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΙΩΑΚΕΙΜ ἐπιθεδαιοῦ.

Ἀριθμ. πρωτ. 3453.

Ἡ Κεντρικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ἐν ὄψει τὴν ὑπὸ τοῦ παροσιολογιωτάτου ἀρχιμανδρίτου κ. Γρηγορίου Παλαμᾶ συνταχθεῖσαν **Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Λειτουργικὴν** καὶ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 912 αἰτήσεως αὐτοῦ παραπεμφθεῖσαν πρὸς ἐξέτασιν αὐτῇ, ἐγκρίνει ταύτης τὴν ἐκδοσιν καὶ συνίστησιν αὐτὴν καὶ ὡς βιβλίον διὰ τὰ τῶν Ὁρθόδοξων σχολεία διδακτικὸν καὶ διὰ πάντα χριστιανὸν χρήσιμον.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, τῇ 26 αὐγούστου 1883.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

† ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ ΜΕΘΟΔΙΟΣ.

ΤΑ ΜΕΛΗ

- † Ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελλος ΙΩΑΚΕΙΜ.
- † Ἀρχιμανδρίτης ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ.
- † Ἀρχιμανδρίτης ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ.
- † Ἀρχιμανδρίτης ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ.

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

† Μέγας Ἀρχιμανδρίτης ΛΕΟΝΤΙΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἡ ἀνὰ χεῖρας Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Λειτουργικὴ συντάσσεται, ὅπως χρησιμεύσῃ οὐ μόνον ὡς διδακτικὸν ἐγχειρίδιον ἐν ᾧ πασι τοῖς ὀρθοδόξοις χριστιανικοῖς σχολείοις, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνάγνωσμα εὐσεβὲς καὶ λίαν ἅμα ψυχωφελὲς παρτὶ ὀρθοδόξῳ χριστιανῷ. Ἐφ' ᾧ καὶ ἡμεῖς οὐδόλως ὠκνήσαμεν, ἵνα ἐκτενέστερόν πως καὶ λεπτομερέστερον τὰ ἐν αὐτῇ ἐπεξεργασθῶμεν, ἐκπληροῦντες οὕτω τὸν διπλοῦν τοῦτον τῆς συγγραφῆς ταύτης σκοπὸν· διότι ὁ μὲν διδάσκαλος, ὁδηγούμενος ὑπὸ τε τοῦ χρόνου καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς διαροητικῆς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀναπτύξεως, δύναται κατὰ βούλησιν τὰ ἐκλέγῃ πρὸς διδασκαλίαν τὰ σπουδαιότερα καὶ μᾶλλον δύσληπτα τῶν ἐν τῇ βίβλῳ ταύτῃ κεφαλαίων, καταλιμπάνων τὰ λοιπὰ εἰς τὴν κατ' ἰδίαν μελέτην καὶ ἀνάγνωσιν τῶν διδασκομένων. Ὁ δὲ χριστιανός, καὶ ἐξαιρέτως ὁ κληρικός, δύναται ἐν ᾧρᾳ ἀνέσεως τὰ ἀναγινώσκειν τὰ πάντα, εὐρίσκων ἐν αὐτοῖς τὴν διασάφησιν καὶ τὴν λύσιν πάσης τυγχὼν αὐτοῦ ἀπορίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Τί ὀνομάζομεν Θεόν ;

Θεὸν ὀνομάζομεν τὸ ὕψιστον, ἄπειρον καὶ παντέλειον ὄν, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, ἐμψυχὰ τε καὶ ἄψυχα, καὶ προνοεῖ πανσόφως περὶ πάντων.

Ποῖον τὸ πρὸς τὸν Θεὸν χρέος καὶ καθήκον τοῦ ἀνθρώπου ;

Ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπος εἶναι τὸ μόνον καθ' ἅπασαν τὴν ὀρωμένην ταύτην φύσιν δημιουργήμα, τὸ ὁποῖον ὁ Θεός, πλάσας κατ' ἰδίαν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, ἐπροίκισε διὰ ψυχῆς ἀθανάτου καὶ διὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐλευθερίας, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἔχει χρέος καὶ καθήκον ἱερὸν καὶ ἀπαραίτητον, ὅπως διηνεκῶς ἀναπέμψη λατρείαν καὶ χάριτας καὶ δοξολογίαν εἰς τὸν Θεόν, ὡς τὸν δημιουργὸν καὶ προνοητὴν οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν περὶ αὐτὸν κτισμάτων, ἐφ' ὧν οὗτος ὠρίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βασιλεὺς καὶ κύριος.

Τίς ἐδίδαξεν εἰς τὸν ἀνθρώπον τὸ καθήκον τοῦτο ;

Αὐτὸς ὁ Θεός ἐδίδαξεν εἰς τὸν ἀνθρώπον τὸ καθήκον τοῦτο διαπάξας αὐτὸν νὰ ἀγιαῖζῃ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν ὅχι μόνον ἐσωτερικῶς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ἤτοι νοερῶς, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῶς διὰ τῶν διαφορῶν τοῦ σώματος

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

αὐτοῦ αἰσθήσεων, ἤτοι σωματικῶς, ἐφ' ᾧ διώρισε καὶ τὰς τῶν θυσιῶν προσφοράς.

Ποῦ ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς πτώσεως καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν ἐλάτρευε τὸν Θεόν;

Ὁ πρῶτος τόπος, ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ ἐξεπλήρου τὸ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦτο καθήκον, ἦν ὁ παραδείσος, τὸ μακάριον ἐκεῖνο τῶν πρωτοπλάστων ἐνδιαίτημα. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ παραδείσου ἐξωσιν, ὁ μὲν ἄνθρωπος ἐξηκολούθει νὰ ἐκπλήρῃ τὸ καθήκον τοῦτο πανταχοῦ τῆς γῆς, ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκετο· ὁ δὲ Θεός, ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον εὐσπλαγγνίᾳ, δὲν ἔπαυσε πάντοτε μέχρι τῆς ἐπὶ γῆς αὐτοῦ ἐμφανίσεως νὰ ὑποδεικνύῃ εἰς αὐτὸν ποικιλοτρόπως ὅχι μόνον τὸ μέρος, ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος ὤφειλε νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ προσφέρῃ πάντοτε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὀφειλομένην λατρείαν αὐτοῦ.

Ποῦ καὶ πῶς κατ' ἀρχὰς οἱ ἄνθρωποι προσέφερον τὴν πρὸς τὸν Θεὸν λατρείαν αὐτῶν;

Κατ' ἀρχὰς, ὅποτε δηλονότι δὲν ὑπῆρχον εἰσέτι ὠρισμένα διὰ τὴν θείαν λατρείαν μέρη, οἱ ἄνθρωποι, θέλοντες νὰ προσφέρωσι λατρείαν εἰς τὸν Θεόν, συνηθροίζοντο συνήθως ὁμοῦ ἐν ὑπαίθρῳ εἰς μέρος, τὸ ὅποιον οὗτοι ἦ ἔκρινον πρὸς τοῦτο καταλληλότερον, ἢ ἐπίστευον, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπεδείκνυνεν ἐν αὐτῷ ἰδιαζόντως τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ ἀνήγειρον κατὰ πρῶτον διὰ λίθων ὕψωμά τι, ὡς θυσιαστήριον, ἔθετον ἐφεξῆς ἐπ' αὐτοῦ ξύλα καὶ ἐπὶ τῶν ξύλων τὴν προσφορὰν αὐτῶν καὶ οὕτως ἔκαιον ταῦτα· τούτων δὲ καιομένων, προσηύχοντο οἱ πάντες ὁμοῦ, ὅπως ὁ Θεός, προσδεξάμενος τὴν θυσίαν αὐτῶν, εὐλογήσῃ διὰ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τοὺς προσφέροντας ταύτην.

Τίς προσέφερε τὴν θυσίαν καὶ πῶς οἱ λοιποὶ προσήρχοντο εἰς αὐτήν;

Τὴν θυσίαν ταύτην προσέφερε, τουτέστιν ἐξέλεγε τὸ θυμα, ἔσφαζεν αὐτό, ἐκαθάριζε καὶ ἔκαεν ἐκάστοτε ὁ πατριάρχης, ἦτοι ὁ πρεσβύτερος τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας· ὅλα δὲ τὰ λοιπὰ αὐτῆς μέλη, παρόντα πάντοτε ἐν τῇ προσφορᾷ τῆς θυσίας ταύτης, συμπροσήρχοντο μετ' αὐτοῦ. Προσῆρχοντο δὲ πάντες οὗτοι εἰς τὴν θυσίαν, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐκαθάριζον ἑαυτοὺς, λούοντες τὰ σώματα αὐτῶν καὶ ἐνδύμενοι συνάμα καὶ ἐνδύματα καθαρὰ, ὡς σύμβολον καὶ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν καθαρότητος.

Πῶς ὁ Θεὸς διέταξε τὰ τῆς λατρείας διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τοῦ Σινᾶ;

Ὁ Θεὸς δούς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ εἰς τὸν προφήτην Μωϋσῆν τὰς πλάκας τοῦ νόμου, ἀπεκάλυψε συνάμα εἰς αὐτὸν πῶς νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ νὰ διατάξῃ ἐν αὐτῇ τὰ τῆς θείας λατρείας. Ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως λοιπὸν ἡ πρὸς τὸν θεὸν λατρεία τοῦ ἀνθρώπου ἔλαβεν ὠρισμένην μορφήν· διότι τότε ὠρίσθησαν καὶ ὁ τόπος καὶ ὁ καιρὸς, καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὤφειλον τοῦ λοιποῦ οἱ πιστοὶ νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν θεὸν τὴν λατρείαν αὐτῶν καὶ νὰ προσεύχωνται. Ὅλαι δὲ αἱ διατάξεις αὗται τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἦσαν οἷόν τις προπαρασκευὴ καὶ τύπος τῆς ἡμετέρας χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Τίς ὁ τόπος τῆς δημοσίας λατρείας ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ;

Ὁ πρῶτος τόπος, τὸν ὅποιον ὁ Θεὸς διέταξε διὰ τοῦ Μωϋσέως, ἵνα οἱ πιστοὶ οἰκοδομήσωσι πρὸς δημοσίαν αὐτῷ λατρείαν, ἦτον ἡ ὀνομαζομένη ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου. Ἡ σκηνὴ αὕτη, ἔχουσα τὴν εἴσοδον ἐξ ἀνατολῶν, ὅθεν προσεδοχάτο ἡ ἀνατο-

λή τῆς ἐπηγγελμένης τῷ ἀνθρώπῳ σωτηρίας, συνίστατο μὲν ἐκ πλήθους στύλων, κεκαλυμμένων δι' ἀργυρίου καὶ συντηγμένων διὰ παραπετασμάτων, καὶ ἐκ τεσσάρων αὐλαιῶν, διηρεῖτο δὲ εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ὠνομάζετο ἅγια ἁγίων¹, τὸ δεύτερον θυσιαστήριον² καὶ τὸ τρίτον αὐλή³. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἑπτὰ ὡς ἑγγιστα αἰῶνων ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως Δαβὶδ, ὁ σοφὸς Σολομὼν, ἀντὶ τῆς σκηνῆς ὠκοδόμησε, κατὰ τὸ σχέδιον καὶ τὰς διαιρέσεις αὐτῆς, ἐπὶ τοῦ ὄρους Μωρία ἐν Ἱερουσαλὴμ ναόν, πολλῶν τῆς σκηνῆς μεγαλοπρεπέστερον καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, καὶ κατὰ τὴν τέχνην, καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον, καὶ κατὰ τὴν πολυτέλειαν πάντων τῶν ἐν αὐτῷ· ἐφ' ᾧ καὶ ἐθαύμασαν τὸν ναὸν τοῦτον πάντες οἱ τε σύγχρονοι καὶ οἱ μετὰ ταῦτα αἰῶνες.

Τίς ὁ καιρὸς τῆς λατρείας ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ;

Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καιροί, ἀφιερωμένοι κατὰ θέαν διαταγὴν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν, ἦτοι ἡμέραι ἑορτῆς, ἦσαν

1) τὸ σάββατον, ἡ ἐβδόμη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος, εἰς μνήμην τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας·

2) τὸ πάσχα, εἰς μνημόσυνον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑβραίων ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων·

3) ἡ πεντηκοστή, εἰς μνήμην τῆς ἐπὶ τοῦ Σινᾶ δοθείσης νομοθεσίας·

4) ἡ ἡμέρα τοῦ καθαρισμοῦ, καθ' ἣν ὁ ἀρχιερεὺς προσέφερον ἰδίαν θυσίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ εἰσήρχετο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων·

5) ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας, εἰς μνημόσυνον τῆς

1) Ὃπου εἰσήρχετο μόνον ὁ ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἔνιαυτοῦ.

2) Ὃπου εἰσερχόμενοι οἱ ἱερεῖς προσέφερον τὰς θυσίας.

3) Ὃπου ἔστατο ὁ λαός.

τεσσαρακονταετούς ἐν τῇ ἐρήμῳ περιπλανήσεως, ἦν ἐώρταζον ἀπὸ τῆς 15 ἕως τῆς 22 τοῦ Σεπτεμβρίου, καθήμενοι ὑπὸ καλύβας καὶ σκηνάς ἐκ διαφόρων κλάδων κατασκευασμένους πρὸς ἐνθύμησιν, ὅτι κατὰ τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ περιπλάνησιν αὐτῶν κατώκουον ἐν σκηναῖς·

6) ἡ νεομηνία, ἥτοι ἡ νέα σελήνη·

7) ἡ ἡμέρα τοῦ νέου ἔτους, ἥτις καὶ ἐορτὴ τῶν σαλπίνγων ἐλέγετο·

8) τὸ σαββατικὸν ἔτος, ἥτοι πᾶν ἑβδομον ἔτος, καὶ

9) τὸ ἰουβιλαϊον, ἥτοι πᾶν πεντηκοστὸν ἔτος.

Κατὰ τὰ δύο μὲν ταῦτα ἔτη καταπαύετο πᾶσα γεωργικὴ ἐργασία, συνεχωροῦντο ὅλα τὰ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους χρέη, καὶ ἀπηλευθεροῦντο οἱ δοῦλοι· κατὰ τὰς ὀκτὼ δὲ ἡμέρας τῆς σκηνοπηγίας ἀνεγινώσκετο ὁ νόμος εἰς ἐπήκοον ὅλου τοῦ λαοῦ.

Τίνα τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ διὰ τὴν ἐν τῷ ναῷ ὑπηρεσίαν ὠρισμένα πρόσωπα;

Πρόσωπα καθωρισμένα, ἵνα ὑπηρετῶσιν ἐν τῇ σκηνῇ καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ναῷ, ἐνδύόμενα ἰδίας, ἐπὶ τούτῳ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως καθορισθείσας, λειτουργικὰς στολάς, ἦσαν 1) ὁ ἀρχιερεὺς. 2) οἱ ἱερεῖς καὶ 3) οἱ λεῦται. Ὁ μὲν ἀρχιερεὺς, ὢν πάντοτε εἰς, προσέφερε τὰς θυσίας, καὶ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ καθαρισμοῦ, προσφέρων ἱλαστήριον θυσίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἁγνοημάτων, εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ ἐκεῖ ἐνώπιον τῆς κιβωτοῦ ἐρράντιζε διὰ τοῦ αἵματος τῆς θυσίας. Οἱ δὲ ἱερεῖς ἦσαν πολλοὶ καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸ θυσιαστήριον· καθήκοντα αὐτῶν ἦσαν

1) νὰ προσφέρωσι θυσίας καθ' ἐκάστην, πρωὶ καὶ ἑσπέρας·

- 2) νά ανάπτωσι τήν ἐπτάρῳτον λυχνίαν·
 - 3) νά θυμιάζωσι·
 - 4) κατὰ πᾶν σάββατον νά ἀλλάζωσι τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως·
 - 5) διὰ σάλπιγγος νά προσκαλῶσι τὸν λαὸν εἰς τὴν ἑορτὴν καὶ εἰς τὸν πόλεμον·
 - 6) νά καθαρίζωσι τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς λέπρας, καὶ
 - 7) νά διδάσκωσι τὸν λαὸν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ.
- Ἐπίσης καὶ οἱ Λευῖται ἦσαν πολλοί· καθήκον δὲ εἶχον·

- 1) νά βοτθῶσι τοὺς ἱερεῖς ἐν τῇ τῶν θυσιῶν προσφορᾷ·
- 2) νά ψάλλωσιν ἐν τῇ σκηνῇ·
- 3) νά μεταφέρωσι τὴν σκηνὴν μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἀφ' ἐνὸς τόπου εἰς ἄλλον καὶ νά ἰδρύωσιν αὐτήν, ὅπου ἦτον ἀνάγκη, καὶ τελευταῖον νά φυλάττωσιν αὐτήν καὶ νά μεριμνῶσι περὶ τῆς καθαριότητος ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ ἀντικειμένων.

Τίς ὁ τρόπος τῆς λατρείας ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ;

Οἱ ἱερεῖς πρὸ τῆς ἱεροπραξίας ἐν ἰδίῳ, ἐν τῇ αὐλῇ τῆς σκηνῆς κειμένῳ, νιπτῆρι ἐνιπτον πρῶτον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας εἰς δεῖγμα τῆς ψυχικῆς αὐτῶν καθαρότητος· ἐφεξῆς ἐν τῷ αὐτῷ νιπτῆρι ἐκαθαρίζοντο προπαρασκευαζόμενα καὶ τὰ ἐκ ζώων τῷ Θεῷ προσφερόμενα θύματα.

Τὰ οὕτω δὲ παρεσκευασμένα θύματα ἐπέθετον οἱ ἱερεῖς μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ὅπου καὶ ἐκαίοντο. Εἰς θυσίαν προσεφέροντο μόσχοι, δαμάλεις, κριοί, πρόβατα, αἴγες, περισσότεραὶ καὶ τρυγόνες· ἄλλ' ἐκτὸς τῶν αἱματηρῶν τούτων θυσιῶν ὑπῆρχον καὶ ἀναιμάκτοι θυσαί· ὡς τοιαῦται δὲ ἦσαν ἐν χρήσει τὸ ἄλευρον, τὸ ἔλαιον, τὸ θυμίαμα, τὸ ἄλας καὶ ὁ οἶνος.

Τοιοῦτοτρόπως διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ

Μωυσέως ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ὀφειλομένη πρὸς τὸν δημιουργὸν καὶ προνοητὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου λατρεία, καὶ οὕτως αὕτη ἐξετελεῖτο πιστῶς καὶ ἀνελλιπῶς τὸ πρῶτον ἐν τῇ σκηνῇ, εἰτα δὲ ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ διαθήκῃ, ἥτις προδιετύπου καὶ ἐξεικόνιζε κατὰ πάντα τὴν μακαρίαν ἐποχὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Πότε ἄρχεται ἡ Καινὴ Διαθήκη ;

Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἄρχεται ἡ Καινὴ Διαθήκη· ἐντεῦθεν δὲ ἄρχεται καὶ ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἡ περιλαμβάνουσα τὸ σύνολον τῶν ἀπανταχοῦ γῆς εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἰδρύεται πρὸς δημοσίαν τῶν χριστιανῶν λατρείαν οὐχὶ πλέον εἰς μόνον ναὸς, ὡς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἀλλὰ χιλιάδες ὅλοι ναῶν, καθ' ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, ἐν οἷς, προσερχόμενοι οἱ χριστιανοί, προσφέρουσι καθ' ἑκάστην τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα αὐτῶν ὀφειλομένην λατρείαν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν.

Τί προτίθεται ἡ λειτουργικὴ καὶ πῶς αὕτη διαιρεῖται ;

Ἡ λειτουργικὴ προτίθεται νὰ διδάξῃ ἕκαστον χριστιανὸν πάντα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν χριστιανικὸν ναὸν καὶ τὴν χριστιανικὴν λατρείαν· διὰ τοῦτο αὕτη διαιρεῖται εἰς ἕξ κεφάλαια, ὧν τὸ μὲν Α' ἐκτίθησι καὶ ἐξηγεῖ πάντα τὰ περὶ ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διαφόρων ἱερῶν σκευῶν, ἀμφίων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, τὸ δὲ Β' διαλαμβάνει περὶ τῶν ὀρισμένων πρὸς τὴν τοῦ ναοῦ ὑπηρεσίαν ἱερῶν προσώπων καὶ τῶν λειτουργικῶν αὐτῶν ὁτολῶν· τὸ Γ' περιγράφει πάσας τὰς κατὰ καιροὺς τελουμένας ἐν τῷ ναῷ τακτικὰς καὶ κοινὰς ἱεράς ἀκολουθίας καὶ τὰ ἐπ' αὐταῖς ἀναγινωσκόμενα καὶ

ψαλλόμενα· τὸ Δ' τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀκολουθίαις μεταχειριζόμενα βιβλία· τὸ Ε' ἐρμηνεύει τὴν θεϊαν καὶ ἱερὰν λειτουργίαν καὶ τὸ Σ' ἀπαριθμεῖ τὰς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθωρισμένας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους διαφόρους ἑορτὰς καὶ νηστείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΝΑΟΥ, ΤΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΥΤῳ ΙΕΡΩΝ
ΣΚΕΥΩΝ, ΑΜΦΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ.

Τί ὀνομάζεται χριστιανικὸς ναὸς ;

Χριστιανικὸς ναὸς ὀνομάζεται τὸ οἰκοδόμημα ἐκεῖνο, τὸ ὅποτον ἐγκαινιάζομενον καὶ καθαγιαζόμενον δι' ἰδίας ἱεροπραξίας, ἥτις καὶ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων ὀνομάζεται, χρησιμεύει, ὅπως οἱ χριστιανοὶ καθ' ὥρισμέναν τῆς ἡμέρας ὥρας συνέρχωνται ἐν αὐτῷ εἰς δημοσίαν τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι Χριστῷ λατρείαν εἰς προσφορὰν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ἥτοι τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν λοιπῶν ἱερῶν μυστηρίων τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Πῶς ἄλλως ὀνομάζεται ὁ χριστιανικὸς ναὸς ;

Ὁ χριστιανικὸς ναὸς ὀνομάζεται προσέτι

1) Ἐκκλησία· διότι ἐν αὐτῷ συνέρχονται οἱ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὀρθόδοξον εἰς τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν ὁμολογοῦντες, οὗ τὸ ἄθροισμα καλεῖται ἐκκλησία.

2) ναὸς Θεοῦ, καὶ οἶκος Κυρίου καὶ κυριακόν, ὡς τόπος, ἐν ᾧ ἀοράτως παρίσταται ὁ Θεὸς καὶ Κύριος

καὶ ἐν ᾧ καταπέμπεται ἡ εὐλογία καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐν αὐτῷ προσερχομένων· καὶ

3) οἶκος προσευχῆς καὶ εὐκλήριος οἶκος, διότι οὐ μόνον ἐν αὐτῷ συναθροίζονται οἱ χριστιανοὶ πρὸς κοινὴν προσευχὴν καὶ δοξολογίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ ὀρώμενον καὶ τελούμενον κινεῖ τὸν χριστιανὸν εἰς προσευχὴν καὶ συντελεῖ εἰς ἀνύψωσιν τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

Ὅποιον σχῆμα ἔχουσι ἐξωτερικῶς αἱ ἐκκλησίαι;

Αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἔχουσι συνήθως ἑξωθεν ἄλλαι μὲν τὸ σχῆμα κιβωτοῦ ἢ πλοίου, ὡς σύμβολον τοῦ ὅτι οἱ χριστιανοὶ δὲν ἔχουσιν ἐπὶ τῆς γῆς μένουσαν πατρίδα, ἀλλ' ὀφείλουσιν ἀδιαλείπτως νὰ πλέωσι κατευθυνόμενοι εἰς τὸν αἰώνιον λιμένα, τὸν οὐρανόν, ἄλλαι δὲ τὸ σχῆμα καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ· διότι οὗτός ἐστι τὸ μόνον σταθερόν καὶ ἀκράδαντον τῆς Ἐκκλησίας θεμέλιον καὶ ἡ μόνη ἀσφαλὴς ὁδός, δι' ἧς ὁ χριστιανὸς δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰσὶ δὲ πάντοτε αἱ ἐκκλησίαι ἐστραμμέναι πρὸς ἀνατολάς· διότι, καθὼς ἐξ ἀνατολῶν ἀνατέλλει ὁ τὴν φύσιν ἅπασαν ζωογονῶν ἥλιος, οὕτω καὶ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ διαλύσας τὰ σκότῃ τῆς πλάνης καὶ καθοδηγήσας τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀληθεῖ θεογνωσίαν, ἡ σωτηρία δηλονότι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξ ἀνατολῶν ἀνατέταλκε καὶ ἐκεῖ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἰουδαίᾳ ἐγεννήθη καὶ ἐδίδαξε καὶ ἔπαθε καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ δὲ ἐθεμελιώθη καὶ ἡ ἡμετέρα πίστις καὶ ἰδρύθη ἡ πρώτη ἐπὶ γῆς χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ὁ νέος οὗτος παράδεισος, οὗτινος σύμβολον καὶ τύπος ἦν ὁ ἐπίγειος ἐκεῖνος παράδεισος, ὃν ὁ Θεὸς ἐφύτευσε κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ἐν Ἑδὲμ κατὰ

ἀνατολὰς, καὶ πρὸς ὃν καὶ οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν ἐστραμμένους πάντοτε τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἐν ὀνόματι τίνος οἰκοδομοῦνται αἱ ἐκκλησίαι ;

Αἱ καθ' ἅπασαν τὴν χριστιανικὴν οἰκουμένην οἰκοδομοῦμεναι ἐκκλησίαι καὶ εὐκτήριοι οἶκοι εἰσὶ πολλοὶ καὶ διάφοροι. Μολονότι δὲ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν καθαγιαζόνται εἰς τὸ ὄνομα τῆς παναγίας Τριάδος ἡ ἐνὸς τῶν τριῶν αὐτῆς προσκυνητῶν προσώπων, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἕτεροι εἰς ὄνομα τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ ἕτεροι τελευταῖον εἰς τιμὴν ἐνὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἡ ἱεραρχῶν, ἡ μαρτύρων, ἡ ὁσίων, ἡ ἀσκητῶν, ἡ λοιπῶν ἁγίων, τῷ Θεῷ εὐαρεστησάντων ἀνθρώπων, οὐχ ἥττον ὅμως ἀπαξάπαντες οὗτοί εἰσιν ἀνεξαιρέτως ναοὶ Κυρίου καὶ ναοὶ Θεοῦ, διότι ἐν αὐτοῖς ἀνυμνεῖται καὶ δοξολογεῖται τὸ ὄνομα τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἐν Τριάδι Θεοῦ, ὅστις δεδόξασται ἐν πᾶσι τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.

Πῶς ὀφείλομεν ἱστασθαι ἐν τῷ ναῷ ;

Ἐπειδὴ ὁ ναὸς εἶναι, ὡς εἴρηται, τόπος, ἐν ᾧ ἀοράτως παρίσταται αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ δημιουργὸς καὶ προνοητὴς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ καθήκον ἔχουσι ἱερόν καὶ ἀπαραίτητον οὐ μόνον νὰ ἐπισκεπτώμεθα τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, κατὰ τὰς τεταγμένας μάλιστα ἑορτάς, καὶ οὕτω πάντες ὁμοῦ δοξάζωμεν καὶ ἀνυμνῶμεν τὸν Θεὸν δι' ὅσας οὗτος παρέσχε καὶ παρέχει ἡμῖν ἀδιαλείπτως ἀπείρους εὐεργεσίας καὶ ἀγαθὰ, ἐπίγειά τε καὶ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ προσερχόμενοι εἰς τὸν ναόν, ἐν καιρῷ μάλιστα προσευχῆς, νὰ ἱστάμεθα ἐν αὐτῷ ὀρθοί, μετὰ σεμνότητος, εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ, ἀκροώμενοι μετὰ μεγίστης προσοχῆς τῶν ἀναγινωσκομένων ἢ ψαλλομένων ἐν αὐτῷ, ἔχοντες πάντας τοὺς λογισμοὺς καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν πρὸς μόνον τὸν

Θεὸν προσηλωμένην καὶ παραμένοντες ἐκάστοτε μέχρι τοῦ τέλους πάσης ἱεροπραξίας, ἵν' οὕτω τύχωμεν τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐπικαλούμεθα διὰ τῶν προσευχῶν ἡμῶν.

Τί ὀνομάζονται ἱερὰ ἄμφια καὶ ἱερὰ σκεύη;

Ἰερὰ ἄμφια ὀνομάζοντα ὅλα τὰ ἐξ οἰουδήποτε ὑφάσματος ὑπάρχοντα ἐν τῷ ναῷ καλύμματα, παραπετάσματα ἢ στολαὶ ἱερατικάι. Ἰερὰ δὲ σκεύη λέγονται ὅλα τὰ ἐν τοῖς ναοῖς ἐκ διαφόρου ὕλης σκεύη, τὰ ὅποια χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μυστηρίων, ἢ εἰς ἄλλην οἰανδήποτε ἱεροπραξίαν καὶ χρῆσιν κατὰ τὰς διαφόρους τῆς Ἐκκλησίας ἀνάγκας, ἢ καὶ πρὸς καλλωπισμὸν τῶν ἱερῶν ναῶν. Τῶν ἱερῶν τούτων ἀμφίων καὶ σκευῶν, τῶν ἅπαξ ἐν τῷ ναῷ καθιερωθέντων, πᾶσα οἰαδήποτε ἄλλη ἰδίᾳ χρῆσις ἢ ἀποξένωσις αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ παινῇ ἀφορισμοῦ, καὶ τιμωρεῖται ὡς ἱεροσυλία.

Πῶς διαιρεῖται ἐσωτερικῶς ὁ χριστιανικὸς ναὸς καὶ τί εἰκονίζει ἡ διαίρεσις αὕτη;

Καθὼς ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ἐφεξῆς δὲ καὶ ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, διηρεῖτο εἰς τρία μέρη, ἥτοι τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τὸ θυσιαστήριον καὶ τὴν αὐλὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ χριστιανικὸς ναὸς διαιρεῖται ἐσωτερικῶς εἰς τρία κύρια μέρη: 1) εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, ἢ ἀπλῶς ἱερόν, 2) εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ 3) εἰς τὸν νάρθηκα, ὅστις καὶ πρόναος καὶ τράπεζα λέγεται. Ἡ εἰς τρία μέρη διαίρεσις αὕτη τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ εἰκονίζει

1) τὴν εἰς τρεῖς διακοσμήσεις διαίρεσιν πάντων τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλων·

2) τὴν τριττὴν τοῦ σύμπαντος διαίρεσιν εἰς οὐρανόν, γῆν καὶ καταχθόνια καὶ

3) τὰς τρεῖς τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως περιόδους, ἤτοι τὴν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως, τὴν ἀπὸ Μωϋσέως μέχρι Χριστοῦ καὶ τὴν ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀλλὰ συνάμα ἡ διαίρεσις αὐτῇ ὑποδεικνύει τρανῶς καὶ τὴν εἰς τρεῖς τάξεις διαίρεσιν τῶν Χριστιανῶν: ἤτοι τὴν τῶν κληρικῶν καὶ λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν τῶν πιστῶν, καὶ τὴν τῶν κατηχουμένων καὶ ἐν μεταβολῇ.

II.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ.

Τί ὀνομάζεται ἅγιον βῆμα, τί ἐξεικονίζει, καὶ ὅποια ἄλλα ὀνόματα τοῦτο φέρει;

Ἄγιον βῆμα ὀνομάζεται τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένον μέρος τοῦ ναοῦ, ὡς ὑψηλότερον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὅλου τοῦ λοιποῦ ναοῦ, καὶ χρησιμεῖον πρὸς εὐχερεστέραν τῶν πιστῶν διδασκαλίαν, ἅτε δὴ εὐρισκόμενον ἀπέναντι τῶν κάτω, ἐν τῷ κυρίως ναῷ, ἱσταμένων χριστιανῶν. Χωρίζεται δὲ ἀπὸ τοῦ ἐπιλοῖπου μέρους τοῦ ναοῦ καθ' ὅλον τὸ πλάτος αὐτοῦ διὰ τοῦ εἰκονοστασίου καὶ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτιστον καὶ οὐσιωδέστατον καὶ ἁγιώτατον παντὸς χριστιανικοῦ ναοῦ μέρος· διότι ἐν αὐτῷ προσφέρεται καθ' ἑκάστην ἡ ἀνάιμακτος ὑπὲρ τῶν τοῦ κόσμου ἁμαρτημάτων θυσία· ἐξεικονίζει δὲ τὸ ἅγιον βῆμα τὸν οὐρανόν, ἐν ᾧ ἀόρατως παρίσταται ὁ Θεός, περιστοιχούμενος καὶ δοξολογούμενος ὑπὸ τῶν Θρόνων, τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν Σεραφείμ. Διὰ τοῦτο ἡ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα εἰσοδος ἐπιτρέπεται εἰς μόνους τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς κληρικοὺς αὐτῆς, καὶ εἰς τοὺς χριστιανοὺς βασιλεῖς· ἀπαγορεύεται δὲ αὐστηρῶς μὲν εἰς τοὺς λαϊκοὺς,

ἐντελῶς δὲ εἰς τὰς γυναῖκας, ἐξαιρέσει μόνον τῶν ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ μοναζουσῶν. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα τὸ ἅγιον βῆμα ὀνομάζεται προσέτι καὶ θυσιαστήριον, ἱερὸν, ἁγίασμα, θεῖον ἄδυτον, ἄβατον καὶ ἱερατεῖον καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἅγιον τοῦ ναοῦ μέρος.

Ὅποιά τινα ἀντικείμενα περιλαμβάνει τὸ ἅγιον βῆμα;

Ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι περιλαμβάνονται ταῦτα· 1) ἡ ἁγία ἐπιλεγομένη τράπεζα· 2) ἡ πρόθεσις· 3) τὸ σύνθρονον, καὶ 4) τὸ σκευοφυλάκιον ἢ διακορικός.

1) ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ.

Τί ὀνομάζεται ἁγία τράπεζα;

Ἄγία τράπεζα ὀνομάζεται ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἁγίου βήματος, ἀπέναντι τῆς μεσαίας αὐτοῦ θύρας κειμένη τράπεζα, ἐπιλέγεται δὲ ἁγία· διότι ἐπ' αὐτῆς, ὡς ἐπὶ θυσιαστήριου, προσφέρεται ἡ ἀναίμακτος θυσία ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, ἥτοι μελίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ ἅμνος τοῦ Θεοῦ καὶ μεταδίδεται τοῖς πιστοῖς εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Ἐκ τίνος ὕλης κατασκευάζεται ἡ ἁγία τράπεζα καὶ ποῖον σχῆμα φέρει;

Κατασκευάζεται ἡ ἁγία τράπεζα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, μαρμάρου ἢ ξύλου ἀσῆπτου καὶ φέρει σχῆμα τετράγωνον εἰς σημεῖον, ὅτι ἐξ αὐτῆς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταδίδονται εἰς τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης. Καὶ ὅταν μὲν ἡ ἁγία τράπεζα στηρίζεται εἰς τέσσαρας στύλους, τότε οἱ στύλοι οὗτοι σημαίνουν τοὺς τέσσαρας ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστάς· ὅταν δὲ αὕτη στηρίζεται ἐπὶ ἐνὸς μόνου ἐν τῷ μέσῳ στύλου, τότε οὗτος ἐξνικονίζει τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν μόνον θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ στύλον τῆς

ἀληθείας ἀκράδαντον· ὅταν δὲ πάλιν αὕτη εἶναι πανταχόθεν ἐκτισμένη, τότε παριστάνει τὸ μνημα τοῦ Κυρίου, καθὼς καὶ τοὺς τάφους τῶν ἁγίων μαρτύρων, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ πάλαι ἐτελεῖτο τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας ὑπὸ τῶν πιστῶν· διὰ τοῦτο πάντοτε κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων κατατίθενται ἐντὸς ὁπῆς, ἀνοιγομένης ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἁγίας τραπέζης, τεμάχια λειψάνων μαρτύρων καὶ ἄλλων ἁγίων, οἵτινες, συνταφέντες τῷ Χριστῷ, συνδοξάζονται καὶ μετ' αὐτοῦ.

Τί ἐξεικονίζει ἡ ἁγία τράπεζα ;

Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης γίνεται ἀνάμνησις διαφορῶν πράξεων καὶ συμβάντων τῆς ἐπιγείου ζωῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ ἐξαιρέτως μάλιστα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, τοῦ μυστικοῦ δείπνου, τοῦ ἐνταφιασμοῦ, τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς εἰς οὐρανούς ἀναλήψεως αὐτοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἁγία τράπεζα ἐξεικονίζει συμβολικῶς διάφορα ἀντικείμενα. Ἐξεικονίζει λοιπὸν αὕτη

1) Τὴν τράπεζαν, ἐν ἣ ὁ Κύριος, τρώγων τὸ τελευταῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πάσχα, παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς καὶ δι' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, διδοὺς εἰς βρῶσιν μὲν ὑπὸ τὸν ἄρτον τὸ ἴδιον σῶμα, εἰς πόσιν δὲ ὑπὸ τὸν οἶνον τὸ ἴδιον αἷμα.

2) Τὸν τάφον, ἐν ᾧ κατετέθη τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου, καὶ ὅθεν ἀνέστη μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐκ τῶν νεκρῶν· διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτὴν, ὡς εἰς τάφον, μεταφέρονται τὰ τίμια δῶρα ἀπὸ τῆς προθέσεως.

3) Τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ Θεοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐποχούμενος Κύριος, σάρκα φορέσας, ἐπαναπαύεται.

4) Τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, ἀφ' οὗ ἀνελήφθη ὁ Σωτὴρ ἐν δόξῃ εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Καὶ 5) Τὸν θρόνον ἐκείνον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τῶρα μὲν ὁ Κύριος διδάσκει ἡμᾶς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης τεθειμένου Εὐαγγελίου αὐτοῦ, καὶ σώζει διὰ τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ, ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐν δόξῃ μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἀγγέλων, θέλει κρίνῃ πάντας, ζῶντας καὶ νεκρούς.

Τί σημαίνουναι τὰ ἄμφια, δι' ὧν καλύπτεται ἡ ἁγία τράπεζα;

Ἐπειδὴ ἡ ἁγία τράπεζα ἐξεικονίζει τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο αὕτη καλύπτεται κατ' ἀρχὰς δι' ἀπλῆς λευκῆς σινδόνης, ἥτις ὀνομάζεται κατασάρκιον καὶ σημαίνει τὴν σινδόνα ἐκείνην, δι' ἧς περιετυλίχθη τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ σῶμα κατατιθέμενον εἰς τὸν τάφον· ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἐξεικονίζει προσέτι καὶ τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο ἄνωθεν τῆς σινδόνης προστίθεται ἕτερον λαμπρότερον καὶ πολυτελέστερον κάλυμμα, ὅπερ ὀνομάζεται ἐνδυτὸν ἢ ἐνδυτή· ἐστὶ δὲ τοῦτο σύμβολον τῆς δόξης, ἢ τῶν ἱματίων τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τὰ ὅποια, κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν, ἐγένοντο λευκὰ ὡς τὸ φῶς καὶ ἔλαμπον ὡς ὁ ἥλιος.

Ὅποια ἀντικείμενα ὑπάρχουσι πάντοτε ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης;

Ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ὑπάρχουσι πάντοτε ταῦτα

1) Τὸ εἰλητόν· 2) τὸ ἀντιμνησίων· 3) τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον· 4) ὁ τίμιος σταυρὸς καὶ 5) τὸ ἄρτοφρόσιον.

Τί λέγεται εἰλητόν καὶ τί σημαίνει;

Εἰλητόν λέγεται τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τοῦ ὑφάσματος

τος, ὅπερ τετυλιγμένον κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ φέρει τετράγωνον σχῆμα· σημαίνει δὲ τοῦτο τὸ σουδάριον ἐκεῖνο, ὅπερ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅτε κατετέθη ἐν τῷ τάφῳ, καὶ τὸ ὅποσον μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἐωρᾶτο ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐν τῷ μνήματι, οὐ μετὰ τῶν ὀθονίων κείμενον, ἀλλὰ χωρὶς ἐντετυλιγμένον εἰς ἓνα τόπον.

Τί λέγεται ἀντιμήνσιον καὶ τί σημαίνει ;

Ἀντιμήνσιον ὀνομάζεται τετράγωνον λινοῦ ἢ μεταξωτοῦ ὑφάσματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐν τῷ μέσῳ μὲν εἰκονίζεται ἡ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθήλωσις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ κατάρθεις αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου, περίξ δὲ οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταὶ καὶ τὰ ὄργανα τῶν διαφόρων τοῦ Κυρίου παθημάτων. Συγκειμένη δὲ ἡ λέξις αὕτη ἐκ τῆς προθέσεως ἀντὶ καὶ τῆς λατινικῆς λέξεως *mensa*, ἥτοι τράπεζα, σημαίνει, ὅτι τὸ ἀντιμήνσιον ἐπέχει τόπον ἁγίας τραπέζης· ἐπομένως, ὅπου δὲν ὑπάρχει τράπεζα, δι' ἐγκαινίων καθηγιασμένη, καθὼς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἰκοῖς τῶν πλοίων ἢ ἐν τοῖς κινητοῖς ναοῖς τῶν στρατοπέδων, ἐκεῖ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀντιμηνσίου· διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἀντιμήνσια καθαγιάζονται πάντοτε, κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων ναοῦ καί, καθὼς ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, οὕτω καὶ ἐν αὐτοῖς ράπτονται ἐν τίνι ἄκρῳ αὐτῶν τμήματα μαρτυρικῶν λειψάνων. Τὸ ἀντιμήνσιον ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ὑπάρχει πάντοτε ἐντετυλιγμένον ἐντὸς τοῦ εἰλητοῦ· ἀνατυλίσσονται δὲ ἀμφότερα ταῦτα καὶ ἐξαπλοῦνται ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τῆς λειτουργίας. Ἐντὸς τοῦ ἀντιμηνσίου ἐνυπάρχει πάντοτε καὶ τεμάχιον σπόγγου κατατεθειμένον, ἐξαικονί-

ζοντος τὸν σπόγγον ὃν οἱ στρατιῶται, πλήσαντες ὄξους, ἐπότιζον τὸν Κύριον, κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

Διὰ τί ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ Εὐαγγέλιον, ὁ σταυρός καὶ τὸ ἄρτοφόριον;

Διότι τὸ μὲν Εὐαγγέλιον ἐξεικονίζει αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ ἐξιστορεῖ τὴν γέννησιν, τὸν ἐπὶ γῆς βίον, τὴν διδασκαλίαν, τὰ θαύματα, τὰ πάθη, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν αὐτοῦ· ὁ δὲ σταυρός, ἀναμνησκὼν τὸν σταυρόν ἐκεῖνον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσηλωθῇ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, καὶ τὰ πάθη, ὅσα οὗτος ὑπέφερεν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, χρησιμεύει πολλάκις κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας, ὅπως δι' αὐτοῦ ὁ λειτουργὸς εὐλογῇ τοὺς πιστοὺς· τὸ ἄρτοφόριον δέ, ὅπερ καὶ κιβωτὸς καὶ πυξίς λέγεται, ὑπομνησκει, εὐρισκόμενον ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, τὸν τάφον τοῦ Κυρίου. Φυλάττεται δὲ ἐν αὐτῷ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου δι' ἐκτάκτους ἀνάγκας πρὸς κοινωνίαν τῶν ἀσθενούντων κατὰ πᾶσαν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ὥραν· διὰ τοῦτο ἐνώπιον αὐτοῦ καίει διηγεκῶς λυχνία ἀκοίμητος.

2) ΠΡΟΘΕΣΙΣ.

Τί ὀνομάζεται πρόθεσις καὶ τί σημαίνει αὕτη;

Πρόθεσις ὀνομάζεται ἡ μικρὰ τράπεζα, ἣτις ὑπάρχει ἀριστερόθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ἰδίᾳ ἰδρυμένη, ἐν δὲ ταῖς πλείσταis ἐκκλησίαις καὶ μάλιστα ταῖς ἀρχαιοτέραις, ἐν σχήματι σπηλαίου ἐσκαμμένη ἐντὸς τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς κόγχης τοῦ ἁγίου βήματος. Καλεῖται δὲ πρόθεσις, διότι ἐπ' αὐτῆς προτίθενται τὰ ὑπὸ τῶν πιστῶν συνήθως προσφερόμενα δῶρα, οἷον οἱ ἄρτοι καὶ ὁ οἶνος, ἐξ ὧν ὁ ἱερεὺς ἐκάστοτε ἐκλέγει καὶ

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

προπαρασκευάζει ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, ἥτοι τὸν μέλλοντα θυσιασθῆναι ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ἄμυνον τοῦ Θεοῦ. Ἐξεικονίζει δὲ ἡ προθέσις τὴν Βηθλεὲμ καὶ τὸ σπήλαιον αὐτῆς, ἐν ᾧ ἐγεννήθη καὶ ἀνεκλήθη ὁ Χριστός, καὶ τὸν Γολγοθᾶν, ἐν ᾧ ἐσταυρώθη· διὰ τοῦτο κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἁμνοῦ μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως αἱ εἰς τὴν γέννησιν καὶ τὴν σταύρωσιν τοῦ Σωτῆρος ἀναγόμεναι διάφοροι εὐαγγελικαὶ ῥήσεις.

Ὅποια ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια κεῖνται ἐπὶ τῆς προθέσεως;

Ἐπὶ τῆς προθέσεως κεῖνται τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα σκεύη καὶ ἄμφια, τὰ ὁποῖα εἰσιν ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας· εἰσὶ δὲ σκεύη μὲν 1) τὸ ἅγιον ποτήριον· 2) ὁ δίσκος· 3) ὁ ἀστερίσκος· 4) ἡ λόγχη· 5) ὁ σπόγγος· 6) ἡ λαβὴς καὶ 7) τὸ ζέον, ἅτινα πάντα κατασκευάζονται ἐκ μετάλλου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πολυτίμου, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐκάστου ναοῦ. Ἄμφια δὲ 1) δύο καλύμματα πρὸς κάλυψιν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ δίσκου καὶ 2) ἐν κάλυμμα πρὸς κάλυψιν ἀμφοτέρων, ὅπερ καὶ ἀὴρ ὀνομάζεται. Καὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἡ ποιότης καὶ λαμπρότης ἐπίσης ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ πλοῦτου ἐκάστης ἐκκλησίας.

Τί σημαίνει τὸ ἅγιον ποτήριον καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Τὸ ἅγιον ποτήριον ἐξεικονίζει

1) τὸ ποτήριον ἐκεῖνο, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Κύριος ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, κατὰ τὸν μυστικὸν δείπνον, ἵνα πάντες πίωσιν ὑπὸ τὸν αἶνον τὸ ἴδιον αὐτοῦ αἷμα·

2) τὴν ἄχραντον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πλευράν, ἐξ

ἥς, κεντηθείσης διὰ τῆς λόγχης τοῦ στρατιώτου, ἐξ-
ῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, καὶ

3) ὅλα ἐν συνόλῳ τὰ πάθη, ὅσα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας
σωτηρίας ὑπέφερεν ὁ θεάνθρωπος Σωτὴρ. Χρησιμεύει
δὲ τὸ ἅγιον ποτήριον ὅπως κατὰ τὴν προσκομιδὴν, ἐγ-
χέη ἐν αὐτῷ ὁ ἱερεὺς οἶνον καὶ ὕδωρ, τὰ ὅποια μετα-
βάλλονται ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης μετὰ τὸν ἁγιασμὸν
εἰς αἷμα τοῦ Κυρίου.

Τί ἐξεικονίζει ὁ δίσκος καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Ὁ δίσκος ἐξεικονίζει τὴν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βη-
θλεὲμ φάτνην, ἐν ἣ κατετέθη τὸ βρέφος Ἰησοῦς μετὰ
τὴν γέννησιν ὑπὸ τῆς παρθένου Μαρίας καὶ χρησιμεύει
εἰς ἐπίθεσιν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου ἄρτου ἢ ἁμνοῦ, τὸν
ὅποιον ἐξάγει κατὰ τὴν προσκομιδὴν ὁ ἱερεὺς ἐκ τῆς
προσφορᾶς καὶ ὅστις μετὰ τὸν ἁγιασμὸν μεταβάλλε-
ται εἰς σῶμα Χριστοῦ.

Τί σημαίνει ὁ ἀστερίσκος καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Ὁ ἀστερίσκος σημαίνει τὸν ἀστέρα ἐκεῖνον, ὅστις
ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς μάγους ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀναγγέλ-
λων τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος τῆς ἀνθρωπότητος.
Καθὼς δὲ ὁ ἀστὴρ ἐκεῖνος ἐλθὼν ἕστη ἐπάνω, οὐ ἦν τὸ
παιδίον, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ ἀστερίσκος τίθεται ἄνω-
θεν τοῦ ἁγίου ἄρτου, τοῦ ἐξεικονίζοντος τὸν ἐν Βηθλεὲμ
γεννηθέντα Χριστόν· ἐπ' αὐτοῦ δὲ στηρίζεται ἐξαπλού-
μενον καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ δίσκου τιθέμενον κάλυμμα.

Τί σημαίνει ἡ λόγχη καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῆς;

Ἡ λόγχη ἐξεικονίζει τὴν λόγχην τοῦ ἑκατοντάρ-
χου, διὰ τῆς ὁποίας ἐκεντήθη ἡ πλευρά τοῦ ἐσταυρω-
μένου Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ ἀμέσως ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς
αἷμα καὶ ὕδωρ· χρησιμεύει δέ, ἵνα δι' αὐτῆς ἐξάγῃται
ἐκ τῆς προσφορᾶς ὁ ἁμνός, κεντᾶται εἰς ἀνάμνησιν ἡ

δεξιὰ αὐτοῦ πλευρὰ καὶ ἐξάγωνται αἱ διαφοροὶ ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων μερίδες.

Τί σημαίνει ὁ σπόγγος καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Ὁ σπόγγος ἐξεικονίζει τὸν σπόγγον ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον οἱ στρατιῶται, ἐμπλήσαντες ὄξους, προσέφερον διὰ καλάμου εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ, ἵνα ποτίσωσιν αὐτὸν ὅτε ἐφώνησεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ διψῶ. Χρησιμεύει δέ, ἵνα δι' αὐτοῦ καθαρίζεται πάντοτε μετὰ τὴν μεταλήψιν τὸ ἐντὸς τοῦ ἁγίου ποτηρίου, ὅπου καὶ ἐναποτίθεται οὗτος, ὅτε τοῦτο εἶναι κενόν.

Τί σημαίνει ἡ λαβὶς καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῆς;

Ἡ λαβὶς, ἥτοι τὸ κοχλιάριον, ἐξεικονίζει τὴν λαβίδα ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐν τῶν Σεραφεῖμ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἄνθρακα καὶ ἀψάμενος τῶν χειλέων τοῦ προφήτου Ἠσαίου, ἐν καιρῷ τῆς γενομένης αὐτῷ μυστηριώδους ὁράσεως, ἀφείλε τὰς ἀνομίας αὐτοῦ καὶ τὰς ἁμαρτίας περιεκαθάρισεν. Οὕτω καὶ τώρα τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, λαμβανόμενον διὰ τῆς λαβίδος ταύτης ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, καθαρίζει αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἀνομίας καὶ ἁμαρτίας.

Τί λέγεται ζέον καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Ζέον ὀνομάζεται τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἐκ μετάλλου στρογγυλοειδὲς ἢ τετράγωνον δοχεῖον, ἐν ᾧ τίθεται ὕδωρ θερμόν, ἥτοι ζέον, ὅπερ ὁ λειτουργῶν ἐγγείει εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, ψαλλομένου τοῦ κοινωνικοῦ, πρὸ τῆς μεταλήψεως, εἰς σύμβολον τῆς ζώσης καὶ θερμῆς πίστεως, μεθ' ἧς ἕκαστος ὀφείλει νὰ προσέρχεται εἰς τὴν μεταλήψιν τῶν θείων μυστηρίων.

Τί σημαίνουν τὰ δύο καλύμματα καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Τὰ δύο μικρὰ καλύμματα ἐξεικονίζουν

1) τὰ σπάργανα, δι' ὧν περιετυλίχθη ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὴν γέννησιν καὶ κατετέθη ἐν τῇ φάτνῃ τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ

2) τὰ ὀθόνια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτοῦ. Χρησιμεύουσι δὲ ταῦτα, ὅπως διὰ μὲν τοῦ ἐνὸς καλύπτεται τὸ ἅγιον ποτήριον, διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου ὁ ἅγιος δίσκος.

Τί σημαίνει ὁ ἀήρ καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Ὁ ἀήρ σημαίνει

1) τὴν σινδόνα, ἣτοι τὴν ὀθόνην ἐκείνην, ἐν ἣ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθήλωσιν ἐτυλίχθη τὸ ἄπνουν σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα κατατεθῇ ἐν τῷ μνήματι, καὶ

2) ὑπομιμνήσκει τὸν μέγαν ἐκεῖνον λίθον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Νικόδημος ἐκάλυψαν τὴν θύραν τοῦ μνημείου τοῦ Ἰησοῦ. Χρησιμεύει δέ, ὅπως δι' αὐτοῦ καλύπτονται ὁμοῦ τὸ ἅγιον ποτήριον καὶ ὁ δίσκος ἐν ὠρισμένῳ καιρῷ.

5) ΣΥΝΘΡΟΝΟΝ.

Τί λέγεται σύνθρονον;

Σύνθρονον ἡ ὑπερῶον ὀνομάζεται ὁ ἀπέναντι τῆς ἀγίας τραπέζης κατ' ἀνατολὰς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς κόγχης, τοῦ ἀγίου βήματος, ἐστημένος ὑψηλὸς θρόνος, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου κατὰ σειρὰν ἴδρυνται ἀνὰ ἑξ ἑτέροι θρόνοι, ἡ ἑδραὶ χαμηλότεραι· ἐκ τούτου οὗτοι ὁμοῦ, καὶ ἰδίᾳ ὁ ἐν τῷ μέσῳ ὑπερκείμενος τῶν ἄλλων θρόνος ἀποκαλεῖται σύνθρονον. Ἐν ὠρισμένῳ δὲ τῆς λειτουργίας χρόνῳ ἐν μὲν τῷ μεσαίῳ τῷ καὶ ὑψηλοτέρῳ κάθεται ὁ λειτουργῶν πατριάρχης ἢ ἀρχιερεὺς, εἰς δὲ τὰς ἐπιλοίπους ἐκατέρωθεν δώδεκα χαμηλοτέρας ἑδρας κάθονται ταυτοχρόνως οἱ μετὰ τοῦ πατριάρ-

χου ἢ ἀρχιερέως συλλειτουργοῦντες ἐπίλοιποι ἀρχιερεῖς ἢ ἱερεῖς.

Τί σημαίνει τὸ σύνθρονον ;

Ἐπειδὴ ὁ ἐν τῷ μέσῳ ὑπερκείμενος τῶν λοιπῶν θρόνος, ἦτοι τὸ κυρίως σύνθρονον, χρησιμεύει εἰς καθίσμα μόνον τοῦ πατριάρχου ἢ τοῦ πνευματικῶς προϊσταμένου ἐκάστης ἐκκλησίας ἀρχιερέως, διὰ τοῦτο τὸ σύνθρονον, ὡς σύμβολον τῆς ἀνωτάτης πνευματικῆς ἀρχῆς, ἐξεικονίζει τὴν οὐράνιον καθέδραν τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ἣν οὗτος ἔλαβεν, ἀναληφθεὶς μετὰ τῆς σαρκὸς εἰς οὐρανοὺς καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ· διότι αὐτός ἐστιν ἡ μία καὶ μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀοράτως διοικοῦσα αὐτὴν καὶ ζωὴν ἀδιαλείπτως αὐτῇ παρέχουσα. Οἱ δὲ ἐκατέρωθεν δώδεκα θρόνοι μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς καθημένων ἀρχιερέων ἢ ἱερέων ἐξεικονίζουσι τοὺς δώδεκα ἐκείνους θρόνους, ἐφ' ὧν καθίσονται, παρεδρεύοντες τῷ Ἰησοῦ, οἱ δώδεκα ἀπόστολοι. Διὰ τοῦτο ἄνωθεν τῆς ἑδρας τοῦ συνθρόνου ὑπάρχει πάντοτε ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐν στολῇ ἀρχιερέως, δηλοῦσα, ὅτι ὁ ἐν τῷ θρόνῳ καθημένος πατριάρχης ἢ ἀρχιερεὺς παριστάνει αὐτὸν τὸν ἄκρον ἀρχιερέα καὶ Σωτῆρα Χριστόν.

4) ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟΝ ἢ ΔΙΑΚΟΝΙΚΟΝ.

Τί λέγεται σκευοφυλάκιον ἢ διακονικόν ;

Σκευοφυλάκιον ἢ διακονικὸν λέγεται ἰδίον τι μέρος, πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ἀγίας τραπέζης, ἐν ᾧ κατατιθέμενα ἐτηροῦντο ὅλα τὰ ἀνήκοντα τῷ ναῷ διάφορα ἱερὰ ἄμφια καὶ σκεύη καὶ λοιπὰ πολύτιμα κοσμήματα, οἷον τὸ ἱερόν Ευαγγέλιον, τὸ ἅγιον μύρον, τὰ τίμια

δῶρα τὰ δι' ἐκτάκτους περιστάσεις ἐπιφυλαττόμενα, τὰ λειτουργικά καὶ ἐκκλησιαστικά βιβλία, ὁ μέγας ἁγιασμός, τὸ θυμιατήριον, ἡ διὰ τὸ βάπτισμα κολυμβήθρα, οἱ στέφανοι, δι' ὧν ἐπιτελεῖται τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, αἱ προσφοραὶ τῶν πιστῶν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ ἐπιτήρησις δὲ τούτων ἦτο πάντοτε ἀνατεθειμένη εἰς ἴδιον κληρικὸν πρόσωπον, ὅπερ ὠνομάζετο σκευοφύλαξ· οὗτος εἶχεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ διὰ τὰς ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ ἀναγκαίας ὑπηρεσίας διακόνους, ἀφ' ὧν τὸ σκευοφυλάκιον ἐκαλεῖτο καὶ διακορνίκιον. Τοιαῦτα σκευοφυλάκια ἀπαντῶνται ἐξαιρέτως ἐν τοῖς μεγάλοις ἀρχαίοις ναοῖς.

II

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΥ.

Τί λέγεται κυρίως ναὸς καὶ ποῖα τὰ ἐν αὐτῷ ἄξια σημειώσεως;

Κυρίως ναὸς λέγεται τὸ ἀπὸ τοῦ εἰκονοστασίου μέχρι τοῦ νάρθηκος ἐκάστου ναοῦ μέρος, ἐν ᾧ ἴστανται οἱ πιστοί. Ἐν τῷ κυρίῳ ναῷ ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς· 1) τὸ εἰκονοστάσιον· 2) ὁ σωλέας· 3) ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος· 4) οἱ κληροὶ· 5) ὁ ἄμβων· 6) τὰ στασίδια καὶ 7) ὁ γυναικίτης.

1) ΕΙΚΟΝΟΣΤΑΣΙΟΝ.

Τί λέγεται εἰκονοστάσιον καὶ εἰς τί χρησιμεύει;

Τὸ ἀπὸ τῆς νοτείου μέχρι τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἐκτεινόμενον στερεὸν ἐκ λίθου ἢ ξύλου διάφραγμα, τὸ διαχωρίζον τὸ ἅγιον βῆμα ἀφ' ὅλου τοῦ ἐπιλοῖπου μέρους ἐκάστου ναοῦ, ὀνομάζεται εἰκονοστάσιον. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀντὶ τοῦ εἰκονοστασίου ὑπῆρχεν

ἐν τοῖς ναοῖς ἀπλοῦν καταπέτασμα ἢ δρύφρακτος, ἤτοι διάφραγμα ἢ κιγκλίδες ἐκ ξύλου· μόλις δέ, τελευτώντος τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, ὅτε κατέπαυσεν ἐντελῶς ὁ κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων διωγμὸς καὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου ἡ τιμητικὴ αὐτῶν προσκύνησις, ἀντικατέστησε τὰς κιγκλίδας ταύτας σπερεὸν ἐκ σανίδων διάφραγμα, ἐφ' οὗ ἐτίθεντο αἱ ἅγιοι εἰκόνες, ἐξ οὗ καὶ ὠνομάσθη τοῦτο εἰκονοστάσιον. Χρησιμεύει δὲ τὸ εἰκονοστάσιον ἤδη, καθὼς καὶ αἱ κιγκλίδες τὸ πάλαι, ἵνα κωλύωσι τὴν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα εἰσοδὸν τοῦ λαοῦ, καὶ χωρίζωσιν αὐτό, ὡς τὸ ἁγιώτερον μέρος τοῦ λοιποῦ ναοῦ.

Τί περιέχει τὸ εἰκονοστάσιον;

Τὸ εἰκονοστάσιον, ὃν πάντοτε ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος ἐκάστης ἐκκλησίας, περιέχει ἀναλόγως καὶ δύο ἢ τρεῖς, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τέσσαρας ὅλας σειρὰς ἁγίων εἰκόνων. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ σειρᾷ εἰς μεγαλειότερον σχετικῶς μέγεθος περιέχει δεξιόθεν μὲν τὰς εἰκόνας 1) τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, 2) Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ καὶ ἄλλας κατὰ τὸ πλάτος τοῦ τόπου εἰκόνας διαφόρων ἁγίων, ἀριστερόθεν δὲ τὰς εἰκόνας 1) τῆς Κυρίας Θεοτόκου, 2) τοῦ ἁγίου, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου εἶναι καθηγιασμένος ὁ ναὸς καὶ κατὰ σειρὰν ἐπίσης ἄλλων ἁγίων εἰκόνας· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ εἰς μικρότερον ἀναλόγως μέγεθος τίθενται αἱ εἰκόνες τῶν δώδεκα δεσποτικῶν ἑορτῶν καὶ ἐν τῷ μέσῳ εἰκὼν, φέρουσα τὸν μυστικὸν δεῖπνον, ἤτοι τὸν τύπον τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι τελουμένου μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Ἐν τῇ τρίτῃ σειρᾷ τίθενται αἱ εἰκόνες τῶν δώδεκα ἀποστόλων καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ἀρχιερατικῇ στολῇ, καὶ δεξιόθεν μὲν αὐτοῦ ἡ εἰκὼν τῆς ὑπεραγίας

Θεοτόκου, ἀριστερόθεν δὲ ἡ τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Ἐν τῇ τετάρτῃ σειρᾷ ἀπεικονίζονται οἱ προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἡ Θεοτόκος, βαστάζουσα ἐν ἀγκάλαις τὸν Κύριον, ὡς τὴν κυρίαν καὶ μόνην τῶν διαφόρων αὐτῶν προφητειῶν ὑπόθεσιν. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ εἰκονοστασίου ἐν τῷ μέσῳ, ὡς στέφανος καὶ βάσις ἀπάσης τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας οἰκονομίας, ἀνυψοῦται εἰς μέγα σχῆμα ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρός, φέρων τὸν Ἰησοῦν ἐν αὐτῷ κρεμάμενον καὶ ἔχων εἰς μέγα ἐπίσης σχῆμα δεξιόθεν μὲν τὴν πανάχραντον αὐτοῦ μητέρα, ἐξ ἀριστερῶν δὲ τὸν ἡγαπημένον τοῦ Σωτῆρος μαθητὴν Ἰωάννην.

Τί ἄλλο ὑπάρχει ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ ;

Ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ ὑπάρχουσι προσέτι τρεῖς θύραι 1) ἡ μεσαία, ἥτις καὶ βασιλικὴ πύλη λέγεται, 2) ἡ νότιος πύλη καὶ 3) ἡ βορεαία.

Ποία λέγεται βασιλικὴ πύλη ;

Ἡ ἐν μέσῳ τοῦ εἰκονοστασίου ἔμπροσθεν τῆς ἀγίας τραπέζης πύλη ὀνομάζεται βασιλική, διότι διὰ τῆς πύλης ταύτης τὰ καθηγιασμένα τίμια δῶρα, ἥτοι ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης καὶ κύριος τῶν κυριευόντων ἀοράτως διέρχεται. Ἡ αὕτη λέγεται ὡσαύτως καὶ ὡραία πύλη καὶ ἀγία· διότι δι' αὐτῆς εὐλογεῖται καὶ ἀγιαζεται ὁ λαός. Διὸ εἰς οὐδένα τῶν λαϊκῶν καὶ μὴ ἱερωμένων ἐπιτρέπεται ἡ διὰ τῆς πύλης ταύτης εἰσοδος ἢ ἐξοδος. Ἐπὶ τῆς πύλης ταύτης ἐν τῷ μέσῳ μὲν ἀπεικινίζεται ὁ εὐαγγελισμός· διότι διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἠνεώχθησαν αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ εἰς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· εἰς δὲ τὰ τέσσαρα ἄκρα οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταί· διότι διὰ τῶν

εὐαγγελίων τούτων ἐκηρύχθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἡ
χριστιανικὴ πίστις.

Τί σημαίνει τὸ ἄνωθεν τῆς βασιλικῆς πύλης ἐκτεινόμενον
καταπατέσασμα;

Τὸ καταπατέσασμα, δι' οὗ, καθ' ὠρισμένους χρόνους
τῆς θείας λειτουργίας, ἀνοίγεται ἡ κλείεται ἄνωθεν ἡ
βασιλικὴ πύλη, ἐξεικονίζει τὸ καταπατέσασμα ἐκεῖνο
τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ ἐκάλυπτε τὰ ἅγια
τῶν ἁγίων ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο
καὶ ἐν τῷ χριστιανικῷ ναῷ διὰ τοῦ καταπατέσματος
τούτου καλύπτεται ἀπὸ τῶν ἐν τῷ κυρίως ναῷ ἱστα-
μένων πιστῶν τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου,
ὅπου καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοὶ μόλις τολμῶσι μετὰ φόβου
καὶ τρόμου νὰ προσβλέψωσι.

Ποία λέγεται νότιος θύρα;

Νότιος θύρα ἡ πύλη λέγεται ἡ δεξιόθεν τῆς βασι-
λικῆς πρὸς τὸ νότιον μέρος τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ εἰκονο-
στασίου θύρα, ἣτις ὀνομάζεται ἰδίως καὶ διακονικὴ
πύλη· διότι

- 1) αὕτη κεῖται πρὸς τὸ μέρος τοῦ διακονικοῦ, καὶ
- 2) διὰ τῆς πύλης ταύτης συνήθως οἱ διάκονοι εἰσ-
έρχοντο καὶ ἐξέρχοντο, εἴτε λαμβάνοντες τὰ πρὸς τὰς
διαφόρους τελετὰς ἀναγκαιοῦντα ἐκ τοῦ διακονικοῦ,
εἴτε ἐπιτηροῦντες τὴν ἐν τῷ ναῷ εὐταξίαν τῶν πιστῶν.

Ποία λέγεται βόρειος θύρα;

Βορεία θύρα ἡ πύλη ὀνομάζεται ἡ ἀριστερόθεν τῆς
βασιλικῆς πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ εἰκο-
νοστασίου θύρα, ἣτις ἀποκαλεῖται ἰδίως, καὶ πύλη τῶν
κανδηλαπτῶν· διότι διὰ ταύτης συνήθως εἰσέρχονται
καὶ ἐξέρχονται οἱ κανδηλάπται· διὰ τοῦτο πρὸς τὸ μέ-
ρος τῆς θύρας ταύτης ἐν ἐκάστῳ ναῷ ὑπάρχουσι καὶ

πάντα τὰ ἀναγκαιοῦτα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν, ἤτοι ἄνθρακες, ὕδωρ, θυμίαμα, κηρία καὶ τὰ τοιαῦτα.

2) ΣΩΛΕΑΣ.

Τί ὀνομάζεται σωλέας καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Τὸ πάλαι μὲν σωλέας ἐλέγετο τὸ μεταξύ τῶν δρυφράκτων καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ ἐξέχον μέρος, ἐν ᾧ πρὸς νότον μὲν ἦτο ὁ θρόνος τοῦ πατριάρχου, πρὸς βορρᾶν δὲ ὁ θρόνος τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡδὴ ὅμως τὸν σωλέαν ἀποτελεῖ ἡ ἀπὸ τῆς νοτίου μέχρι τῆς βορείας τοῦ ναοῦ πλευρᾶς ἐνώπιον τοῦ εἰκονοστασίου προέκτασις τοῦ ἐδάφους τοῦ ἁγίου βήματος, ἣτις ὑπάρχει πάντοτε μεγαλειτέρα καὶ πλατυτέρα ἔμπροσθεν τῆς ὥραιας πύλης· διότι ἐπὶ ταύτης ὁ διάκονος ἱστάμενος ἀναπέμπει κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν τὰς πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις καὶ ἱκεσίας.

3) ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΣ ΘΡΟΝΟΣ.

Τί λέγεται ἀρχιερατικὸς θρόνος καὶ τί ἐξοικονίζει ὁ ἀρχιερεὺς ἐν αὐτῷ ἱστάμενος;

Θρόνος ἀρχιερατικὸς ὀνομάζεται ὁ ἀπέναντι τοῦ εἰκονοστασίου πρὸς τὸ δεξιὸν αὐτοῦ μέρος ἐπηρμένος ὑψηλός, μεγαλοπρεπὴς καὶ ποικιλοτρόπως κεκαλλωπισμένος θρόνος, ἐν ᾧ ἱσταται, τοῦ ὄρθρου τελουμένου, (ὡς καὶ ἐν ἄλλαις προσέτι ἱεροπραξίαις) ὁ ἀρχιερεὺς ἱεροπράττων. Ἐξοικονίζει δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, ἐν αὐτῷ ἱστάμενος, τὴν ἐπὶ γῆς ἐμφάνισιν καὶ τὴν μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναναστροφήν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ.

4) ΚΛΗΡΟΙ.

Τί λέγονται κληροὶ καὶ εἰς τί χρησιμεύουσι;

Κληροὶ λέγονται τὰ ὑπερκείμενα τοῦ ἐδάφους τοῦ

ναοῦ δύο ἐκατέρωθεν μέρη, ὧν τὸ μὲν ἐκ δεξιῶν, μεταξὺ τοῦ εἰκονοστασίου καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, τὸ δὲ ἐξ ἀριστερῶν ἀπέναντι τούτου· χρησιμεύουσι δὲ οἱ κλῆροι οὗτοι, ὅπως, ἐπὶ τούτων ἱστάμενοι οἱ τῆς ἐκκλησίας κληρικοί, εἰς δύο διηρημένοι χοροὺς, τὸν δεξιὸν καὶ τὸν ἀριστερόν, οἱ μὲν ψάλλται ψάλλωσι τὰ ὠρισμένα τροπάρια, κανόνας καὶ λοιπά, οἱ δὲ ἀναγνῶσται ἀναγινώσκωσι τὰ ἀναγινωσκόμενα κατὰ πᾶσαν τῆς Ἐκκλησίας τελετὴν καὶ ιεροπραξίαν.

β) ΑΜΒΩΝ.

Τί λέγεται ἄμβων καὶ τί σημαίνει;

Τὸ πάλαι μὲν ἄμβων ἐλέγετο τὸ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ἀπέναντι τῆς ὥραιας πύλης ἐπίτηδες κατεσκευασμένον ὑψωμα, εἰς τὸ ὁποῖον διὰ δύο ἐκατέρωθεν αὐτοῦ κειμένων κλιμάκων ἀνέβαινον οἱ ψάλλται καὶ ἀναγνῶσται, καὶ ἐκεῖθεν αὐτοὶ μὲν ἔφαλλον καὶ ἀνεγίνωσκον, ὁ δὲ λαός, περίξ τοῦ ὑψώματος τούτου ἐστώς, ἤκρατο μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας τῶν ψαλλομένων καὶ ἀναγινωσκομένων. Ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος τούτου ἐχρίοντο προσέτι διὰ τοῦ ἁγίου μύρου καὶ οἱ χριστιανοὶ βασιλεῖς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στέψεως αὐτῶν. Ἐφεξῆς ὅμως τὸ ὑψωμα τοῦτο μετετέθη, εὐρυχωρίας χάριν, ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ εἰς τὴν σειρὰν τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ, ἀπέναντι σχεδὸν τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, ὅπου καὶ ὁράται ἤδη ἐν ἀπάσαις σχεδὸν ταῖς ἐκκλησίαις, χρησιμεύει δὲ μόνον πρὸς ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὑπὸ τοῦ διακόνου καὶ εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου, κατὰ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον· «ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών, ὑψωσον ἐν ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλὴμ.» (Ἠσ. Μ', 9)· διὰ τοῦτο ὁ ἄμβων

ἐξεικονίζει τὸν μέγαν ἐκεῖνον λίθον, ὃν ὁ ἄγγελος ἀπεκύλισεν ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου καί, καθήμενος ἐπ' αὐτοῦ, ἐκήρυττε ταῖς μυροφόροις τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

6) ΣΤΑΣΙΔΙΑ.

Τί ὀνομάζονται στασίδια καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Στασίδια ὀνομάζονται τὰ ἐπὶ τοῦ βορείου, νοτίου καὶ δυτικοῦ τοίχου τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου τυχὸν ἐπιτρέπει τοῦτο ὁ τοῦ ναοῦ χώρος, ἐστημένα περίξ καὶ κατὰ σειρὰν ἐκ ξύλου καθίσματα, τὰ ὅποια, εἰσαχθέντα ἀνέκαθεν ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς, διατηροῦνται μέχρι τοῦδε, ἐξαιρέτως ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀνά τὴν Ἀνατολήν ἐκκλησίαις. Ἐχρησίμευον δὲ τὰ στασίδια ταῦτα πρὸς μικρὰν ἀνακούφισιν τῆς ἀσθενείας τοῦ σώματος τῶν προσευχομένων· ὅθεν οἱ πιστοί, τοῦτο μὲν ἐστηρίζοντο ἐπ' αὐτῶν ἱστάμενοι, τοῦτο δὲ ἐκάθηντο ἐν αὐτοῖς ἐν καιρῷ ὠρισμένων τινῶν ἀναγνωσμάτων, ἅτινα ἐκ τούτου καὶ καθίσματα λέγονται, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου· εἰσὶ δὲ ταῦτα κατεσκευασμένα ἐν σχήματι νεκροκραβδάτου, ὅπως ὑπομιμνήσκωσι πάντοτε τοὺς Χριστιανούς, ἱσταμένους ἢ καθήμενους ἐν αὐτοῖς, τὸν θάνατον.

7) ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται γυναικεῖον ἢ γυναικίτης;

Γυναικεῖον ἢ γυναικίτης ὀνομάζεται τὸ κατέναντι τοῦ εἰκονοστασίου ἄνωθεν τοῦ νάρθηκος ἐκάστου ναοῦ κεχωρισμένον μέρος καὶ δι' ἰδίας θύρας καὶ κλίμακος αὐλιζόμενον, εἰς τὸ ὅποιον συνήθως ἴστανται αἱ χριστιαναὶ γυναῖκες ἐν καιρῷ τῆς προσευχῆς, οὐδεμίαν ἔχουσαι μετὰ τῶν ἀνδρῶν συγκοινωνίαν. Λιετάξατο

δὲ ἡ μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία τὸν ἐν καιρῷ τῆς προσευχῆς σωματικὸν τοῦτον ἀποχωρισμὸν τῶν ἀνδρῶν ἀπὸ τῶν γυναικῶν πρὸς ἀποφυγὴν βεβαίως παντὸς ἐνδεχομένου σκανδάλου καὶ εὐχερεστέραν συνάμα τήρησιν τῆς προστηκούσης ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ αὐστηρᾶς σεμνότητος, εὐπρεπείας καὶ εὐταξίας τῶν χριστιανῶν.

III

ΝΑΡΘΗΞ.

Τί ὀνομάζεται νάρθηξ;

Νάρθηξ ὀνομάζεται τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ μέρος, τὸ μεταξὺ τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τῶν προπυλαίων, δι' ὧν ὑπάρχει ἡ εἰς τὸν ναὸν κυρία εἴσοδος τῶν πιστῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέρος τοῦτο εἶναι πανταχόθεν δι' ἰδίων τοίχων κεχωρισμένον καὶ ἀποτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, ἰδίον τινα ὅλως διάφορον τοῦ λοιποῦ ναοῦ ἱερὸν χώρον, διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ πρόναος.

Εἰς τί ἐχρησίμευε τὸ πάλαι ὁ νάρθηξ;

Ὁ νάρθηξ, κατὰ τοὺς ἀρχαίους τῆς Ἐκκλησίας χρόνους, ἐχρησίμευεν, ὅπως ἐν αὐτῷ ἴστανται ἐν καιρῷ τῆς κοινῆς προσευχῆς οἱ μήπω βεβαπτισμένοι, τουτέστιν οἱ κατηχούμενοι, Ἰουδαῖοι καὶ ἔθνικοί, καὶ ἐκ τῶν πιστῶν, ὅσοι, περιπίπτοντες εἰς ἀμαρτημὰ τι, ὑπεβάλλοντο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς μετάνοιαν. Πάντες οὗτοι παρέμενον ἐν τῷ νάρθηκι συμπροσευχόμενοι μετὰ τῶν πιστῶν καὶ ἀκροώμενοι τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀγίων Γραφῶν καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, ἣν ἐποίουν συνήθως οἱ προεστῶτες τῶν ἐκκλησιῶν· ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἄρχεται ἡ

τελετὴ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, τότε οἱ πάντες ὤφειλον νὰ ἐξέλθωσι τοῦ ναοῦ, κλειομένων συνάμα καὶ τῶν θυρῶν, αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς εἰσόδον τῶν πιστῶν ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναόν.

Εἰς τί μετὰ ταῦτα καὶ μέχρι τοῦδε χρησιμεύει ὁ νάρθηξ;

Ἐπειδὴ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀφ' ἑνὸς μὲν, ἐνεκα τοῦ καθ' ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν γενικευθέντος νηπιοβαπτισμοῦ, ἐξέλιπον ὁλοτελῶς οἱ κατηγούμενοι, ἀφ' ἑτέρου δέ, καὶ ἡ τέως γινομένη δημοσία τῶν ἡμαρτημένων ἐξομολόγησις καὶ μετάνοια ἀντικατέστη διὰ τῆς μυστικῆς ἐξομολογήσεως ἑνὸς ἐκάστου παρὰ τῷ τεταγμένῳ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ πνευματικῷ πατρί, διὰ τοῦτο ὁ νάρθηξ ἤδη δὲν ἔχει μὲν πλέον τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ σημασίαν καὶ χρῆσιν, χρησιμεύει ὅμως, ὅπου τοιοῦτος ὑπάρχει, εἰς ἄλλας διαφόρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑπηρεσίας ἀνάγκας. Ἰδίᾳ μάλιστα ἐν τοῖς ναοῖς τῶν μοναστηρίων ὁ νάρθηξ χρησιμεύει, ὅπως ἐν αὐτῷ ψάλλωνται καὶ ἀναγινώσκωνται ὑπὸ τῶν μοναχῶν τὸ μεσονυκτικὸν πρὸ τοῦ ὄρθρου, ἡ ἐννάτη ὥρα πρὸ τοῦ ἑσπερινοῦ, αἱ λιταὶ καὶ τὸ ἀπόδειπνον.

Τί σημαίνει τοῦτο;

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὗτοι, συναισθανόμενοι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀγιότητα τοῦ ναοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀναξίότητα, δὲν τολμῶσιν ἀμέσως νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν οἶκον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ, ἰστάμενοι, ὡς ἄλλοι κατηγούμενοι καὶ μετανοοῦντες, ἐνώπιον τῶν ἁγίων αὐτοῦ θυρῶν, ἱκετεύουσι πρὸ πάσης προσευχῆς τὸν Θεὸν τοῦ ἐλέους, ὅπως ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ τε καὶ εὐσπλαγχνίᾳ καταξιώσῃ αὐτοὺς νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ θεῖον αὐτοῦ κατοικητήριον διὰ τοῦτο μετὰ τὸ πέρας τῶν προκαταρκτικῶν τούτων

προσευχῶν ἀνοίγεται ἀμέσως ἢ πρὸς τὸν κυρίως ναὸν
θύρα καὶ οὗτοι εἰσέρχονται εἰς αὐτὸν πρὸς δοξολογίαν
καὶ εὐχαριστίαν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ.

IV

ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΝ ΕΚΑΣΤΩ: ΝΑΩ: ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΩΝ ΣΥΜΒΟΛΙΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ.

Ποῖα τινὰ εἰσὶ τὰ ἐν τῷ ναῷ μεταχειριζόμενα συμβολικὰ
ἀντικείμενα;

Ἀντικείμενα μεταχειζόμενα ἐν ἐκάστῳ χριστιανικῷ
ναῷ, εἴτε πρὸς ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ κόσ-
μον καὶ καλλωπισμὸν, εἴτε εἰς διαφόρους ἐκκλησια-
στικὰς τελετάς, καὶ ἔχοντα ἐν ταύτῳ συμβολικὴν τινὰ
ἐννοίαν καὶ σημασίαν, εἰσὶ ταῦτα· 1) ὁ σταυρός· 2)
αἱ εἰκόνες· 3) ὁ ἐπιτάφιος· 4) τὰ ριπίδια ἢ ἑξαπτέρυ-
γα· 5) τὸ ἔλαιον, αἱ λυχναί, οἱ πολυέλαιοι· 6) ὁ κη-
ρός, τὰ κηροπήγια, τὰ κηρία· 7) τὸ θυμίαμα καὶ τὸ
θυμιατήριον· 8) τὰ δίπτυχα· 9) ἡ κολουμβήθρα· 10)
οἱ στέφανοι· 11) τὰ σήμαντρα καὶ οἱ κώδωνες· 12)
τὰ κόλλυβα· 13) ἀρτοκλασία· 14) μυροφόριον ἢ μυρο-
δοχεῖον· 15) ἀναλόγιον ἢ δισκέλιον· 16) αἶτος καὶ
17) ἡ προσφορά.

1) Ο ΣΤΑΥΡΟΣ.

Τί ὀνομάζεται σταυρός;

Σταυρὸς ὀνομάζεται τὸ ξύλον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον,
στηριζόμενον εἰς τὴν γῆν, ἐχρησίμευε, κατὰ τοὺς ἀρ-
χαίους χρόνους, ὅπως ἐπ' αὐτοῦ κρεμῶσι τοὺς μεγα-
λειτέρους κακούργους. Τὸ εἶδος τῆς τιμωρίας ταύτης
καὶ τοῦ θανάτου ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἀτιμότερον παντὸς

ἄλλου, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐφηρμόζετο συνήθως εἰς ἄλλας τοῦ λαοῦ τάξεις παρὰ μόνον εἰς τοὺς δούλους.

Τί ὑπομιμνήσκει ὁ χριστιανικὸς σταυρὸς καὶ τί σημαίνει;

Ὁ χριστιανικὸς σταυρὸς ἰδίᾳ μὲν ὑπομιμνήσκει τὸν σταυρόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκρεμάσθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὁ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐν γένει δὲ ἐξεικονίζει ὅλα τὰ πάθη, ὅσα ἐκεῖνος ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ὑπέφερε. Διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ὁ σταυρὸς χρησιμεύει ὡς σύμβολον τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ θανάτου νίκης.

Τίς ἡ χρῆσις τοῦ σταυροῦ ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς;

Ἐπειδὴ, ὡς εἴρηται, ὁ σταυρὸς εἶναι τὸ καθηγιασμένον ὄργανον τῆς σωτηρίας ἡμῶν, διὰ τοῦτο τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μεταχειρίζομεθα τοῦτο μὲν ὡς ἐξωτερικὸν κόσμον, ἐμπηγνύντες αὐτὸν ἐφ' ἐκάστης ἐκκλησίας, ὡς τι τρόπαιον, δι' οὗ νενίκηται κατὰ κράτος ὁ διάβολος καὶ πάντες οἱ πολέμιοι τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, τοῦτο δέ, ὡς τὸ μόνον πολύτιμον κόσμημα παντὸς οἰουδὴποτε ἀντικειμένου, χρησιμεύοντος ἐν τοῖς θείοις ναοῖς, τουτέστιν ὅλων τῶν πολυποικίλων ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων.

Ὅποιαν ἄλλην χρῆσιν ποιούμεθα τοῦ σταυροῦ;

Ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς, ὡς καθηγιασμένος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔχει θεῖαν χάριν καὶ δύναμιν, ὅπως προφυλάττῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καὶ ἐπειδὴ ὁ διάβολος, ὁ ἐχθρὸς τῆς τοῦ ἀνθρώπου σωτηρίας, πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἵστησι κατ' αὐτοῦ πολυειδεῖς παγίδας, ἀγωνιζόμενος παντοιοτρόπως νὰ παρασύρῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ἤδη χρόνων ἤρξαντο οἱ χριστιανοὶ

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

3

διὰ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐνώσεως τῶν τριῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρός, εἰς σύμβολον τῆς ἀγίας Τριάδος, νὰ σχηματίζωσιν ἐκάστοτε καὶ ἐφ' ἑαυτοὺς τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, ἐπιτιθέντες πρῶτον αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ μετώπου πρὸς ἀγιασμὸν τοῦ νοῦς, ἐφεξῆς καταβιβάζοντες αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ στήθους πρὸς ἀγιασμὸν τῆς καρδίας καὶ τελευταῖον φέροντες αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου εἰς τὸν ἀριστερὸν πρὸς ἀγιασμὸν πάσης αὐτῶν πράξεως καὶ ἐνεργείας. Τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ σταυροῦ ὀφείλουσιν οἱ χριστιανοὶ νὰ κάμνωσι πάντοτε καὶ ἐξερχόμενοι καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τε τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν, καὶ κατακλινόμενοι, καὶ ἐγειρόμενοι, καὶ ἐνδύμενοι, καὶ εἰς τράπεζαν καθήμενοι καὶ μετὰ τὴν τράπεζαν καὶ πρὸ πάσης οἰαςδὴποτε αὐτῶν προσευχῆς, ἐπιχειρήσεως καὶ ἱερᾶς τελετῆς, καθαγιαζόντες τοιοῦτοτρόπως πᾶσαν αὐτῶν ἐνέργειαν καὶ πᾶν ἔργον, καὶ τὴν θεῖαν ἐπὶ τούτῳ ἀντίληψιν καὶ προστασίαν ἐπικαλούμενοι. Διὰ τοῦτο τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐτίθετο προσέτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ἐπὶ ἐπισήμων πολιτικῶν τε καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων, χρησιμεῦον καὶ ὡς σημεῖον ὑπογραφῆς ἀπαραθιάστον καὶ ἱερὸν διὰ πάντα, μὴ εἰδότα γράμματα.

2) ΕΙΚΟΝΕΣ.

Τί ὀνομάζονται εἰκόνες;

Εἰκόνες ὀνομάζονται τὰ ἐπὶ σανίδων ἢ λίθων ἢ ἄλλου οἰοῦδὴποτε μετάλλου γεγλυμμένα ἢ ἐλαιογραφημένα ὁμοιώματα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς κυρίας Θεοτόκου, τῶν ἀπὸ Ἀδὰμ εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ ἁγίων ἀνδρῶν, καὶ αἱ παραστάσεις διαφόρων ἐκ τε τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης σκηνῶν καὶ ἄλλων διαφόρων ἱερῶν ἀντικειμένων.

Τίς ἡ χρῆσις τῶν εἰκόνων καὶ ἡ σημασία αὐτῶν;

Ἐκπαλαὶ αἱ εἰκόνες ἐχρησίμευον ὄχι μόνον πρὸς ἐσωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ κόσμον παντὸς χριστιανικοῦ ναοῦ καὶ οἴκου, ἀλλὰ, ὃ καὶ οὐσιωδέστερον, πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἠθικὴν διάπλασιν τῶν Χριστιανῶν διότι τοιοῦτοτρόπως ἕκαστος χριστιανός, ἐμβλέπων εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ, ἀναμιμνήσκειται ἀμέσως τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ταπείνωσιν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ, τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρικὸν αὐτοῦ θάνατον καὶ οὕτως ἀναγκάζεται νὰ προσκυνήσῃ αὐτόν, εὐχαριστῶν πάντων ἕνεκα, καὶ νὰ ἀναθέσῃ αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Ἐπίσης, ὅταν ὁ χριστιανὸς ἀποβλέπῃ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν λοιπῶν ἁγίων, ἀναπολεῖ ἀμέσως τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ προσπαθεῖ κατ' αὐτάς νὰ μορφώσῃ καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀνέκαθεν ὥρισεν, ἵνα ἀπονέμηται παρὰ τῶν χριστιανῶν πάντοτε εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας τὸ προσῆκον σέβας καὶ ἡ πρέπουσα τιμὴ. Δὲν ἀποδίδεται δὲ αὕτη βεβαίως εἰς τὴν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν εἰκόνα, ἀλλὰ μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου εἰς τὸ πρωτότυπον, ἀπὸ τῆς εἰκόνης εἰς τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον, τοῦθ' ὅπερ καὶ διακρίνει τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀπὸ τῆς εἰς τὰ εἰδῶλα καὶ ἀγάλματα προσφερομένης ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν λατρείας.

5) ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ.

Τί ὀνομάζεται ἐπιτάφιος καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Ἐπιτάφιος ὀνομάζεται ἡ ἐπὶ σινδόνος ἐλαιογραφημένη ἢ χρυσοκεντηγμένη ἐκεῖνη εἰκὼν, ἣτις παριστάνει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τεθνεῶτα, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθηλώσεως τοῦ ἀχράντου αὐτοῦ σώματος ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς περιτυλίξεως αὐτοῦ ἐν

τὸς καθαρᾶς σινδόνης. Τὴν εἰκόνα ταύτην ἡ Ἐκκλησία κατὰ μὲν τὸν ἑσπερινὸν τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου σαββάτου ἐκτίθουσιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ εἰς προσκύνησιν τῶν πιστῶν, ἐν δὲ τῷ ὁρθρῷ αὐτοῦ ψάλλεται περὶ αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ κλήρου ἐν βαθυτάτῃ κατανύξει καὶ εὐλαθείᾳ ὁ ἐπιτάφιος ὕμνος. Μετὰ τὴν λειτουργίαν δὲ τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου σαββάτου αἱρεται ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ καὶ μεταφερομένη κατατίθεται ἐν τῷ ἱερῷ ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης.

4) ΡΙΠΙΔΙΑ ἢ ΕΞΑΠΤΕΡΥΓΑ.

Τί ὀνομάζονται ριπίδια ἢ ἐξαπτέρυγα καὶ τί σημαίνουν ταῦτα;

Ριπίδες, ριπίδια, ἢ ἐξαπτέρυγα κοινῶς, ὀνομάζονται ἤδη αἱ ἐπὶ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἢ ἄλλου μεταλλοῦ σφαιροειδεῖς εἰκόνες, αἵτινες παριστῶσιν ἐκατέρωθεν γεγλυμμένα τὰ ἐξαπτέρυγα Σεραφεῖμ. Ἐξεικονίζουσι δὲ ταῦτα καθόλου τὰ οὐράνια τῶν ἁγίων ἀγγέλων τάγματα, τὰ ὅποια παρίστανται ἀοράτως συλλειτουργοῦντα μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

Τίς ἡ χρῆσις τῶν ριπιδίων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ;

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ὅτε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου κατετίθετο ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, τότε ἐκατέρωθεν οἱ λειτουργοῦντες διάκονοι, ἰστάμενοι ἐν ὁμοιώματι τῶν ἀοράτως παρισταμένων ἐξαπτέρυγων Σεραφεῖμ, καὶ κρατοῦντες εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὰ ἐκ κατειργασμένου δέρματος ἢ ὀθόνης ἢ πτερῶν ταῶ κατασκευαζόμενα τότε ταῦτα ριπίδια, ἐπέσειον αὐτὰ μετὰ φόβου καὶ εὐλαθείας ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων, τοῦτο μὲν παρακωλύοντες τὴν ἐν αὐτοῖς τυχόν προσέγγισιν οἰουδήπο-

τε πετομένου ἐντόμου, τοῦτο δὲ καλύπτοντες τὰ τίμια δῶρα ἀπὸ παντὸς ἀνιέρου ὀφθαλμοῦ. Εἰς ἀνάμνησιν τούτου ὁ διάκονος ἤδη ἐπισείει διὰ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ χεὶρὸς ἐν ὀρισμένῳ καιρῷ ἐπὶ τῶν τιμίων δώρων τὸν ἀέρα τετυλιγμένον μετὰ τῶν λοιπῶν καλυμμάτων.

Εἰς τί μεταχειρίζονται ἤδη τὰ ἐξαπτέρυγα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ;

Τὰ ἐκ μετάλλου κατασκευαζόμενα ἤδη ριπίδια ἢ ἐξαπτέρυγα χρησιμεύουσιν, ἵνα κατὰ τὰς μεγάλας καὶ ἐπισήμους ἰδίως τῆς Ἐκκλησίας τελετὰς καὶ πανηγύρεις, λειτουργοῦντος μάλιστα τοῦ ἀρχιερέως, κρατούμενα ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν ἐπὶ ράβδων ὑψωμένα, πορευόμενα ἐκατέρωθεν τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐκαστοτε κατὰ τὴν μικρὰν καὶ τὴν μεγάλην εἰσοδὸν τῆς θείας λειτουργίας, καθὼς προσέτι καὶ εἰς τὰς κηδεῖας καὶ ἄλλας διαφόρους ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας γινομένας συνήθως λιτανείας, οἷόν τινα τρόπαια καὶ σύμβολα τῆς νίκης ἡμῶν κατὰ τοῦ διαβόλου.

β) ΤΟ ΕΛΑΙΟΝ, ΑΙ ΛΥΧΝΙΑΙ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΟΙ.

Τί ὀνομάζονται λυχνίαι;

Ἐκαστος ναὸς καὶ εἰς τὰ τρία αὐτοῦ μέρη, ἤτοι καὶ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ εἰς τὸν πρόναον, ἔχει εἰς διάφορα μέρη καὶ ἐν τῷ μέσῳ καὶ παραπλευρῶς τοῦ εἰκονοστασίου καὶ τῶν λοιπῶν τοίχων, ἐνώπιον ἐκάστης ἀγίας εἰκόνας, πολυποικίλα, πλήρη ἐλαίου, ἀνηρτημένα καὶ ποικιλοτρόπως κεκοσμημένα ἐξ ὕλου, ἢ ἀργύρου, ἢ χρυσοῦ, ἢ ἄλλου οἰοῦδηποτε στιλβόντος μετάλλου, δοχεῖα διαφόρου μεγέθους, ἐξ ὧν ἐκπέμπεται ἐν καιρῷ ἐκάστης ἱεροτελεστίας ἄφθονον φῶς, οὐχὶ μόνον φωτίζον, ἀλλὰ καὶ πλουσίως καταλαμπρύνον τὸν οἶκον τοῦτον τῆς προσευχῆς. Τὰ φωτοδόλα

ταῦτα δοχεῖα ὀνομάζονται ἐν γένει λυχνίαι ἢ κοινῶς καρδῆλαι ἢ καρδήλια, ἃς οὐ καὶ ὁ ἐπιτετραμμένος ἵνα ταῦτα ἐκάστοτε ἀνάπτῃ καὶ ἐπιτηρῇ ἀποκαλεῖται καρδηλανάπτης.

Ποσαχῶς διχιοῦνται αἱ λυχνίαι, πῶς ἐκάστη τούτων ὀνομάζεται καὶ ὁποῖαν σημασίαν ἔχει;

Ἐκάστη λυχνία ἐκ τε τῆς θέσεως, ἐν ἣ εὐρίσκεται κρεμαμένη, καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φώτων, ἅτινα περιέχει. οὐ μόνον ἴδιον ὄνομα φέρει, ἀλλ' ἔχει συνάμα καὶ ἰδιαίχουσάν τινα συμβολικὴν ἔννοιαν καὶ σημασίαν. Οὕτως ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ εἰκονοστασίου ἄνωθεν τῆς ὠραίας πύλης, καθὼς καὶ ἡ ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης κρεμαμένη λυχνία, ὀνομάζεται ἀκοίμητος, ὡς φέγγουσα διηλεκτῶς, καὶ ἐξεικονίζει συμβολικῶς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· αἱ δὲ ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς ὀροφῆς τοῦ κυρίως ναοῦ ἐξηρητημέναι κυκλοειδῶς λυχνίαι, καὶ ἡ ἐν μέσῳ αὐτῶν πολὺφωτος λυχνία, ἥτις ἰδίᾳ καὶ πολυέλαιος λέγεται, ὀνομάζονται ἔλαι ὁμοῦ δι' ἐνὸς ὀνόματος χορὸς καὶ ἐξεικονίζουσιν αὐταὶ μὲν τοὺς ἀστέρας, ὁ δὲ ὑπ' αὐτῶν σχηματιζόμενος κύκλος τὸ στερέωμα· αἱ λυχνίαι, αἱ περιέχουσαι τρία φῶτα, σημαίνουσι τὴν ἀγίαν Τριάδα· αἱ δὲ λυχνίαι, ἐφ' ὧν ὑπάρχουσιν ἑπτὰ φῶτα, αἱ λεγόμεναι ἑπτάφωτοι, ἐξεικονίζουσι συμβολικῶς τὰ ἑπτὰ μυστήρια καὶ τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ παναγίου Πνεύματος· αἱ ἐκ δώδεκα δὲ φώτων συγκείμεναι λυχνίαι, ἥτοι τὸ δωδεκάφωτον λεγόμενον, παριστάνουσι τοὺς δώδεκα ἀποστόλους, ἡ δὲ ἐν τῷ μέσῳ μεῖζων καὶ ὑψηλότερον τῶν ἄλλων κειμένη ἐξεικονίζει τὸν θεάνθρωπον αὐτῶν διδάσκαλον καὶ Σωτῆρα Χριστόν· αἱ πλείονα τῶν δώδεκα φώτων περιέχουσαι λυχνίαι, μικραὶ καὶ

μεγάλαι, αὶ φωτίζουσαι εἰς διάφορα παντός χριστιανικοῦ ναοῦ μέρη, ἐξεικονίζουσιν ἐν γένει συμβολικῶς τοὺς ἐν τῷ στερεώματι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας λάμποντας φωτοδόλους ἀστέρας, ἧτοι τοὺς χοροὺς τῶν δικαίων, ὁσίων, ἱεραρχῶν καὶ μαρτύρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Διὰ τί μόνον ἡ τοῦ ἐλαίου χρήσις ἐν ταῖς λυχναῖς τῶν ναῶν ἐπιτρέπεται;

Διὰ δύο λόγους· πρῶτον, διότι τὸ ἔλαιον εἶναι σύμβολον τοῦ ἐλέους καὶ τῆς εὐσπλαγγνίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, δι' ἧς οὗτος ἀνακουφίζει καὶ θεραπεύει τὰς πληγὰς τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων· καὶ δεύτερον, διότι τὸ ἔλαιον εἶναι ἡ καθαρωτέρα πάσης ἄλλης φωτιστικῆς οὐσίας, ἐπομένως καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀναπεμπόμενον φῶς εἶναι τὸ καθαρώτερον καὶ λαμπρότερον, τοῦθ' ὅπερ ὑποδεικνύει συμβολικῶς, ὅτι καὶ οἱ λογισμοὶ καὶ τὰ ἔργα τῶν χριστιανῶν πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε οὕτω καθαρὰ καὶ λάμποντα διὰ τοῦ φωτός τῆς ἀρετῆς.

6) ΚΗΡΟΣ, ΚΗΡΙΑ, ΚΗΡΟΠΗΓΙΑ.

Ὅποیان σημασίαν ἔχει ὁ κηρὸς ἐν τῇ χρήσει τῆς Ἐκκλησίας;

Ὁ κηρὸς καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐκ τῶν διαφορῶν αὐτοῦ ιδιοτήτων ἔχει ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ χρήσει ἑπτὰ διαφοροὺς σημασίας·

1) ὁ κηρὸς, ὡς μίγμα καθαρῶτατον προσφερόμενος καὶ καιόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐξεικονίζει τὴν ἡμετέραν ψυχικὴν καθαρότητα καὶ τὸ ἁμωμον τῆς ἡμετέρας προσφορᾶς·

2) ὁ κηρὸς, ὡς χρησιμεύων εὐκόλως εἰς σφράγισμα, σημαίνει τὴν σφραγίδα ἢ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ τοῦ

ἐνσφραγιζομένου ἐν ἐκάστῳ χριστιανῷ κατὰ τὴν τελειότητα τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ χρίσματος·

3) ὁ κηρὸς, ὡς ἀπαλὸς καὶ εὐλύγιστος, ὑπεμφαίνει τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν καὶ προθυμίαν πρὸς μετάνοιαν μετὰ πάσαν οἰανδῆποτε ἁμαρτίαν·

4) ὁ κηρὸς, ὡς συγκείμενος ἐξ εὐωδῶν ἀνθέων, ἐξεικονίζει τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος·

5) ὁ κηρὸς, ὡς ἐκ πολλῶν καὶ ποικίλων ἀνθέων παραγόμενος, σημαίνει τὴν παρ' ἐκάστου χριστιανοῦ ἀπονεμομένην τῷ Θεῷ λατρείαν·

6) ὁ κηρὸς, καίόμενος ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐξεικονίζει τὴν διὰ τοῦ θείου πυρὸς ἀνακαίνισιν τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ τελευταῖον

7) ὁ κηρὸς, φωτιζόμενος ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ κατέχων φῶς ἐν ἑαυτῷ διηγεκές, ὑπεμφαίνει ὅτι καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν πάντοτε νὰ ἔχωμεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ πῦρ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ὅπως ἀναπέμπωμεν ἀδιαλείπτως φῶς ἅγιον, ἥτοι ἔργα καλὰ.

Τί σημαίνουνσι τὰ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀναπτόμενα ἐν τῷ ναῷ κηρία;

Τὰ διαφόρου μεγέθους καὶ πάχους κηρία, τὰ ὅποια οἱ χριστιανοὶ συνήθως προσφέρουσι καὶ ἀνάπτουσιν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ἐνώπιον τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ λοιπῶν ἱερῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀντικειμένων, ὑπεμφαίνουνσι συμβολικῶς τὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ζῆλον ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου καὶ τὸ σέβας ἡμῶν πρὸς πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ἱερὰ καὶ ἅγια· ἡ δὲ ἐκ τῶν κηρίων τούτων ἀναπεμπομένη φλόξ ὑπεμφαίνει τὴν φλόγα τῆς ἐν ἡμῖν ἰσχυρᾶς ἀγάπης πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν Θεόν, ὅστις εἶναι τὸ μόνον ἀληθινὸν φῶς, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον, πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

Τί ὀνομάζονται κηροπήγια καὶ τί σημαίνουνσι ταῦτα ;

Οἱ ἐκ μαρμαρίου ἢ ἄλλου τινὸς μετάλλου ἐκατέρωθεν τῆς ὥραιας πύλης ἔμπροσθεν τοῦ εἰκονοστασίου ἱστάμενοι δύο, ἐν τισι δὲ ναοῖς καὶ πλειότεροι ὑποσθάνονται, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται μία ὑπερμεγέθους καὶ παχεῖα ἐν τῷ μέσῳ λαμπάς ἐκ κηροῦ, ὀνομάζονται κηροπήγια, καὶ συνήθως μαρουάλια· ἐξεικονίζουσι δὲ ταῦτα τὴν στήλην ἐκείνην τοῦ πυρός, ἥτις ἐδείκνυνεν εἰς τοὺς Ἑβραίους τὴν πρὸς τὴν γῆν Χαναὰν φέρουσαν ὁδὸν ἐν καιρῷ τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ περιπλανήσεως αὐτῶν· οὕτω καὶ αἱ λαμπάδες αὗται, ἀναπτόμεναι ἐν καιρῷ πάσης ἱεροτελεστίας καὶ φωτίζουσαι τὰς ἀγίας εἰκόνας ἔμπροσθεν ἡμῶν, καθοδηγοῦσιν ἡμᾶς εἰς τὴν εὐθείαν ὁδόν, τουτέστιν εἰς τὴν μίμησιν τῶν ὑπ' αὐτῶν φωτιζομένων ἀγίων, ἥτις μόνη δύναται νὰ φέρῃ ἀσφαλῶς ἕκαστον χριστιανὸν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

Τί σημαίνει ἡ λαμπάς ἡ προπορευομένη κατὰ τὴν μικράν καὶ μεγάλην εἴσοδον τῆς θείας λειτουργίας, καὶ πῶς αὕτη ὀνομάζεται ;

Ἡ λαμπάς αὕτη, κατὰ μὲν τὴν μικράν εἴσοδον προπορευομένη τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὑπομινύσκει τὸ εὐαγγελικὸν φῶς, ὅπερ περιέλαμψε διὰ τῶν ἀποστόλων ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, κατὰ δὲ τὴν μεγάλην εἴσοδον, προπορευομένη τῶν τιμίων Δώρων, ἐξεικονίζει τὸν πρόδρομον τοῦ Κυρίου Ἰωάννην, παρασκευάζοντα διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς μετανοίας τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ὀπίσθεν αὐτοῦ ἐρχομένου Σωτῆρος τοῦ κόσμου. Ὀνομάζεται δὲ ἡ λαμπάς αὕτη *πριμικήριον*.

7) ΘΥΜΙΑΜΑ ΚΑΙ ΘΥΜΙΑΤΗΡΙΟΝ.

Τί σημαίνει τὸ θυμίαμα;

Τὸ θυμίαμα, μεταχειριζόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὑπεμφαίνει συμβολικῶς εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ προσευχομένους χριστιανούς δύο τινάς·

1) τὴν ἀγάπην τοῦ πανταχοῦ παρόντος Θεοῦ, ἐπεκτεινομένην ἐπὶ σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ πληροῦσαν σύμπασαν τὴν δημιουργίαν, καθὼς καὶ τὸ θυμίαμα καίόμενον ἐκτείνεται καὶ πληροῖ σύμπαντα τὸν ναόν·

2) τὴν εὐωδίαν τοῦ Πνεύματος τὴν εὐφραίνουσαν πᾶσαν ψυχὴν ζῶσαν, καθὼς καὶ ἡ εὐωδία τοῦ θυμιάματος εὐφραίνει πάντοτε τοὺς προσευχομένους.

Τίς ἡ χρῆσις καὶ ἡ σημασία τοῦ θυμιατηρίου;

Τὸ θυμιατήριον χρησιμεύει ἐν τῷ ναῷ, ὅπως δι' αὐτοῦ, φέροντος τὸ ἀναγκαῖον πῦρ μετὰ θυμιάματος, οἱ λειτουργοὶ θυμιῶσιν, εἰς τακτάς καὶ ὠρισμένας κατὰ πᾶσαν ἱεροτελεστίαν περιστάσεις, τὸν θεῖον ναόν, τὰς ἀγίας εἰκόνας, πάντα τὰ ἐν παντὶ ναῷ ἱερὰ ἀντικείμενα καὶ τοὺς χριστιανούς· ὑποδεικνύει δὲ ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ θυμιάματος εἰς τοὺς πιστοὺς, ὅτι, καθὼς τὸ θυμίαμα καίεται πάντοτε ἐν τῷ πυρὶ τοῦ θυμιατηρίου καὶ ἀναβαίνει εὐῶδες πρὸς τὰ ἄνω, τοιοῦτοτρόπως καὶ αἱ προσευχαὶ αὐτῶν πρέπει νὰ θερμαίνωνται καὶ νὰ φλέγωνται ἀδιαλείπτως ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν πυρὸς τῆς πρὸς Θεὸν πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης, καὶ νὰ ἀναβαίνωσιν εὐῶδεις καὶ εὐπρόσδεκτοι ἐνώπιον τοῦ θρόνου τῆς θείας μεγαλωσύνης.

8) ΔΙΠΤΥΧΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΠΤΥΧΑ.

Τί ὀνομάζονται δίπτυχα καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Δίπτυχα ὀνομάζονται δύο πίνακες ἐκ χάρτου ἢ μεμβράνης, εἰς δύο, ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου, διπλωμένοι, ἐν σχήματι τοιούτῳ, ἐν ᾧ συνήθως παριστάνουσι τὰς πλάκας τοῦ Μωϋσέως. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς πίνακος καταγράφονται ὀνόματα ζώντων, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου ὀνόματα τεθνεώτων χριστιανῶν, τὰ ὅποια μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐν καιρῷ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας. Τοιαῦτα δίπτυχα ἦσαν ἐν χρῇσει ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιστάτων ἕως τῶν χρόνων, καὶ μέχρι τοῦδε ἕκαστος ναὸς ἔχει τοιαῦτα ἐπὶ τῆς ἁγίας προθέσεως, ἐν οἷς ἐγγράφονται τὰ εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τεταγμένα ὀνόματα.

Τί ὀνομάζονται πολύπτυχα καὶ πῶς ταῦτα διαίρουνται;

Πολύπτυχα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὀνομάζονται τὰ πολυπύκτα, ἤτοι πολλὰ φύλλα ἐκ χάρτου ἢ μεμβράνης, ἐπὶ τὸ αὐτὸ δεδεμένα, περιέχοντα βιβλία πρὸς ἐγγραφήν ἐν αὐτοῖς πολυαριθμῶν ὀνομάτων ζώντων τε καὶ τεθνεώτων χριστιανῶν, τὰ ὅποια ἐπίσης μνημονεύονται ὑπὸ τῶν λειτουργῶν ἐνώπιον τῆς προθέσεως, κατὰ τὴν προσκομιδὴν, καὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, κατὰ τὸν ἁγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων, καὶ τὰ ὅποια κοινῶς ψυχοχάρτια ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀποκαλοῦνται. Διαίρουνται δὲ ταῦτα εἰς ἰδιωτικά, τὰ ὅποια περιέχουσι τὰ ὀνόματα μιᾶς μόνον οἰκογενείας ἢ μιᾶς συγγενείας, καὶ εἰς συνοδικά, ἐν οἷς ἐγγράφονται ἀδιακρίτως πάντες παντὸς γένους καὶ πάσης τάξεως καὶ καστατάσεως χριστιανοί, ζῶντές τε καὶ τεθνεώτες.

9) ΚΟΛΥΜΒΗΘΡΑ.

Τί ὀνομάζεται κολυμβήθρα, τίς ἡ χρῆσις αὐτῆς καὶ τί σημαίνει;

Κολυμβήθρα ὀνομάζεται ἡ ἐν ἐκάστῳ χριστιανικῷ ναῷ εἴτε ἐκ μαρμάρου, εἴτε ἐκ μετάλλου πρὸς εὐχερῇ μεταφορὰν κατεσκευασμένη μικρὰ καὶ ἐνὸς ὥς ἔγγιστα πήχεως βάθος ἔχουσα δεξαμενὴ, ἣτις χρησιμεύει, ὅπως ἐν αὐτῇ ἐγγέηται ὕδωρ καὶ βαπτίζωνται οἱ παῖδες τῶν χριστιανῶν. Τὸ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ἐγγεόμενον ὕδωρ, καθαγιαζόμενον, καθαρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἀναγεννᾷ αὐτὸν καὶ καθίστησι τέκνον Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ κολυμβήθρα ὀνομάζεται καὶ πνευματικὴ τῶν χριστιανῶν μήτηρ. Ἐξεικονίζει δὲ ἡ κολυμβήθρα τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, ἐν ᾧ ἐβαπτίσθη ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπὸ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου.

10) ΣΤΕΦΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΑ.

Τί ὀνομάζονται στέφανοι καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Στέφανοι ἢ στέφανα ὀνομάζονται τὰ ἐκ μετάλλου κατεσκευασμένα κομφῶς δύο κυκλοειδῆ στέφανα, εἰς σχῆμα βασιλικοῦ στέμματος, τὰ ὅποια τελουμένου τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ὁ ἱερεὺς ἢ ἀρχιερεὺς τίθησιν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ νυμφίου καὶ τῆς νύμφης, ἀντὶ δὲ τοῦ μεταλλικοῦ τούτου στεφάνου, πολλαχοῦ ἤδη μεταχειρίζονται στεφάνους ἐκ τεχνητῶν ἀνθέων κίτρου. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου συνήθως ὀνομάζεται στεφάνωμα.

Τί σημαίνουν οἱ στέφανοι οὗτοι.

Οἱ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νυμφίου καὶ τῆς νύμφης τιθέμενοι στέφανοι σημαίνουνσι συμβολικῶς τὴν νίκην,

ἦν οἱ εἰς γάμου κοινωνίαν συναπτόμενοι διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας, αἵρουσι κατὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ διαβόλου, καὶ διδάσκουσι συνάμα αὐτοὺς

1) ὅτι οὗτοί εἰσι τοῦ λοιποῦ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ οἴκου αὐτῶν, καὶ

2) ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι οὗτοι ὀφείλουσι πάντοτε νὰ νικῶσι καὶ νὰ θριαμβεύωσι κατὰ παντός πειρασμοῦ, δυναμένου νὰ βεβηλώσῃ τὸν ἱερὸν αὐτῶν σύνδεσμον.

11) ΣΗΜΑΝΤΡΑ—ΚΩΔΩΝΕΣ.

Τί ὀνομάζονται σήμαντρα καὶ κώδωνες καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Σήμαντρα ὀνομάζονται τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μέχρι τοῦδε πολλαχοῦ ἔτι ἐν χρήσει τεμάχια ἐκ ξύλου ἢ σιδήρου, ἐπὶ τῶν ὁποίων κρούων ἐπανειλημμένως ὁ κανδηλανάπτῃς, καθ' ὠρισμένας τῆς ἡμέρας ὥρας, καλεῖ τοὺς πιστοὺς, ὅπως συνέλθωσιν ἐν τῷ ναῷ εἰς κοινὴν προσευχήν. Ἀντὶ τῶν σημάτων εἰς χρόνους ἔτι ἀρχαιότερους μετεχειρίζοντο εἰς τινὰ μέρη, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἐν ταῖς ἐρήμοις, ταῖς ὑπὸ τῶν ἀσκητῶν κατωκημέναις, σάλπιγγας πρὸς συγχάλεσιν τῶν μοναχῶν εἰς τὴν προσευχήν, κατὰ μίμησιν τῆς ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς. Ἀπὸ τῶν μέσων δὲ τοῦ ἐννάτου αἰῶνος ἤρξατο ἀντὶ σημάτων καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ χρῆσις κωδῶνων, διὰ τῆς κρούσεως τῶν ὁποίων ἤδη πολλαχοῦ προσκαλοῦνται οἱ πιστοὶ εἰς προσευχήν.

Τί σημαίνει ὁ ἤχος τῶν σημάτων καὶ τῶν κωδῶνων;

Ὁ ἤχος τῶν σημάτων καὶ τῶν κωδῶνων ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς ἔχει προσέτι καὶ συμβολικὴν σημασίαν· ὑπεμφαίνει δὲ οὗτος

1) τὸ κήρυγμα τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων, καὶ

2) τὸν ἦχον ἐκεῖνον τῆς σάλπιγγος τῶν ἀρχαγγέλων, ὅστις θέλει ἀκουσθῇ πρὸ τῆς ἐπὶ γῆς δευτέρας ἐνδόξου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας. Καθὼς λοιπὸν ἀμφοτέρωτα ταῦτα καλοῦσι τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν, οὕτω καὶ ὁ ἦχος τῶν σημάντρων καὶ τῶν κωδῶνων προσκαλεῖ αὐτὸν ἐπίσης εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν προσευχὴν.

12) ΚΟΛΛΥΒΑ.

Τί ὀνομάζονται κόλλυβα ;

Ὅταν ἐνταφιάζωμεν τοὺς κεκοιμημένους ἐν Χριστῷ ἀδελφοὺς ἡμῶν, ἡ ἐπιτελῶμεν μνημόσυνον ἐπ' αὐτῶν τὴν τρίτην, τὴν ἐννάτην καὶ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου αὐτῶν, καθὼς προσέτι καὶ εἰς ἄλλας πλὴν τούτων τακτὰς τοῦ ἔτους ἡμέρας, τότε φέρομεν συνήθως ἐν τοῖς ναοῖς, καὶ ἐπὶ τῶν μνημείων τῶν τεθνεώτων, ἐπὶ δίσκου κόκκους σίτου, ἐβρασμένου, κεκαρυκευμένου διὰ ζαχαρέως καὶ ἄλλων τοιούτων ἡδυσμάτων. Ὁ εἰς μνημόσυνον τῶν τεθνεώτων οὕτω προσφερόμενος σῖτος ὀνομάζεται συνήθως κόλλυβα.

Τί σημαίνουν τὰ κόλλυβα ;

Ὁ μὲν σῖτος σημαίνει, ὅτι ὁ ἀποθανὼν ἀναστηθήσεται καὶ πάλιν ἐκ τοῦ τάφου· διότι καὶ ὁ σῖτος θάπτεται μὲν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ πάλιν μετὰ ταῦτα ἐν ὥρισμένῳ καιρῷ ἀναφύεται καὶ φέρει καρπὸν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ἐδήλωσε διὰ τῶν ἐξῆς λόγων· «Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ πολὺν καρπὸν φέρει». Τὰ δὲ λοιπὰ ἡδύσματα,

δι' ὧν καρυκεύεται ὁ σῖτος, ὑπεμφαίνουσι συμβολικῶς, ὅτι ἡ μετὰ τὴν ἀνάστασιν μέλλουσα ζωὴ ἔσται τοῖς πιστεύουσιν ἡδεῖα καὶ εὐάρεστος καὶ πλήρης μακαριότητος, καὶ οὐχὶ πόνων τε καὶ πικρίας, ὡς ἡ παροῦσα.

Τί μετεχειρίζοντο προσέτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ εἰς μνημόσυνον τῶν τεθνεώτων;

Οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοὶ συνειθίζον προσέτι νὰ φέρωσιν εἰς τοὺς τάφους τῶν τεθνεώτων ἄρτους, κρέας καὶ οἶνον, οὐχὶ πρὸς χορτασμόν τῶν κεκοιμημένων ψυχῶν, ὡς ἐσυκοφάντουν τοὺς χριστιανούς οἱ Μανιχαῖοι, ἀλλὰ πρὸς χορτασμόν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα οὗτοι, ἀμέριμνοι ὄντες περὶ τροφῆς, εὐχωνται προθύμως ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων δι' ὅλης ἐκείνης τῆς ἡμέρας. Τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔθιμον τηρεῖται καὶ μέχρι τοῦδε εἰς πολλὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μέρη.

15) ΑΡΤΟΚΛΑΣΙΑ.

Τί ὀνομάζεται ἀρτοκλασία;

Κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν μεγάλων ἑορτῶν οἱ ἅγιοι πατέρες ὥρισαν ὅπως, τελευτῶντος τοῦ ὁρθρου τῆς ἑορτῆς, τίθηται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τράπεζα μικρά, φέρουσα πέντε ἄρτους, καὶ περίξ μικράν τινα ποσότητα σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου, τὰ ὅποια δι' ἰδίας τελετῆς καθαγιαζονται ὑπὸ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας· ἐφεξῆς δὲ οἱ ἄρτοι, κλώμενοι εἰς μικρὰ τεμάχια, διανέμονται εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους πιστοὺς. Ἡ ἱερὰ αὕτη τελετὴ ὀνομάζεται ἀρτοκλασία.

Τί σημαίνει ἡ ἀρτοκλασία;

Ἡ ἀρτοκλασία ἐξεικονίζει συμβολικῶς τοὺς πέντε

ἐκείνους ἄρτους, δι' ὧν ὁ Κύριος ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐχόρτασε πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν ἀνευ γυναικῶν καὶ παιδίων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς εὐχεται ἐπ' αὐτῶν εἰς τὸν Θεόν, ὅπως τοὺς ἄρτους τούτους, τὸν σίτον, τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον, εὐλογήσῃ καὶ πληθύνῃ αὐτά, ὡς τὰ μόνα οὐσιώδη καὶ ἀπαραίτητα πρὸς ἡμετέραν ὑπαρξιν καὶ συντήρησιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· ἐφ' ᾧ καὶ ὁ προφητάναξ Δαβὶδ εὐχαριστεῖ τὸν Ὑψίστον, ὅτι ὁ οἶκος εὐφραίνει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δέεται τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἱλαρῶναι πρόσωπον ἐν ἑλαίῳ.

14) ΜΥΡΟΦΟΡΙΟΝ ἢ ΔΟΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΥΡΟΥ.

Τί λέγεται μυροφόριον καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Μυροφόριον ἢ μυροδοχεῖον ὀνομάζεται μικρὸν ἐξ ἀργύρου ἢ ἄλλης ὕλης κιβώτιον, ἐν ᾧ περιέχεται ἐν δοχεῖον πλήρες ἁγίου μύρου, ἕτερον δοχεῖον πλήρες ἐλαίου, ἐν τεμάχιον σπόγγου καὶ μικρὸν ψαλίδιον. Ταῦτα δὲ πάντα μεταχειρίζεται ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ βαπτίσματος, διὰ μὲν τοῦ ἁγίου μύρου καὶ τοῦ ἐλαίου χρίων τὸ βαπτιζόμενον νήπιον, διὰ δὲ τοῦ σπόγγου ἀπομάττων ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἅγιον μύρον καὶ διὰ τοῦ ψαλιδίου κουρεύων σταυροειδῶς τρίχας ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ βαπτιζομένου.

15) ΑΝΑΛΟΓΙΟΝ ἢ ΔΙΣΚΕΛΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται ἀναλόγιον καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Μικρὰ τετράγωνος τράπεζα, ἐπὶ τεσσάρων στηριζομένη βάσεων, καὶ δύο ὡς ἐγγιστα πήχεων ὕψος ἔχουσα, τὸ ἄνω δὲ μέρος ἐπικλινές πρὸς τὰ ἔμπροσθεν φέρουσα, καὶ διὰ καλύμματος κεκαλυμμένη, ὀνομάζεται

κοινῶς ἀναλόγιον. Ὅταν δὲ τοῦτο συμπτύσῃται, τότε ὀνομάζεται δισκέλιον, ὡς ἐκ δύο σκελῶν συγκείμενον, τοῦθ' ὅπερ εἶναι καὶ ἀρχαιότερον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Χρησιμεύει δὲ τὸ ἀναλόγιον ἢ δισκέλιον ἐν ἐκάστῳ χριστιανικῷ ναῷ, ὅπως τοποθετῇται ἐπ' αὐτοῦ κατὰ μὲν τὸν ὄρθρον τῆς κυριακῆς τὸ ἱερόν Εὐαγγέλιον, κατὰ δὲ τὰς μεγάλας ἑορτὰς ἢ εἰκὼν τῆς ἑορτῆς εἰς προσκύνησιν τῶν πιστῶν. Ἐνίοτε δὲ προσέτι ἀναγινώσκεται ἀπὸ τοῦ ἀναλογίου ὑπὸ τοῦ διακόνου ἢ τοῦ ἱερέως καὶ τὸ Εὐαγγέλιον.

16) Αἶετοι.

Τί ὀνομάζονται αἶετοι καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Ἀετοὶ ὀνομάζονται μικρὰ τεμάχια τάπητος, σφαιρικὸν σχῆμα ἔχοντα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἐξωγραφισμένος ἢ κεντημένος εἰς αἶετός, μὲ πτέρυγας ἠνεωγμένας, οἷον εἰς πετῶν ἄνωθεν τῆς εἰκονιζομένης κάτωθεν αὐτοῦ πόλεως. Οἱ αἶετοι οὗτοι χρησιμεύουσιν, ὅπως τίθενται μόνον ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ λειτουργοῦντος ἀρχιερέως, ὅπου αὐτὸς ἵσταται ἱεροπραττῶν ἢ εὐλογῶν τὸν λαόν· ἀλλ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατηργήθη ἤδη ἡ χρῆσις αὐτῆ τῶν αἰετῶν, παρέμεινε δὲ μόνον μέχρι τοῦδε ἐν Ρωσσίᾳ κατὰ πᾶσαν ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν. Παρ' ἡμῶν δὲ μεταχειρίζονται ἤδη τούτους μόνον ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἀρχιερέως, ὅποτε ὁ ὑποψήφιος, πατῶν ἐπὶ τοιοῦτου αἰετοῦ, ἀπαγγέλλει δημοσίᾳ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως.

Τί σημαίνει ὁ αἶετός;

Ὁ ἐν τῷ τάπητι τοῦτῳ εἰκονιζόμενος αἶετός ὑποδεικνύει συμβολικῶς εἰς τὸν ἐπ' αὐτοῦ πατοῦντα ἀρχιερέα, ὅτι ὀφείλει καὶ αὐτὸς ἀπαραιτήτως, κατὰ τὴν

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

τοῦ ἀετοῦ ἰδιότητα, τοῦ πετᾶν ἀδιαλείπτως εἰς τὰ ὕψη, νὰ ἔχη πάντοτε καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτοῦ ἀνυψωμένους πρὸς τὸν οὐρανόν, τὸν ἐν αὐτῷ οἰκοῦντα ὕψιστον Θεὸν καὶ τὴν αἰωνιότητα καὶ νὰ μὴ προσκολλᾶται ποτε εἰς τὰ ταπεινὰ καὶ πρόσγεια καὶ ἐφήμερα. Ἡ δὲ ὑπὸ τὸν ἀετὸν εἰκονιζομένη πόλις ἐστὶ σύμβολον τοῦ κόσμου, ἡ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐπισκοπῆς, ὑπὲρ ἧς ὀφείλει, ἀγρύπνως ἐπιβλέπων, νὰ μεριμνᾷ.

17) ΠΡΟΣΦΟΡΑ.

Τί ὀνομάζεται προσφορά;

Προσφορὰ ὀνομάζεται ὁ ἄρτος, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς Ἐκκλησίας χρόνων οἱ χριστιανοί, συνεργόμενοι ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς πρὸς προσευχὴν φέρουσι μεθ' αὐτῶν καὶ προσφέρουσιν εἰς τὸν ναὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, οἱ χριστιανοί, θέλοντες νὰ διακρίνωσι, χάριν εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ πρὸς πᾶν ἱερόν, καὶ τοὺς ἄρτους τούτους, τοὺς πρὸς τὴν ἀναίμακτον θυσίαν καθωρισμένους, ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἐν κοινῇ χρήσει ἄρτων, ἤρξαντο πρὸς τοῦτο νὰ κατασκευάζωσιν ὅλως ἰδιάζοντας ἄρτους, οὐ μόνον κατὰ τὴν ποιότητα διαφέροντας τῶν λοιπῶν, ἀλλὰ διακρινομένους προσέτι καὶ διὰ τῆς ἐντυπουμένης ἐπ' αὐτῶν σφραγίδος τοῦ σταυροῦ, φέροντος εἰς τὰς τέσσαρας αὐτοῦ γωνίας τὰς λέξεις ταύτας « Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ ».

Πόθεν ἐλήφθη ἡ τελευταία λέξις νικᾷ;

Ἡ τελευταία λέξις νικᾷ ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος θαυμασίου ἐκείνου σταυροῦ, τὸν ὁποῖον εἶδεν ὁ μέγας καὶ ἱσαπόστολος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος,

μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς : ἐν τούτῳ νίκα, πρὸ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ κατὰ τοῦ διώκτου καὶ ἐχθροῦ τοῦ χριστιανισμοῦ Μαξεντίου νίκης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΩΡΙΣΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΥΠΗΡΕΣΙΑΝ
ΙΕΡΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ
ΑΥΤΩΝ ΣΤΟΛΩΝ.

Τίνα πρόσωπα δύνανται νὰ ἐπιτελῶσι τὰς ἐν τῷ ναῷ ἱεροτελεστίας ;

Καθὼς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ, ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, πρὸς ἐκτέλεσιν πάσης οἰασδῆποτε ἱεροτελεστίας εἰσὶν ἴδια πρόσωπα, καθιερωμένα ἐπὶ τούτῳ, ἕκαστον δι' ἰδιαιτέρας ἱερᾶς τελετῆς, καὶ ἐφωδιασμένα δι' ἰδιαζούσης πνευματικῆς ἐξουσίας, ἣν αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας μετέδωκεν αὐτοπροσώπως εἰς τοὺς ἀποστόλους, οὗτοι δὲ ἐφεξῆς εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἕκτοτε ἐξακολουθεῖ ἀδιαρρήκτως μέχρι ἡμῶν μεταδιδομένη ἡ πνευματικὴ αὕτη ἐξουσία εἰς ἐκλεγόμενα ἐκάστοτε ἐκ τῆς χριστιανικῆς κοινότητος ἴδια πρόσωπα, ἅτινα καὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν, ἣτοι τὴν ἱεράν ἐκάστου χριστιανικοῦ ναοῦ λειτουργικὴν ὑπαλληλίαν· διακρίνονται δὲ τὰ πρόσωπα ταῦτα ἐκ τῶν λοιπῶν πιστῶν καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος καὶ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἐνδυμασίας.

Εἰς πόσας τάξεις ἢ βαθμοὺς διαιροῦνται τὰ ἱερωμένα ταῦτα πρόσωπα, καὶ πῶς διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων;

Τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν θείων μυστηρίων καὶ πάσης ἄλλης ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς ἱεροπραξίας καθιερωμένα πρόσωπα διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης. Εἰσὶ δὲ ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ διακόνου. Διακρίνονται δὲ ἀπ' ἀλλήλων οἱ τρεῖς οὗτοι βαθμοὶ πρῶτον ἐκ τῶν καθηκόντων, ἅπερ ἕκαστος ἔχει ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει καὶ ἐν τῇ τῶν θείων μυστηρίων καὶ λοιπῶν ἱερῶν τελετῶν ἐκτελέσει, καὶ δεύτερον, ἐκ τῆς διαφόρου λειτουργικῆς στολῆς, ἣν ἕκαστος τούτων φέρει ἱεουργῶν.

Πῶς καθιεροῦνται τὰ πρόσωπα ταῦτα, καὶ τί σημαίνει ἡ λέξις χειροτονία;

Τὰ πρόσωπα ταῦτα καθιεροῦνται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς χειροτονίας. Ἡ δὲ λέξις χειροτονία, παραγομένη ἀπὸ τοῦ *τείνειν τὰς χεῖρας*, σημαίνει δύο τινά· πρῶτον τὴν ἐν τινι αἰωδῆποτε ἀξιῶματι ψῆφον καὶ ἐκλογὴν τινος διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ δήμου καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς ἐψηφίζοντο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ δεύτερον, τὴν διὰ τῶν εὐχῶν καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος γινομένην κατὰ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν λειτουργίαν προχείρισιν προσώπου τινὸς εἰς ἓνα τῶν τριῶν τῆς ἱερωσύνης βαθμῶν διὰ τοῦ ἱεουργοῦντος ἀρχιερέως, ἐπιτιθέντος συνάμα καὶ τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ προχειριζομένου κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο λόγιον «*Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει*».

Πῶς ἐπιτελεῖται ἡ χειροτονία;

Ὁ ὑποψήριος, κρατούμενος ἐκ τῶν χειρῶν ἐκατέρωθεν ὑπὸ δύο, διακόνων μὲν, ἐὰν προχειρίζεται εἰς διά-

κονον, πρεσβυτέρων δέ, ἔαν εἰς πρεσβύτερον, καὶ ἐπισκόπων, ἔαν εἰς ἐπίσκοπον, εἰς σημεῖον τοῦ ἀδιαρρήκτου μετὰ τῆς Ἐκκλησίας συνδέσμου αὐτῶν, περιάγεται κατὰ πρῶτον τρίς περὶ τὴν ἀγίαν τράπεζαν. Κατὰ τὴν περιαγωγὴν δὲ ταύτην ἀσπάζεται ἐκάστοτε τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς ἀγίας τραπέζης, εἰς σημεῖον εὐλαβείας καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν θρόνον τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, καὶ τὴν δεξιὰν καὶ τὸ ὠμοφόριον τοῦ ἱερουργουόντος ἐπισκόπου. Εἶτα, κλίνας τὰ γόνατα, στήριζαι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης· ὁ δὲ ἱεουργῶν ἢ προεξάρχων ἐπιθεὶς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν δεξιὰν χεῖρα, ἐν δὲ τῇ χειροτονίᾳ ἐπισκόπου καὶ τὸ ἱερὸν ἐνταυτῷ Εὐαγγέλιον ἠνεωγμένον, δέεται κατ' ἀρχὰς μυστικῶς· εἶτα δέ, ἐπικαλούμενος ἐκφώνως τὴν χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος, τὴν τὰ ἀσθενῆ, θεραπεύουσιν καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσιν, προχειρίζεται αὐτὸν εἰς διάκονον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ ἐπίσκοπον, καὶ ἐπισφραγίζει τὴν χειροτονίαν διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τῆς λέξεως ἄξιος.

II

ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ.

Τί λέγεται ἐπίσκοπος;

Ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ πρῶτον μὲν καὶ κυρίως ἡ λέξις ἐπίσκοπος ἀποδίδεται εἰς τὸν τὰ πάντα ἐφορῶντα καὶ ἐπισκοποῦντα Θεὸν καὶ εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν θεμέλιον καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας· δεῦτερον δὲ ἐπίσκοποι ὀνομάζονται οἱ ἀρχιερεῖς, οἵτινες ὑπερέχουσι τοὺς ἄλλους ἱερεῖς κατὰ τὸ μεταδοτικὸν χάρισμα τῆς χειροτονίας καὶ προϊστάνται εἰς τὴν πνευματικὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν.

Ἐν τῇ χριστιανικῇ λοιπὸν Ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος ὀνομάζεται ὁ ἔχων ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἀνωτάτην πνευματικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν ψυχῶν τῶν χριστιανῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ, τὴν κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν παντός, ἀφορῶντος εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν.

Πῶς ἄλλως ὀνομάζεται ὁ ἐπίσκοπος;

Ὁ ἐπίσκοπος ὀνομάζεται προσέτι ἐν γένει ἀρχιερεὺς, ὡς προεξάρχων τῶν ἱερέων, καὶ ποιμὴν πνευματικός, ὡς ὀφείλων νὰ καθοδηγῇ τοὺς ἐμπεπιστευμένους αὐτῷ πιστοὺς εἰς νομὰς σωτηρίους. Ἐκ δὲ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει, ἥς ἕκαστος τῶν ἐπισκόπων ὥριστα πνευματικὸς ἀρχηγός, ὁ ἐπίσκοπος καλεῖται ἢ χωρεπίσκοπος, ἢ ἀρχιεπίσκοπος, ἢ μητροπολίτης ἢ τέλος πατριάρχης.

Πῶς ἐκλέγεται ὁ ἐπίσκοπος, ὑπὸ τίνος χειροτονεῖται καὶ πότε;

Ὁ ἐπίσκοπος, ὡς τὸ προεξάρχων πνευματικῶς καὶ κυριώτερον τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας πρόσωπον, ἐκλέγεται ὑπὸ πάσης τῆς συνόδου τῶν λοιπῶν τοῦ θρόνου ἐπισκόπων, χειροτονεῖται ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων, τῶν λοιπῶν γινομένων συμψήφων εἰς τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ διὰ γραμμάτων. Ἡ δὲ χειροτονία τοῦ ἐπισκόπου γίνεται εὐθὺς μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἵνα ὁ νεοχειροτονηθεὶς εὐλογήσῃ καὶ προσαγορεύσῃ τὸν λαὸν πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου διὰ τοῦ Εἰρηνῆ πασι.

Ποιά εἰσι τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπισκόπου;

Καθήκοντα παντός ἐπισκόπου εἰσὶ ταῦτα·

1) ἐπιτελεῖ ἅπαντα τὰ μυστήρια καὶ ἀπάσας τὰς λοιπὰς τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἱερὰς τελετὰς ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ, ἥς ἔλαχεν ἐπισκοπῆς·

2) μόνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονῇ ἐν αὐτῇ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ νὰ χειροθετῇ τοὺς ἁξιωματικούς καὶ τοὺς ὑποδεεστέρους κληρικούς τῆς ἐαυτοῦ ἐπισκοπῆς, οἷον ἀναγνώστας, ὑποδιακόνους, καὶ τοὺς τοιοῦτους·

3) εὐλογεῖ καὶ ἁγιάζει τὸ ἅγιον μύρον·

4) ἐγκαινιάζει τοὺς ἱεροὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀντιμήνια·

5) εὐλογεῖ τὸν λαὸν ἀμφοτέραις ταῖς χερσίν·

6) μεταδίδωσιν εἰς τοὺς ἱερεῖς τὴν θείαν εὐχαριστίαν κατὰ τὴν λειτουργίαν·

7) διδάσκει, κατηχεῖ καὶ κηρύττει τὸν θεῖον λόγον, καὶ

8) κυβερνᾷ καὶ διεξάγει ἀπάσας τὰς πνευματικὰς τοῦ ἰδίου ποιμνίου ὑποθέσεις, μόνος δικαιούμενος νὰ ἐπικυροῇ πᾶσαν ἀπόφασιν τῶν πνευματικῶν δικαστηρίων καὶ νὰ ἐκδίδῃ ἐγκυκλίους ἐπιστολάς πρὸς τοὺς ἰδίους χριστιανούς καὶ ἀπολυτήρια γράμματα τοῖς βουλομένοις τοῦ ὑπ' αὐτὸν κλήρου.

Τίς ἡ λειτουργικὴ στολὴ τοῦ ἐπισκόπου;

Ἡ στολή, ἣν ἕκαστος ἐπίσκοπος περιβάλλεται, ἱεροπράττων ἐν τῇ θεῇ εὐχαριστίᾳ ἐν τῷ μεγάλῳ ἁγιασμῷ, ἐν τῷ ἐπιταφίῳ ὕμνῳ καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ ἐσπερινῷ τῆς ἀναστάσεως, περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς ἅμφια: 1) τὸ σπιχάριον· 2) τὸ ἐπιτραχήλιον· 3) τὴν ζώνην· 4) τὰ ἐπιμάνικα· 5) τὸ ἐπιγονάτιον· 6) τὸν σάκκον· 7) τὸ μέγα καὶ μικρὸν ὠμοφόριον· 8) τὸν σταυρόν· 9) τὸ ἐγκόλπιον· 10) τὴν μίτραν· 11) τὴν ποιμαντικὴν ράβδον· 12) τὸ δικήριον τὸ τρικήριον. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ἱεραῖς τελεταῖς περιβάλλεται 1) τὸν μανδύαν· 2) τὸ ἐπιρριπτάριον ἢ ἐπανωκαλύμμαυχον καὶ 3) τὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἐν ὧρισμέναις δὲ τελεταῖς φέρει σὺν τοῦτοις καὶ τὸ ἐπιτραχήλιον μετὰ τοῦ μικροῦ ὠμοφορίου.

1) ΣΤΙΧΑΡΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται στιχάριον ;

Στιχάριον ὀνομάζεται ὁ μετὰ χειρῶν ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τῶν ποδῶν ἐκτεινόμενος καὶ ὅλον τὸ σῶμα περικαλύπτων χιτῶν, ὃν ἐνδύονται ἅπαντες ἀνεξαιρέτως οἱ ἱεροπράττοντες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς καὶ διάκονοι καὶ ἀναγνώσται ἄνωθεν τῶν συνήθων αὐτῶν ἐνδυμάτων.

Τί σημαίνει τὸ στιχάριον ;

Τὸ στιχάριον ἐκ λευκοῦ συνήθως ὑφάσματος κατασκευαζόμενον, σημαίνει

1) τὴν πνευματικὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀμόλυντον πολιτείαν, ἣν ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι πάντες οἱ τοῦτο περιβαλλόμενοι. Διὸ ἕκαστος ἐνδυόμενος τοῦτο λέγει· « Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσεν γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με ».

2) ἐξεικονίζει συμβολικῶς τὴν φωτεινὴν καὶ ἀστράπτουσαν στολὴν, ἣν ἔφερεν ὁ ἐκ τοῦ ζωηφόρου μηνήματος τοῦ Κυρίου τὸν λίθον ἀποκυλίσας, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ταῖς μυροφόροις κηρύξας ἄγγελος, ὅστις, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἦν περιβεβλημένος στολὴν λευκὴν, καὶ

3) ὑπεμφαίνει τὴν γλαυῦδα, ἣν ἐνέδυσεν ὁ Ἡρώδης τὸν Ἰησοῦν καὶ παρέπεμφεν αὐτὸν εἰς τὸν Πιλάτον. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην τεσσαρακοστήν, ὅποτε γίνεται μνεία τοῦ σωτηριώδους πάθους τοῦ Κυρίου, τὸ στιχάριον φέρει συνήθως ἐρυθρὸν χρῶμα, εἰς σύμβολον τοῦ ἀχράντου πάθους αὐτοῦ.

2) ΕΠΙΤΡΑΧΗΛΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται ἐπιτραχήλιον;

Ἡ λέξις ἐπιτραχήλιον, συνισταμένη ἐκ τῆς ἐπὶ καὶ τράχηλος, δηλοῖ στενὸν καὶ ἐπίμηκες τεμάχιον ὑφάσματος, ὅπερ μόνον ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς περιβάλλεται ἀπὸ τοῦ τραχήλου καὶ τὸ ὅποιον, καλύπτον τὸ στήθος αὐτοῦ, κατέρχεται μέχρι τῶν ποδῶν, κάτωθεν δὲ ὀριζοντεῶς φέρει κατὰ σειρὰν κροσσούς κρεμαμένους.

Τί σημαίνει τὸ ἐπιτραχήλιον;

Τὸ ἐπιτραχήλιον ἐξεικονίζει συμβολικῶς

1) τὴν ἄνωθεν κατερχομένην ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς τελεστικὴν τοῦ Παναγίου Πνεύματος χάριν, ἥτις ἐδίδετο ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τῷ ἀρχιερεῖ καὶ τοῖς ἱερεῦσι διὰ τῆς χρίσεως τοῦ μύρου. Διὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς περιβαλλόμενοι τὸ ἐπιτραχήλιον λέγουσιν· «Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς, τὸ καταβαίνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τοῦ Ἀαρών, τὸ καταβαίνον ἐπὶ τὴν ὥαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ»·

2) ὑπεμφαίνει τὸν ἀγαθὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἱερωσύνης ζυγόν, καὶ

3) παριστάνει τὸν σταυρόν, ὃν ὁ Ἰησοῦς ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, ἀπερχόμενος εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Διὰ τοῦτο οὐδεμία ὑπὸ τῶν ἱερέων ἱεροπραξία τελεῖται ἄνευ τοῦ ἐπιτραχήλιου.

3) ΖΩΝΗ.

Τί ὀνομάζεται ζώνη;

Ζώνη ὀνομάζεται τὸ τεμάχιον τοῦ ὑφάσματος δι'

οὐ ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς περιζωννύονται ἐπὶ τῆς ὁσφύος ἄνωθεν τοῦ στιχαρίου καὶ ἐπιτραχηλίου.

Τί σημαίνει ζώνη ;

Ἡ ζώνη σημαίνει συμβολικῶς

1) τὴν διακονίαν, τὴν ὁ Σωτὴρ καὶ ἐνταῦθα ἐποίησατο καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπηγγείλατο ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας·

2) τὴν ἰσχὺν καὶ δύναμιν τοῦ παναγίου Πνεύματος, τὴν ἐνισχύουσιν τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ, καὶ

3) τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, δι' ἧς ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς ὀφείλουσι νὰ περιζωννύωσι τὰς νοεράς καὶ αἰσθητάς αὐτῶν ὁσφύς, πορευόμενοι ἀμώμως τὴν ὁδὸν τῶν σωτηριωδῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν. Διὸ περιζωννύμενοι τὴν ζώνην λέγουσιν· «Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου».

4) ΕΠΙΜΑΝΙΚΑ.

Τί ὀνομάζονται ἐπιμάνικα ;

Ἐπιμάνικα ὀνομάζονται τὰ μικρὰ ἐξ ὑφάσματος τεμάχια, δι' ὧν ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς περιβάλλουσι τὰ μετακάρπια τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς αὐτῶν χειρὸς.

Τί σημαίνουν τὰ ἐπιμάνικα ;

Τὰ ἐπιμάνικα ἐξεικονίζουσι καθόλου μὲν τὰ δεσμά, δι' ὧν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, δεδεμένος τὰς χεῖρας, ἤχθη ὡς κακοῦργος εἰς τὸν Πιλάτον, ἰδίᾳ δὲ τὸ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς σημαίνει συμβολικῶς τὴν δημιουργικὴν τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίαν καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ δύναμιν, δι' ἧς ὁ Κύριος, συντρίψας τοὺς ὀρατοὺς καὶ ἀοράτους αὐτοῦ ἐχθρούς, ἐδόξασθη· διὸ περιβαλλόμενοι τοῦτο λέγουσιν· «Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδοξασται ἐν ἰσχύϊ, ἡ δε-

ξιά σου, Κύριε, ἔθραυσε τοὺς ὑπεναντίους». Τὸ δὲ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ὑπεμφαίνει τὴν ἐτοιμότητα καὶ προθυμίαν, τὴν ὁποίαν ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν οἱ λειτουργοὶ τοῦ θυσιαστηρίου πρὸς τε τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῆς διακονίας αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν τήρησιν τῶν θείων ἐντολῶν καὶ παραγγελμάτων. Ἐφ' ᾧ παραβαλλόμενοι τοῦτο εὐχονται πρὸς τὸν Θεόν, λέγοντες· «Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, συνέτισόν με καὶ μαθήσομαι τὰς ἐντολάς σου».

3) EPIPHONATION.

Τί ὀνομάζεται ἐπιγονάτιον;

Ἐπιγονάτιον ὀνομάζεται τὸ ἀπὸ τῆς ζώνης προσαρτώμενον ἐπὶ τοῦ μηροῦ καὶ ἐπερειδόμενον ἐπὶ τοῦ γόνατος ἐξ ὑφάσματος τετραγώνον, ἐφ' οὗ συνήθως φέρονται ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος καὶ ἕτερα ἱερὰ ὁμοιώματα πλουσίως ἐξεικονισμένα ἢ κεντημένα.

Τί σημαίνει τὸ ἐπιγονάτιον;

Τὸ ἐπιγονάτιον σημαίνει συμβολικῶς

1) τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην τοῦ Ἰησοῦ, δι' ἧς τὸν πεσόντα Ἀδὰμ ἤγειρε καὶ ἡμᾶς ἀφθαρσίας ἡξίωσε·

2) τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν κραταιάν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, δι' ἧς οὗτος νικήσας κατὰ κράτος τοὺς πάντας ἐβασίλευσεν ἐν δόξῃ, ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ

3) τὴν δίστομον τοῦ Πνεύματος μάχαιραν, τουτέστι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς ὁ πνευματικὸς ποιμὴν ὀφείλει νὰ ἦναι πάντοτε ὠπλισμένος, ὅπως καταπολεμῇ καὶ καταβάλλῃ τοὺς ὁρατοὺς καὶ ἀοράτους τῆς πίστεως ἡμῶν ἐχθρούς. Διὰ τοῦτο τὸ ἐπιγονάτιον φέρει καὶ σχῆμα ρομφαίας καὶ ἀπὸ τῆς ὁσφύος προσαρτᾶται· ὁ δὲ ἐπίσκοπος προσαρτῶν τοῦτο λέγει· «Περί-

ζωσαι τὴν ρομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ, τῇ ὡραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ καὶ βασιλευε».

6) ΣΑΚΚΟΣ.

Τί ὀνομάζεται σάκκος ;

Σάκκος ὀνομάζεται τὸ ἄνωθεν τοῦ στιχαρίου καὶ ἐπιτραχηλίου περιβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου δευτέρον, ἐν σχήματι σάκκου, στιχάριον, τὸ ὅποῖον διαφέρει τοῦ πρώτου, διότι

1) ἔχει τὰς χειρίδας καὶ τὸ ὕψος πολλῷ ἐκείνου βραχύτερα·

2) κατασκευάζεται ἀσυγκρίτως λαμπρότερον καὶ πολυτελέστερον τοῦ πρώτου, καὶ

3) δὲν εἶναι ἐρραμμένον ἐκ τῶν δύο πλευρῶν, ἀλλὰ περιβάλλεται διηρημένον εἰς δύο φύλλα, ἐπὶ τῶν ὧμων μόνον συνημμένα, διὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐπισκόπου καὶ συνάπτεται εἰτα ὑπὸ τῶν διακόνων ἐμποροῦμενον ἐκατέρωθεν διὰ μικρῶν ἀργυρῶν ἡχούντων σφαιρικῶν κωδωνίσκων.

Τί σημαίνει ὁ σάκκος ;

Ὁ σάκκος σημαίνει συμβολικῶς τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον ἢ τὴν χλαμύδα, ἣν ἐνεδύθη ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἐμπαϊζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν στρατιωτῶν· διὰ τοῦτο τὸ πάλαι οἱ πατριάρχαι καὶ ὁ Καισαρείας, ὁ Ἐφέσου, ὁ Θεσσαλονίκης καὶ ὁ Κορίνθου ἐφόρουσιν σάκκους κεκοσμημένους ἐξαιρετικῶς διὰ πλήθους σταυρῶν, ἐξ οὗ καὶ πολυσταύρια οἱ σάκκοι οὗτοι ἐλέγοντο, τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρόν, δι' ὧν ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς τὴν ἡμετέραν κατεργάσατο σωτηρίαν. Ἐφ' ᾧ ἐν τῇ τοῦ σάκκου περιβολῇ λέγουσι

ταῦτα· «Οἱ ἱερεῖς σου, Κύριε, ἐνδύσονται δικαιοσύνην καὶ οἱ ὅσιοί σου ἀγαλλιάσει ἀγαλλιάσονται».

Τί σημαίνουν οἱ κωδωνίσκοι ;

Ὁ σάκκος, καθὼς καὶ ὁ μανδύας, φέρουσι, κατὰ μίμησιν τῆς στολῆς τοῦ Ἀαρὼν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, κωδωνίσκους· ὑπεμφαίνουσι δὲ οὗτοι συμβολικῶς, ὅτι καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐν τῷ ναῷ ὀφείλουσιν, ὡς ἄλλοι χρυσοὶ κώδωνες, νὰ ἤχῳσιν ἀδιαλείπτως τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ πρὸς διδασκαλίαν, νοουθεσίαν καὶ μόρφωσιν ἡθικὴν τῶν χριστιανῶν.

Ὁ σάκκος ἀπετέλει ἀνέκαθεν μέρος τῆς τοῦ ἐπισκόπου στολῆς ;

Οὐχί. Οἱ ἐπίσκοποι τὸ παλαι ἱερουργοῦντες ἐνεδύοντο τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ οἱ ἱερεῖς φελόνιον. Τὸν σάκκον δὲ ἐφόρουσαν κατ' ἀρχὰς μόνον οἱ πατριάρχαι· ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἐπιτραπέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου εἰς τὸν Μονεμβασίας, ὅπως οὗτος φορῇ σάκκον ἱερουργῶν, ἤρξαντο βαθμηδὸν νὰ περιβάλλωνται σάκκον ἱερουργοῦντες καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἐπισκόπων.

2) ΜΕΓΑ ΚΑΙ ΜΙΚΡΟΝ ΩΜΟΦΟΡΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται ὠμοφόριον ;

Ὁμοφόριον ὀνομάζεται τὸ ἐκ λαμπροῦ ὑφάσματος στενὸν καὶ ἐπίμηκες τεμάχιον, ὅπερ περιβάλλεται ἐπὶ τῶν ὤμων περὶ τὸν τράχηλον τοῦ ἐπισκόπου· ὑπάρχουσι δὲ δύο εἰδῶν ὠμοφόρια· τὸ μέγα λεγόμενον ὠμοφόριον, ὅπερ, μεῖζον ὄν, διπλοῦται γωνιωδῶς ἐπὶ τοῦ στήθους τῶν ἐπισκόπων, καὶ τὸ μὲν ἐν ἄκρον αὐτοῦ φέρεται ἔμπροσθεν, τὸ δὲ ἕτερον ὀπισθεν, καὶ τὸ μικρὸν ὠμοφόριον, ὅπερ τίθεται ἀπλῶς ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἐπισκόπου, τὰ δὲ δύο αὐτοῦ ἄκρα ἐπεκτείνονται ἐκατέ-

ρωθεν τοῦ στήθους αὐτοῦ, τὸ μὲν δεξιόθεν, τὸ δὲ ἀριστερόθεν.

Τί σημαίνει τὸ ὁμοφόριον ;

Τὸ ὁμοφόριον ἀποτελοῦν τὸ κυριώτερον τοῦ ἐπίσκοπικοῦ ἀξιώματος γνώρισμα, ἐξεικονίζει συμβολικῶς

1) τὴν ἀποπλανηθεῖσαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, τὴν ὁποῖαν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνέλαβεν, ἄρας ἐπὶ τῶν ὤμων, ὡς ὁ ποιμὴν ὁ καλός, τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον, καὶ ἔφε-
ρεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ οὐρανοῦ Πατρός. Διὰ τοῦτο περι-
βαλλόμενος τὸ ὁμοφόριον ὁ ἐπίσκοπος, ἐπιλέγει ταῦτα·
« Ἐπὶ τῶν ὤμων, Χριστὲ, τὴν πλανηθεῖσαν ἄρας φύ-
σιν, ἀναληφθεὶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσήγαγες ».

2) τὸν σταυρὸν, ὃν ὁ Κύριος βαστάζων ἐπὶ τῶν ὤ-
μων αὐτοῦ, ἐπορεύετο πρὸς τὸ σταυρωθῆναι· καὶ

3) τοὺς διωγμούς, τοὺς ὀνειδισμούς καὶ τὰς κακο-
παθείας, τὰς ὁποίας ὀφείλει νὰ ὑποφέρῃ μεθ' ὑπομονῆς
πᾶς ὁ ἀκολουθῶν τῷ Χριστῷ.

Πότε περιβάλλεται ὁ ἐπίσκοπος τὸ μέγα καὶ πότε τὸ μι-
κρὸν ὁμοφόριον ;

Τὸ μὲν μέγα ὁμοφόριον περιβάλλεται ὁ ἐπίσκοπος
ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς λειτουργίας μέχρι τῆς στιγμῆς,
καθ' ἣν ἀρχεται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ἅτε
δὴ παριστάμενος μέχρι τούτου ὡς ποιμὴν καὶ τύπος τοῦ
Χριστοῦ. Ἐν δὲ τῇ ἀναγνώσει τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου
ἀποτίθεται αὐτό, δεικνύων οὕτω τὴν ταπείνωσιν καὶ
τὴν ὑπηρεσίαν, ἣν προσφέρει δουλικῶς εἰς τὸν εὐαγγε-
λιζόμενον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ μικρὸν ὁμοφόριον ἐν-
δύεται ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου μέχρι
τέλους τῆς λειτουργίας, ἅτε δὴ παριστάμενος πλέον
ὡς ἀπλοῦς τοῦ Θεοῦ λειτουργὸς καὶ τοῦ ἱεροῦ μυστη-
ρίου ἐκτελεστής.

8) ΣΤΑΥΡΟΣ.

Τί σημαίνει ὁ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἐπισκόπου προσαρτώμενος σταυρός;

Ὁ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἐπισκόπου ἄνωθεν τοῦ ὁμοφोरίου προσαρτώμενος σταυρὸς δεικνύει, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει, αἶρων τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἀκολουθῇ πιστῶς αὐτόν, τηρῶν πάντοτε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ ἐκπληρῶν ἀκριβῶς πάντα τὰ θεῖα καὶ σωτήρια αὐτοῦ παραγγέλματα. Διὰ τοῦτο προσαρτῶν τὸν σταυρὸν λέγει· «Ὅστις, θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι».

9) ΕΓΧΟΛΠΙΟΝ.

Τί λέγεται ἐγκόλπιον καὶ τί σημαίνει;

Ἐγκόλπιον ὀνομάζεται τὸ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἐπισκόπου προσαρτώμενον ἐπίσης παρὰ τῷ σταυρῷ μικρὸν ὠσειδὲς συνήθως εἰκονισμάτιον, ποικιλοτρόπως καὶ πολυτελῶς κεκοσμημένον, καὶ φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἢ τῆς Κυρίας Θεοτόκου· σημαίνει δὲ τὸ ἐγκόλπιον, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ σέβηται καὶ νὰ τιμᾷ τὸν ἀρχηγὸν καὶ θεμελιωτὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως καὶ τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν Κυρίαν Θεοτόκον διὰ καθαρᾶς καρδίας καὶ πνεύματος εὐθέος. Διὸ περιβαλλόμενος τοῦτο εὐχεται πρὸς τὸν Θεόν, λέγων· «Καρδίαν καθαρὰν κτίσσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου».

10) ΜΙΤΡΑ.

Τί ὀνομάζεται μίτρα καὶ τί δηλαῖ αὕτη;

Μίτρα ὀνομάζεται ἡ κορώνα, ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἱερουργ

γών φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, κατὰ μέγεθρον τῆς κιδάρεως, ἣν ἔφερον ὁ ἀρχιερεὺς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· ἐξεικονίζει δὲ ἡ μέτρα συμβολικῶς τοῦτο μὲν τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου καὶ τὸν ἀκάνθινον στέφανον, δι' ὃν περιέβαλον τὴν κεφαλὴν τοῦ Σωτῆρος πρὸ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου οἱ στρατιῶται, ἐμπαίζοντες αὐτὸν ὡς βασιλέα τῶν Ἰουδαίων· τοῦτο δὲ τὸ ὕψιστον τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα καὶ τὴν ὑπερτάτην πνευματικὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔχει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ὁ ἐπίσκοπος, καθὼς παρὰ τοῖς κοσμικοῖς ἀρχοῦσι καὶ βασιλεῦσι τὸ στέμμα ἢ διάδημα δεικνύει τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀνωτάτην αὐτῶν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Λέγει δὲ φορῶν ταύτην ὁ ἐπίσκοπος ταῦτα· «Ἐθῆκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον ἐκ λίθου τιμίου, ζῶν ἡτήσατό σε καὶ ἔδωκας αὐτῷ εἰς μακρότητα ἡμερῶν».

11) ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΡΑΒΔΟΣ.

Τί σημαίνει ἡ ποιμαντική ράβδος;

Ἡ ποιμαντικὴ ράβδος, ἥτις πατερίτσα κοινῶς λέγεται, ἐξεικονίζει συμβολικῶς

1) τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν, ἣν ἕκαστος ἐπίσκοπος ἔχει ἐν τῇ παροικίᾳ αὐτοῦ, καὶ

2) τὴν πατρικὴν φροντίδα καὶ μέριμναν, ἣν οὗτος, ὡς πνευματικὸς πατήρ καὶ ποιμήν, ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἀδιαλείπτως ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ, καθοδηγῶν αὐτὸ εἰς νομὰς σωτηρίους, διδάσκων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἐπανάγων τοὺς ἀποπλανωμένους εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, παιδεύων τοὺς ἀτάκτους καὶ ἀπειθοῦντας, καὶ ἀποδιώκων πάντα ἀποπειρώμενον νὰ διαταράξῃ διὰ ψευδοῦς διδασκαλίας τὰς συνειδήσεις τοῦ ποιμνίου αὐ-

τοῦ τοῦθ' ὅπερ δηλοῦσι καὶ αἱ ἄνωθεν τῆς ποιμαντικῆς ράβδου προεξέχουσαι ἐκατέρωθεν ὀρίζοντείως δύο κεφαλαὶ ὄψεων, καὶ ὁ ἐν τῷ μέσῳ στηριζόμενος σταυρός, οὐ τῇ κραταιᾷ δυνάμει καταβάλλονται πάντοτε πάντες οἱ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιοι, ὁρατοὶ τε καὶ ἀόρατοι, οἵτινες, ὥς ἄλλοι ὄφεις, τὴν τῶν σεσωσμένων μακαριότητα ἐπιβουλεύονται· διὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος λαμβάνων ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον, λέγει· «Ράβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σε Κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυριεύει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου».

12) ΔΙΚΗΡΙΟΝ ΚΑΙ ΤΡΙΚΗΡΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται δικήριον καὶ τί σημαίνει;

Δικήριον ὀνομάζεται ἡ ἐν σχήματι χιαστῷ συνένωσις δύο κηρίων, στηριζομένων ἐπὶ μιᾷ κοινῆς βάσεως· σημαίνει δὲ τὸ δικήριον συμβολικῶς τὴν ἐν μιᾷ ὑποστάσει ἔνωσιν τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων, ἥτοι τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης.

Τί ὀνομάζεται τρικήριον καὶ τί σημαίνει;

Τρικήριον ὀνομάζεται ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν χιαστὸν τρόπον συνένωσις τριῶν κηρίων, μίαν βάσιν ἔχόντων· σημαίνει δὲ τὸ τρικήριον τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀχώριστον τῶν τριῶν προσώπων τῆς παναγίας Τριάδος.

Τίς ἡ χρῆσις τοῦ δικηρίου καὶ τρικηρίου;

Ἀμφότερα ταῦτα χρησιμεύουσιν, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος ἱεροπράττων ἐπισφραγίζῃ καὶ εὐλογῇ τὸν λαόν, ποιούμενος δι' αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, εἰς σημεῖον, ὅτι εὐλογεῖ αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαίρετου Τριάδος καὶ τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος Χριστοῦ.

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

Τί σημαίνει ὁ μανδύας;

Ὁ μανδύας, ἐξεικονίζων τὸν ἄνωθεν ὑψαντὸν τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος χιτῶνα, εἶναι σύμβολον τῆς ἀξίας καὶ τῆς κλήσεως τοῦ ἐπισκόπου. Σημαίνει λοιπὸν πρῶτον τὴν ὑπερτάτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πνευματικὴν τοῦ ἐπισκόπου ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, καὶ δεύτερον τὴν θείαν καὶ σωστικὴν χάριν, δι' ἧς ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει πάντοτε νὰ προνοῇ καὶ νὰ φροντίζῃ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν παρὰ Θεοῦ ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ ψυχῶν, περισώζων καὶ διαφυλάττων αὐτὰς ἀπὸ πάσης ἐπίδουλῆς ἐναντίων.

Πῶς ὀνομάζονται καὶ τί σημαίνουν τὰ ἐπὶ τοῦ μανδύου κοσμήματα;

Ὁ μανδύας φέρει ἐν ἐκάστη γωνίᾳ αὐτοῦ ἐν μικρὸν ἐκ πολυτίμου ὑφάσματος τετράγωνον, ἄλλως παρ' ἄλλοις κεκαλλωπισμένον. Τὰ μὲν δύο τὰ ἐπὶ τῶν γωνιῶν, τῶν ἐμπορπουμένων ἐπὶ τοῦ στήθους, ὀνομαζονται *πλάκες* καὶ ἐξεικονίζουσι τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην· αἱ δὲ κάτωθεν αὐτῶν διακλαδιζόμεναι καθ' ὅλον τὸν μανδύαν διάφοροι σειραί, ὀνομαζόμεναι *ποταμοί*, σημαίνουν τὰ διάφορα τῆς ἐκ τῶν δύο Διαθηκῶν προγεομένης σωτηριώδους διδασκαλίας κηρύγματα, ἅτινα πρέπει ἀδιαλείπτως νὰ ἐκρέωσι, δίκην ποταμῶν, ἐκ τοῦ βίου καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἐπισκόπου ἀφθονώτατα, κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Σωτῆρος· «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος». Τὰ δὲ δύο κάτω τετράγωνα ὀνομάζονται *πόλοι*, καὶ σημαίνουν συμβολικῶς, ὅτι οἱ ἐκ τῶν δύο διαθηκῶν ἐξεληθέντες ποταμοὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας κατεπλημμύρησαν σύμπασαν τὴν ὑφ' ἡλίον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἐτέρου αὐτῆς πόλου.

14) ΕΠΙΡΡΙΠΤΑΡΙΟΝ ἢ ΕΠΑΝΩΚΑ ΛΥΜΜΑΥΧΟΝ.

Τί ὀνομάζεται ἐπιρριπτάριον καὶ τί σημαίνει τοῦτο ;

Ἐπιρριπτάριον καὶ κοινῶς ἐπανωκαλύμμαυχον ὀνομάζεται τὸ ἐκ λεπτοτάτου μέλανος ὑφάσματος κατασκευαζόμενον κάλυμμα, ὅπερ, προσαρμοζόμενον εἰς τὸ καλυμμαύχιον, περικαλύπτει αὐτὸ πανταχόθεν, καὶ τὸ λοιπὸν ἐπιρρίπτεται ὀπισθεν, καὶ ἐπικαλύπτει τὸν αὐχένα καὶ τὴν ράχιν τοῦ φοροῦντος. Σημαίνει δὲ τὸ ἐπιρριπτάριον τὴν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὀριζομένην περικεφαλαιαίαν, ἐλπίδα σωτηρίας.

Τί σημαίνει ἡ ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου προπορευομένη ἀνημμένη λαμπάς ;

Ἡ ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου κρατούμενη καὶ φερομένη λαμπάς σημαίνει συμβολικῶς

- 1) τὴν λάμψιν τῆς ἐν τῷ ἐπισκόπῳ θείας χάριτος·
- 2) τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τῆς διδασκαλίας·
- 3) τὸ φῶς τῶν ἀρετῶν, ὅπερ ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν ἐν ἑαυτοῖς διαλάμπον καὶ ἁσέβστον οἱ ἐπίσκοποι· καὶ

4) ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν ἔργων τοῦ βίου αὐτοῦ νὰ καθοδηγῇ τοὺς πάντας εἰς τὴν ὁδόν, τὴν φέρουσιν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Διὸ πάντοτε, ἀφ' οὗ ὁ ἀρχιερεὺς περιβληθῇ τὴν λειτουργικὴν αὐτοῦ στολήν, οἱ διάκονοι κρατοῦντες τὸ δικήριον καὶ τὸ τρικήριον ἴστανται ἀπέναντι αὐτοῦ καὶ ἐκφωνοῦσι πρὸς αὐτὸν τὰ λόγια ταῦτα τοῦ Σωτῆρος· «Ὁὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

II

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ.

Τί ὀνομάζεται πρεσβύτερος ;

Πρεσβύτερος ὀνομάζεται τὸ δεύτερον μετὰ τὸν ἐπίσκοπον πρόσωπον ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἥτοι ὁ δεύτερος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ιεραρχίᾳ βαθμὸς, ὁ ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἐξαρτώμενος καὶ μὴ δυνάμενος μήτε νὰ ἱεουργήσῃ μήτε τι ἕτερον νὰ ἐπιτελέσῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἐπισκόπου. Ὁ πρεσβύτερος ἀποκαλεῖται προσέτι καὶ ἱερεὺς.

Πῶς ἐκλέγεται ὁ πρεσβύτερος καὶ ὑπὸ τίνος χειροτονεῖται ;

Ὁ πρεσβύτερος ἐκλέγεται καὶ διορίζεται ὑπὸ τῆς ἐνορίας αὐτοῦ. Χειροτονεῖται δὲ ὑπὸ ἐνὸς ἐπισκόπου μετὰ τὸν γερουβικὸν ὕμνον, ὅτε τὰ τίμια δῶρα, μετακομισθέντα ἐκ τῆς προθέσεως ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης, μέλλουσι νὰ ἀγιασθῶσι διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διότι τὸ οὐσιωδέστερον τοῦ πρεσβυτέρου καθήκον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐστὶν ἡ ἐκτέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

Ποῖά εἰσι τὰ καθήκοντα τοῦ πρεσβυτέρου ;

Ὁ πρεσβύτερος, ἐπίτροπος ὢν τοῦ ἐπισκόπου, ἐν τῇ ἐνορίᾳ, ἐν ἣ ὑπ' αὐτοῦ διορίζεται, ἔχει τὰ ἑξῆς καθήκοντα·

1) ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιτελῇ ὅλα τὰ μυστήρια καὶ πάσας τὰς λοιπὰς ἱεράς τελετάς, ἐκτὸς τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης, ἥτοι τῆς χειροτονίας, τοῦ ἀγιασμοῦ τοῦ μύρου καὶ τοῦ καθαγιασμοῦ, ἥτοι τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἀντιμνησίων·

2) ἐξομολογεῖ τοὺς χριστιανούς, δικαιούμενος νὰ

ἐπιβάλλη, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, τὰς προσηκούσας ἐκκλησιαστικὰς ποινὰς εἰς πάντα ἁμαρτήσαντα χριστιανόν·

3) εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοὺς πιστοὺς·

4) μεταδίδωσι τὴν θεῖαν κοινωνίαν εἰς τὸν διάκονον ἐν τῇ λειτουργίᾳ, καὶ

5) ὀφείλει νὰ ᾔηται διδακτικός, ἤτοι νὰ διδάσκη τὸν λαόν, κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ὁδηγῶν αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς πολιτείας αὐτοῦ εἰς τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν.

Τίς ἡ λειτουργικὴ στολὴ τοῦ πρεσβυτέρου ;

Ἡ στολὴ, ἣν ἕκαστος πρεσβύτερος περιβάλλεται ἱερουργῶν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς ἱερὰ ἅμφια· 1) τὸ στιχάριον· 2) τὸ ἐπιτραχήλιον· 3) τὴν ζώνην· 4) τὸ ἐπιγονάτιον, εἰδικῇ τοῦ ἐπισκόπου ἁδεῖα· 5) τὰ ἐπιμάνικα καὶ 6) τὸ φαίλονιον ἢ φαινόλιον, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν σάκκον τοῦ ἐπισκόπου.

III

ΔΙΑΚΟΝΟΣ.

Πῶς ἐκλέγεται καὶ ὑπὸ τίνος χειροτονεῖται ὁ διάκονος ;

Ὁ διάκονος, ἀποτελῶν τὸν τρίτον καὶ τελευταῖον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ βαθμόν, ἐκλέγεται καὶ ψηφίζεται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου καὶ χειροτονεῖται ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τὸν ἁγιασμόν τῶν τιμίων ὁρώων· διότι τὸ μόνον καὶ κύριον τοῦ διακόνου ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τελεταῖς ἔργον εἶναι τὸ διακονεῖν τοῖς ἐπισκόποις καὶ ἱερεῦσιν ἐν τῇ τῶν θεῶν μυστηρίων καὶ λοιπῶν ἱερῶν τελετῶν ἐκτελέσει.

Ποιά εἰσι τὰ καθήκοντα τοῦ διακόνου;

Ὁ διάκονος, μὴ δυνάμενος μῆτε μυστήριον, μῆτε ἄλλην τινὰ οἰανδρήποτε ἱεροπραξίαν νὰ ἐπιτελέσῃ, διακονεῖ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ, συλλειτουργῶν μετ' αὐτῶν, ἀναγινώσκων ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τὴν ὠρισμένην τοῦ Εὐαγγελίου περικοπὴν καὶ ἀναπέμπων ἐκτενεῖς δεήσεις καὶ ἱκεσίας πρὸς τὸν Ὑψιστον. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις δύναται καὶ ὁ διάκονος, τῇ ἀδείᾳ τοῦ ἐπισκόπου, νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις.

Τίς ἡ λειτουργικὴ στολὴ τοῦ διακόνου;

Ἡ στολὴ, ἣν ὁ διάκονος ἐν πάσῃ ἱεροπραξίᾳ περιβάλλεται, περιλαμβάνει ταῦτα· 1) τὸ στιχάριον· 2) τὰ ἐπιμάνικα καὶ 3) τὸ ὠράριον.

Τί λέγεται ὠράριον καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ.

Ὁράριοι ὀνομάζονται ἡ στενὴ καὶ ἐπιμήκης ἐκείνη ὀθόνη, ἣν ὁ διάκονος φέρει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ αὐτοῦ ὤμου, περιτυλισσομένην κάτωθεν τῆς μάλης τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ τῆς ὁποίας τὸ μὲν ἐν ἄκρον ἐκτείνεται ἔμπροσθεν, τὸ δὲ ἕτερον ὀπισθεν. Χρησιμεύει δὲ τὸ ὠράριον, ὅπως ὁ διάκονος, κρατῶν διὰ τῶν τριῶν αὐτοῦ δακτύλων τὸ ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ πίπτον ἄκρον τοῦ ὠραρίου, διεγείρῃ τοῦτο μὲν τὸν λαὸν εἰς προσευχὴν διὰ τῶν αἰτήσεων, ἃς ἐκφέρει, τοῦτο δὲ τοὺς ψάλλοντας εἰς ὕμνους, ἄλλοτε δὲ ὑποδεικνύῃ εἰς τὸν ἱερέα τὴν ἐναρξίν πάσης ἱεῶς ἐνεργείας, συνελόντι δ' εἰπεῖν, τὸ ὠράριον χρησιμεύει ὅπως δι' αὐτοῦ ὁ διάκονος ὑπομιμνήσκη τὴν ὥραν τῆς ἐνεργείας ἐνὸς ἐκάστου ὑποδεικνύων τίς τούτων, ἐν τίνι καιρῷ καὶ ὥρᾳ, τί ὀφείλει νὰ πράξῃ· ἀφ' οὗ καὶ ὀνομάσθη τοῦτο ὠράριον, ὡς δηλοῦν τὴν ὥραν.

Τί σημαίνει τὸ ὥράριον ;

Τὸ ὥράριον σημαίνει συμβολικῶς τὰς πτέρυγας τῶν ἀγγέλων· διὰ τοῦτο καὶ ὁ διάκονος, μιμούμενος τὰ Χερουβίμ καὶ τὰ Σεραφείμ, ἅτινα κατακαλύπτουσι ταῖς πτέρυξι τὰ πρόσωπα αὐτῶν, περιζώννυται τὸ ὥράριον εἰς ἐνδειξιν φόβου καὶ τρόμου καὶ εὐλαθείας, ὅτε παρασκευάζεται ἵνα προσέλθῃ εἰς τὴν μετάληψιν τῶν τιμίων δώρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΝΑῶ ΤΕΛΟΥΜΕΝΩΝ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝ
ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ
ΨΑΛΛΟΜΕΝΩΝ ΕΝ ΑΥΤΑΙΣ.

Ι

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ.

Πόσαι εἰσὶν αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμερονυκτίου διατεταγμέναι ἱεραὶ ἀκολουθίαι ;

Αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμερονυκτίου διατεταγμέναι καὶ ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς πάντα χριστιανὸν ἱεραὶ ἀκολουθίαι εἰσὶν ἑπτὰ, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑπτὰ ὥρων καὶ χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἧτοι 1) τὸ μεσονυκτικόν· 2) ὁ ὄρθρος μετὰ τῆς πρώτης ὥρας· 3) ἡ τρίτη ὥρα· 4) ἡ ἕκτη ὥρα· 5) ἡ ἑνάτη ὥρα· 6) ὁ ἑσπερινός καὶ 7) τὸ ἀπόδειπνον. Διὸ καὶ ὁ προφητὰν Ἀβιὶδ λέγει· «Ἐπτάκις τῆς ἡμέ-

ρας ἦνεσά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου».

Διὰ τί ἐν ταῖς ἀκολουθίαις ταύταις δὲν συναριθμεῖται οὔτε ἡ θεία λειτουργία, οὔτε ἄλλη τις τελετή;

Διότι αἱ μὲν ἐπτὰ αὗται ἀκολουθίαι εἰσὶ πρῶτον τακτικάι, ὡς τελούμεναι καθ' ἐκάστην ἐν πάσῃ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ δεύτερον κοιναί· διότι ἕκαστος χριστιανὸς δύναται νὰ ἐκτελῇ ταύτας ἢ ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων, ἢ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· ἡ δὲ τελετή τῆς ἱεράς λειτουργίας, καθὼς καὶ αἱ τῶν λοιπῶν μυστηρίων, καὶ ἄλλαι τινὲς τελεταί, σημειούμεναι ἐν τῷ ἱερῷ εὐχολογίῳ, εἰσὶν ἑκτακτοί· διότι αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν δὲν τελοῦνται καθ' ἐκάστην, αἱ δὲ τελοῦνται κατὰ τὰς ἀνάγκας μόνον ἑκάστου χριστιανοῦ· ἅπασαι δὲ αἱ ἑκτακτοὶ αὗται ἀκολουθίαι δὲν δύνανται νὰ τελεσθῶσιν, εἰ μὴ μόνον διὰ τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ ἱερέως.

Πῶς ὥρισεν ἡ Ἐκκλησία τὴν τέλεσιν τῶν ἱερῶν τούτων ἀκολουθιῶν;

Ἡ μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει τὰς βιωτικὰς τῶν χριστιανῶν μερίμνας, ὥρισε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπτὰ τούτων ἱερῶν ἀκολουθιῶν εἰς τρεῖς μόνον διαφόρους τῆς ἡμέρας ὥρας, κατὰ τὸν ἱερὸν ἀριθμὸν τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῆς ἐνιαίου θεότητος· ἦτοι τὴν πρωίαν, τὴν μεσημβρίαν καὶ τὴν ἑσπέραν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δανιὴλ ἱστορεῖται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ τρεῖς τῆς ἡμέρας προσευχόμενος ἐν τῇ Βαβυλωνίῳ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ὁ βασιλεὺς Δαβὶδ ἐπιφωνεῖ· «Ἐσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρίας διηγῆσομαι καὶ ἀπαγγελῶ καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου».

Καὶ δὴ τὴν μὲν πρωίαν τελεῖται τὸ μεσονυχτικὸν καὶ ὁ ὄρθρος μετὰ τῆς πρώτης ὥρας, τὴν δὲ τρίτην τῆς ἡμέρας ὥραν ἢ τρίτη καὶ ἡ ἕκτη ὥρα, καὶ τὸ ἐ-

σπέρας ἡ ἐννάτη ὥρα, ὁ ἑσπερινὸς καὶ τὸ ἀπόδειπνον.

1) ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΚΟΝ.

Τί ὀνομάζεται μεσονυκτικὸν καὶ διὰ τί τοῦτο ὠρίσται ;

Μεσονυκτικὸν ὀνομάζεται μικρὰ ἐκ τινων τροπαρίων, ψαλμῶν καὶ εὐχῶν συνισταμένη ἀκολουθία, δι' ἧς ἀρχόμεθα τῆς ἡμετέρας πρωΐνης προσευχῆς, ἥτοι τοῦ ἔρθρου, ἐγειρόμενοι περὶ μέσας νύκτας· διότι ἡ νυκτερινὴ σιγὴ καθιστᾷ εὐχερεστέραν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀνύψωσιν τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου· ἐπειδὴ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ σκότους οὐδὲ ἄκουσμα οὐδὲ θέαμά τι δύναται νὰ ἐνεργήσῃ οὔτε εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς οὔτε εἰς τὰ ὦτα ἡμῶν καὶ ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος, περιωρισμένος οὕτως εἰς ἑαυτὸν μόνον, ἀφοσιούται προθυμότερον μόνος πρὸς τὸν μόνον Θεόν, μὴ ἔχων πλέον ἔνεκα τοῦ σκότους ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἕτερόν τι ἢ τὰς ἰδίας μόνον πράξεις καὶ τοὺς ἰδίους διαλογισμούς· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι, καθὰ γέγραπται, «κατὰ τὸ μεσονύκτιον προσευχόμενοι ὑμνοῦν τὸν Θεόν.

Τί εἰκονίζει τὸ μεσονυκτικόν ;

Τὸ μεσονυκτικὸν ἐξεικονίζει

1) τὸ ἄγρυπνον τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν ἀσίγητον αὐτῶν τῷ Θεῷ δοξολογίαν καὶ αἰνεσιν·

2) τὴν ἡσυχίαν τοῦ νοῦς καὶ τῶν αἰσθήσεων, ἥτις ἀπαιτεῖται πρὸς τὴν προσευχὴν·

3) τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν λίαν πρωΐ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων καὶ

4) τὴν μέλλουσαν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ἥτις γενήσεται ἐν μέσῳ τῆς νυκτός· ἐφ' ᾧ καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ἀγρυπνῶμεν, ὅπως εὐρεθῶμεν ἔτοιμοι εἰς προὑπάντησιν τοῦ ἐν μέσῳ τῆς νυκτός ἐρχομένου κυρίου τῆς ψυχῆς ἡμῶν.

2) ΟΡΘΡΟΣ.

Τί ὀνομάζεται ὁρθρος;

Ὁρθρος ὀνομάζεται ἡ δευτέρα ἀκολουθία, ἥτις, συνισταμένη ἐκ διαφόρων ψαλμῶν, τροπαρίων, εὐχῶν, ὕμνων, κανόνων καὶ δοξολογιῶν, τελεῖται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν πρώτην, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ἡοῦς. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ταύτην οἱ χριστιανοὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, ὅτι κατηξίωσεν αὐτοὺς νὰ διέλθωσιν ἐν υἡγείᾳ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ νὰ ἐπανιδῶσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, δέονται καὶ καθικετεύουσιν αὐτόν, ἵνα φωτίσῃ τὸν νοῦν καὶ κατευθύνῃ τὰ διαβήματα αὐτῶν πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν θείων αὐτοῦ παραγγελημάτων καὶ ἐντολῶν. Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὁρθρου συνάπτεται συνήθως ἀμέσως μετὰ τὴν τοῦ μεσονυκτίου.

Τί σημαίνει ἡ τοῦ ὁρθρου ἀκολουθία;

Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὁρθρου, ὑπεμφαίνουσα τὴν ἀνατολὴν τῆς ἡμέρας, σημαίνει τὴν ὀφειλομένην παρὰ πάντος ἀνθρώπου δοξολογίαν πρὸς τὸν διαλύοντα τὸ σκότος τῆς πλάνης καὶ εἰς τὸ αἰώνιον τῆς εὐσεβείας καὶ ἀληθείας φῶς καθοδηγοῦντα αὐτόν.

Τί ὀνομάζεται πρώτη ὥρα καὶ τί σημαίνει αὕτη;

Πρώτη ὥρα ὀνομάζεται ἀκολουθία, συνισταμένη ἐκ τινων ψαλμῶν καὶ τροπαρίων καὶ εὐχῶν, ἥτις καὶ ἐπισυνάπτεται πάντοτε μετὰ τοῦ ὁρθρου· διότι αὕτη, ὑποδεικνύουσα τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας, προσφέρεται, οὕτως εἰπεῖν, παρ' ἡμῶν ὡς δῶρον καὶ θυσία τῷ Θεῷ, τῷ χορηγοῦντι τὴν ζωὴν εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν. Ἀναμνήσκει δὲ πρὸς τοῦτοις ἡ πρώτη ὥρα καὶ τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅστις κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἀπήχθη δέσμιος ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως Καϊάφα εἰς τὸν Πιλάτον ἵνα κριθῇ.

3) ΤΡΙΤΗ ΩΡΑ.

Τί ὀνομάζεται τρίτη ὥρα καὶ τί σημαίνει;

Τρίτη ὥρα ὀνομάζεται σύντομος ἀκολουθία, συνισταμένη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ψαλμῶν τινων, τροπαρίων καὶ εὐχῶν· ὑπομιμνήσκει δὲ αὕτη

1) τὸ τρισυπόστατον τῆς παναγίας Τριάδος·

2) τὴν τρίτην ὥραν, καθ' ἣν οἱ Ἰουδαῖοι, συμβούλιον ποιησάμενοι, ἀπεφάσισαν τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ καὶ

3) τὴν τρίτην ὥραν, καθ' ἣν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν εἵδει πυρίνων γλωσσῶν, ἐπεφοίτησεν ἐπὶ τοὺς μαθητάς καὶ ἀποστόλους, τοὺς συνηγμένους πρὸς προσευχὴν ἐν τῷ ὑπερφῶ, καὶ ἐφώτισεν αὐτούς, δι' αὐτῶν δὲ πάντες ἐφεξῆς οἱ ἀνὰ σύμπασαν τὴν οἰκουμένην ἄνθρωποι ἐφωτίσθησαν τῷ κηρύγματι τοῦ λόγου τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος.

4) ΕΚΤΗ ΩΡΑ.

Τί ὀνομάζεται ἑκτὴ ὥρα καὶ τί ὑπομιμνήσκει αὕτη;

Ἑκτὴ ὥρα ὀνομάζεται ἐπίσης ἀκολουθία σύντομος, συγκειμένη ἐκ τινων ψαλμῶν, τροπαρίων καὶ εὐχῶν, καὶ ἀναγινωσκόμενη πάντοτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εὐθύς μετὰ τὸ πέρας τῆς τρίτης ὥρας. Ὑπομιμνήσκει δὲ καὶ αὕτη τὴν ἑκτὴν ὥραν, καθ' ἣν ὁ ἐνανθρωπήσας Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ἐκρεμάσθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν.

5) ΕΝΝΑΤΗ ΩΡΑ.

Τί ὀνομάζεται ἐννάτη ὥρα;

Ἐννάτη ὥρα ὀνομάζεται ἀκολουθία ἐπίσης σύντο-

μος, συνισταμένη ἐκ ψαλμῶν τινων, τροπαρίων καὶ εὐχῶν, ἥτις ἀναγινώσκεται συνήθως πάντοτε πρὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἑσπερινοῦ. Ἡ ἐννάτη ὥρα ἦτο ὠρισμένη πρὸς προσευχὴν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Διὸ ἀναγινώσκομεν ἐν ταῖς Πράξεσιν «Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην». Γ', 1.

Διὰ τί ὠρίσθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ἐννάτη ὥρα ὡς προσευχή;

Ἡ ἐννάτη ὥρα ὠρίσθη ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς ὥρα προσευχῆς τῶν πιστῶν· διότι κατὰ τὴν ἐννάτην ὥραν ὁ Σωτὴρ, φωνήσας ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, παρέδωκε τὸ πνεῦμα εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα, καὶ κατὰ ταύτην ἐξετελέσθη ἡ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων προσενηχθεῖσα τῷ Θεῷ ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ ἱλαστήριος θυσία. Κατὰ τὴν ἐννάτην λοιπὸν ὥραν εὐχαριστοῦμεν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ θανόντα Κύριον, τὸν διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τὰς ψυχὰς ἡμῶν εἰς χεῖρας τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς παραδόντα καὶ διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου ἡμᾶς πάντας ζωοποιήσαντα.

6) ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ.

Τί ὀνομάζεται ἑσπερινός καὶ τί σημαίνει;

Ἑσπερινός ὀνομάζεται ἡ περὶ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας φαλλομένη ἀκολουθία καὶ συνδεομένη συνήθως μετὰ τῆς ἐννάτης ὥρας. Σημαίνει δὲ ὅτι ὀφείλομεν νὰ δοξολογῶμεν πάντοτε τὸν Θεὸν καὶ δημιουργὸν ἡμῶν, τὸν καταξιώσαντα ἡμᾶς νὰ διέλθωμεν ὑγιῶς τὴν ἡμέραν πᾶσαν καὶ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νυκτός. Διὰ τοῦ ἑσπερινοῦ λοιπὸν τοῦτο μὲν εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν διὰ πᾶν ἐπισυμβάν ἡμῖν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, τοῦτο δὲ καθικετεύομεν αὐτόν, ὅπως

καταξιώσῃ ἡμᾶς νὰ διέλθωμεν καὶ τὴν ἐπερχομένην νύκτα ἀναμαρτήτως καὶ ἀσκανδαλίστως· διὰ τοῦτο καὶ ἐπισφραγίζεται πάντοτε ἡ ἀκολουθία τοῦ ἐσπερινοῦ διὰ τῆς εὐχαριστηρίου ταύτης ᾠδῆς τοῦ δικαίου Συμεών· «Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ρῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ».

7) ΑΠΟΔΕΙΠΝΟΝ.

Τί ὀνομάζεται ἀπόδειπνον;

Ἀπόδειπνον ὀνομάζεται ἡ ἐκ διαφόρων ψαλμῶν καὶ τροπαρίων καὶ εὐχῶν συνισταμένη σύντομος ἀκολουθία, ἣτις ὠρίζεται ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἵνα καθ' ἑκάστην ἀναγινώσκηται μετὰ τὸ δεῖπνον ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, εἰς τὸ ὑπνῶσαι ἀπερχομένων.

Τίς ὁ σκοπὸς τοῦ ἀποδείπνου;

Σκοπὸς τοῦ ἀποδείπνου εἶναι, ἵνα εὐχαριστήσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα καὶ τὴν δωρουμένην ἡμῖν ἐκ τῶν κόπων καὶ μόχθων τῆς ἡμέρας ἀνάπαυσιν, καὶ παρακαλέσωμεν συνάμα αὐτόν, ὅπως σκέπη καὶ διαφυλάττῃ ἡμᾶς εἰς ὕπνον ἀπιόντας, καὶ ἐν καιρῷ νυκτός, ἀπὸ πάσης τοῦ ἀντικειμένου καὶ πονηροῦ ἐπηρείας κατὰ τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς ἡμῶν.

III

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΜΕΝΩΝ ἢ ΨΑΛΛΟΜΕΝΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ
ΤΑΚΤΙΚΑΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΑΙΣ ΙΕΡΑΙΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙΣ

Τίνα τῶν ἐν ἐκάστη ἀκολουθίᾳ ἀναγινωσκομένων ἢ ψαλλομένων χρήζουσι διασαφήσεως;

Ἐκ τῶν ἐν ἐκάστη ἱερᾷ ἀκολουθίᾳ ἀναγινωσκομένων ἢ ψαλλομένων τὰ μᾶλλον δεόμενα ἐρμηνείας πρὸς διασαφήσιν καὶ κατανόησιν τοῦ σημεινομένου αὐτῶν εἰσὶ ταῦτα· 1) τρισάγιον· 2) ἐξάψαλμος· 3) προκείμενον· 4) ἐκτενής· 5) Κύριε, ἐλέησον· 6) παράσχου, Κύριε· 7) Σοί, Κύριε· 8) ἐκφώνησις· 9) τροπάριον· 10) ἀπολυτίκιον· 11) τριαδικόν· 12) κανών· 13) ᾠδή· 14) εἰρμός· 15) καταβασία· 16) κάθισμα· 17) ὑπακοή· 18) κοντάκιον· 19) οἶκος· 20) συναξάριον· 21) μεγαλυνάρια· 22) ἐξαποστειλάρια ἢ φωταγωγικά· 23) αἶνοι· 24) ἐωθινά· 25) δοξολογία· 26) μακαρισμοί· 27) ἀντίφωνα· 28) στίχος, στιχηρὰ ἢ ἀπόστιχα· 29) ἀκάθιστος· 30) ἀλληλούϊα· 31) ὠσαννά· 32) δι' εὐχῶν καὶ 33) Ἀμὴν.

1) ΤΡΙΣΑΓΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται τρισάγιον;

Τρισάγιον ἢ τρισάγιος ὕμνος ὀνομάζεται ἡ πρώτη προσευχή διὰ τῆς ὑποίας ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ παναγίου Πνεύματος διὰ τοῦ «Βασιλεῦ οὐράνιε» ἄρχεται πάντοτε πάσης ἱερᾶς ἀκολουθίας. Ἀναφέρεται δὲ ἡ προσευχή αὕτη εἰς τὴν παναγίαν Τριάδα, ἐξ ἧς καὶ δι' ἧς τὰ πάντα ἐνεργοῦσι καὶ ὑπάρχουσι, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῇ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἀγιαζόμεθα.

Διὰ τί ὀνομάζεται τρισάγιον;

Διότι ἡ προσευχή αὕτη ἄρχεται διὰ τῆς τριττῆς ἐπαναλήψεως τῆς λέξεως ἅγιος εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, εἰς τὸν ἰσχυρόν, τὸ Υἱόν, καὶ εἰς τὸν ἀθάνατον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ εἰς τὰ τρία δὲ ταῦτα τῆς παναγίας Τριάδος πρόσωπα ἀναφέρονται αἱ λέξεις «ἐλέησον ἡμᾶς», δεικνύουσαι τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος· διότι εἰς Θεός, μία οὐσία, μία δύναμις καὶ ἀδιαίρετός ἐστὶν ἡ Τριάς.

2) ΕΞΑΨΑΛΜΟΣ.

Τί ὀνομάζεται ἐξάψαλμος καὶ πῶς ἄρχεται;

Ἐξάψαλμος ὀνομάζονται οἱ ἐν ἀρχῇ τοῦ ὄρθρου ἀναγινωσκόμενοι ἐξ ψαλμοὶ καὶ διαιρούμενοι εἰς δύο στάσεις, ὧν ἐκάστη περιλαμβάνει τρεῖς ψαλμοὺς καὶ ἐπισφραγίζεται διὰ συντόμου πρὸς τὴν ἁγίαν Τριάδα δοξολογίας καὶ τοῦ ἀλληλουῖα. Ἀρχεται δὲ ὁ ἐξάψαλμος διὰ τῆς τριττῆς ἐπαναλήψεως τοῦ ὕμνου «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ κλπ.», ὃν οἱ ἄγγελοι ἐφαλλον κατὰ τὴν ἐν Βηθλεὲμ γέννησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, πρὸς ὃν καὶ ἡμεῖς ἤδη ἀναπέμπομεν τὰς ἐωθινὰς ἡμῶν εὐχὰς καὶ δεήσεις· διὰ τοῦτο, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἐξάψαλμου, ὥρισται ἵνα αἱ πλεῖσται τῶν ἀναπτουσῶν λαμπάδων πάντοτε σβεννύνται, ὅπως οἱ προσευχόμενοι, μὴ δυνάμενοι ἕνεκα τοῦ ἐναπολειπομένου ἀμυδροῦ φωτός νὰ διακρίνωσι καλῶς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μὴ μόνον μηδὲν τῶν ἐν τῷ ναῷ ἀντικειμένων, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς, ἀκούωσι μετὰ φόβου καὶ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας τὸν ἀναγινωσκόμενον ἐξάψαλμον καὶ ἀφοσιῶνται οὕτως ἐν βαθυτάτῃ κατανύξει εἰς τὴν μετὰ τοῦ ἀοράτως παρισταμένου Θεοῦ νοερὰν ταύτην συνομιλίαν· ἐφ' ᾧ καὶ πᾶσα ἐν τῷ ναῷ κίνησις κατὰ

τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐξαψάλμου αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται.

5) ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΝ.

Τί ὀνομάζεται προκείμενον ;

Προκείμενον ὀνομάζεται σύντομος στίχος, σχετιζόμενος πάντοτε ἢ πρὸς τὴν ἀγομένην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑορτὴν ἢ πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος· λαμβάνεται δὲ ὁ στίχος οὗτος ἐκ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαβὶδ, καὶ δὲν εἶναι ποτὲ μόνος, ἀλλ' ἔχει πάντοτε κατόπιν καὶ ἄλλους τινὰς στίχους, λαμβανομένους ἐκ τῶν προφητῶν, οἵτινες καὶ χρησιμεύουσιν εἰς ἀπόδειξιν ἢ ἐπεξηγήσιν τῶν ἐν τῷ προκειμένῳ περιλαμβανομένων λέξεων ἢ ἐννοιῶν. Ἐξ οὗ καὶ ὠνομάσθη ὁ στίχος οὗτος *προκείμενον*, ὡς κείμενος, ἢ λεγόμενος, πρὸ τῶν ἄλλων καὶ ἀποτελῶν, οὕτως εἶπεῖν, τὴν κεφαλίδαν ἐκείνων.

4) ΕΚΤΕΝΗΣ.

Τί ὀνομάζεται ἐκτενής ;

Ἐκτενής περιληπτικῶς ἀντὶ τοῦ ἐκτενῆς ἱκεσία ὀνομάζονται αἱ ὑπὸ τοῦ ἱερέως, συνήθως δὲ ὑπὸ τοῦ διακόνου ἀναπεμπόμεναι κατὰ σειρὰν πολλαὶ καὶ διάφοροι πρὸς τὸν Κύριον δεήσεις καὶ αἰτήσεις· ἄρχονται δὲ αὗται ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Κύριον δεήσεως ὑπὲρ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης, τουτέστιν ὑπὲρ τῆς ἀνωθεν καταπεμπομένης ἡμῖν χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος, δι' ἧς πρὸς ἀλλήλους εἰρηνεύομεν καὶ συνονούμεθα μετὰ τοῦ Κυρίου, διατελοῦντες ἀχώριστοι τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. ἐφεξῆς δέονται ὑπὲρ παντός τοῦ κόσμου καὶ διαφόρων προσώπων, περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν τοῦ ἡμετέρου βίου, καὶ τελευταῖον καταπαύουσι διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῆς παναρχάντου Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων.

Εἰς ἐκάστην δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ διακόνου ἐκφωνουμένων τούτων δεήσεων ἢ αἰτήσεων ὀφείλει πάντοτε ὁ χορὸς νὰ ἀπαντᾷ μεγάλη τῇ φωνῇ διὰ τῶν λέξεων *Κύριε, ἐλέησον*, ἢ *παράσχου, Κύριε*.

Πῶς διαιεῖται ἡ ἐκτενὴς καὶ πῶς ἄλλως ἀμφοτέραι ὀνομάζονται;

Ἡ ἐκτενὴς διαιεῖται εἰς *μεγάλην* καὶ *μικράν*, ὧν ἡ μὲν πρώτη περιέχει δώδεκα διαφόρους δεήσεις, ἡ δὲ μικρά, ἥτις καὶ συναπτὴ λέγεται, εἶναι συντομωτάτη τῶν αὐτῶν δεήσεων σύνοψις καὶ περίληψις· ὀνομάζονται δὲ ἀμφοτέραι προσέτι καὶ *εἰρηνικά*, ὡς ἀρχόμεναι ἐκ τῶν λέξεων «*ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν*», καὶ *διακονικά*, ὡς ἀπαγγελλόμεναι συνήθως ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ διακόνου, ὅσάκις οὗτος λαμβάνει μέρος ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ.

3) ΚΥΡΙΕ, ΕΛΕΗΣΟΝ.

Πότε καὶ διὰ τί λέγονται αἱ λέξεις : *Κύριε, ἐλέησον*;

Αἱ λέξεις *Κύριε, ἐλέησον* ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν καὶ ὑφ' ὅλων τῶν ἐν τῷ ναῷ προσεύχομένων πιστῶν μυστικῶς μετὰ τὸ τέλος ἐκάστης τῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ διακόνου ἀναπεμπομένων πρὸς τὸν Κύριον δεήσεων ἐν τῇ ἐκτενεῖ ἱκεσίᾳ. Παρακαλοῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ τῶν λέξεων τούτων τὸν πολυεὐσπλαγχνον Κύριον, ἵνα, προσδεξάμενος τὴν δέησιν ταύτην, καταπέμψῃ ἐφ' ἡμᾶς τὸ θεῖον αὐτοῦ ἔλεος· διὰ τοῦτο ὀφείλομεν πάντοτε πᾶσαν τοιαύτην δέησιν καὶ αἴτησιν νὰ ἐπισφραγίζωμεν διὰ τῶν λέξεων τούτων.

Διὰ τί τὸ *Κύριε, ἐλέησον* ἐπαναλαμβάνεται ἐνιχοῦ καὶ τρίς καὶ δωδεκάκις καὶ τεσσαρακοντάκις;

Τὸ *Κύριε, ἐλέησον* εἰς ὠρισμένας περιστάσεις ἐπανα-
(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

λαμβάνεται τρις μὲν εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ὑπεραγίας Τριάδος, δωδεκάκις δὲ ἐν μὲν τῷ ἀποδείπνῳ καὶ τῷ μεσονυκτικῷ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα τῆς νυκτὸς ὥρων, ἐν δὲ τῇ τῶν ὥρων ἀκολουθίᾳ διὰ τὰς δώδεκα τῆς ἡμέρας ὥρας· ἐπικαλούμεθα δὲ οὕτως, οἶον εἰπεῖν, διὰ πᾶσαν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ὥραν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Ἐπαναλαμβάνεται τελευταῖον καὶ τεσσαρακοντάκις τὸ Κύριε, ἐλέησον ἐκάστοτε πρὸ τῆς εὐχῆς «Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ κλπ.» εἰς σύμβολον τοῦ καθαγιασμοῦ πάσης ἡμῶν τῆς ἐπιγείου ζωῆς, ἥτις, ἐν πειρασμοῖς καὶ κινδύνοις ποικίλοις ἀδιαλείπτως εὐρισκομένη, ἔχει ἀνάγκην ἀπαραίτητον τοῦ ἐλέους καὶ τῆς πανσθενοῦς τοῦ Θεοῦ χάριτος πρὸς σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν νηστείας κατηξιώθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπίσης διὰ τεσσαρακονθημέρου νηστείας κατετρόπωσε τοὺς πειρασμοὺς τοῦ πονηροῦ διαβόλου.

6) ΠΑΡΑΣΧΟΥ, ΚΥΡΙΕ.

Πότε καὶ διὰ τί λέγονται αἱ λέξεις: Παράσχου, Κύριε;

Αἱ λέξεις *Παράσχου, Κύριε* ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν καὶ τῆς λοιπῆς τῶν πιστῶν συνάξεως τακτικῶς μετὰ πᾶσαν αἴτησιν, ἀναπεμπομένην ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων πρὸς τὸν Κύριον ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ διακόνου. Διὰ τῶν λέξεων δὲ τούτων ἐπιβεβαιοῦντες καὶ ἡμεῖς τὰς αἰτήσεις ἐκείνων, καθικετεύομεν τὸν Ὑψιστον, ἵνα, ἐν τῇ ἀπειρῷ αὐτοῦ ἀγαθότητι καὶ πατρικῇ προνοίᾳ, ἐπιχορηγήσῃ ἡμῖν πᾶν αἰτούμενον ἀγαθόν.

7) ΣΟΙ, ΚΥΡΙΕ.

Πότε καὶ διὰ τί λέγονται αἱ λέξεις Σοί, Κύριε ;

Διὰ τῶν λέξεων Σοί, Κύριε, ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν καὶ τῶν ἐν τῷ ναῷ προσευχομένων χριστιανῶν ἐπιβεβαιοῦ καὶ ὑπόσχεται, οὕτως εἰπεῖν, ἐπιστήμῳς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν λόγων ἐκείνων τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ διακόνου, δι' ὧν οὗτος, ἐπισφραγίζων τὰς πρὸς Θεὸν ἰκεσίας, δεήσεις καὶ διαφοροὺς ὑπὲρ ἡμῶν αἰτήσεις, παρακαλεῖ καὶ προτρέπεται ἵνα ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

8) ΕΚΦΩΝΗΣΙΣ.

Τί ὀνομάζεται ἐκφώνησις ;

Ἐκφώνησις ἢ ἐκφωνήσεις ὀνομάζονται πᾶν ὅ,τι ὑψηλῇ τῇ φωνῇ λέγεται ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἢ ἱερέως ἔνδοθεν ἢ ἔξωθεν τοῦ ἁγίου βήματος, μετὰ τὸ τέλος ἐκάστοτε τῶν ὑπὸ τοῦ διακόνου ἀναπεμπομένων ἐκτενῶν ἰκεσιῶν, ἢ τῶν ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἀναγινωσκομένων ἢ ψαλλομένων. Λέγονται δὲ ἐκφωνήσεις πρὸς διάκρισιν τῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως μυστικῶς ἀναγινωσκυμένων ἐτέρων ἐν τῷ ἱερῷ εὐχῶν.

9) ΤΡΟΠΑΡΙΟΝ.

Τί σημαίνει ἡ λέξις τροπᾶριον ;

Πολλοί, παράγοντες διαφοροτρόπως τὴν λέξιν τροπᾶριον, ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὴν καὶ σημασίαν διάφορον. Οὕτως οἱ μὲν παράγουσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ τρόπος, ἥτοι ἔθος, χαρακτήρ, εἶδος ζωῆς. Κατὰ τοῦτο ἄρα τροπᾶριον σημαίνει ἄσμα, περιέχον τὸ εἶδος καὶ τὸν βίον τοῦ ἐορταζομένου ἁγίου, ἢ περιγράφον τὴν τελουμένην πα-

νήγυριν· οἱ δὲ παράγουσι τὸ τροπάριον ἀπὸ τοῦ τροπαιου, ἥτοι σημεῖον νίκης. Κατὰ τούτους δὲ τὸ τροπάριον σημαίνει ἄσμα ἐξαγγέλλον τὴν νίκην τοῦ ἁγίου καὶ τὸν θρίαμβον τῆς ἐορτῆς· ἄλλοι παράγουσι τὸ τροπάριον ἀπὸ τοῦ τρόπος ἐπὶ τῆς σημασίας μεταφορά, ἀλληγορία· διότι ἐν ταῖς τροπαρίοις ἀμφοτέρω ταῦτα γίνονται, ἥτοι ἐν αὐτοῖς ὅτε μὲν ὁ ἅγιος παρομοιάζεται μὲ ἀστέρα, μὲ βλαστὸς ρίζης, μὲ ἀκτῖνας κτλ. ὅτε δὲ συγκρίνονται καὶ συνεννοῦνται τὰ ὁρώμενα πρὸς τὰ ἀόρατα, τὰ ἐπίγεια πρὸς τὰ οὐράνια, τὰ ἀνθρώπινα πρὸς τὰ θεῖα κτλ. Ἔτεροι δὲ πάλιν τελευταῖον παράγουσι τὴν λέξιν τροπάριον ἀπὸ τοῦ τρέπω καὶ τρέπομαι· διότι καὶ τὰ τροπάρια μεταλλάσσονται, καὶ ἄλλα μὲν ψάλλει ὁ δεξιὸς χορός, ἄλλα δὲ ὁ ἀριστερός, ἥ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, διότι τὰ τροπάρια τρέπονται πάντοτε ἐν πάσῃ ἱερᾷ ἀκολουθίᾳ κατὰ τὸν ἥχον καὶ τοὺς εἰρμούς, μεθ' ὧν ταῦτα συνδεόμενα ψάλλονται, ὅπως οὕτω τηρηθῇ ἡ προσήκουσα ἁρμονία ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μελωδίᾳ.

10) ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται ἀπολυτίκιον;

Ἀπολυτίκιον ὀνομάζεται τὸ τροπάριον, ὅπερ, ψαλλόμενον περὶ τὸ τέλος τοῦ ἑσπερινοῦ, ὑποδεικνύει τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο τὸ ἀπολυτίκιον ὑπόθεσιν ἔχει πάντοτε τὸν ἐορταζόμενον τῆς ἡμέρας ἅγιον ἢ τὴν πανηγυριζομένην τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ δεσποτικὴν ἢ θεομητρικὴν ἢ ἄλλην τινὰ ἐορτὴν τῆς Ἐκκλησίας· τοιαύτης δὲ μὴ οὔσης, ὑποδεικνύει τὸ σημαίνόμενον τῆς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος.

11) ΤΡΙΑΔΙΚΟΝ.

Τί ὀνομάζεται τριαδικόν ;

Τριαδικόν ἢ τριαδικὰ ὀνομάζονται τὰ τροπάρια ἐκεῖνα, τὰ ὅποια, καὶ κανόνες πολλάκις ὁλοκλήρους ἀποτελοῦντα, ἀναφέρονται εἰς αἶνον καὶ δόξαν τῶν τριῶν προσώπων τῆς ὑπεραγίας Τριάδος. Τοιαῦτα δὲ συνήθως εἰσὶ τὰ ἀπαρτίζοντα τὸν κανόνα τοῦ μεσονυκτικοῦ τῆς κυριακῆς, τὰ ὅποια καὶ ὀνομάζονται ἐξαιρέτως τριαδικά, περιεχόμενα ἐν τῇ Παρακλητικῇ.

12) ΚΑΝΩΝ.

Τί ὀνομάζεται κανών ;

Κανὼν ἐν ἐκάστη ἱερᾷ ἀκολουθίᾳ ὀνομάζεται συνεχῆς σειρά ὠρισμένου ἀριθμοῦ τροπαρίων, εἰς ἑννέα ὥδᾶς διηρημένων καὶ τῶν πάντων ἐχόντων τὸ αὐτὸ πρὸς ἀλλήλα μέγεθος καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἦχον ψαλλομένων.

13) ΩΔΗ.

Τί ὀνομάζεται ὥδή ;

Ὡδὴ ὀνομάζεται σειρά τριῶν, τεσσάρων ἢ ἑξ τροπαρίων, ψαλλομένων ἐξ ὑπαμοιβῆς ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν χορῶν· τῶν τελευταίων δὲ δύο τροπαρίων ἐκάστης ὥδης τὸ μὲν πρῶτον ὑπόθεσιν ἔχει πάντοτε τὴν δοξολογίαν τῆς παναγίας Τριάδος, διὸ λέγεται καὶ δοξαστικόν· τὸ δὲ τελευταῖον ἀφιερῶται ἐπίσης πάντοτε εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐφ' ᾧ καὶ καλεῖται θεοτοκίον.

Πόσας ὥδᾶς περιλαμβάνει ἕκαστος κανὼν καὶ διὰ τί ;

Ἐκαστος κανὼν πάσης ἀκολουθίας περιλαμβάνει πάντοτε ἑννέα τοιαύτας ὥδᾶς, εἰς σύμβολον τῆς τρισυποστάτου ὑπεραγίας Τριάδος, πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν

τῆς ὁποίας καὶ ὠρίσθησαν οὕτως ἀρχῆθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων, καὶ κατὰ μίμησιν τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀδιαλείπτως αἰνούντων καὶ δοξολογούντων τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν ἐννέα ἀγγελικῶν ταγμάτων.

Ὅποίαν σημασίαν ἔχουσιν αἱ ἐννέα ᾠδαί;

Ἐκάστη τῶν ἐννέα τούτων ᾠδῶν παντὸς κανόνος ἔχει καὶ ἰδιάζουσαν σημασίαν, δηλουμένην πάντοτε ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῆς τροπαρίῳ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ὑμνωδός, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἐν ἅπασιν τοῖς εἰρμοῖς ὅλων τῶν ἤχων τὰ ἰδιάζοντα ἐκάστη τῶν ᾠδῶν τούτων γεγονότα ἐξιστορεῖ καὶ τὴν ἰδίαν ἐκάστης ἐννοίαν ὑποδεικνύει.

Τί σημαίνει ἡ πρώτη ᾠδή;

Ἡ πρώτη ᾠδή, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ὕμνου, ὃν ἐψάλλεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μωϋσέως Μαριάμ μετὰ τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὑπομνησκει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θαύματος τούτου.

Τί σημαίνει ἡ δευτέρα ᾠδή;

Ἡ δευτέρα ᾠδή, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ περιπλάνησιν καὶ διασθορὰν τῶν ἀπειθῶν καὶ ἀχαρίστων Ἰουδαίων, ὑπενθυμίζει τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ θαύματα καὶ τὴν νομοθεσίαν· διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα ᾠδή, καίτοι λογίζεται ἐν ἐκάστῳ κανόνι, δὲν ὑπάρχει ὅμως εἰς οὐδένα τῶν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἔτους ψαλλομένων κανόνων, εἰ μὴ μόνον εἰς τοὺς κανόνας τοὺς ψαλλομένους ἐν ταῖς ἀκολουθίαις τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς· διότι ἡ δευτέρα ᾠδή δὲν ἀποτελεῖ δοξολογίαν πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀναφέρεται πρὸς τὴν ἀσέβειαν τῶν Ἰουδαίων, ἐλέγχουσα τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ τὴν κατ' αὐτῶν δικαίαν τοῦ Θεοῦ ὀργὴν περιγράφουσα.

Τί σημαίνει ἡ τρίτη ὥδῃ ;

Ἡ τρίτη ὥδῃ, ἀναφερομένη εἰς τὴν μητέρα τοῦ προφήτου Σαμουὴλ Ἀνναν, εἶναι οἷόν τι εὐχαριστήριον πρὸς τὸν Θεὸν ἄσμα διὰ τὴν λύσιν τῆς στειρώσεως αὐτῆς καὶ τὴν γέννησιν τοῦ Σαμουήλ. Ὑπεμφαίνει δὲ ἡ ὥδῃ αὕτη συμβολικῶς τοῦτο μὲν τὴν πρώτην στειρώσιν τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο δὲ τὴν μετὰ ταῦτα εὐκαρπίαν αὐτῆς, παραγαγούσης ἱερεῖς, ὡς τὸν Σαμουήλ, καὶ διὰ τῶν ἱερέων βασιλεῖς, ὡς τὸν Δαβὶδ, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀποστόλους καὶ ἱεράρχας καὶ βασιλεῖς τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Τί σημαίνει ἡ τετάρτη ὥδῃ ;

Ἡ τετάρτη ὥδῃ, ἀναφερομένη εἰς τὸν προφήτην Ἀβρααμ, τὸν ἐωρακότα τὸν Θεὸν ἀπὸ Θαμάρ ἐρχόμενον καὶ τὸν ἅγιον ἐξ ὅρων κατασκίου δασέος, ἐξεικονίζει τὸν ἐκ τῆς Παρθένου ἀνατελλαντα ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Σωτῆρα Χριστόν.

Τί σημαίνει ἡ πέμπτη ὥδῃ ;

Ἡ πέμπτη ὥδῃ, ἀναφερομένη εἰς τὸν μεγαλοφωνότατον τῶν προφητῶν Ἡσαΐαν, ἐξεικονίζει τὴν κατὰ τὴν προφητείαν αὐτοῦ συλλαβοῦσαν Παρθένον καὶ τεκοῦσαν τὸν Ἐμμανουήλ, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀνάστασιν.

Τί σημαίνει ἡ ἕκτη ὥδῃ ;

Ἡ ἕκτη ὥδῃ, ἀναφέρουσα τὴν ἐν τῷ κήτει τρίήμερον τοῦ προφήτου Ἰωῆ διαμονήν, ὑπεμφαίνει συμβολικῶς τὴν τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος ἡμῶν τρίήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν.

Τί σημαίνει ἡ ἑβδόμη ὥδῃ ;

Ἡ ἑβδόμη ὥδῃ, ἀναφερομένη εἰς τοὺς τρεῖς παῖδας

τούς ἐν Βαβυλῶνι ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς βληθέντας καὶ ἀκεραίους θαυμασίως διαμείναντας, ἐξεικονίζει συμβολικῶς τὴν θείαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐνσάρκωσιν ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας.

Τί σημαίνει ἡ ὀγδόη ῥοή;

Ἡ ὀγδόη ῥοή, τὴν αὐτὴν τῇ ἐβδόμῃ ῥοῇ ὑπόθεσιν ἔχουσα, ἤτοι τὴν τῶν τριῶν παίδων, προσκαλεῖ πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, σύμπασαν τὴν οἰκουμένην, ἵνα δοξάσῃ καὶ ἀνυμνήσῃ τὸν ἐξ οὐρανοῦ κατελθόντα Κύριον, τὸν τὴν φλόγα τῆς καμίνου εἰς δρόσον μεταβαλόντα, καὶ προτυπώσαντα οὕτω τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος, ὅπερ διασώζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς πυριφλεγούς καμίνου τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.

Τί σημαίνει ἡ ἐνάτη ῥοή;

Ἡ ἐνάτη ῥοή, ἀναφερομένη εἰς τὴν γενομένην τῷ Ζαχαρίᾳ προφητείαν περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τοῦ καὶ προδρόμου τῆς ἐν τῷ Σωτῆρι ἐπιφανείσης χάριτος, ψάλλεται πάντοτε εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ἀειπαρθένου Θεοτόκου, ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ὁποίας συνελήφθη ἀπειράνδρως ἐκ Πνεύματος ἁγίου ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις ἔσωσε σύμπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου.

14) ΕΙΡΜΟΣ.

Τί ὀνομάζεται εἶρμος;

Ἡ λέξις εἶρμος, παραγομένη ἐκ τοῦ εἶρω=συμπλέκω, συνδέω, ὀνομάζεται τὸ πρῶτον ἐκάστης ῥοῆς τροπάριον, ὡς συνδέον καὶ συνενοῦν πρὸς ἑαυτὸ τὰ λοιπὰ τῆς αὐτῆς ῥοῆς τροπάρια, τὰ ὅποια ὅλα πρέπει νὰ συμφωνῶσι πρὸς τὸν ἦχον καὶ τὸν ρυθμὸν αὐτοῦ καὶ κατ' ἐκεῖνον νὰ ψάλλωνται ὥστε ὁ εἶρμος ἐστίν, οὕτως

εἰπεῖν, ὁ τύπος, καθ' ὃν συντάσσονται καὶ ψάλλονται καὶ τὰ λοιπὰ τῆς αὐτῆς ᾠδῆς τροπάρια. Ἐν τῷ εἰρμῷ δὲ ὁηλοῦται πάντοτε καὶ τὸ σημαινόμενον ἐκάστης ᾠδῆς.

15) ΚΑΤΑΒΑΣΙΑ.

Τί ἐστὶ καταβασία καὶ διὰ τί οὕτως ὀνομάζεται ;

Καταβασία ἐστὶν ἐπίσης εἰρμός· ὀνομάζεται δὲ καταβασία ἀπὸ τοῦ καταβαίνειν· διότι καταβαίνοντες συνήρχοντο ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας οἱ δύο χοροὶ τῶν ψαλτῶν, καὶ συνενοῦντες τὰς φωνὰς αὐτῶν ἔψαλλον ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ τοὺς εἰρμούς· τοὺς τούτους. Ἦδη δὲ οὗτοι ψάλλονται ἄνευ μὲν τῆς εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καταβάσεως, ἀλλ' ἐκατέρωθεν ὁμοφώνως καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἁρμονίας. Τοιαύτας καταβασίας ἔχουσιν οἱ πατέρες πεποιεμένους εἰς ὅλας τὰς ἐορτάς τοῦ ἐνιαυτοῦ, αἵτινες καὶ ἐν τῇ ἀποδόσει τῶν ἐορτῶν τούτων πάντοτε ἐπαναλαμβάνονται. Ἐν ἣ δ' ἐορτῇ τοιαῦται δὲν ὑπάρχουσι, τότε ψάλλονται ἐπὶ τούτῳ αἱ εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καταβασίαι, ἣ ἄλλαι τινὲς κατὰ τὴν τοῦ τυπικοῦ διάταξιν· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δὲν τηρεῖται πλέον, ὥς ἐν τοῖς εἰρμοῖς, τὸ ὁμοιον τῶν συλλαβῶν καὶ τοῦ ρυθμοῦ μεταξύ τῶν καταβασιῶν καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ᾠδῆς τροπαρίων.

16) ΚΑΘΙΣΜΑ.

Τί ὀνομάζεται κάθισμα ;

Κάθισμα ἢ καθίσματα ὀνομάζονται ἰδίως τροπάριά· τινα ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁρθρου, τῶν ὁποίων εἴτε ἀναγινωσκομένων εἴτε ψαλλομένων, ἐπιτρέπεται τοῖς ἐν τῷ ναῷ πιστοῖς νὰ καθίσωσι πρὸς σμικρὰν ἀνακούφισιν καὶ ἀνάπαυσιν τοῦ ἀσθενοῦς σαρκίου τῆς ἀνθρω-

πίνης φύσεως· διότι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς λοιπῆς ἀκολουθίας οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσιν ἐστῶτες ἐν τῷ ναῷ νὰ προσεύχωνται. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ χρησιμεύουσι προσέτι εἰς ὠρισμένας περιστάσεις κατὰ τὸν ὄρθρον καὶ τὸν ἑσπερινὸν καὶ τὰ ἀναγνώσματα τοῦ ψαλτηρίου, διὸ καὶ ταῦτα ὀνομάζονται ἐπίσης καθίσματα.

17) ΥΠΑΚΟΗ.

Τί ὀνομάζεται ὑπακοή;

Ἡ ὑπακοή ὀνομάζεται ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁρθρου ἐν τροπάριον, ἄξιον θαυμασμοῦ, πρὸς ἀκρόασιν τοῦ ὁποίου, ὅταν τοῦτο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ψάλληται ἡ ἀναγινώσκηται, πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι μετ' εὐλαβοῦς σιγῆς καὶ ἰδιαζούσης προσοχῆς ὀφείλουσι νὰ τείνωσι καὶ τὰ ὦτα καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν. Ἐφ' ᾧ καὶ ὠνομάσθη τὸ τροπάριον τοῦτο ὑπακοή, τουτέστιν ἄξιον ἀκρόσεως καὶ προσοχῆς.

18) ΚΟΝΤΑΚΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται κοντάκιον;

Κοντάκιον, παραγόμενον ἐκ τοῦ ἐπιθέτου κοντός ἐν τῇ κοινῇ καὶ συνήθει αὐτοῦ σημασίᾳ, ὀνομάζεται ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁρθρου τὸ ἀμέσως μετὰ τὴν ἕκτην ᾠδὴν ἐν ἐκάστῳ κανόνι ἐπόμενον τροπάριον· διότι τοῦτο οὐ μόνον καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ μικρὸν καὶ σύντομον, περιέχον ἐν ὀλίγαις λέξεσι τὴν ἀξίαν τῆς ἑορτῆς, ἢ τὸν ἔπαινον τοῦ πανηγυριζομένου ἁγίου, ἀλλὰ καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἐπόμενον πολλῶν συντομώτερον.

19) ΟΙΚΟΣ.

Τί ὀνομάζεται οἶκος;

Οἶκος ὀνομάζεται τὸ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁρθρου εὐ-

θὺς μετὰ τὸ κοντάκιον ἐπόμενον μέγα τροπάριον, ἐν ᾧ ἐκτίθενται πλατύτερον οἱ λόγοι τῆς ἐορτῆς ἢ οἱ ἔπαινοι τοῦ πανηγυριζομένου ἁγίου, περιέχοντες, ὡς ἕτερος οἶκος, πάντα τὰ τὴν ἐορτὴν ἀφορῶντα, ἢ ὅλον τὸν βίον τοῦ ἐορταζομένου, καὶ χρησιμεύοντες, οὕτως εἰπεῖν, ὡς βάσις ἢ οἶκος ἀκράδαντος, ἐφ' οὗ θεμελιούται σταθερῶς καὶ τὸ πρὸ τούτου ὀλιγόστιχον κοντάκιον διὰ τοῦτο οὐδέποτε ὑπάρχει οἶκος ἄνευ κοντακίου. ἀμφοτέρα δὲ τὰ τροπάρια ταῦτα χρησιμεύουσιν ἐν τῇ τοῦ ὄρθρου ἀκολουθίᾳ καὶ ὡς καθίσματα μετὰ τὴν ἑκτὴν ᾠδὴν.

20) ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται συναξάριον;

Συναξάριον, ἐκ τοῦ συνάγω παραγόμενον, ὀνομάζεται ἡ σύντομος καὶ ἱστορικὴ περισυναγωγὴ καὶ ἐκθεσις παντὸς ἔχοντος σχέσιν πρὸς τὴν ἐορτὴν τῆς ἀγομένης ἡμέρας, ἢ ἀφορῶντος εἰς τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἐορταζομένου ἁγίου. Ἀναγινώσκεται δὲ τοῦτο καθ' ἑκάστην ἐν τῷ ὄρθρῳ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ οἴκου, ἢτοι μετὰ τὴν ἑκτὴν ᾠδὴν τοῦ κανόνος.

21) ΜΕΓΑΛΥΝΑΡΙΑ.

Τί ὀνομάζονται μεγαλυνάρια;

Μεγαλυνάρια ὀνομάζονται συνήθως διάφοροι ἐκ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαβὶδ λαμβανόμενοι καὶ πρὸ τῆς ἐννάτης ᾠδῆς τοῦ κανόνος καθ' ἑκάστην ἐν τῇ τοῦ ὄρθρου ἀκολουθίᾳ ψαλλόμενοι μετὰ μέλους στίχοι, δι' ὧν μεγαλύνεται καὶ δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις δεσποτικαῖς καὶ θεομητορικαῖς ἐορταῖς ἀντὶ τῶν ψαλμικῶν τούτων στίχων ψάλλονται ἕτεροι

ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας συντεταγμένοι στίχοι, οἵτινες ἐπίσης ἀποκαλοῦνται μεγαλυνάρια· διότι δι' αὐτῶν ἀνυμνεῖται καὶ μεγαλύνεται ἡ τῆς τελουμένης ἐορτῆς ἀξία.

22) ΕΞΑΠΟΣΤΕΙΛΑΡΙΑ ἢ ΦΩΤΑΓΩΓΙΚΑ.

Τί ὀνομάζονται ἐξαποστειλάρια;

Ἐξαποστειλάρια ὀνομάζονται τὰ μετὰ τὴν ἐννάτην ὥδὴν τοῦ κανόνος τοῦ ὁρθρου ἐπόμενα ἐν ἧ καὶ δύο τροπάρια, τὰ ὅποια, καὶ ἰδίως τὰ τῶν κυριακῶν, ἀναφέρουσι συνήθως τὴν τῶν ἀποστόλων εἰς τὰ ἔθνη ἀποστολὴν παρὰ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος πρὸς κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τὰ αὐτὰ δε καὶ φωταγωγικὰ λέγονται, διότι πρῶτον φαλλονται περὶ τὸ τέλος τοῦ ὁρθρου, ἤτοι κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας, καὶ δεύτερον, διότι διὰ τούτων δεόμεθα τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐξαποστείλῃ τὸ οὐράνιον αὐτοῦ φῶς εἰς φωτισμὸν τοῦ νοῦς ἡμῶν πρὸς τὴν ἀμέσως μετ' αὐτὰ ἐπομένην αἴνεσιν καὶ δοξολογίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ παρὰ πάσης τῆς κτίσεως ἐμφύχου τε καὶ ἀψύχου.

25) Αἶνοι.

Τί ὀνομάζονται αἶνοι;

Αἶνοι ὀνομάζονται πρῶτον οἱ μετὰ τὰ ἐξαποστειλάρια ἀναγινωσκόμενοι ἢ φαλλόμενοι ἐν τῷ ὁρθρῳ τρεῖς ψαλμοὶ (148, 149 καὶ 150), διὰ τῶν ὁποίων προτρέπονται εἰς αἶνον τῷ Θεῷ καὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ, καὶ ἔμφυχα καὶ ἄψυχα, καὶ δεύτερον τέσσαρα ἕως ἑξ τροπάρια, τὰ ὅποια ἀμέσως μετὰ τοὺς ψαλμοὺς τούτους συνδεόμενα μετὰ τινων στίχων ἐκ τῶν ψαλμῶν, τὰς μὲν συνήθεις ἡμέρας ἀναγινώ-

σκονται, τὰς δὲ κυριακάς καὶ λοιπὰς ἑορτὰς ψάλλον-
ται ἐξ ὑπαμοιβῆς ὑπὸ τῶν χορῶν.

24) ΕΩΘΙΝΟΝ.

Τί ὀνομάζεται ἑωθινόν ;

Ἐωθινὸν ὀνομάζεται τὸ δοξαστικὸν τῶν κατὰ πᾶ-
σαν κυριακὴν ψαλλομένων αἰνῶν, ἥ διότι τὸ τροπάριον
τοῦτο ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὴν ἑωθεν τῆς κυριακῆς
γενομένην ἐκ νεκρῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάστασιν, ἥ
διότι τοῦτο ψάλλεται ἤδη, ἀνατελούσης τῆς ἑω, κατὰ
τὸ πέρας τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου.

25) ΔΟΞΟΛΟΓΙΑ.

Τί ὀνομάζεται δοξολογία ;

Δοξολογία ὀνομάζεται ἡ εὐθύς μετὰ τοὺς αἶνους τοῦ
ὄρθρου κατὰ μὲν τὰς κυριακάς καὶ ἑορτασίμους ἡμέ-
ρας ψαλλομένη, κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς ἀναγινωσκομένη
σειρὰ στίχων, δι' ὧν καὶ ἡμεῖς, μιμούμενοι τὴν στρα-
τιάν τῶν ἀγγέλων, ἥτις ἐδοξολόγει τὴν ἐν Βηθλεὲμ
κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, δοξολο-
γοῦμεν, ὑμνοῦμεν, εὐλογοῦμεν, προσκυνοῦμεν καὶ εὐ-
χαριστοῦμεν τὸν ἐν ὑψίστοις Θεὸν διὰ τὴν μεγάλην
αὐτοῦ δόξαν καὶ τὴν πολλὴν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγαθό-
τητα, καὶ καθικετεῖομεν συνάμα αὐτόν, ἵνα ἐλεήσῃ
τὰς ἁμαρτίας καὶ καταξιώσῃ ἡμᾶς ἐν τῇ ἀνατελούσῃ
ἡμέρᾳ ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι. Τὴν αὐτὴν δοξολο-
γίαν ἀναγινώσκοντες καὶ ἐν τῷ ἀποδεῖπνῳ, παρακα-
λοῦμεν τὸν Θεόν, ἵνα διαφυλάξῃ ἡμᾶς ἀναμαρτήτους
κατὰ τὴν ἐπερχομένην νύκτα.

26) ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΙ.

Τί ὀνομάζονται μακαρισμοί;

Μακαρισμοὶ ὀνομάζονται οἱ καθ' ἡμέραν μὲν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁρθροῦ ἀναγινωσκόμενοι, κατὰ δὲ τὰς κυριακὰς πρὸ τῆς μικρᾶς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας ψαλλόμενοι ἐξ ὑπαμεινῆς ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν ἑννέα ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου στίχοι, δι' ὧν ὁ Κύριος μακαρίζει τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, τοὺς πενθοῦντας, τοὺς πραεῖς, τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας, τοὺς ἐλεήμονας, τοὺς καθαρούς τῇ καρδίᾳ, τοὺς εἰρηνοποιοὺς, τοὺς δεδιωγμένους καὶ τοὺς ἕνεκα αὐτοῦ ὀνειδιζομένους. Διὰ τῶν μακαρισμῶν τούτων ἐξεικονίζονται πάντα, ὅσα ὁ Κύριος, συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἔπραξε καὶ ὑπέφερε καὶ προτρέπονται πρὸς μίμησιν αὐτοῦ πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι, ἵνα καὶ αὐτοὶ μακάριοι γένωνται.

27) ΑΝΤΙΦΩΝΑ.

Τί ὀνομάζονται ἀντίφωνα καὶ πῶς διαιροῦνται;

Ἀντίφωνα ὀνομάζονται οἱ κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ψαλλόμενοι ὑπὸ τῶν χορῶν στίχοι, οἵτινες μέρος μὲν σύγκεινται ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μέρος δὲ ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος. Ταῦτα δὲ πάντα ἐξαγγέλλουσι πρῶτον τὰς τῶν προφητῶν προφητείας περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐνσαρκώσεως, εἶτα δὲ ἐπιφέρουσι τὴν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἐκπλήρωσιν τῶν προφητειῶν τούτων. Διαίρουνται δὲ τὰ ἀντίφωνα εἰς τρία μέρη ἢ στάσεις πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ἀγίας Τριάδος.

28) ΣΤΙΧΟΣ ΣΤΙΧΗΡΑ ἢ ΑΠΟΣΤΙΧΑ.

Τί ὀνομάζεται στίχος ;

Στίχος ὀνομάζεται σύντομος ῥόδη, ἐκλεγομένη ἐκ τῶν προφητικῶν ψαλμῶν, καὶ ἀναγινωσκομένη πάντοτε ἢ ψαλλομένη πρὸ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἐν ταῖς διαφοραῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις ἀναγινωσκομένων ἢ ψαλλομένων στιχῶν.

Τί ὀνομάζονται στιχηρὰ ἢ ἀπόστιχα ;

Στιχηρὸν ἢ στιχηρὰ καὶ ἀπόστιχα ὀνομάζονται ἐκτενέστερα τῶν στίχων ᾄσματα, ποιηθέντα ὑπὸ τῶν ἱερῶν ὑμνωδῶν, σύμφωνα πρὸς τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ἑορτὴν ἐκάστου ἀγίου καὶ τιθέμενα πάντοτε μετὰ τοὺς ψαλμικοὺς στίχους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στιχῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ἑορτὴν ὑπάρχει ἐκάστοτε καὶ διάφορος, ἦτοι ὅτε μὲν εἰσὶ δέκα, διὰ τὸ τέλειον τοῦ ἀριθμοῦ, ὅτε δὲ ὑπὲρ εἰς σύμβολον τῆς μελλούσης ὀγδόης καὶ ἀτελευτήτου ἡμέρας, καὶ συνηθέστερον ἔξ, παριστάνοντα ἐν ἑαυτοῖς διπλοῦν τὸν ἱερὸν τῆς Τριᾶδος ἀριθμὸν.

29) ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ.

Τί ὀνομάζεται ἀκάθιστος καὶ διὰ τί ;

Ἀκάθιστος ὀνομάζεται ὁ συγκείμενος ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων οἰκῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου καὶ κατὰ τὸ σάββατον τῆς πέμπτης ἑβδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ψαλλόμενος ὕμνος εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Λέγεται δὲ ἀκάθιστος· διότι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀκολουθίας οὐδόλως ἐπιτρέπεται τοῖς προσευχομένοις νὰ καθίσωσιν.

30) ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ.

Τί σημαίνει ἡ λέξις ἀλληλούια;

Ἡ λέξις ἀλληλούια, ἑβραϊκὴ οὐσα καὶ σύνθετος ἐκ τριῶν λέξεων, σημαίνει: αἰνεῖτε τὸν ἐρχόμενον ἢ ἐπιφανέντα Θεόν.

Πότε μεταχειρίζομεθα τὴν λέξιν ταύτην;

Τὴν λέξιν ἀλληλούια ἡ ἁπαξ μόνον ἢ τρίς κατ' ἐπανάληψιν εἰς τιμὴν τῆς ἁγίας Τριάδος μεταχειρίζομεθα.

1) μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐκάστου καθίσματος τοῦ ψαλτηρίου.

2) ἐν τῇ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ ἐν τῷ ὄρθρῳ ἀντὶ τοῦ Θεοῦ Κυρίου.

3) ἐν τῇ λειτουργίᾳ κατὰ τὴν μικρὰν εἰσοδον.

4) μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀποστόλου πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου.

5) μετὰ τὸν χερουβικὸν ὕμνον.

6) μετὰ τὸ κοινωνικόν.

7) ἐν τῇ τῶν θείων μυστηρίων μεταλήψει.

8) ὅτε διὰ μύρου ἀλείφονται κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων ἡ ἁγία τράπεζα καὶ τὰ ἀντιμήνια.

9) ὅτε ἐγχέεται ἔλαιον ἐν τῷ ὕδατι τοῦ βαπτίσματος καὶ

10) ἐν τῇ ταφῇ τῶν κεκοιμημένων.

31) ΩΣΑΝΝΑ.

Τί σημαίνει ἡ λέξις Ὁσαννά;

Ἡ λέξις Ὁσαννά, ἑβραϊκὴ οὐσα, σημαίνει ὅτε μὲν σῶσον ἡ ἐλευθέρωσον, ὅτε δὲ ὕμνον αἶνον καὶ δοξολογίαν, ὡς ἐν τῷ Ὁσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.

52) ΔΙ' ΕΥΧΩΝ.

Τί ὀνομάζεται Δι' εὐχῶν;

Δι' εὐχῶν ὀνομάζεται ἐκ τῶν ἀρκτικῶν λέξεων ἡ ἐξῆς εὐχή «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς». Διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης ἐπισφραγίζεται πάντοτε πᾶσα ἱερὰ ἀκολουθία καὶ τελετή. Ὅσάκις δὲ οἱ χριστιανοὶ τελοῦσιν οἵκαδε οἰανδῆποτε προσευχὴν καὶ ἀκολουθίαν, τότε, μὴ ὑπάρχοντος ἱερέως, ὀφείλουσι διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης νὰ ἀναπληρῶσι πάντοτε πᾶν τὸ τεταγμένον νὰ λέγεται, ἢ νὰ ἐκφωνῇται ἐν αὐταῖς ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ διακόνου.

55) ΑΜΗΝ.

Τί σημαίνει ἡ λέξις ἀμήν;

Ἡ ἑβραϊκὴ λέξις ἀμήν, ἔχουσα ἐπιβεβαιωτικὴν καὶ εὐκτικὴν σημασίαν, ὅτε μὲν σημαίνει ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ *καί*, ἀληθῶς, ὅτε δὲ εὐχήν ἀντὶ τοῦ γένοιτο. Διὰ τοῦτο διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἐπισφραγίζομεν πάντοτε πᾶσαν εὐχὴν καὶ δέησιν ἡμῶν. Ἐν δὲ τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἐπικυροῦμεν πάντοτε δι' αὐτῶν τὴν ἀναντίρρητον ἀλήθειαν τῶν δύο τούτων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ ἐκφωνήσεων «λάβετε φάγετε», καὶ «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες·» καθὼς καὶ πάσας τὰς ἐκφωνήσεις τοῦ ἱερέως, τὰς καταπαυούσας εἰς τὸ «καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΙΕΡΑΙΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΧΡΗΣΕΙ ΒΙΒΛΙΩΝ.

Ἐκ τίνων βιβλίων λαμβάνει ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία τὰ ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις διάφορα ἀναγνώσματα;

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία τὰ διάφορα ἀναγνώσματα, τὰ ἅπαξ ἤδη ὑπὸ τῶν ἀγίων πατέρων σαφῶς καθορισθέντα διὰ πᾶσαν ἐν αὐτῇ τελουμένην τακτικὴν καὶ ἔκτακτον ἱεράν ἀκολουθίαν, λαμβάνει ἐκ τῶν διαφόρων βιβλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης. Καὶ ἄλλα μὲν τῶν βιβλίων τούτων ἀναγινώσκονται ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, καθ' ὠρισμένην διάταξιν, ἐν ταῖς ἱεραῖς τοῦ ἑσπερινοῦ, τοῦ ὄρθρου, τῶν ὥρων καὶ τῆς λειτουργίας ἀκολουθίας τοῦ ὅλου ἑνιαυτοῦ, οἷον τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, αἱ ἐπιστολαὶ τῶν ἀποστόλων, αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων καὶ οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαβίδ. Ἐξ ἄλλων δὲ πάλιν βιβλίων λαμβάνονται εἰς ἀνάγνωσιν κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ ἑσπερινοῦ εἰς ὠρισμένας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἑνιαυτοῦ ἡμέρας περικοπαί τινες μόνον, οἷον ἐκ τῆς πεντατεύχου τοῦ Μωϋσέως, ἐκ τῆς βίβλου τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τῶν Κριτῶν, τῶν Βασιλειῶν, τοῦ Ἰώβ, τῶν Παροιμιῶν καὶ τῆς Σοφίας Σολομῶντος καὶ Σεiráχ, καὶ ἐκ τῶν τροφητικῶν βιβλίων.

Ποῖά εἰσι τὰ καθ' ἐλάχιστην κατὰ τὴν τελετὴν τῶν διαφορῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν ἐν χρήσει βιβλία;

Βιβλία χρησιμεύοντα εἰς καθημερινὴν χρῆσιν ἐν τοῖς

χριστιανικοῖς ναοῖς διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς τελουμένας διαφοροὺς τακτικὰς τε καὶ ἐκτάκτους ἱεράς ἀκολουθίας εἰσὶ ταῦτα: 1) τὸ ὠρολόγιον· 2) τὰ μηνιαῖα· 3) ἡ παρακλητικὴ· 4) τὸ τριῶδιον· 5) τὸ πεντηκοστάριον· 6) τὸ θεοτοκάριον· 7) τὸ τυπικόν· 8) τὸ εὐχολόγιον μέγα καὶ μικρόν· 9) τὸ εἰρμολόγιον καὶ 10) τὸ λειτουργικόν.

1) ΠΡΟΛΟΓΙΟΝ.

Τί περιέχει τὸ ὠρολόγιον;

Τὸ ὠρολόγιον περιέχει

1) τὸ μεσονυχτικόν τὸ καθ' ἑκάστην ἀναγινωσκόμενον, τὸ τοῦ σαββάτου καὶ τὸ τῆς κυριακῆς·

2) τὰ τοῦ ὁρθρου, τοῦ καθ' ἡμέραν καὶ τῆς κυριακῆς·

3) τὴν ἀκολουθίαν τῆς πρώτης, τρίτης, ἑκτῆς καὶ ἐνάτης ὥρας·

4) τὰ ἐν τῇ καθημερινῇ χρήσει τυπικὰ καὶ ἀντίφωνα·

5) τὰ τοῦ ἑσπερινοῦ·

6) τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἀποδείπνου·

7) ἐκκλησιαστικὸν μηνολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ μετὰ τῶν ἀπολυτικίων καὶ κοντακίων τῶν ἐκάστοτε τελουμένων ἑορτῶν ἢ ἑορταζομένων ἀγίων μετὰ συντόμων βιογραφικῶν ἐνὸς ἐκάστου σημειώσεων·

8) τὰ ἀπολυτίκια καὶ κοντάκια τοῦ τριῶδίου καὶ πεντηκοσταρίου·

9) τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου καὶ τῶν δύο παρακλητικῶν κανόνων εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου·

10) τοὺς παρακλητικοὺς καὶ ἱκετηρίους κανόνας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, εἰς τὸν ἄγγε-

λον τὸν φύλακα τῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς, εἰς τὰς ἐπου-
ρανίους δυνάμεις καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους·

11) τὴν πρὸ τῆς θείας μεταλήψεως ἀναγινωσκομέ-
νην ἱερὰν ἀκολουθίαν· καὶ

12) τοὺς εἰκοσιτέσσαρας οἴκους εἰς τὴν νοητὴν κλί-
μακα, τὸν τίμιον Σταυρόν.

2) ΜΗΝΑΙΑ.

Τί ὀνομάζονται μηναῖα καὶ τί περιέχουσι;

Μηναῖα ὀνομάζονται δώδεκα βιβλία, τῶν ὁποίων
ἕκαστον περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ
ὄρθρου τῶν κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐκάστου μηνὸς ἑορτα-
ζομένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἁγίων, ἢ ἄλλων δεσπο-
τικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν
τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ.

3) ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΗ.

Τί περιέχει ἡ παρακλητική;

Ἡ παρακλητική περιέχει τὰς κατὰ πᾶσαν τῆς
ἐβδομάδος ἡμέραν τελούμενας ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκ-
κλησίᾳ τακτικὰς ἱερὰς ἀκολουθίας, καθ' ὅλους τοὺς
ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ παραδεδεγμένους ὁκτώ
ἤχους. Ἐκ τούτου δὲ αἱ ἐν τῇ παρακλητικῇ ἀκολου-
θίαι διαίρουσιν εἰς ὁκτώ τμήματα ἢ ἄλλως ὁκτώ
ἤχους, ὅθεν τὸ βιβλίον τῆς παρακλητικῆς καὶ ὁκτώη-
χος κοινῶς ἐπικαλεῖται. Ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς παρα-
κλητικῆς ὑπάρχουσι τὰ ἐξαποστειλάρια καὶ τὰ ἐω-
θινὰ τροπάρια, τὰ κατὰ πᾶσαν κυριακὴν ἐν τῷ ὄρθρῳ
ψαλλόμενα.

Διὰ τί ἡ βίβλος αὕτη ὀνομάζεται παρακλητική;

Ὀνομάσθη ἡ βίβλος αὕτη παρακλητική, διότι πάν-

τα τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα ἀποτελοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, συνεχῇ πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Τριάδα καὶ ἐξαιρέτως πρὸς τὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα Σωτῆρα ἡμῶν παράκλησιν ὑπὲρ τῶν ὑμετέρων ἀμαρτημάτων.

4) ΤΡΙΩΔΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται τριώδιον;

Τριώδιον ὀναμάζεται τὸ ἐν χρήσει ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀκολουθίαις βιβλίον, ἐν ᾧ οἱ πλεῖστοι τῶν κανόνων περιέχουσι τρεῖς μόνον ᾠδὰς καὶ οὐχὶ ἐννέα ἢ ὀκτώ, ὥς οἱ ἐν τοῖς μηναίοις καὶ τῇ παρακλητικῇ κανόνες.

Τί περιέχει τὸ τριώδιον;

Τὸ τριώδιον περιέχει τὰς ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ τελώνου καὶ φαρισαίου, καθ' ὅλην τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην τεσσαρακοστὴν μέχρι τῆς κυριακῆς τοῦ πάσχα, ἀναγινωσκομένας καὶ ψαλλομένας ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἱερὰς ἀκολουθίας τοῦ ἑσπερινοῦ, τοῦ ὄρθρου, τῶν ὠρῶν καὶ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἀποδείπνου.

5) ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ.

Τί περιέχει τὸ πεντηκοστάριον;

Τὸ πεντηκοστάριον περιέχει τὰς ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ πάσχα ἐπὶ πεντήκοντα ὅλας ἡμέρας (ἐξ οὗ καὶ πεντηκοστάριον λέγεται), μέχρι τῆς κυριακῆς τῶν ἁγίων πάντων ἀναγινωσκομένας ἢ ψαλλομένας ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν τακτικὰς ἀκολουθίας, ἐν αἷς δοξάζεται καὶ ἀνυμνεῖται ἡ ἐκ νεκρῶν τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος ἀνάστασις, ἡ εἰς οὐρα-

νοὺς ἐνδοξος αὐτοῦ ἀνάληψις καὶ ἡ κατὰ τὴν πεντηκοστήν ἡμέραν καθόδος τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους.

6) ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται θειτοκάριον;

Θεοτοκάριον ὀνομάζεται βιβλίον, περιέχον διαφόρους κανόνας εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, οἱ ὁποῖοι ἀναγινώσκονται καὶ ψάλλονται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην τεσσαρακοστήν, ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ μεγάλου ἀποδείπνου, εἰς τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς δὲν ὑπάρχει ἕτερος τοιοῦτος ἐν τῷ τριωδίῳ πρὸς τοῦτο ὠρισμένος κανὼν.

7) ΤΥΠΙΚΟΝ.

Τί ὀνομάζεται τυπικόν;

Τυπικὸν ὀνομάζεται τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ὀρίζεται καὶ διαγράφεται ἡ τάξις, ἥτις πρέπει πάντοτε νὰ τηρῇται αὐστηρῶς ἐν ἐκάστη ἡμέρᾳ καὶ ἑορτῇ τοῦ ἐνιαυτοῦ, εἰς πᾶν ὅ,τι κατ' αὐτὰς τελεῖται, ἀναγινώσκεται ἢ ψάλλεται ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα τοιοιουτρόπως μὴ ἐπέρχηται ποτε οὐδεμία σύγχυσις ἢ κακοφωνία ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν ὠρισμένων ἐκαστοτε διαφόρων τελετῶν καὶ ἱερῶν ἀκολουθιῶν, ἀλλὰ τούναντίον ἐν πάσαις ταῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις τοῦ Χριστοῦ τὰ πάντα ὅχι μόνον συμφῶνως καὶ ὁμοτρόπως, ἀλλὰ καὶ εὐσχημῶνως καὶ κατὰ τάξιν γίνονται καὶ τελῶνται.

8) ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται εὐχολόγιον καὶ διὰ τί;

Εὐχολόγιον ὀνομάζεται βιβλίον, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται

1) αἱ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ τελούμεναι λειτουργίαι, ἥτοι ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ ἡ τῶν προηγουμένων.

2) αἱ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν λοιπῶν τῆς ἡμετέρας πίστεως μυστηρίων τελούμεναι ἱεραὶ ἀκολουθίαι.

3) αἱ ἀκολουθίαι τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἁγιασμοῦ.

4) αἱ ἀκολουθίαι τῆς ταφῆς τῶν τεθνεώτων ἀδελφῶν καὶ

5) σειρὰ ὁλόκληρος ποικίλων εὐχῶν, ἀναγινωσκόμενῶν κατὰ τὰς διαφόρους τῶν χριστιανῶν βιωτικὰς ἀνάγκας καὶ περιστάσεις, ἐξ οὗ καὶ εὐχολόγιον ὠνομάσθη ἡ βιβλος αὕτη.

Εἰς τί διαιρεῖται τὸ εὐχολόγιον;

Τὸ εὐχολόγιον διαιρεῖται εἰς μέγα καὶ εἰς μικρόν. Καὶ μέγα μὲν ὀνομάζεται τὸ πάντα τὰ ἀνωτέρω ἡριθμημένα περιλαμβάνον· τὸ δὲ μικρόν περιλαμβάνει τὰ ἀπαραιτήτως καὶ καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἀναγκαιοῦντα παντὶ λειτουργῷ τῆς Ἐκκλησίας, ἅπερ καὶ ἰδίᾳ ἐχωρίσθησαν πρὸς εὐχερεστέραν τούτων χρῆσιν ὑπ' αὐτῶν.

9) ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΟΝ.

Τί ὀνομάζεται εἰρμολόγιον;

Εἰρμολόγιον ὀνομάζεται τὸ βιβλιαρίον, ἐν ᾧ συνηθροίσθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοὺς ὁκτῶ ἡγους ὅλοι αἱ

ἀνά πᾶσαν ἡμέραν καὶ ἑορτὴν τοῦ ἐνιαυτοῦ φαλλόμενοι εἰρμαί, πρὸς εὐχερεστέραν τούτων εὕρεσιν καὶ χρήσιν ὑπὸ τῶν χορῶν.

10) ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ.

Τί ὀνομάζεται λειτουργικόν ;

Λειτουργικὸν ὀνομάζεται τὸ βιβλιάριον, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται αἱ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ τελούμεναι θεῖαι καὶ ἱεραὶ λειτουργίαι, τουτέστιν ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ ἡ τῶν προηγιασμένων, πρὸς χρήσιν εὐχερεστέραν κατὰ τὴν τούτων ἐκτέλεσιν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, ἱερέων καὶ διακόνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ.

Τί ὀνομάζεται λειτουργία ;

Λειτουργία ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ὀνομάζεται ἡ ὑψίστη καὶ μεγίστη ἐκείνη ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἐκτελῶν τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῆς γῆς πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, προσέφερεν εἰς αὐτούς, ἐν τῷ προσώπῳ δὲ αὐτῶν καὶ εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα· διότι ἔδωκεν εἰς αὐτούς ὑπὸ τὸν ἄρτον μὲν τὸ ἴδιον σῶμα, ἵνα φάγωσιν, ὑπὸ τὸν οἶνον δὲ τὸ ἴδιον αἷμα, ἵνα πίνωσιν.

Διὰ τί ἡ Ἐκκλησία ἐξακολουθεῖ ἐπιτελοῦσα τὴν λειτουργίαν ταύτην;

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκτελῇ τὴν λειτουργίαν ταύτην, διότι αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Σωτὴρ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης διέταξεν εἰς τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ, ἵνα καὶ αὐτοὶ πάντοτε ἐξακολουθῶσι ταύτην ἐκτελοῦντες, εἰπών· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Καθὼς λοιπὸν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, τοιοῦτοτρόπως ἐφεξῆς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐξηκολούθησαν πάντοτε ἐκτελοῦντες, καθ' ἣν ἔλαβον ἐντολὴν, τὴν θείαν ταύτην λειτουργίαν, εἰς ἄφεσιν τῶν τοῦ λαοῦ ἁμαρτημάτων.

Τί ἐστὶ λοιπὸν ἡ λειτουργία;

Ἡ λειτουργία λοιπὸν εἶναι καθημερινὴ ἐπανάληψις τῆς φοβερᾶς καὶ ἀναιμάκτου ἐκείνης θυσίας, τὴν ὁποίαν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱός, κατὰ τὴν πρόαιώνιον τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ Πατρὸς βουλὴν, προσέφερεν, ἵνα ἐξιλεώσῃ τὴν θείαν δικαιοσύνην, καί, ἀπολυτρώσας τὸν ἄνθρωπον τῆς θείας ὀργῆς, καταστήσῃ πάλιν αὐτὸν ἄξιον τῆς οὐρανοῦ ἐκείνης μακαριότητος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξέπεσε διὰ τῆς ἁμαρτίας. Ἡ λειτουργία ἄρα, οὕσα ἡ μόνη ἐπὶ τῆς γῆς ἀληθοῦς καὶ μυστηριώδους θυσία, δι' ἧς σώζεται ὁ ἄνθρωπος, ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδαν τῆς δόξης, τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Πῶς ἄλλως ὀνομάζεται προσέτι ἡ λειτουργία;

Ἡ λειτουργία ὀνομάζεται προσέτι μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ἢ καὶ ἀπλῶς θεία εὐχαριστία, θεία μετάληψις καὶ θεία κοινωνία· διότι ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ ὁ χριστιανὸς μεταλαμβάνει αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ γίνεται οὕτω κοινωνὸς τῆς χάριτος αὐτοῦ.

ὑπὸ τίνων καὶ πῶς παρεδόθη εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἡ θεία λειτουργία ;

Οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, ἐξακολουθοῦντες, κατὰ τὴν ἐντολὴν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ, νὰ ἐκτελῶσιν ἀδιαλείπτως τὸ μυστήριον τῆς θείας ταύτης λειτουργίας εἰς τὰς ἀπανταχοῦ θεμελιωθείσας ὑπ' αὐτῶν χριστιανικὰς ἐκκλησίας, παρέδωκαν τοῦτο καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν, τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐπίσκοπους καὶ πρεσβυτέρους, ὑπὸ ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον, καθ' ὃν τοῦτο ἤρξατο νὰ ἐκτελεῖται ἐν τῇ πρώτῃ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ τῶν Ἱεροσολύμων, εἰς τὴν ὁποίαν, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν, ὤρισθη πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ ἀπόστολος Ἰακώβος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ θεία αὕτη λειτουργία ἀποκαλεῖται «λειτουργία τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου».

Μέχρι τίνος ἐξηκολούθησε τελουμένη ἡ τοῦ Ἰακώβου λειτουργία, καὶ διὰ τί, καὶ ὑπὸ τίνων μετεβλήθη ;

Ἡ θεία λειτουργία, κατὰ τὸν τύπον, τὸν ὁποῖον παρέδωκεν ὁ ἀπόστολος Ἰακώβος, ἐπετελεῖτο ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Βασιλείου (329 μ. Χ.). Οὗτος δέ, συγκαταβαίνων εἰς τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀσθένειαν, συνέτεμε πρῶτος τὴν λειτουργίαν τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου, ὡς λίαν ἐκτεταμένην, ἀφαιρέσας μὲν ἐξ αὐτῆς πολλὰς εὐχὰς, διατηρήσας δὲ ὅλως ἀμετάβλητον τὴν σειρὰν καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ, τελευτῶντος τοῦ τετάρτου αἰῶνος (398 μ. Χ.), ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος συνέτεμεν ἔτι μᾶλλον καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου θείαν λειτουργίαν, πολλὰς τῶν ἐν αὐτῇ εὐχῶν περικόψας καὶ καταστήσας οὕτω ταύτας πολλῶ συντομωτέρας· διὰ τοῦτο, τελουμένης μὲν τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου λειτουργίας, ὁ χορὸς ψάλλει ἀργότερον,

ἵνα δύνηται ὁ ἱερουργῶν νὰ ἀναγινώσκη ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, τὰς τεταγμένας εὐχάς, ἐν δὲ τῇ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου λειτουργίᾳ ὁ χορὸς ψάλλει ἀσυγκρίτως ταχύτερον· διότι αἱ εὐχαὶ ἐν ταύτῃ εἰσὶ πολλῶ συντομώτεραι ἐκείνων.

Πότε τελεῖται ἕκαστη τῶν τριῶν τούτων λειτουργιῶν;

Ἡ μὲν λειτουργία τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου ἐπιτελεῖται σπανιώτατα καὶ ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων· ἡ δὲ τοῦ μεγάλου Βασιλείου τελεῖται δεκάκις τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἦτοι τὰς πέντε κυριακὰς τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην πέμπτην, τὸ μέγα σάββατον, τὴν παραμονὴν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως μετὰ τὰς ὥρας, τὴν πρώτην ἰανουαρίου ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων μετὰ τὰς ὥρας. Ἡ δὲ λειτουργία τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, πλὴν τῶν πέντε πρώτων ἡμερῶν ἕκαστης ἑβδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, τελεῖται καθ' ὅλας τὰς λοιπὰς τοῦ ἔτους ἡμέρας καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Πῶς διαιρεῖται ἡ θεία λειτουργία;

Ἡ τελειτὴ τῆς θείας λειτουργίας διαιρεῖται εἰς τρία ἀδιαίρετα πρὸς ἀλλήλα μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ὀνομάζεται προσκομιδὴ, ἥτις γίνεται τελευτῶντος τοῦ ὁρθρου, τὸ δὲ δεύτερον λειτουργία τῶν κατηχουμένων, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία», καταπαύει εἰς τὸ «ὅσοι οἱ κατηχοῦμενοι προέσθετε»· καὶ τὸ τρίτον λειτουργία τῶν πιστῶν, περιλαμβάνον τὸ ἐπίλοιπον τῆς λειτουργίας μέρος μέχρι τέλους. Τὰ τρία ταῦτα μέρη ἀποτελοῦσιν, ὡς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν, ἐν ὅλον συνεχὲς καὶ

ἀδιαίρετον, διότι τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἀποτελεῖ, οὕτως εἶπεῖν, τὴν προπαρασκευὴν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν ἐξακολουθήσιν καὶ συνέχειαν, καὶ τὸ τρίτον, ὅπερ καὶ τὸ κυριώτερον καὶ μᾶλλον οὐσιῶδες, τὴν ἐκτέλεσιν καὶ συμπλήρωσιν αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

■

ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗ.

Τί λέγεται προσκομιδὴ καὶ διὰ τί;

Προσκομιδὴ λέγεται ἡ ὑπὸ τοῦ ιερέως προετοιμασία τῶν πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ἀπαιτουμένων· λέγεται δὲ προσκομιδὴ, διότι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ οἱ χριστιανοί, συναθροιζόμενοι εἰς προσευχὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς, ἔφερον συνήθως μεθ' ἑαυτῶν ἄρτον καὶ οἶνον καὶ προσεκόμιζον ταῦτα ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι προθέσεως· ἐκ τῶν προσκομιζομένων δὲ τούτων ἄρτων καὶ οἶνου ἐλαμβάνετο εἰς ἄρτος ὑπὸ τοῦ ιερέως, ἐν ἐκτάκτοις δὲ περιστάσεσι καὶ πλείονες, ὅποτε δηλονότι παρουσιαζέτο μέγας ἀριθμὸς χριστιανῶν εἰς τὴν θεῖαν μετάληψιν· ἐκ τῶν ἄρτων δὲ τούτων ἐγίνετο ἡ προπαρασκευὴ τῶν τιμίων δώρων ἐπὶ τῆς προθέσεως.

Πότε γίνεται ἡ προσκομιδὴ;

Ἡ προσκομιδὴ, τουτέστιν ἡ ἐκ τῶν προσφορῶν προπαρασκευὴ τῶν τιμίων δώρων κατὰ τοὺς πρώτους τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας αἰῶνας, ἐγίνετο, ψαλλομένου τοῦ γερουθικοῦ ὕμνου, ὅποτε καὶ οἱ κατηχούμενοι ἐξήρχοντο πλέον τοῦ ναοῦ καὶ αἱ θύραι αὐτοῦ ἐκλείοντο· ἀλλὰ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ὁ μέγας Βασίλειος καὶ

μετ' αὐτὸν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὥρισαν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς προσκομιδῆς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας, ὅπως οὕτω καταστήσωσι τὴν λειτουργίαν συντομωτέραν.

Πότε καὶ πῶς παρασκευάζεται ἡδὴ ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν προσκομιδὴν;

Ὁ ἱερεὺς, ψαλλομένων τῶν εἰρμῶν τοῦ ὄρθρου, ἐξέρχεται τοῦ ἱεροῦ καὶ στὰς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, κατέναντι τῆς ὡραίας πύλης, μετὰ σύντομον νοεράν προσευχὴν, συνισταμένην ἐκ διαφόρων τροπαρίων, δι' ὧν ἐξαιτεῖται τὸ θεῖον ἔλεος, ἀσπάζεται μετ' εὐλαθείας τὴν δεσποτικὴν καὶ θεομητορικὴν εἰκόνα καὶ τὴν τοῦ ἁγίου, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ ναὸς καθηγιασμένος· ἐφεξῆς κλίνας μετὰ φόβου τὴν κεφαλὴν εὐχεται πρὸς τὸν Κύριον ἵνα ἐξαποστείλῃ ἐπ' αὐτὸν ἐξ ὕψους τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ἐνισχύσῃ αὐτὸν εἰς τὴν προκειμένην ἱερὰν διακονίαν, ὅπως, παραστὰς ἀκατακρίτως ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ βήματος, ἐπιτελέσῃ τὴν ἀναίμακτον ἱερουργίαν. Εἶτα, ἐξαιτησάμενος παρὰ πάντων τῶν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ παρευρισκομένων χριστιανῶν διὰ μικρᾶς τῆς κεφαλῆς ὑποκλίσεως συγχώρησιν, ἐφ' οἷς τυχὸν αὐτὸς ἐπλημμέλησεν, εἰσέρχεται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, ὅπου, κατασπαζόμενος εὐλαδῶς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ἐνδύεται τὴν ἱερατικὴν αὐτοῦ στολὴν, εὐλογῶν προηγουμένως ἕκαστον τῶν ἱερῶν ἀμφίων καὶ τὰ ἐπὶ τούτῳ ὥρισμένα δι' ἕκαστον τῆς Γραφῆς λόγια ἐπισυνάπτων.

Τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς καὶ πῶς ὀνομάζεται ἡ ἐκ τοῦ ἄρτου ἐξαγομένη μερίς;

Ὁ ἱερεὺς, ἐνδυσάμενος τὴν ἱερατικὴν στολὴν καὶ νιψάμενος τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἀπέρχεται εἰς τὴν ἱερὰν πρόθεσιν, ὅπου ἤδη εἰσὶ προτεθειμένα τὰ τε ἱερὰ σκεύη καὶ τὰ πρὸς τέλεσιν τοῦ μυστηρίου ἱερὰ δῶρα, ἧτοι ὁ

ἄρτος καὶ ὁ οἶνος. Τὸν ἄρτον τοῦτον λαμβάνων ἐπὶ χει-
ρας ὁ ἱερεὺς διασταυρῶνει πρῶτον τρίς διὰ τῆς ἀγίας
λόγχης, ἐπαναλαμβάνων ἐκάστοτε τὰς λέξεις ταύτας·
«εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», αἵτινες καταδεικνύουσι τρα-
νότατα τὸν σκοπὸν ὅλης τῆς ἱεροτελεστίας ταύτης,
ἥτοι τῆς θείας λειτουργίας. Μετὰ ταῦτα δὲ ἀποχωρί-
ζει διὰ τῆς λόγχης ἐκ τοῦ ἄρτου ὅλον τὸ τετράγωνον,
ὃπερ περιλαμβάνει ἢ ἐπὶ τοῦ ἄρτου σφραγίς, ἀπαγγέλ-
λων τὰς περὶ τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος προφητικὰς
ταύτας τοῦ Ἡσαίου ῥήσεις· «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν
ἤχθη, καὶ ὡς ἄμνός ἄμωμος ἐναντίον τοῦ κείροντος
αὐτὸν ἄφρωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν
τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη· τὴν δὲ γε-
νεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ὅτι αἵρεται ἀπὸ τῆς γῆς
ἡ ζωὴ αὐτοῦ». Ἡ οὕτω δὲ ἐξαγομένη ἐκ τοῦ ἄρτου με-
ρίς ὀνομάζεται ἄμνος, ὡς ἐξεικονίζουσα τὸν υἱὸν τοῦ
Θεοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν
παθόντα καὶ θανόντα.

Τί ποιεῖ ἐφεξῆς ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τοῦ ἄμνου;

Ἐφεξῆς ὁ ἱερεὺς, συνεχίζων τὴν συμβολικὴν ταύτην
τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος παράστασιν, διαιρεῖ διὰ τῆς
λόγχης σταυροειδῶς τὸν ἄμνον, ἐπιλέγων· «Θύεται ὁ
ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου,
ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας». Μετὰ τοῦτο
δὲ, παριστάνων τρόπον τινὰ τὸν ἐκατόνταρχον ἐκεῖνον,
ὅστις ἐκέντησε διὰ τῆς λόγχης τὴν πλευρὰν τοῦ Σω-
τῆρος, κρεμαμένον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, διαπερᾷ καὶ αὐτὸς
διὰ τῆς λόγχης τὸ δεξιὸν τοῦ ἄμνου μέρος καὶ ἐπιχέει
ταυτοχρόνως ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου οἶνον καὶ ὕδωρ,
λέγων· «Καὶ εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγχη τὴν πλευρὰν
αὐτοῦ ἔνυξε καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ».

Ὁ ἱερεὺς προετοιμάσας οὕτω τὸν ἄμνον, τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα;

Ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως ὁ ἱερεὺς προετοιμάσῃ τὸν ἄμνον τοῦ Θεοῦ, τὸν μέλλοντα θυσιασθῆναι ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας, τότε ἐκ τοῦ ὑπολειπομένου μέρους τῆς προσφορᾶς, ἥ ἐξ ἄλλης, ἐξάγει διὰ τῆς λόγχης, ἀφ' ἑνὸς μὲν, μίαν μερίδα, τὴν ὁποίαν καὶ τοποθετεῖ ἐκ δεξιῶν τοῦ ἄμνου, λέγων· «εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας», ὅπως διὰ τῶν δεήσεων αὐτῆς ἀποδεχθῇ ὁ Κύριος εὐμενῶς τὴν ἀναίμακτον ταύτην θυσίαν· ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἐξάγει ἐπίσης καὶ τοποθετεῖ ἄριστερόθεν τοῦ ἄμνου ἑτέρας ἐννέα μερίδας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐννέα ἀγγελικῶν ταγμάτων, εἰς τιμὴν καὶ μνήμην Ἰωάννου τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ, τῶν προφητῶν, τῶν ἀποστόλων, τῶν ἁγίων ἱεραρχῶν, τῶν μαρτύρων, τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων, τῶν ἁγίων ἀναργύρων καὶ θαυματουργῶν, τῶν δικαίων καὶ θεοπατόρων Ἰωακείμ καὶ Ἄννης μετὰ πάντων τῶν ἁγίων, οἵτινες καὶ διὰ τοῦ βίου καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἐστήριξαν καὶ ἐκραταίωσαν τὰ δόγματα τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως. Τελευταίαν δὲ μερίδα παρατίθῃσιν ὁ ἱερεὺς εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἢ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτε ἡ ὑπ' αὐτῶν τεταγμένη λειτουργία ἐπιτελεῖται.

Διὰ τίνων λέξεων ἐπισφραγίζει ὁ ἱερεὺς τὴν κατάθεσιν τῶν μερίδων τούτων καὶ διὰ τί;

Τὴν κατάθεσιν τῶν ἐννέα τούτων μερίδων ἐπισφραγίζει ὁ ἱερεὺς διὰ τῶν λέξεων· «ὦν ταῖς πρεσβείαις ἐπισκεψάι ἡμᾶς ὁ Θεός»· διότι ἡμεῖς, ἀνάξιοι ὄντες, δὲν τολμῶμεν νὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τοῦ βασι-

λέως τῆς δόξης, οὐδὲ ἐλπίζομεν νὰ εἰσακούσθωμεν παρ' αὐτοῦ, ἐὰν δὲν μεσιτεύσωσι καὶ δὲν πρεσβεύσωσι πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν οἱ ἅγιοι οὗτοι, οἵτινες ἤδη περιστοιχοῦσι τὸν θρόνον τῆς δόξης αὐτοῦ, αἰνοῦντες καὶ δοξολογοῦντες μετὰ τῶν ἁρίων ἀγγέλων ἀκαταπαύστοις φωναῖς τὸν ἐν Τριᾷδι Θεόν.

Τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς ;

Μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς, λαμβάνων ἄλλην προσφοράν, ἥ καὶ ἐκ τῆς ἰδίας, ἐξάγει διαφόρους ἄλλας μερίδας, εὐχόμενος πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ υἱείας καὶ σωτηρίας πάντων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν παντὸς βαθμοῦ, πάσης τάξεως, παντὸς γένους καὶ πάσης ἡλικίας καὶ ἰδίως ὑπὲρ ἐκείνων, οἵτινες προσκομίζουσι τὰ δῶρα ταῦτα, καὶ διὰ τοὺς ὁποίους ταῦτα προσφέρονται ἐν τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ.

Τί ἐπεταί μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦτο τῶν ζώντων ;

Τὸ μνημόσυνον τοῦτο τῶν ζώντων διαδέχεται ἀμέσως τὸ μνημόσυνον πάντων τῶν τεθνεώτων ὀρθοδόξων χριστιανῶν· διὰ τοῦτο ἐκ τῆς αὐτῆς ἢ ἄλλης προσφορᾶς ὁ ἱερεὺς ἐξακολουθεῖ ἐξάγων καὶ πάλιν μερίδας καὶ μνημονεύων ταῦτοχρόνως τὰ ὀνόματα πάντων τῶν ἐν πίστει καὶ εὐσεβείᾳ κεκοιμημένων χριστιανῶν καὶ ἐξαιρέτως ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν φέρονται προσφοραὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον, δεόμενος ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ αἰωνίου ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν αὐτῶν.

Ποῦ τίθενται αἱ ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων μερίδες, καὶ διὰ τίνος αὗται αἱ μερίδες ἐπισφραγίζονται ;

Ὅλαι αἱ μερίδες αὗται, αἱ ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων χριστιανῶν, τίθενται ὑπὸ τοῦ ἱερέως κάτωθεν τοῦ ἁμνοῦ· τοῦθ' ὅπερ ὑποδεικνύει συμβολικῶς, ὅτι αὐταὶ καθικετεύουσι παρ' αὐτοῦ τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἄφεσιν

τῶν μνημονευθέντων διὰ τῆς μεσιτείας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν λοιπῶν ἁγίων αὐτοῦ θεραπεύοντων. Ἐπισφραγίζεῖ δὲ ὅλας ταύτας τὰς μερίδας ὁ ἱερουργὼν καὶ διὰ μιᾶς ἰδίας ὑπὲρ ἑαυτοῦ μερίδος, τὴν ὁποῖαν προσεπισυνάπτων πρὸς τὰς ἄλλαις, ἐπιλέγει· «Μνησθήτι, Κύριε, καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιοτήτος καὶ συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον».

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ μνημοσύνου τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς ;

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ μνημοσύνου τούτου ὁ ἱερεὺς καλύπτει ἀμέσως τὰ οὕτω προετοιμασθέντα ἅγια δῶρα διὰ τῶν ὠρισμένων ἱερῶν ἀμφίων, εὐχόμενος ταῦτα χρόνως πρὸς τὸν Κύριον ἵνα σκεπάσῃ ἡμᾶς ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερυγῶν αὐτοῦ, ἀποδιώξῃ ἀφ' ἡμῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, εἰρηνεύσῃ ἡμῶν τὴν ζωὴν, ἐλεήσῃ δὲ ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον αὐτοῦ καὶ σώσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Κατόπιν δέ, ἀφ' οὗ θυμιάσῃ ἐκ τρίτου τὰ προτεθέντα ἅγια, κατασπάσσεται ταῦτα ἄνωθεν τοῦ καλύμματος εὐλαδῶς καὶ εὐχεταὶ πάλιν πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἐξαποστείλαντα τὸν οὐράνιον τοῦτον ἄρτον καὶ σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἡμῶν, ἵνα εὐλογήσῃ τὴν πρόθεσιν ταύτην, καί, προσδεξάμενος αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερουράνιον αὐτοῦ θυσιαστήριον, μνημονεύσῃ, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, τῶν προσενεγκόντων καὶ δι' οὗς ταῦτα προσέφερον, ἅμα δὲ καταξιώσῃ καὶ αὐτὸν ἀκατακρίτως πάντοτε ἐπιτελεῖν τὴν ἱεουργίαν τῶν θείων αὐτοῦ μυστηρίων.

Τελουμένης τῆς προσκομιδῆς ἐν τῷ ἱερῷ, τί ἀναγινώσκεται καὶ ψάλλεται ἐν τῷ ναῷ ;

Τελουμένης ἐν τῷ ἱερῷ τῆς προσκομιδῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὅταν μὲν ἡ λειτουργία δὲν συνάπτηται μετὰ
(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

τοῦ ὄρθρου, ἀναγινώσκονται ἔξω ἐν τῷ ναῷ οἱ κατα-
 νυκτικώτατοι ψαλμοὶ τῶν ὠρῶν, ὅταν δὲ ἡ λειτουργ-
 γία ἀκολουθῇ εὐθὺς μετὰ τὸν ὄρθρον, τότε ψάλλονται
 κατὰ τὴν προσκομιδὴν οἱ εἰρμοί, ἡ ἐννάτη ᾠδὴ, ἐφε-
 ξῆς οἱ αἱνοί, δι' ὧν προσκαλεῖται πᾶσα πνοὴ καὶ ἐκ
 τῶν οὐρανῶν καὶ ἐκ τῆς γῆς, ἵνα προσφέρῃ ὕμνον τῷ
 Θεῷ, καὶ τελευταῖον ἡ δοξολογία. Ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτο-
 τρόπως διὰ τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ ποικίλων τούτων
 ἁσμάτων προπαρασκευασθῇ ἀρκούντως καὶ ὁ νοῦς καὶ
 ἡ καρδία τῶν προσευχομένων πιστῶν, καὶ ἀπὸ τῶν
 γηίνων ἀνυψωθῇ εἰς τὸν ποιητὴν καὶ λυτρωτὴν αὐτῶν,
 τὸν ἅγιον, τὸν ἰσχυρὸν καὶ τὸν ἀθάνατον, τὴν πηγὴν
 ταύτην τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ζωῆς καὶ τὴν μόνην ἀπάν-
 των καταφυγὴν, τότε ἄρχεται ἀμέσως τὸ δεύτερον μέ-
 ρος τῆς λειτουργίας, τουτέστιν ἡ λειτουργία τῶν κα-
 τηχομένων.

II

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ.

Ποῖον μέρος τῆς λειτουργίας ὀνομάζεται λειτουργία τῶν
 κατηχομένων;

Ὅλον τὸ μέρος τῆς λειτουργίας, τὸ ὅποσον εὐθὺς
 μετὰ τὸν ὄρθρον, ἐπισφραγιζόμενον διὰ τῆς δοξολογίας,
 ἄρχεται διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐκ τοῦ ἱεροῦ βήματος
 ἐκφωνήσεως τοῦ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεῖα τοῦ Πα-
 τρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», καὶ
 παρατείνεται μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ διακόνου μετὰ τὴν
 τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν γινομένης μικρᾶς συνα-
 πτης, «ὅσοι οἱ κατηχούμενοι προέλθετε» ἀποτελεῖ
 τὴν ὀνομαζομένην λειτουργίαν τῶν κατηχομένων.

Διὰ τὸ μέρος τοῦτο ὀνομάζεται λειτουργία τῶν κατη-
χουμένων ;

Τὸ μέρος τοῦτο τῆς λειτουργίας ὀνομάζεται λειτουρ-
γία τῶν κατηχουμένων διότι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χριστια-
νικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅποτε νηπιοβαπτισμὸς σπανίως ἐτε-
λεῖτο, ἐπετρέπετο νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὸ μέρος τοῦ-
το τῆς λειτουργίας ὅχι μόνον ἐκεῖνοι, οἵτινες εἶχον ἤδη
λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ ἠδύναντο νὰ προσέλθωσι
καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἀλλὰ
καὶ οἱ κατηχούμενοι, ἐκεῖνοι δηλονότι, οἵτινες, ἐπιθυ-
μοῦντες νὰ βαπτισθῶσιν, ἡτοιμάζοντο προηγουμένως
πρὸς τοῦτο διὰ τῆς κατηχήσεως, τοῦτέστι τῆς διδα-
σκαλίας τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ
ἴσταντο ἀκροώμενοι ἔξω τοῦ ναοῦ, ἐν τῷ νάρθηκι, κα-
θὼς καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν βεβαπτισμένων, οἱ ὅποιοι, περι-
πεσόντες εἰς ἀμαρτημὰ τι, ἢ εἰς αἵρεσιν, ἢ κατεχόμε-
νοι ὑπὸ δαιμόνων, εὗρισκοντο μὲν εἰς μετάνοιαν, δὲν
εἶχον ὅμως τὴν ἄδειαν τῆς Ἐκκλησίας νὰ μεταλάβωσι
τῶν θείων μυστηρίων.

Τελουμένης τῆς λειτουργίας τῶν κατηχουμένων, τί ἔκαμνον
οἱ πιστοὶ ;

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας τῶν κα-
τηχουμένων οἱ πιστοὶ ὤφειλον νὰ προετοιμάζωσι καὶ
τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν διὰ τὴν θείαν κοινω-
νίαν διὰ τοῦτο πάντα τὰ ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς λει-
τουργίας, εἴτε ψαλλόμενα εἴτε ἀναγινωσκόμενα ἐκ τῶν
ἀποστολικῶν συγγραμμάτων καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγ-
γελίου, ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχουσιν, ἵνα καταδείξωσι
δηλονότι τὴν ἡμετέραν γυμνότητα καὶ τὴν ἐνώπιον
τοῦ Θεοῦ ἀμαρτωλὸν ἡμῶν κατάστασιν, ἀναγκάσω-
σιν ἡμᾶς εἰς μετάνοιαν, συγκινήσωσι τὴν πεπωρωμέ-

νην ἡμῶν καρδίαν καὶ διδάξωσιν ἡμᾶς τὰς ἀληθείας καὶ τὰς ἐντολὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως.

Διὰ τί πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία» ἀνοίγεται ἡ ὡραία πύλη, μετὰ ταύτην δὲ κλείονται αἱ κάτω μόνον θύραι ;

Πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ *Εὐλογημένη ἡ βασιλεία* ἀνοίγεται ἡ ὡραία πύλη εἰς συμβολικὴν παράστασιν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν κλείσις τῶν κάτω θυρῶν ὑπεμφαίνει συμβολικῶς ὅτι ὁ κάτω κόσμος, οἱ τοῖς ἐπιγείοις δηλονότι προσκείμενοι ἄνθρωποι, δὲν ἐγνώρισαν κατ' ἀρχὰς τὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ γέννησιν, ἀλλὰ μόνον οἱ πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἔχοντες ἀνυψωμένα καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, τουτέστιν οἱ πατριάρχαι, οἱ προφῆται, ἡ Παρθένος, ὁ Ἰωσήφ, οἱ ποιμένες καὶ οἱ μάγοι, καὶ ἐγνώρισαν καὶ ἐπίστευσαν καὶ προσεκύνησαν αὐτόν.

Πῶς ἄρχεται ὁ ἱερεὺς τῆς λειτουργίας καὶ διὰ τί ;

Ὁ ἱερεὺς ἄρχεται τῆς λειτουργίας διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τῶν λέξεων τούτων· «*Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*», διότι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὁποίας τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας λειτουργίας, ἐδιδάχθημεν σαφῶς, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ τρισυνπόστατος, τουτέστι Πατὴρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα.

Τί διδάσκει καὶ τί σημαίνει ἡ ἐκφώνησις αὕτη ;

Ἡ ἐκφώνησις αὕτη, διδάσκουσα πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ συνηθροισμένους ὀρθοδόξους χριστιανούς, ὅτι ὀφείλουσι νὰ ἀπαλλάξωσιν ἑαυτοὺς ἀφ' ὅλων τῶν γηϊνῶν καὶ σαρκικῶν λογισμῶν καὶ κινήσεων καὶ νὰ δοξάσωσι

μετὰ καθαροῦ νοὸς καὶ καρδίας, ἐλευθέρας ἀπὸ πάσης ματαιότητος, τὴν οὐράνιον καὶ αἰώνιον βασιλείαν τῆς ἁγίας Τριάδος, σημαίνει, ὅτι ὅλα ἡμῶν τὰ διανοήματα καὶ τὰς αἰσθήσεις ὀφείλομεν μετὰ φόβου καὶ εὐλαθείας νὰ ἀφιερῶσωμεν εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρόκειται τὰ ὦτα ἡμῶν νὰ ἀκούσωσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ νὰ ἴδωσι καὶ τὸ πνεῦμα νὰ κατανοήσῃ, ὁδηγούμενοι πάντοτε διὰ τῶν ὁρωμένων τούτων καὶ αἰσθητῶν εἰς τὰ νοερά καὶ ἀόρατα.

Τί ἔπεται μετὰ τὸ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία» ;

Ἐπειδὴ τὸ μυστήριον τῆς θείας λειτουργίας δὲν εἶναι μόνον ἀνάμνησις τῆς γεννήσεως καὶ τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἰκεσία καὶ δεήσις θερμὴ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἡμῶν ἀπὸ διαφορῶν ἀναγκῶν καὶ περιστάσεων, διὰ τοῦτο μετὰ τὸ εὐλογημένη ἡ βασιλεία προσκαλοῦνται ἀμέσως οἱ ἐν τῇ ναῷ προσευχόμενοι χριστιανοί, ἵνα ἀναπέμψωσι πρὸς τὸν Κύριον διαφοροὺς δεήσεις καὶ ἰκεσίας ἐν εἰρήρῃ· διότι ἄνευ τῆς εἰρήνης οὐδεμία δεήσις, οὐδὲ προσευχή, οὐδὲ αἵτησις δύναται ποτε νὰ γείνη εὐπρόσδεκτος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ νὰ εἰσακουσθῇ παρ' αὐτοῦ.

Τί περιλαμβάνει ἡ ἐκτενὴς αὕτη ἰκεσία ;

Ἡ ἐκτενὴς αὕτη ἰκεσία περιλαμβάνει δέκα διαφοροὺς πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις, αἵτινες καταδεικνύουσι τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλάτος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἥτις ὀφείλει νὰ ἐκτείνηται εἰς ὅλον τὸν κόσμον· διότι πάντες, ὄντες μέλη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος οὐτινος κεφαλὴ ὁ Χριστός, ὀφείλομεν ὅχι μόνον νὰ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐχώμεθα ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ὁ Θεὸς ἐλεήσῃ καὶ βοηθήσῃ τοὺς πάντας· καὶ ἕνα ἕκα-

στον κατὰ τὰς διαφορούς τῆς ζωῆς αὐτῶν χρείας καὶ ἀνάγκας· διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἐκτενεῖ ταύτῃ ἰκεσίᾳ δεόμεθα τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὑπὲρ πασῶν τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν καὶ πολιτικῶν ἡμῶν ἀρχόντων, ὑπὲρ πάσης πόλεως, χώρας καὶ τῶν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς, ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων καὶ εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, αἰγμαλώτων καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ ἡμῶν ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης· καὶ τελευταῖον καθικετεύομεν αὐτόν, ἵνα βοηθῇ, σῶζῃ, ἐλεῇ καὶ διαφυλάττῃ ἡμᾶς τῇ αὐτοῦ χάριτι ὡς μόνος ἀγαθός, δίκαιος καὶ φιλόανθρωπος καὶ παντοδύναμος. Ἐπισφραγίζονται δὲ αἱ δεήσεις αὗται διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, τοῦτο μὲν, πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν αὐτῶν, τοῦτο δέ, ὅπως, ἀναμιμνησκόμενοι καὶ ἡμεῖς τὴν καθαρότητα καὶ ἀγνότητά τῆς ἀρετῆς καὶ τὸν θερμώτατον καὶ ἐνθεον αὐτῶν ζῆλον, καὶ, ἔχοντες αὐτοὺς καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ ἡμετέρῳ βίῳ οὐ μόνον ὑπογραμμόν, ἀλλὰ καὶ μεσίτας πρὸς τὸν Θεόν, ἀφιερῶσωμεν καὶ παραθώμεθα ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ζωὴν Χριστῷ τῷ Θεῷ. Τοῦθ' ὅπερ καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπιθεβαιῶν, προσφέρει μετὰ τὴν ἰκεσίαν ταύτην τὴν εἰς τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν πρέπουσαν δόξαν καὶ τιμὴν καὶ προσκύνησιν.

Τί ἐπεται μετὰ τὰς αἰτήσεις ταύτας ;

Τὴν διὰ τῶν διαφορῶν τούτων αἰτήσεων ἔκφρασιν τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης διαδέχεται ἀμέσως ἡ ἔκφρασις τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης· διότι μετὰ τὰς αἰτήσεις ταύτας ἀμέσως ψάλλονται ὑπὸ τῶν χορῶν τὰ ἀντίφωνα, ἡ δύο ψαλμοί, δι' ὧν εὐλογεῖται καὶ δοξολογεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀναπτύσσονται διά-

φορα αὐτοῦ θαυμάσια, σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἐκάστοτε πανηγυριζομένην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑορτὴν.

Διὰ τίνος ὕμνου ἐπισφραγίζονται ταῦτα ;

Ἐπισφραγίζονται ταῦτα μὲ τὸν θεολογικώτατον ἐκεῖνον ὕμνον πρὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὅστις κατεδέξατο διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν γῆν, νὰ φορέσῃ σάρκα καὶ νὰ γείνῃ τέλειος ἄνθρωπος. Ὡστε ὁ ὕμνος οὗτος, δι' οὗ ἐξελέγχονται αἱ βλασφημίαι καὶ οἱ παραλογισμοὶ πολλῶν αἵρετικῶν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξαγγελτήριον ἄσμα, δι' οὗ ἀναγγέλλεται εἰς τοὺς προσευχομένους χριστιανούς ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων.

Τί ἐπεταὶ μετὰ τὸν ὕμνον τοῦτον ;

Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν ὕμνον τοῦτον ἐπεταὶ ἀμέσως ἡ λεγομένη μικρὰ εἰσοδος μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἥτις ἐξεικονίζει συμβολικῶς τὴν εἰς τὸν κόσμον εἰσοδὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁπότε ἤρξατο νὰ κηρύττῃ καὶ νὰ διδάσκῃ τὸ θέλημα τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ Πατρός, περιάγων πᾶσαν πόλιν καὶ κώμην· αἱ δὲ φερόμεναι πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου λαμπάδες ἐξεικονίζουσι τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλεν ὁ Κύριος εἰς τὸν κόσμον, ἵνα διδάξωσι καὶ φωτίσωσι πάντας τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς διδαχῆς καὶ διδασκαλίας αὐτῶν.

Τί ὀφείλουσιν οἱ χριστιανοὶ νὰ πράττωσι κατὰ τὴν εἰσοδὸν ταύτην ;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι χριστιανοί, βλέποντες ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐν εἰκόνι παρευόμενον τὸν Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν τοῦ κόσμου, ὀφείλουσι νὰ ἴστανται κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην μετὰ πολλοῦ τοῦ

φόβου καὶ τῆς εὐλαθείας· ἀναλογιζόμενοι δὲ πάντα τὸν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ βίον καὶ τὴν θαυματουργὸν αὐτοῦ δύναμιν, δι' ἧς εὐηργέτει τοὺς πάντας, θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ὀφείλουσι νὰ καθικετεύωσιν αὐτὸν μετὰ πίστεως καὶ εὐλαθείας, ὅπως εὐσπλαγχνισθεὶς ἐπιγέῃ καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ θεῖον αὐτοῦ ἔλεος καὶ ἐπισκεψάμενος, ὡς φιλόανθρωπος, θεραπεύσῃ καὶ αὐτῶν τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἀνάγκας καὶ ἀσθενείας, καὶ καθοδηγήσῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἐκκλησία, γνωρίζουσα τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, φροντίζει πάντοτε, ὡς μήτηρ φιλόστοργος, νὰ διεγείρῃ ἐν ἡμῖν τὴν δέουσαν πρὸς τοῦτο προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν, διατάξασα ἵνα ἐκφωνῶνται πρὸς τοῦτο ἐκάστοτε μεγάλη τῇ φωνῇ ὑπὸ τοῦ διακόνου, ἢ τοῦ ἱερέως, αἱ λέξεις αὗται *Σοφία, ὀρθοί*.

Τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἐκφωνήσεως τῶν λέξεων τούτων;

Ἡ Ἐκκλησία, ὁρίσασα τὴν ἐκφώνησιν τῶν λέξεων τούτων *Σοφία, ὀρθοί*, οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἔχει, ἢ νὰ ἐξαναγκάσῃ ἐκάστοτε διὰ τούτων τοὺς ἐν τῷ ναῷ παρασταμένους χριστιανούς, ὅπως, ἐξεγερθέντες καὶ ἀποσπασθέντες ἐκ τῶν γῆινων, φυλάττωσι τὸν μὲν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν καθαρὰν ἀπὸ παντὸς ματαίου διαλογισμοῦ, τὸ δὲ σῶμα καθαρὸν καὶ ἐλεύθερον πάσης ἀμαρτωλοῦ καὶ ἀπρεποῦς στάσεως καὶ κινήσεως· διότι ἵσταται ἐνώπιον ἡμῶν αὐτὸς ὁ Κύριος, ἢ ἐπουράνιος σοφία, ἥτις διὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἐνίκησε σύμπαντα τὸν κόσμον.

Τί γίνεται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ *Σοφία, ὀρθοί*;

Μετὰ τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην ἐκφώνησιν ἀμέσως ὁ χορὸς τῶν ἱερουργούντων, ἢ τὴν ψαλτῶν, ψάλλει, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν ἐν τῷ ναῷ πιστῶν τὸ *Δεῦ-*

τε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ κλπ. Τοῦθ' ὅπερ ἕκαστος ἡμῶν ἀκούων, ὀφείλει παραυτίκα νὰ κλίνη τὸ γόνυ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, νὰ προσκυνήσῃ Χριστῷ τῷ Σωτῆρι, τῷ νοερώς παρόντι καὶ βλέποντι πάσας τὰς ἀσθενείας ἡμῶν καὶ τὰς ἀνάγκας καὶ τοὺς κινδύνους, παρόντας τε καὶ μέλλοντας, καὶ νὰ ἀνακράξῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ψαλλόντων ἀπὸ βαθέων τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πρὸς Κύριον «Σῶσον ἡμᾶς, Γιὲ Θεοῦ».

Μετὰ τὴν εἴσοδον ἐν μὲν τῷ ναῷ τί ψάλλεται, ἐν δὲ τῷ ἱερῷ βήματι τί ποιεῖ ὁ ἱεουργῶν;

Μετὰ τὴν μικρὰν εἴσοδον ἐν μὲν τῷ ναῷ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψάλλει τὰ ἀπολυτίκια τῆς ἑορτῆς καὶ τοῦ ἁγίου, εἰς ὃν καθιέρωται ἡ ἐκκλησία, ἐν ἣ τελεῖται ἡ λειτουργία, καὶ τέλος τὸ κοντάκιον τῆς ἑορτῆς, ἢ τῆς ἡμέρας, ὡς ὀρίζεται ἐν τῷ τυπικῷ· ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ βήματι ὁ ἱεουργῶν, ἰστάμενος ἐνώπιον τῆς ἀγίας πρᾶπέζης, δέεται πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως προσδεῇται ἐκ στόματος ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὸν τρισάγιον ὕμνον καὶ ἐπισκεψῇται ἡμᾶς ἐν τῇ χρηστότητι αὐτοῦ, συγχωρῶν πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον καὶ ἁγιάζων τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα καὶ καταξιώσῃ ἡμᾶς ἐν ὁσιότητι λατρεῦειν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς εὐχῆς ταύτης ἀμέσως ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ ταῦτα· «Ὅτι ἅγιος εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἄει».

Τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἐκφωνήσεως ταύτης τοῦ ἱερέως;

Σκοπὸς τῆς ἐκφωνήσεως ταύτης τοῦ ἱερέως εἶναι, ὅπως προτρέψῃται τοὺς χοροὺς τῶν ψαλτῶν, ἵνα, ἐν ὀνόματι πάντων τῶν ἐν τῷ ναῷ προσευχομένων πιστῶν, δοξολογήσωσι τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, ψάλλοντες μετὰ τῶν

οὐρανίων ἀγγέλων, τῶν ἀσιγήτως αἰνούντων τὸν Κύριον τῆς δόξης, τὸν τρισάγιον ὕμνον. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ψάλλται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην, ἐπιθεβαιώσαντες πρῶτον τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ ἱερέως διὰ τοῦ Ἀμὴν, ἄρχονται ἀμέσως ψάλλοντες ἐξ ὑπαμοιβῆς τὸ «Ἄγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς».

Πῶς ἄλλως ὀνομάζεται ὁ τρισάγιος οὗτος ὕμνος καὶ τί σημαίνει ψαλλόμενος;

Ὁ τρισάγιος ὕμνος ὀνομάζεται προσέτι καὶ ἀγγελικός· διότι συνετέθη ἐκ τοῦ ὕμνου ἐκείνου, ὃν ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ἰδὼν ἐν ὁράματι τὰ Σεραφεῖμ ἱστάμενα κύκλῳ τοῦ θρόνου τῆς δόξης τοῦ Κυρίου, ἤκουσεν ἁδόμενον παρ' αὐτῶν· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαββαώθ». Ὑπεμφαίνει δὲ ὁ ὕμνος οὗτος τὰ τρία τῆς παναγίας Τριάδος πρόσωπα, τὰ ὅποια ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς, ἐξομολογούμενοι πρὸς τὰ ἄλλα ἐκεῖνα πνεύματα, ἀνυψούμεθα νοερώς διὰ τῆς πίστεως καὶ εὐλαβείας εἰς τὸ ὕψος τῆς θεωρίας τῆς θείας δόξης καὶ δοξολογούμεν Θεὸν Πατέρα ἅγιον καὶ δίκαιον ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ, Θεὸν Υἱὸν ἰσχυρόν, συντρίψαντα τὸ κράτος τοῦ ἁδου καὶ τοῦ θανάτου καὶ Θεὸν Πνεῦμα, ἀθάνατον, τὸ τελοῦν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ δωροῦμενον ἡμῖν ζωὴν καὶ ἀθανασίαν¹⁾.

1) Ἀντὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου κατὰ μὲν τὰς ἐορτὰς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, τῶν Θεοφανείων, τῇ σαββάτῃ τοῦ Λαζάρου, τῶν Βαΐων, τοῦ μεγάλου σαββάτου, τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς ψάλλεται ὁ ἐξῆς ὕμνος· «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, ἀλλήλοῦς· διότι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὰς παραμονὰς μὲν τινων τῶν ἐορτῶν τούτων οἱ κατηγούμενοι ἐβαπτίζοντο, κατὰ τὰς ἄλλας δὲ παρεσκευάζοντο οἱ τοιοῦτοι πρὸς τὸ βάπτισμα. Τὴν δὲ ἐορτὴν τῆς ὑψώσεως τοῦ τι-

Τί ἐπεταί μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον;

Εὐθὺς μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἐάν δὲν ὑπάρχῃ ἱε-
ρουργῶν ἀρχιερέως¹⁾, ἀκούομεν τὸν διάκονον διὰ τῆς
ἐκφωνήσεως «πρόσχωμεν», ἐπικαλούμενον τὴν χρι-
στιανικὴν καὶ μετ' εὐλαθείας προσοχὴν τῶν παρευρι-
σκομένων καὶ προσευχομένων ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ πιστῶν.
Ἐπειδὴ δὲ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐπιστήσῃ τὴν

μίου Σταυροῦ καὶ τὴν τρίτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακο-
στῆς, ἤτοι τὴν κυριακὴν τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, ἀντὶ τοῦ τρισα-
γίου ψάλλεται ὁ ὕμνος οὗτος: «Τὸν Σταυρόν σου προσκυ-
νοῦμεν, Δέσποτα, καὶ τὴν ἀγίαν σου ἀνάστασιν
δοξάζομεν» Διὰ τοῦ ὕμνου τούτου ἀναπέμπομεν δόξαν καὶ εὐ-
χαριστίαν εἰς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, ὅστις, προσεγγὼν ἑαυτὸν θυσίαν
τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ ἐχαρίσατο
ἡμῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ζωὴν τὴν αἰώνιον.

1) Ἐάν λειτουργῇ ἀρχιερεὺς, τότε εὐθὺς μετὰ τὸν τρισάγιον ὕ-
μνον, λαβὼν αὐτὸς ἐν τῇ δεξιᾷ τὸ τρικέριον καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸ
δικέριον, ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἁγίας πλῆθς καὶ ἀναπέμπει
πρὸς τὸν Κύριον τὴν εὐχὴν ταύτην: «Κύριε Κύριε, ἐπίβλε-
ψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε καὶ ἐπίσχεψαι τὴν ἁμπε-
λον ταύτην καὶ κατάρτισται αὐτήν, ἣν ἐφύτευ-
σεν ἡ δεξιὰ σου. Ἀμπελος δὲ παρὰ Θεοῦ φυτευθεῖσα, ὑπὲρ
ἧς ὁ ἀρχιερεὺς ἐπικαλεῖται τὴν διηγετῆ τοῦ Θεοῦ ἐπίβλεψιν καὶ
ἐπίσχεψιν καὶ τὸν καταρτισμὸν αὐτῆς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας
καὶ τῆς ἀρετῆς, νοεῖται ἐνταῦθα μεταφορικῶς ἡ Ἐκκλησία τοῦ
Χριστοῦ, οἱ ὁρθόδοξοι χριστιανοί. Ἡ εὐχὴ αὕτη ἐπαναλαμβάνε-
ται τρίς ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, ψαλλομένου ἐκάστοτε μετὰ τὸ τέλος αὐ-
τῆς ἐν τῷ βήματι ὑπὸ τῶν συλλειτουργούντων ἐνὸς στίχου τοῦ τρι-
αγίου ὕμνου. Εἶτα δὲ, ἐκφωνήσας τοῦ διακόνου «Δύναμις»,
ὁ μὲν χορὸς ἐπαναλαμβάνει ἔτι ἑκατὶ ἀργότερον τὸν τρισάγιον ὕμνον,
ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἀναβαίνει εἰς τὸ σὺνθρονον, ἔχων ἐκατέρωθεν τοὺς
λοιποὺς συλλειτουργοὺς, μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἐν τῷ ναῷ ψαλλομένου
τριαγίου, ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ: «Κύριε, σῶσον τοὺς εὐσε-
βεῖς». Τούτου δὲ ψαλέντος καὶ ἐν τῷ βήματι ὑπὸ τῶν λειτουργῶν
καὶ ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τοῦ χοροῦ, ἐπιλέγει ὁ διάκονος «Καὶ ἐπά-
κουσον ἡμῶν», ὅπερ ψάλλει ὁ ἀρχιερεὺς ἐν τῷ βήματι. Μετὰ
τούτου δὲ ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ τὸν πολυχρονισμὸν τοῦ
ἀρχιερέως, ὅστις ψάλλεται καὶ ἐν τῷ βήματι ὑπὸ τῶν συλ-
λειτουργούντων καὶ ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τῶν ψαλτῶν.

ὀφειλομένην ταύτην προσοχήν, ἔχει ἀπαραίτητον ἀνάγκην ἐσωτερικῆς εἰρήνης, διὰ τοῦτο ὁ ἱερεὺς ἀμέσως μετὰ τὸν διάκονον ἐξαιτεῖται ταύτην παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς εὐλογίας αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸν λαὸν ἐπιφωνήσεως «εἰρήνη πᾶσι».

Πρὸς τί ἐφιστᾶται προσοχή καὶ εἰρήνη εἰς τοὺς χριστιανούς;

Καθὼς, πρὶν ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐξέλθῃ εἰς τὸ κήρυγμα τῆς οὐρανόθεν αὐτοῦ διδασκαλίας, ἐξαπέστειλε προφήτην μέγαν, κηρύττοντα μετάνοιαν καὶ προτρέποντα τοὺς πάντας, ἵνα προετοιμασθῶσιν εἰς τὴν ὑποδοχήν τοῦ θείου λόγου, τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας, τοιοῦτοτρόπως καὶ τῶρα ἡ Ἐκκλησία, προπαρασκευάζουσα, οὕτως εἰπεῖν, τὰ τέκνα αὐτῆς εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν ἀναγνώσθησομένων ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν περικοπῶν, ἐπιτάσσει εἰς πάντας προσοχήν μεγάλην καὶ πλήρη εἰρήνην, ἥτοι ἀπελευθέρωσιν τοῦ νοῦς ἢ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἀπὸ παντὸς ἐξωτερικοῦ περισπασμοῦ καὶ ἀπὸ πάσης τυχόν ἐν ἡμῖν ἐσωτερικῆς ταραχῆς. Διὰ τοῦτο ἕκαστος χριστιανός, προσκαλούμενος ἑκάστοτε εἰς τοῦτο, ὀφείλει πάντοτε, ἀφ' ἑνὸς μὲν, νὰ καθικετεύῃ νοερώς τὸν Κύριον, ὅπως καταξιώσῃ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ ἀκοῦσαι καὶ κατανοῆσαι τὰ ῥήματα τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην καὶ ἐπαγγελιομένων τὰ ἀγαθὰ, ἀφ' ἑτέρου δέ, νὰ ἀκούῃ τὰ ἀναγινωσκόμενα ἀποστολικά τεμάχια μετὰ τοιαύτης προσοχῆς, ὥσανεὶ ἤκουεν αὐτὸν τὸν θεὸν ἀπόστολον, εὐαγγελιζόμενον αὐτῷ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, διδάσκοντα τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ καθοδηροῦντα αὐτὸν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἀρετῶν.

Διὰ τί ἡ τοῦ ἀποστόλου ἀνάγνωσις προηγείται τῆς τοῦ Εὐαγγελίου;

Καθὼς ὁ Κύριος ἀπέστειλεν εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἀποστόλους, ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἐξηκολούθει κηρύττων πανταχοῦ καὶ διδάσκων τὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ Πατρός, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡμεῖς ἤδη ἀκούομεν πρότερον τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον εὐαγγελιζόμενον.

Ἀναγινωσκομένου τοῦ ἀποστόλου, τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ ἱερῷ;

Ἀναγινωσκομένου τοῦ ἀποστόλου, ὁ ἱερεὺς ἐνώπιον τῆς ἁγίας τραπέζης εὐχεται πρὸς τὸν φιάνθρωπον δεσπότην, ἵνα ἐλλάμψῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸ ἀκήρατον φῶς τῆς θεογνωσίας αὐτοῦ καὶ διανοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν εὐαγγελικῶν αὐτοῦ κηρυγμάτων. Καθικετεύει δὲ συνάμα αὐτόν, ἵνα ἐμπνεύσῃ ἡμῖν τὸν φόβον τῶν μακαρίων αὐτοῦ ἐντολῶν καὶ καταξιώσῃ ἡμᾶς, ἵνα τὰς σαρκικάς ἐπιθυμίας καταπατήσαντες, μετέλθωμεν τοῦ λοιποῦ πνευματικῆς πολιτείας καὶ φρονοῦντες καὶ πράττοντες πᾶν τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ.

Τί ἔπεται μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀποστόλου;

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀποστόλου ψάλλεται ὑπὸ τῶν χορῶν ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους ὁ ὕμνος «ἀλληλουῖα», διὰ τοῦ ὁποῦ δοξάζεται ὁ Κύριος· διότι διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστόλων ἐδιδάχθημεν τὴν εἰς τὸν κόσμον ἔλευσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σωτήριον αὐτοῦ διδασκαλίαν. Μετὰ τοῦτο ἐπιστᾶται κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἰδίᾳ ἡ προσοχὴ τῶν χριστιανῶν διὰ τῶν ἐκφωνήσεων «Σοφία, ὀρθοί, ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, εἰρήνῃ πᾶσι», εἰτα δὲ ἄρχε-

ται ἡ ἀνάγνωσις τῆς ὠρισμένης εὐαγγελικῆς περικοπῆς, ἀφ' οὗ πρὸ ταύτης ἔτι ἅπαξ προτραπώμεν ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς ἄκραν προσοχὴν διὰ τῆς ἐκφώνησεως, «Πρόσχωμεν».

Πῶς ὀφείλομεν νὰ ἀκροαζώμεθα τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου;

Τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου ὀφείλομεν ν' ἀκροαζώμεθα, ὀρθὸν ἔχοντες καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν καὶ καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν, μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ εὐλαβείας, ὥσανεὶ ἠκούομεν αὐτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν οὐράνιον διδάσκαλον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διδάσκοντα ἡμᾶς τὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ Πατρὸς καὶ εὐαγγελιζόμενον ἅφεςιν ἀμαρτιῶν καὶ σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀρχιερεὺς, ἐάν λειτουργῇ, ἀποτίθεται τὸ μέγα ὠμοφόριον εἰς σημεῖον ἄκρας ταπεινώσεως καὶ ὑπακοῆς εἰς τὸν λαλοῦντα ποιμενάρχην καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν, καὶ ἴσταται ἐν τῇ ὥραίᾳ πύλῃ, εὐλαβῶς ἀκροώμενος τῆς ἀναγνώσεως.

Τί ψάλλεται μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου;

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου ὁ χορὸς ψάλλει μετὰ μέλους «δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι». Τοῦθ' ὅπερ καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ πιστοὶ ὀφείλομεν νοερῶς νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν, εὐχαριστοῦντες τὸν Κύριον μετὰ βαθυτάτης ἐγκαρδίου εὐγνωμοσύνης, ὅτι κατηξίωσεν ἡμᾶς, καίτοι ἀνάξιους, νὰ ἀκούσωμεν τὸν Θεὸν αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν φωνὴν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ ἐδίδασκεν ἡμᾶς τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν, καὶ ἀπήλλαξε τοῦ σκότους τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀμαρτίας, καὶ καθικετεύοντες συνάμα αὐτόν, ἵνα ἀποστείλῃ ἡμῖν πνεῦμα μετανοίας καὶ πνεῦμα φόβου Θεοῦ, ὅπως διέλθωμεν καὶ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀπηλλαγμένοι παντὸς πειρασμοῦ καὶ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν.

Τί ἔπεται μετὰ ταῦτα ;

Μετὰ ταῦτα ἄρχονται ἀμέσως ἐκφωνούμεναι ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ διακόνου ἐκτενεῖς δεήσεις καὶ ἱκεσίαι, ἀνταποκρινόμεναι πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν διαφόρων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ζώντων τε καὶ τεθνεώτων, κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, καὶ καθικετεύουσαι τὸν Κύριον, ὅπως ἐλέησῃ ἡμᾶς κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἑλέους αὐτοῦ, καὶ καταπέμψῃ τοὺς οἰκτιρμούς αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν, τὸν ἀπεκδεχόμενον παρ' αὐτοῦ τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Προσκαλοῦνται δὲ εἰς τὰς δεήσεις ταύτας οἱ πιστοὶ διὰ τῶν λέξεων τούτων· «Εἰπώμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν, εἰπώμεν»· Εἰς δὴλωσιν δὲ τῆς θερμότητος τῶν διαφόρων τούτων δεήσεων καὶ πρὸς περισσοτέραν αὐτῶν ἐπίτασιν, ἡ Ἐκκλησία διέταξεν, ἵνα ἐκάστη τῶν δεήσεων ἐπισφραγίζεται διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ χοροῦ τριττῆς ἐπαναλήψεως τοῦ «Κύριε, ἐλέησον»· διὰ τοῦτο ἡ ἐκτενὴς αὕτη ἐπονομαζεται καὶ διπλῇ.

Τί ὀφείλουσιν οἱ ἐν τῷ ναῷ πιστοὶ νὰ πράττωσι κατὰ τὴν ἐκτενῇ ταύτῃ ἱκεσίαν ;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι χριστιανοί, ἀκούοντες μετὰ προσοχῆς ἐκάστην τῶν αἰτήσεων τούτων, ὀφείλουσι νὰ συνενόνωσι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν καὶ νὰ καθικετεύωσι θαρρύντως τὸν Κύριον περὶ παντός, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εὐχεται ἡ Ἐκκλησία, ἐκτείνοντες τὴν ἀγάπην αὐτῶν πρὸς πάντας, καὶ οἰκείους καὶ ξένους καὶ παρόντας καὶ ἀπόντας καὶ φίλους καὶ ἐχθρούς· διότι οἱ πάντες εἰμεθα μέλη ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος, τοῦ ὁποίου κεφαλὴ ἐστὶν ὁ Χριστός.

Τί ἐπεται μετὰ τὴν διπλὴν ταύτην ἐκτενῆ ἱκεσίαν ;

Μετὰ τὴν διπλὴν ταύτην ἐκτενῆ ἱκεσίαν ὁ διάκονος προσκαλεῖ τοὺς κατηχουμένους, ἵνα ἀναπέμψωσι τὰς πρὸς τὸν Κύριον εὐχὰς αὐτῶν διὰ τῶν λέξεων «*Εὐξασθε οἱ κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ*»· διότι προσεγγίζει ἡ ὥρα, καθ' ἣν οὗτοι ὀφείλουσι νὰ ἐξέλθωσι τῆς ἐκκλησίας· ἔπειτα δὲ διὰ τῶν λέξεων «*Οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων δεηθῶμεν*», προτρέπειται ταύτοχρόνως καὶ τοὺς πιστοὺς, ἵνα καὶ αὐτοὶ καθικετεύσωσι τὸν Κύριον ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων, ὅπως ἐλεήσῃ αὐτοὺς, φωτίσῃ τὸν νοῦν αὐτῶν πρὸς κατανόησιν τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης, καὶ καταξιώσῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος νὰ συγκαταλεχθῶσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν πιστῶν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ ἀγία αὐτοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Ἐπισφραγίζει δὲ ταῦτα ὁ διάκονος, παρακελευόμενος τοὺς κατηχουμένους νὰ κλίνωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ ἀοράτως παρισταμένου Κυρίου εἰς σημεῖον τῆς ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας πλήρους αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσιώσεως.

Ταῦτα λέγοντος τοῦ διακόνου, τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι ;

Ἐν ᾧ ὁ διάκονος παρακελεύεται οὕτω τοὺς πιστοὺς ἵνα δεηθῶσιν ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων, ὁ ἱερεὺς, ἰστάμενος ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης, εὐχεταὶ μυστικῶς πρὸς τὸν ἐν ὑψηλοῖς κατοικοῦντα Κύριον, τὸν τὴν σωτηρίαν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐξαποστείλαντα, ὅπως, ἐπιβλέψας ἐπὶ τοὺς κατηχουμένους, τοὺς ὑποκεκλιότας αὐτῷ τὸν ἑαυτῶν αὐχένα, καταξιώσῃ αὐτοὺς ἐν καιρῷ εὐθέτω τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τοῦ ἑνδύματος τῆς ἀφθαρσίας, ἐνώσῃ τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ συγκαταριθμήσῃ

αὐτοὺς τῇ ἐκλεκτῇ αὐτοῦ ποίμνῃ. Τὸν δὲ σκοπὸν τοῦ ἐξαίτουμένου τούτου ὑπὲρ τῶν κατηχομένων ἐλέους λέγει ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως εἰς ἐπήκοον πάντων τῶν προσευχομένων «*ἵνα καὶ σὺ τοὶ σὺν ἡμῖν δοξάζῃσιν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*».

Ταῦτα ἐκφωνῶν ὁ ἱερεὺς τί ποιεῖ συγχρόνως ;

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνῶν ταῦτα ἐξαπλοῖ συγχρόνως ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ καθηγιασμένον εἰλητόν, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἄρχεται πλέον ἢ λειτουργία τῶν πιστῶν, τουτέστιν ἡ ἐκτέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, ἡ προσφορὰ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, εἰς ἣν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρευρίσκωνται ἐν τῷ ναῷ παρὰ μόνον οἱ βεβαπτισμένοι πιστοί, διὰ τοῦτο ἀμέσως καὶ ὁ διάκονος τετράκις κατ' ἐπανάληψιν συντόνως διακελεύεται τοὺς κατηχομένους, ἵνα ἐξέλθωσιν τῆς ἐκκλησίας, λέγων μεγάλη τῇ φωνῇ· «*Ὅσοι κατηχοῦμενοι, προέλθετε· οἱ κατηχοῦμενοί, προέλθετε· ὅσοι κατηχοῦμενοι, προέλθετε· μὴ τις τῶν κατηχομένων*».

Μὴ ὑπαρχόντων πλέον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατηχομένων, διὰ τί ἐκφωνοῦνται καὶ τώρα αἱ αἰτήσεις αὗται ;

Μολονότι, ἀφ' οὗτου ἐπετράπη ὁ νηπιοβαπτισμός, ἐξέλιπε πλέον ἡ τάξις τῶν κατηχομένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅλοι δέ, οἱ ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ἤδη εἰς κοινὴν προσευχὴν συνερχόμενοι, εἰσὶ βεβαπτισμένοι καὶ πεφωτισμένοι διὰ τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος, εἰσὶ δηλονότι πιστοί, ἡ Ἐκκλησία ὁμως ἐξακολουθεῖ καὶ πάλιν νὰ ἐπαναλαμβάνῃ πάντοτε ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τὰς ὑπὲρ τῶν κατηχομένων δεήσεις ταύτας καὶ ἐκφωνήσεις διὰ δύο λόγους. Πρῶτον, διότι πρέπει νὰ τηρῇται ἀμετάβλητος καὶ ὅλως ἀπαραποίητος ἡ ἀρχαία τάξις τῆς θείας λειτουργίας, καὶ δεύτερον, ὅδῃ

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

9

καὶ οὐσιωδέστερον, διότι ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἐκφωνήσεων τούτων θέλει νὰ ὑποδείξῃ συμβολικῶς, ὅτι καὶ τῶρα ἀκόμη μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ὑπάρχουσι πολλοί, οἱ ὅποιοι, καίτοι βεβαπτισμένοι καὶ πιστοί, ἀλλὰ τὰ διανοήματα καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν εἰσὶ τοιαῦτα, ὥστε δὲν δύνανται νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φρικτοῦ τούτου μυστηρίου. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ὅσας ἀκούομεν τὰς ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων ἐκφωνήσεις, ὀφείλομεν, ἐξετάζοντες ἀκριβῶς ὅλον τὸν βίον καὶ τὴν συνειδήσιν ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ παντογνώστου Θεοῦ, νὰ ἴδωμεν ἐὰν εἴμεθα ἄξιοι νὰ παρασταθῶμεν εἰς τὴν ἀναίμακτον ταύτην θυσίαν· ἄλλως, ἅμα ἀκούσωμεν τὸν διάκονον ἐκφωνοῦντα «ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε» ὀφείλομεν ἢ νὰ ὁμολογήσωμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὰς πληγὰς τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ μετὰ συντριβῆς καρδίας νὰ ζητήσωμεν παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν ἄφεσιν αὐτῶν καὶ νὰ μετανοήσωμεν, ἢ νὰ ἐξέλθωμεν καὶ ἡμεῖς ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ· διότι ὁ τόπος οὗτος εἶναι φοβερὸς καὶ τὸ τελούμενον ἐν αὐτῷ μυστήριον ἀντὶ ἰλασμοῦ καὶ σωτηρίας θέλει χρησιμεύσῃ εἰς κατὰκρισιν καὶ αὐστηροτέραν καταδίκην ἡμῶν, τολμώντων νὰ ἐμβλέπωμεν διὰ πονηρῶν καὶ ἀκαθάρτων ὀφθαλμῶν εἰς τὸ προκείμενον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἀκούωμεν διὰ μεμολυσμένων ὠτων τὰ φρικτὰ ἐκεῖνα ῥήματα, ἐνώπιον τῶν ὁποίων καὶ ἄγγελοι ἰλιγγιῶσι καὶ τρέμουσιν. Αἱ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων λοιπὸν ἐκφωνήσεις χρησιμεύουσιν ἤδη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς ἀφορμὴ μετανοίας διὰ τοὺς πιστοὺς.

III

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ.

Ποῖον μέρος τῆς λειτουργίας ὀνομάζεται λειτουργία τῶν πιστῶν;

Λειτουργία τῶν πιστῶν ὀνομάζεται ὅλον ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς λειτουργίας, τὸ ὁποῖον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ διακόνου «ὅσοι πιστοί», παρατείνεται μέχρι τῆς ἀπολύσεως, τουτέστι μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως γινομένης ἐκφωνήσεως· «*Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος ἔλθοι ἐφ' ὑμᾶς, τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ φιλανθρωπία*».

Διὰ τί τὸ μέρος τοῦτο τῆς λειτουργίας ὀνομάζεται λειτουργία τῶν πιστῶν;

Τὸ μέρος τοῦτο τῆς λειτουργίας ὀνομάζεται λειτουργία τῶν πιστῶν· διότι μετὰ τὴν ἐκφωνήσιν τοῦ διακόνου «ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· μή τις τῶν κατηχομένων», ὅλοι οἱ κατηχούμενοι, καθὼς καὶ οἱ δημοσία μετανοοῦντες χριστιανοί, ὡς περιπεσόντες ἢ εἰς ἀμάρτημά τι, ἢ εἰς αἵρεσιν τινα, ἐξήρχοντο ἀμέσως μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐκ τῆς ἐκκλησίας, καὶ παρευθὺς ἐκλείοντο ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων θυρωρῶν αἱ θύραι τοῦ ναοῦ, ἐπετρέπετο δὲ μόνον εἰς τοὺς πιστοὺς, τουτέστιν εἰς τοὺς βεβαπτισμένους καὶ μὴ ἐν δημοσίᾳ μετανοίᾳ εὕρισκομένους χριστιανούς, νὰ μένωσιν ἐν τῷ ναῷ καὶ νὰ παρίστανται εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

Τί ἀποδεικνύει ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς Ἐκκλησίας;

Ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς Ἐκκλησίας ἀποδεικνύει τρανότατα τὴν μεγίστην τοῦ μέρους τούτου τῆς θείας λειτουργίας σπουδαιότητα· διότι ἐν τούτῳ ἐπιτελεῖται ὁ

καθαγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων, τουτέστιν ὁ ἐκ τῆς προθέσεως μεταφερόμενος ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης ἄρτος καὶ οἶνος μεταβάλλονται διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς ἀληθινὸν σῶμα καὶ ἀληθινὸν αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καί, προσφερόμενα εἰς τὸν Θεὸν ὡς θυσία αἰνέσεως, εὐχαριστίας, δεήσεως καὶ ἐξιλασμοῦ ὑπὲρ πάντων, ζώντων τε καὶ τεθνεώτων, μεταλαμβάνονται ὑπὸ τῶν πιστευόντων εἰς ἀγιασμὸν ψυχῆς τε καὶ σώματος.

Πῶς ἄρχεται ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν καὶ τί ποιεῖ ἐν τούτῳ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος;

Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν ἄρχεται διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ διακόνου «οἱ σοὶ πιστοί». Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης πλέον ἀπὸ μέρους μόνον τῶν πιστῶν ἀναπέμπονται πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις, διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἱερεὺς πρὸ τῆς ἀγίας τραπέζης εὐχαριστεῖ τὸν Κύριον, ὅτι κατηξίωσεν αὐτὸν νὰ παραστή ἑνώπιον τοῦ ἀγίου θυσιαστηρίου καὶ νὰ προσπέσῃ εἰς τοὺς οἰκτιρμούς αὐτοῦ ὑπὲρ τε τῶν ἰδίων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, καὶ εὐχεταί, ἵνα ὁ Θεός, προσδεξάμενος τὴν δέησιν αὐτοῦ, καταστήσῃ αὐτὸν ἄξιον τοῦ προσφέρειν αὐτῷ δεήσεις καὶ ἰκεσίας καὶ θυσίας ἀναιμάκτους ὑπὲρ παντός τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος. Ὁ δὲ διάκονος, ἰστάμενος ἔξω, προσκαλεῖ γεγωνυῖα τῇ φωνῇ τοὺς πιστοὺς εἰς δέησιν διὰ τῶν ὀλίγων μὲν τούτων, ἀλλ' ἐμφαντικωτάτων λέξεων. «Οἱ σοὶ πιστοί, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθώμεν· ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι.» Εὐθὺς δὲ πάλιν ἀμέσως ἐπαναλαμβάνει καὶ ἐκ δευτέρου τὴν αὐτὴν αἴτησιν, ἐπισφραγίζων αὐτὴν ἐκάστοτε διὰ τῆς ἐκφωνήσεως «σοφία».

Τί σημαίνει ἡ ἄμεσος αὐτῇ ὑπὸ τοῦ διακόνου ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς αἰτήσεως καὶ τῆς ἐκφωνήσεως «σοφία»;

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰρήνην καὶ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν καὶ οὕτω νὰ καθικετεύωσιν ἐπιμόνως καὶ θερμῶς τὸν Κύριον· διότι πρόκειται ἐνώπιον αὐτῶν νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ ἀκατάληπτον ἐκεῖνο καὶ μέγα μυστήριον, τὸ ὁποῖον ἡ προαιώνιος τοῦ Θεοῦ σοφία προώρισε διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ λέξις λοιπὸν σοφία ἀναγγέλλει, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἐναρξίν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ προτρέπει τοὺς χριστιανούς, ἵνα προπαρασκευάσωσι πρὸς τοῦτο καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὸ σῶμα αὐτῶν.

Ἐν τῇ ἐπαναλήψει τῆς αἰτήσεως τί γίνεται ἐν τῷ ναῷ καὶ ἐν τῷ βήματι;

Ἐν τῇ ἐπαναλήψει τῆς ὑπὸ τοῦ διακόνου ἐκφωνουμένης ταύτης αἰτήσεως ἐν μὲν τῷ ναῷ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν, ὡς ἀπὸ μέρους ὅλων τῶν πιστῶν, ὀφείλει μετὰ κατανύξεως καὶ εὐλαθείας νὰ ἀντιφωνῇ τὸ «Κύριε ἐλέησον»· ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ βήματι, ἐνώπιον τῆς ἁγίας τραπέζης, ὁ ἱερεὺς ἐπίσης, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν πιστῶν, ἐπιτείνει καὶ αὐτὸς ἔτι μᾶλλον τὴν πρὸς τὸν θεὸν δέησιν, καθικετεύων αὐτόν, ὅπως, ἐπιβλέψας ἐπὶ τὴν δέησιν ἡμῶν, καθάρισις τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ἡμῶν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, χαρίσῃται ἡμῖν προκοπὴν βίου καὶ πίστεως καὶ συνέσεως πνευματικῆς, καὶ καταξιώσῃ ἡμᾶς πάντοτε μετὰ φόβου καὶ ἀγάπης λατρεύειν αὐτῷ, ἀκατακρίτως μετέχειν τῶν ἁγίων αὐτοῦ μυστηρίων, καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἀξιωθῆναι. Τὸ δὲ συμπέρασμα τῆς θερμῆς ταύτης δεήσεως λέγει ὁ ἱερεὺς ἐκ-

φώνως εἰς ἐπήκοον πάντων μετὰ τὸ πέρας τῶν τοῦ διακόνου αἰτήσεων, ἔχον οὕτως· «Ὅπως, ὑπὸ τοῦ κράτους σου πάντοτε φυλαττόμενοι, σοὶ δόξαν ἀναπέμπωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι» κτλ.

Διὰ τί τὸ συμπέρασμα τοῦτο τῆς εὐχῆς τοῦ ἱερέως λέγεται ὑπ' αὐτοῦ ἐκφώνως;

Ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ χριστιανοί, οἱ ἔξω τοῦ ἱεροῦ βήματος ἱστάμενοι, καὶ νοερῶς μετ' αὐτοῦ συμπροσευχόμενοι, εἰς τοῦτο καὶ μόνον συνενώσωσιν ὅλας αὐτῶν τὰς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχὰς καὶ δεήσεις, τουτέστιν εἰς τὴν δοξολογίαν τῆς παναγίας Τριάδος, καὶ οὕτω γένωσιν ἄξιοι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ βασιλέως τῶν βασιλευόντων, τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τοῦ οὐρανίου ἀμνοῦ, ὅστις ἔρχεται ἤδη ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιασθῆναι.

Τί ἔπεται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην;

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην εὐθὺς ὁ δεξιὸς χορὸς ἄρχεται ψάλλον ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους τὸν χερουβικὸν λεγόμενον ὕμνον, διὰ τοῦ ὁποῖου προτρέπονται οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι χριστιανοί, οἱ τὰ Χερουβίμ μυστικῶς εἰκονίζοντες, καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες, ὅπως, ἀποθέμενοι πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν, προετοιμάσωσι καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν, ἵνα μετὰ τοῦ προστήκοντος φόβου καὶ εὐλαθείας ὑποδεχθῶσι τὸν βασιλέα τῶν βασιλευόντων, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅστις γενόμενος διὰ τὴν ἄφατον καὶ ἀμέτρητον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἄνθρωπος, ἔρχεται ἤδη, ὡς ἀμνὸς ἄκακος, εἰς τὸ ἐκούσιον πάθος, καίτοι χιλιάδες ἀγγέλων καὶ μυριάδες ἀρχαγγέλων, ἀοράτως αὐτὸν δορυφοροῦντες, ἠδύναντο νὰ διαφυλάξωσιν ἀπὸ τῆς κακίας τῶν ἀνθρώπων σῶον καὶ ἀβλαβή.

Τί τελείται ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι, ψαλλομένου τοῦ χερουβικοῦ ὕμνου ;

Ψαλλομένου τοῦ χερουβικοῦ ὕμνου, ὁ ἱερεὺς πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης, ἀνατείνων καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἀναγινώσκει ἐν πρώτοις τὴν ἰδίαν ἀναξιοῦτητα, ἐφεξῆς δὲ καθικετεύει αὐτόν, ὡς τὸν μόνον ἀγαθὸν καὶ εὐήκοον, ὅπως ἐπιβλέψας καθάρισι τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς· καὶ τελευταῖον ἐπισπραγίζει τὴν κατανυκτικωτάτην ταύτην δέησιν, δεόμενος τοῦ Θεοῦ, ὅπως μὴ ἀποστρέψῃ τὸ πρόσωπον ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καταξιώσῃ αὐτὸν προσενεγκεῖν τὰ προκείμενα δῶρα. Μετὰ δὲ ταῦτα θυμιάσας τὴν ἁγίαν τράπεζαν, τὴν πρόθεσιν, τὰς ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ ἁγίας εἰκόνας καὶ τὸν λαόν, καὶ ἀσπασάμενος μετὰ τοῦ διακόνου τὴν ἁγίαν τράπεζαν, προσέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν πρόθεσιν, ἀποκαλύπτει τὰ κεκαλυμμένα τίμια δῶρα, ἐπιτίθουσιν ἐπὶ μὲν τῶν ὧμων τοῦ διακόνου τὸν ἅερα, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς τὸν δίσκον μετὰ τοῦ ἁγίου ἄρτου, αὐτὸς δὲ λαβὼν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τὸ ἅγιον ποτήριον, ἐξέρχεται διὰ τῆς βορείας τοῦ ἱεροῦ πύλης, προπορευομένου τοῦ διακόνου. Καὶ οὕτω τελεῖται ἡ μεγάλη λεγομένη εἰσοδος, τουτέστιν ὁ τε ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος, προπορευομένων ἀνημμένων λαμπάδων καὶ τοῦ θυμιαματος, διέρχονται τὸν ναόν, ἐπισφωνοῦντες ἐξ ὑπακοῆς ταῦτα· «Πάντων ἡμῶν μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων»· καὶ εἰσέρχωνται αὖθις διὰ τῆς ὥραιας πύλης εἰς τὸ ἅγιον βῆμα ἐνώπιον τῆς ἁγίας τραπέζης, ὅπου καὶ κατατίθουσιν ὁ ἱερεὺς τὰ ἅγια δῶρα.

Τί σημαίνουναι τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ εἰσοδῷ τελούμενα;

Ἡ μεγάλη αὕτη εἰσοδος τῶν ἁγίων δώρων καθόλου

μὲν ἐξεικονίζει συμβολικῶς τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθήλωσιν τοῦ ἀσπίλου καὶ ἀχράντου σώματος τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν μεταφορὰν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ εἰς τὸν τάφον. Τὰ δὲ καθέκαστα τῆς ἱερᾶς ταύτης συμβολικῆς εἰκόνος, ἣν βλέπομεν ἐκάστοτε διαγραφομένην ἐμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς. Ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος παριστάνουσι τὸν εὐσχήμονα Ἰωσήφ μετὰ τοῦ Νικοδήμου, οἵτινες, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μετέφερον αὐτὸ ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ εἰς πλησίον κείμενον κῆπον, ἐν ᾧ ἦν τὰφος λελαξευμένος. Ὁ ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ διακόνου προσαρτῶμενος ἄνθρωπος καὶ τὰ λοιπὰ ἄμφια, δι' ὧν καλύπτονται τὰ ἅγια, ἐξεικονίζουσι τὴν καθαρὰν ἐκείνην σινδόνα καὶ τὰς λοιπὰς ἑθόνας, δι' ὧν περιετύλιξαν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Τὸ προπορευόμενον ἐμπροσθεν τῶν ἁγίων δώρων θυμίαμα, δι' οὗ ταῦτα ἀδιαλείπτως θυμιάζονται, ὑπεμφαίνει συμβολικῶς τὴν σμύρναν ἐκείνην, τὴν ἀλόγη καὶ τὰ λοιπὰ μύρα, δι' ὧν ἤλειψαν πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος. Ἡ δὲ κατάθεσις τῶν ἁγίων τούτων δώρων ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης, τῆς ἐξεικονιζούσης τὸν κῆπον τοῦ Ἰωσήφ, ἐν ᾧ ἦν τὸ μνημεῖον, σημαίνει τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς, καθεύτων τὸν ἅγιον ἄρτον ἐπὶ τοῦ ἡπλωμένου ἀντιμνησίον, ὑπερθεωρεῖται ὡς τύπος καὶ εἰκὼν συμβολικῇ αὐτοῦ τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου, ἀναγινώσκει εὐλαβῶς τὸ τροπάριον τοῦτο· «Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ, ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραντόν σου σῶμα, σινδόνη, καθαρᾷ εἰλήσας καὶ ἀρώμασιν, ἐν μνήματι καινῷ κηδεύσας ἀπέθετο». Καθὼς δὲ ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Νικοδήμους ἐκάλυψαν τὴν θύραν τοῦ μνημείου διὰ λίθου, οὕτω καὶ ὁ ἱερεὺς καλύπτει ἀμέσως τὰ τίμια δῶρα διὰ τοῦ ἀέρος. Εἰς σύμβολον δὲ τῆς κουστωδίας ἐκείνης τῶν

στρατιωτῶν, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι παρέταξαν εἰς φρουρὰν παρὰ τὸν τάφον τοῦ Κυρίου, ἐνταῦθα κλείεται ἀμέσως ἡ ωραία πύλη καὶ τὸ καταπέτασμα.

Τελουμένης τῆς μεγάλης εἰσόδου, τί ὀφείλουσι νὰ κάμνωσιν οἱ χριστιανοί;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι χριστιανοί, βλέποντες ἐνώπιον τῶν ἰδίων ἡμῶν ὀφθαλμῶν διαγραφομένην τὴν ζωτῆραν ταύτην τῶν παθῶν καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος εἰκόνα, ὀφείλομεν, ἀναλογιζόμενοι ὅτι ταῦτα πάντα ὑπέστη ὁ Κύριος διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, νὰ συνενωθῶμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τῶν ἀοράτως παριστάμενων Χερουβίμ καὶ νὰ δοξολογήσωμεν μετ' αὐτῶν τὸν βασιλέα τῆς δόξης, ψάλλοντες αὐτῷ Ἀλληλοῦδια. Ὅταν δὲ ἀκούωμεν τὸν διάκονον καὶ τὸν ἱερέα ἐκφωνοῦντας κατὰ τὴν εἴσοδον ταύτην τὸ «*Πάντων ἡμῶν μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ*», τότε καὶ ἡμεῖς, κλίνοντες ἐν ἄκρᾳ ταπεινώσει τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῶν προαγομένων ἁγίων δώρων, ὀφείλομεν νὰ ἐπιφωνῶμεν ἕκαστος ἐν εἰλικρινεῖ μετανοίᾳ καὶ ἐν πλήρει συντριβῇ καρδίας, ὡς ὁ μετανῶν ἐκεῖνος ληστής ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, πρὸς τὸν Κύριον. «*Μνησθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*», καὶ οὕτω νὰ φιλοτιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς αἱ μυροφόροι ἐκεῖναι τὸ πάλαι γυναῖκες, νὰ προσφέρωμεν εἰς τὸν ἐνταφιαζόμενον Σωτῆρα ἡμῶν, ὡς μύρα εὐώδη καὶ εὐπρόσδεκτα, βίον ἅγιον, ἔργα ἀρετῆς καὶ ἔργα ἀγάπης.

Τί ἔπεται μετὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον;

Ἐπειδὴ ἡ στιγμή αὕτη εἶναι ἡ καταλληλοτέρα, ὅπως συνενώσαντες πάντες, οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι πιστοί, καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, μιᾶ φωνῇ ζητήσωμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν θεραπείαν τῶν διαφορῶν

ἡμῶν ἀναγκῶν, διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία, προνοῦσα ὑπὲρ ἡμῶν ποικιλοτρόπως, ἐφρόντισε νὰ διορίσῃ, ἵνα εὐθὺς μετὰ τὴν κατάθεσιν τῶν τιμίων δώρων ὁ διάκονος, ἡ ἐλλείψει τούτου, ὁ ἱερεὺς, ὡς ἀπὸ μέρους ὅλων τῶν χριστιανῶν, ἀναπέμψῃ μεγαλοφώνως πρὸς τὸν Κύριον ἐξ ἀφόρους αἰτήσεις.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς πρώτης αἰτήσεως ;

Διὰ τῆς πρώτης αἰτήσεως ζητοῦμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα βοηθηθῇ ἡμᾶς νὰ διελθῶμεν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐν χριστιανικῇ τελειότητι καὶ ἀγνότητι, τηροῦντες μὲν ἀκριβῶς καὶ ἐκπληροῦντες ὅλας τὰς ἐντολάς τοῦ Σωτῆρος καὶ τὰς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας, βιοῦντες δὲ ἐναρέτως, εἰρηνικῶς καὶ ἀναμαρτήτως.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς δευτέρας αἰτήσεως ;

Διὰ τῆς δευτέρας αἰτήσεως ἱκετεύομεν τὸν Θεόν, ἵνα ἐξαποστείλῃ εἰς ἡμᾶς ἐξ οὐρανοῦ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, ὅπως οὗτος ἐμπνέῃ καὶ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν τὴν εἰρήνην, χειραγωγῇ καὶ διαφυλάττῃ ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καθοδηγῶν πάντοτε ἀσφαλῶς εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς τρίτης αἰτήσεως ;

Διὰ τῆς τρίτης αἰτήσεως ἐξαιτούμεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα συγχωρήσῃ πᾶσαν ἡμῶν ἁμαρτίαν, εἴτε μικράν, εἴτε μεγάλην, εἴτε ἐκούσιον, εἴτε ἀκούσιον, εἴτε λόγῳ, εἴτε ἔργῳ, εἴτε κατὰ διάνοιαν πεπραγμένην.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς τετάρτης αἰτήσεως ;

Διὰ τῆς τετάρτης αἰτήσεως παρακαλοῦμεν καὶ καθικετεύομεν τὸν Θεόν, ἵνα αὐτός, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὁ συντηρῶν καὶ προνοῶν περὶ πάντων καὶ ὁ τὰ πάντα

εἰδῶς καὶ τὰ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἐκάστου οἰκονομῶν, χορηγήσῃ εἰς ἡμᾶς μὲν πᾶν ὅ,τι νομίζει ἀναγκαῖον, καλὸν καὶ συμφέρον, καὶ συντελοῦν εἰς τὴν σωματικὴν ἡμῶν ὑπαρξίν καὶ εὐημερίαν καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν· εἰς δὲ τὸν λοιπὸν κόσμον ἐξαποστείλῃ πνεῦμα ἀγάπης καὶ πνεῦμα ἡσυχίας.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς πέμπτης αἰτήσεως ;

Διὰ τῆς πέμπτης αἰτήσεως ζητοῦμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ μόνον ταύτην τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς ἡμέρας καὶ ὅλα τὰ ἔτη, τὰ ὅποια ἤθελεν εὐδοκήσῃ νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ ἀπέριω αὐτοῦ ἀγαθότητι, καταξιώσῃ νὰ διέλθωμεν, ὡς ἀληθεῖς χριστιανοί, συνδεδεμένοι τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης, τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς εἰρήνης, καὶ ἑτοιμοὶ πάντοτε ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας νὰ μετανοήσωμεν ἐν πάσῃ περιπτώσει, καθ' ἣν ἠθέλομεν, συνεργεῖα τοῦ μισοκαλοῦ διαβόλου, ὑποπέσῃ εἰς οἰονδήποτε ἀμάρτημα.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς ἑκτῆς αἰτήσεως ;

Διὰ τῆς ἑκτῆς καὶ τελευταίας αἰτήσεως παρακαλοῦμεν θερμῶς τὸν Κύριον, ὅπως μὴ μόνον τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὰ τέλη αὐτῆς χαρίσῃται ἡμῖν ἀπηλλαγμένα πάσης οὐδύνης καὶ πόνου καὶ θλίψεως καὶ τρόμου καὶ αἰσχύνης, τὰ ὅποια δοκιμάζουσι πάντοτε ἐν ᾧρᾳ θανάτου πάντες οἱ μὴ καλῶς καὶ κατὰ Θεὸν ζήσαντες καὶ μὴ μετανόησαντες ἁμαρτωλοί· διὰ τοῦτο ἐπισυνάπτομεν προσέτι εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην καὶ τὴν δέησιν, ὅπως ὁ Θεὸς καταξιώσῃ ἡμᾶς νὰ δώσωμεν καλὴν ἀπολογίαὶν ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου βήματος, ἐφ' οὗ, καθήμενος ἐν δόξῃ ὁ ἤδη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν σφαγιαζόμενος καὶ ἐνταφιαζόμενος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, θέλει κρίνῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ πάντας, ζώντας τε καὶ νεκρούς.

Πῶς ἐπισφραγίζονται αἱ αἰτήσεις αὐται ;

Αἱ αἰτήσεις αὐται ἐπισφραγίζονται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τῆς παναγίας ἀχράντου, ὑπερευλογημένης καὶ ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων, οὓς, προβαλλόμενοι μεσίτας ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, ὑπισχνούμεθα ἀφιερῶσαι εἰς αὐτὸν πᾶσαν ἡμῶν τὴν ζωὴν.

Τῶν αἰτήσεων τούτων ἐκφωνουμένων, τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ βήματι καὶ ὁ λαὸς ἐν τῷ ναῷ ;

Τῶν αἰτήσεων τούτων ἐκφωνουμένων ὑπὸ τοῦ διακόνου, ὁ μὲν ἱερεὺς ἐνώπιον τῆς ἁγίας τραπέζης καθικετεύει μυστικῶς τὸν Θεόν, τὸν δεχόμενον θυσίαν αἰνέσεως παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν ἐξ ὅλης καρδίας, ὅπως, προσδεξάμενος καὶ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν δέησιν ἱκανώσῃ αὐτὸν προσενεγκεῖν αὐτῷ δῶρα τε καὶ θυσίας πνευματικὰς ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἁγνοημάτων, καὶ καταστήσας τὴν θυσίαν ἡμῶν εὐπρόσδεκτον, καταπέμψῃ τὴν χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα τίμια δῶρα καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς χριστιανούς. Ἐν δὲ τῷ ναῷ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν, ὡς ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν, εἰς ἐκάστην τῶν ἀνωτέρω αἰτήσεων ἀντιφωνεῖ «παράσχου, Κύριε».

Τί ἔπεται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν αἰτήσεων ;

Ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν διέταξεν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν ἡμῶν αἴτησιν παρὰ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ποιῶμεν, διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῶν αἰτήσεων τούτων ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ· «Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μορογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλόγητός εἶ, σὺν τῷ πατρὶ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Σου Πνεύματι» κτλ. Ἐπειτα δὲ, στρεφόμενος πρὸς τὸν

λαόν, εὐλογεῖ αὐτὸν καὶ εὐχεται αὐτοῖς εἰρήνην, ἐπιφωνῶν «εἰρήνη πᾶσι»· αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν συνιστῶν καὶ ὁ διάκονος εἰς πάντας τοὺς παρισταμένους πιστοὺς, ἐκφωνεῖ ἀμέσως μετὰ τὸν ἱερέα ταῦτα : « Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονομίᾳ ὁμολογήσωμεν ».

Διὰ τί συνιστᾶται εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ ὑπὸ τοῦ διακόνου εἰρήνη, ἀγάπη καὶ ὁμόνοια ;

Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ βάσις καὶ τὸ θεμέλιον τῆς χριστιανικῆς πίστεως· ἄνευ τῆς ἀγάπης οὐ μόνον ἡ πίστις ἡμῶν καὶ ἡ προσευχὴ καὶ πᾶσα ἄλλη ἀρετὴ καὶ θυσία εἶναι νεκρά, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐκχυνόμενον ἤδη ὑπὲρ ἡμῶν αἷμα τοῦ Χριστοῦ μένει ἐπίσης ἄχρηστον καὶ ἀνωφελές. Ὅθεν, ἐπειδὴ πρόκειται ἤδη νὰ ὁμολογήσωμεν δημοσίᾳ τὴν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν ἡμῶν, διὰ τοῦτο ὀφείλομεν πρότερον νὰ ἔχωμεν ἐπὶ τοῦτω ἐν ἡμῖν εἰρήνην καὶ ἀγάπην, ἥτις εἶναι τὸ μόνον γνῶρισμα τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ, ἄλλως οἱ λόγοι τῆς ἡμετέρας ὁμολογίας θέλουσιν ὁμοιάζει πρὸς χαλκὸν ἢ χοῦντα καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον.

Τί ἐγίνετο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ;

Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην, οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι πιστοί, πρὸς βεβαίωσιν τῆς βασιλευούσης ἐν αὐτοῖς ἀμοιβαίας εἰρήνης καὶ ἀγάπης καὶ ὁμονοίας, ἠσπάζοντο ἀλλήλους, οἱ ἄνδρες τοὺς ἄνδρας καὶ αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας· ἀλλ' ἀφ' οὗτου ἐψυχράνθη ἡ πίστις καὶ ὁ ζῆλος τῶν χριστιανῶν καὶ ἤρξαντο σπανιώτερον νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν, ἔπαυσε καὶ ἡ ἱερὰ αὐτῇ συνήθεια, καὶ περιωρίσθη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος μόνον μεταξὺ τῶν ἱερουργούντων, οἵτινες, προσκυνήσαντες

κατὰ τάξιν τὰ κεκαλυμμένα τίμια δῶρα, ἀσπάζονται ἀλλήλων τὰς χεῖρας, τοῦ μὲν προσφωνοῦντος «ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ἡμῶν» τοῦ δὲ ἐπιφωνοῦντος «καὶ ἔστι καὶ ἔσται». Σημαίνουσι δὲ αἱ λέξεις αὗται, ὅτι ἀγάπη καὶ εἰρήνη καὶ ἔστι καὶ ἔσται διὰ παντὸς μεταξύ ἡμῶν· διότι, ὅπου ὑπάρχει ὁ Χριστός, ἐκεῖ ἀναμφιβόλως βασιλεύει εἰρήνη καὶ ἀγάπη, ὅπου δὲ ὑπάρχει ἀγάπη καθαρὰ καὶ εἰλικρινής, ἐκεῖ καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῷ μέσῳ.

Τί ψάλλει ὁ χορὸς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην;

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ἀμέσως ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν πιστῶν, ὁμολογεῖ μετὰ βαθυτάτης κατανύξεως τὴν ἐγκάρδιον αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν πίστιν, ψάλλον· «Πατέρα Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον». Τελουμένου δὲ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀσπασμοῦ ὑπὸ τῶν ἱερουργούντων, καὶ ὁ χορὸς, ὡς ἀπὸ μέρους πάντων, ὑπισχνεῖται τὴν ὀφειλομένην πρὸς τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα ἀγάπην, ἐπαδὼν τὰ ἱερὰ ταῦτα λόγια· «Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχὺς μου· Κύριος στερεώμα μου, καὶ καταφυγὴ μου καὶ ῥύστης μου».

Τούτου ψαλλομένου, τί ὀφείλουσιν οἱ χριστιανοὶ νὰ πράττωσι;

Ψάλλομένου τοῦ ἱεροῦ τούτου ὕμνου, οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι πιστοί, μὴ δυνάμενοι πλέον δημοσίᾳ διὰ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀσπασμοῦ νὰ δείξωμεν καὶ ἐμπράκτως τὴν χριστιανικὴν ταύτην ἀγάπην, ὀφείλομεν ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ στιγμῇ νὰ ἐφαρμόζωμεν ἐν ἑαυτοῖς τοῦλάχιστον τὸ θεῖον τοῦτο παράγγελμα, ἀποδιώκοντες ἕκαστος καὶ ἀπὸ τοῦ νοὸς καὶ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ πᾶν μῖσος, πᾶσαν ἐχθρὰν καὶ πᾶσαν κακίαν πρὸς τὸν πλη-

σίον ἡμῶν, ἵνα οὕτω δυνηθῶμεν ἐπαξίως καὶ ἀκατακρίτως νὰ ὁμολογήσωμεν ἀμέσως τὴν πίστιν ἡμῶν.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὕμνου τούτου τί ἐκφωνεῖ ὁ διάκονος;

Ἡ Ἐκκλησία, θέλουσα νὰ ἐπισπάσῃ καὶ καταστήσῃ ἔτι μᾶλλον συντονωτέραν τὴν προσοχὴν τῶν παρισταμένων πιστῶν εἰς τὴν ἀκρόασιν καὶ νοερὰν ἐνὸς ἐκάστου ὁμολογίαν τῶν ὑψηλῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀληθειῶν, τῆς θείας καὶ οὐρανόθεν ἀποκεκαλυμμένης ἡμῖν ταύτης σοφίας, ὥρισεν ἵνα, ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὕμνου τούτου, ὁ διάκονος ἀναφωνῇ μεγάλη τῇ φωνῇ «τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν»· αἱ λέξεις αὗται: τὰς θύρας, τὰς θύρας, οὕτως ἐπιτακτικῶς ἐπαναλαμβανόμεναι, ἀναφέρονται εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἦσαν διωρισμένοι ἵνα προσέχωσι καὶ ἐπιτηρῶσι τὰς θύρας τοῦ ναοῦ, μὴ ἐπιτρέποντες πλέον εἰς οὐδένα οὐ μόνον κατηχούμενον, ἀλλ' οὐδὲ πιστόν, μήτε εἰσελθεῖν, μήτε ἐξελθεῖν τῆς ἐκκλησίας καθ' ὅλον τοῦτον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν οὕτω πανηγυρικῶς ὁμολογεῖται ἡ χριστιανικὴ πίστις, καὶ ἐπιτελεῖται τὸ μέγα μυστήριον τῆς θείας ἀναφορᾶς, τουτέστιν ἡ ἱερὰ μυσταγωγία.

Τί βλέπομεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην τοῦ διακόνου ἐκφώνησιν τελούμενον ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι καὶ τί τοῦτο σημαίνει;

Μετὰ τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην τοῦ διακόνου ἐκφώνησιν βλέπομεν εὐθὺς ἀνοιγόμενον τὸ παραπέτασμα τῆς ὡραίας πύλης καὶ τὸν ἱερεᾶ ἱστάμενον ἐνώπιον τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ ἐπισείοντα ἄνωθεν τῶν τιμίων δώρων τὸν ἀέρα καὶ λέγοντα μυστικῶς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. Τὸ μὲν ἄνοιγμα τοῦ παραπετάσματος παριστάνει εἰκονικῶς τὴν ἀποκύλισιν τοῦ λίθου ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου τοῦ Ἰησοῦ, ὁ δὲ αἰωρούμενος καὶ

ἐπισειόμενος ἐπὶ τῶν ἀγίων δώρων ἁήρ, ἅφ' ἐνὸς μὲν, ἐξεικονίζει τὸν σεισμόν τὸν κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ γενόμενον καὶ τὸν φόβον ἐκεῖνον καὶ τρόπον, ὅστις κατέλαβε τοὺς φυλάσσοντας τὸν τάφον αὐτοῦ στρατιώτας· ἅφ' ἐτέρου δέ, ὑπεμφαίνει τὴν ἄνωθεν ἐπὶ τῶν προκειμένων τιμίων δώρων καταβαίνουσαν ζωοποιὸν καὶ παντοδύναμον πνοὴν καὶ χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος.

Τί δὲ ἐν τούτῳ τελεῖται ἔξω τοῦ βήματος;

Ἐν τούτῳ δὲ ἔξω τοῦ βήματος, ἐν τῷ ναῷ, προπαρασκευασθέντων ἤδη τῶν πιστῶν διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς πρὸς ἀλλήλους εἰρήνης, ἀγάπης καὶ ὁμολοίας, ἀρχεται ἀμέσως εἰς, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν παρισταμένων, νὰ ἀναγινώσκη μεγάλη τῇ φωνῇ ἀργῶς καὶ εὐκρινῶς τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως σύμβολον, ὅπερ, περιλαμβάνον συλλήβδην τὸ σύνολον τῶν δογμάτων τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως, διακρίνει πάντοτε τοὺς ἀληθεῖς ὀρθοδόξους ἀπὸ τῶν μελῶν πάσης ἄλλης εἴτε χριστιανικῆς κοινότητος μὴ ὀρθοδόξου καὶ αἵρετικῆς ἢ σχισματικῆς, εἴτε ἐθνικῆς θρησκείας.

Ἀναγινωσκομένου τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, τί ὀφείλουσι ποιεῖν οἱ λοιποὶ πιστοί;

Ἀναγινωσκομένου τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, πάντες οἱ λοιποὶ πιστοί, οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι ὀφείλουσι νὰ παρακολουθῶσι νοερῶς μετὰ φόβου καὶ εὐλαβείας τὸν ἀναγινώσκοντα, ἐπαναλαμβάνοντες καὶ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς λέξιν πρὸς λέξιν τὴν ὁμολογίαν ὅλων ἐκείνων τῶν ἀληθειῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ θεμέλιον τῆς ἡμετέρας πίστεως. Ὡστε τοιοιουτοτρόπως ἀπαξάπαντες οἱ πιστοί, σοφοί τε καὶ ἄσοφοι, ἀμαθεῖς τε καὶ πεπειδευμένοι, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παῖδια, διδάσκονται καὶ ἐκμανθάνουσιν ὅλα τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως, τῆς

μόνης δυναμένης φωτίζειν, χειραγωγεῖν καὶ σώζειν πάντα ἄνθρωπον.

Τί ἔπεται μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως;

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ ἀμέσως μεγάλη τῇ φωνῇ τὰς λέξεις ταύτας· «*Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου, προσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν*».

Τί σημαίνει ἡ ἐκφώνησις αὕτη;

Ἡ ἐκφώνησις αὕτη σημαίνει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Ὑῖος τοῦ Θεοῦ σφαγιαζεται καὶ προσφέρεται ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν οὐσία ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, διὰ τοῦτο, ἐάν καὶ ἡμεῖς θελομεν νὰ λάβωμεν μέρος κοινωνῶν εἰς τὴν ἀναίμακτον ταύτην θυσίαν, ὀφείλομεν οὐ μόνον τὴν καρδίαν ἡμῶν νὰ ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ πάσης ἐχθρας καὶ μίσους καὶ φθόνου, ἐνοικίζοντες ἐν αὐτῇ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ σῶμα ἡμῶν νὰ δώσωμεν τὴν προσήκουσαν εὐπρεπῇ καὶ εὐσχήμονα στάσιν, ἰστάμενοι μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαθείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ, μὴ περιεργαζόμενοι τῇδε κακεῖσε ἀτόπως καὶ ἀσυστέλως, μὴ διαταράττοντες τὴν προσευχὴν καὶ τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου πηγαινοερχόμενοι, ἢ συνομιλοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἢ καὶ βαρυθυμοῦντες ἐπὶ τῇ παρατάσει αὐτῆς, καὶ μὴ βλέποντες παρὰ μόνον τὴν προσφερομένην θυσίαν, μηδὲ ἀκούοντες παρὰ μόνον τὴν φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας.

Τί ἀπαντᾷ ὁ χορὸς εἰς τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ διακόνου καὶ τί σημαίνει τοῦτο;

Ὁ χορὸς, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ πιστοὶ συνυπηκοῦντες μυστικῶς, ἀπαντᾷ εὐθὺς εἰς τὴν ἐκφώνησιν
(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

τοῦ διακόνου ψάλλον τὰς λέξεις ταύτας «ἐλεον εἰρήνης, θυσιαν αἰνέσεως». Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι ἡμεῖς εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην, καθὼς καὶ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς τῆς Ἐκκλησίας διατάξεις καὶ προτροπὰς, ὀφειλομεν πάντοτε νὰ ἀπαντῶμεν ταῦτα: ναὶ Κύριε, ἡμεῖς ἔχομεν καὶ ἀγάπην καὶ εἰρήνην, ἡμεῖς δεικνύομεν καὶ ἔλεος καὶ ἐπιείκειαν καὶ εὐσπλαγχνίαν πρὸς ἀλλήλους, ἰδοὺ ἡ μόνη θυσία αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας, τὴν ὁποίαν καὶ μόνην ἡμεῖς τολμῶμεν νὰ προσφέρωμεν εἰς σὲ τὸν Σωτῆρα καὶ Θεὸν ἡμῶν.

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ἡμῶν τί λέγει ὁ ἱερεὺς;

Ὁ ἱερεὺς, ἀκούων καὶ ἐκτιμῶν τὴν ἐτοιμότητα καὶ εὐσεβῆ ταύτην τῶν πιστῶν προθυμίαν, στρέφεται ἀμέσως πρὸς τὸν λαὸν καὶ εὐλογεῖ αὐτοὺς διὰ τῶν ἀποστολικῶν τούτων λόγων «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωρία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν». Διὸ καὶ ἡμεῖς ἀντεπευχόμεθα τὰ αὐτὰ οὐράνια καὶ σωτήρια ἀγαθὰ καὶ εἰς αὐτὸν διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ χοροῦ ψαλλομένων τούτων λόγων «καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου».

Τί ἔπεται μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα, ὥσανεὶ ἦσαν ἀνεπαρκεῖς καὶ οὐχὶ τόσον ἰσχυραὶ καὶ καταληπταὶ αἱ ὑπὸ τοῦ διακόνου γινόμεναι τελευταῖαι εἰς τοὺς πιστοὺς προτροπαί, ὁ ἱερεὺς, βλέπων προσεγγίζουσιν τὴν ἱερὰν καὶ μυστηριώδη ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν, ἐπερχομένη ἀοράτως ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις, μεταβάλλει τὰ προκείμενα δῶρα εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, παρακελεύεται πάλιν τοὺς ἐν τῷ ναῷ πιστοὺς, ἵνα ἀνυψώσωσι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῆς ματαιότητος καὶ τῶν φθαρτῶν καὶ ἐφημέρων

πρὸς τὸν Θεόν, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ, λέγων·
 «*Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας*». Εἰς τοῦτο δὲ ἀμέσως ὁ
 χορός, ἀντὶ πάντων τῶν λοιπῶν πιστῶν, ἐπιφωνεῖ μετὰ
 συντόνου προθυμίας· «*Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον*»,
 τουτέστι διαβεβαιούμεν καὶ κηρύττομεν ἐπιστήμως, ὅτι
 ἔχομεν καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν πρὸς
 τὸν Κύριον, καὶ οὐχὶ προσκεκολλημένας εἰς τὴν γῆν
 καὶ εἰς τὰς βιωτικὰς καὶ ματαίας μερίμνας.

Τί δὲ ἔπεται μετὰ τὴν ἡμετέραν ταύτην ὁμολογίαν;

Ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως ὁ ἱερεὺς διὰ τῆς ὁμολογίας
 ἡμῶν ταύτης βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν
 Θεὸν πλήρους καὶ τελείας ἀφοσιώσεως, τότε τοὺς μὲν
 πιστοὺς παρακινεῖ, ἵνα ἀναπέμψωσι τὰς θεούσας δοξο-
 λογίας καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, λέγων·
 «*εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ*»· αὐτὸς δὲ ἄρχεται ἀμέ-
 σως τῆς ἱερουργίας τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαρι-
 στίας. Διὰ τοῦτο καὶ κλείεται παρευθὺς τὸ παραπέτασμα
 τῆς ὥραιας πύλης· διότι δυστυχῶς δὲν εἶναι οἱ πάντες
 ἄξιοι ἵνα προσβλέπωσιν εἰς τὰ προκειμένα τίμια δῶρα.

Τί ποιεῖ τότε ὁ χορός;

Τότε ὁ χορός, ἐκπληρῶν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ
 ἱερέως, ψάλλει, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν πιστῶν,
 τὸν ὕμνον τοῦτον· «*Ἄξιον καὶ δίκαιόν ἐστι, προσκυ-
 νεῖν Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμο-
 ούσιον καὶ ἁχώριστον*».

Τούτων δὲ ψαλλομένων, τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς;

Τοῦ ὕμνου τούτου ψαλλομένου ὑπὸ τοῦ χοροῦ, ὁ ἱε-
 ρεὺς, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ὡς
 τις, τρώγων τὸ τελευταῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ
 πάσχα, εὐχαρίστει τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ἐπὶ τῶν προ-
 κειμένων δώρων, δοξάζει καὶ αὐτὸς τὴν ἀπειρον τοῦ

Θεοῦ μεγαλειότητα, ἀπαριθμῶν τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἔργα καὶ εὐχαριστεῖ τὴν ἀπειρον αὐτοῦ ἀγαθότητα διὰ τὰς ἀπείρους καὶ ἀνεκδιηγήτους εὐεργεσίας, γνωστὰς καὶ ἀγνώστους, φανεράς τε καὶ ἀφανεῖς, τὰς ὁποίας ἐπεδείξατο καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ ἀπολυτρώσεως αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν εὐδοκεῖ καὶ καταξιοῖ νὰ δέχεται ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἱερουργούντων, καίτοι παρεστήκασιν αὐτῷ χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, τὰ ἑξαπτέρυγα, πολυόμματα, μετάρσια καὶ πτερωτὰ Χερουζὶμ καὶ Σεραφεῖμ. Εἶτα δέ, μὴ δυνάμενος, οὕτως εἰπεῖν, δι' ἀπορίαν ἀνθρωπίνων λόγων νὰ ἀποδώσῃ τὸν προσήκοντα εἰς τὸν Θεὸν αἶνον, ἀπομιμνῆται καὶ αὐτὸς τὰ οὐράνια ἐκεῖνα τάγματα καὶ ἐκφωνεῖ εἰς ἐπήκοον ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ταῦτα· «Τὸν ἐπιτίκιοι ὕμνοι ᾄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα».

Τί σημαίνουν αἱ τέσσαρες αὗται συνώνυμοι μετοχαί;

Αἱ λέξεις αὗται ἐτέθησαν οὐχὶ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυγεν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἀνάγονται εἰς τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα ζῶα, τὰ ὁποῖα εἶδεν ἐν ὁράματι ὁ προφῆτης Ἰεζεκιήλ, ἐξεικονίζοντα συμβολικῶς τὸν ἄνθρωπον, τὸν λέοντα, τὸν μόσχον καὶ τὸν ἀετόν, ὡς τύπος τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν. Ἐκ τούτων λοιπὸν τὸ μὲν ᾄδοντα ἀνάγεται εἰς τὸν ἀετόν, τὸ δὲ βοῶντα εἰς τὸν μόσχον, τὸ κεκραγότα εἰς τὸν λέοντα καὶ τὸ λέγοντα εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Τούτων ἐκφωνουμένων, τί ποιεῖ ὁ διάκονος καὶ τί τοῦτο δηλοῖ;

Τούτων ἐκφωνουμένων ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὁ διάκονος, ἐφάπτεται διὰ τοῦ ἀστερίσκου σταυροειδῶς τέσσαρα σημεῖα τοῦ δισχαρίου. Σημαίνει δὲ τοῦτο οὐ μόνον, ὅτι

τὰ τέσσαρα συμβολικά ἐκεῖνα ζῶα, κατὰ τὴν ἱεράν τοῦ θεολόγου Ἰωάννου ἀποκάλυψιν, δοξολογοῦσιν ἀδιαλείπτως τὸν Θεόν, προσάδοντα τὸν ὕμνον τοῦτον, «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ὁ πατοκράτωρ, ὁ ἦν καὶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἐρχόμενος», ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς τὰ τετραπέρατα τῆς οἰκουμένης αἰνεῖται καὶ δοξάζεται ὁ ἐν Τριάδι ὁμοούσιος Θεός, κηρυχθεὶς καὶ πιστωθεὶς πανταχοῦ τῆς γῆς διὰ τῶν τεσσάρων ἱερῶν Εὐαγγελίων.

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως τί ψάλλει ὁ χορός;

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι πιστοὶ ἐξοικονίζομεν μυστικῶς τὰ Σεραφεῖμ, τὰ ὅποια ἀσιγήτως δοξολογοῦσι τὸν Κύριον τῆς δόξης, διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως ψάλλομεν καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ χοροῦ, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν ἐπινίκιον ἐκεῖνον ὕμνον, τὸν ὅποιον ἤκουσεν ὁ προφήτης Ἠσαΐας ἀδόμενον ὑπὸ τῶν Σεραφεῖμ· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαββάθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου», ἐπισυνάπτοντες εἰς ταῦτα καὶ τὸν ὕμνον, τὸν ὅποιον ἔψαλλον οἱ παῖδες τῶν Ἑβραίων, ὑποδεχόμενοι μετὰ βαίων καὶ κλάδων τὸν Ἰησοῦν, ἐρχόμενον ἐν θριάμβῳ πρὸ τῶν παθῶν εἰς Ἱερουσαλήμ, κράζοντες· «Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· ἐνδοξημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὥσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις».

Τί σημαίνει ἡ λέξις ὥσαννὰ καὶ ἡ ἔνωσις τῶν δύο τούτων ὕμνων;

Ἡ μὲν λέξις ὥσαννὰ σημαίνει ἐνταυθα δοξολογίαν, αἶνον καὶ ὕμνον· ἡ δὲ ἔνωσις τῶν δύο τούτων ὕμνων, ἥτοι τοῦ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἐν οὐρανοῖς προσαδομένου καὶ τοῦ ὑπὸ τῶν παιδῶν ἐπὶ τῆς γῆς ψαλέντος, σημαίνει συμβολικῶς τὴν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενομένην

ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔνωσιν τῶν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

Ψαλλομένου τοῦ ἐπινικίου ὕμνου, τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ βήματι;

Ψαλλομένου τοῦ ἐπινικίου ὕμνου ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν, ὁ ἱερεὺς πρὸ τῆς ἀγίας τραπέζης δοξολογεῖ καὶ αὐτὸς μυστικῶς μετὰ τῶν ἐπουρανίων καὶ μακαρίων δυνάμεων τὸν ἅγιον καὶ πανάγιον ἐν Τριάδι Θεὸν καὶ εὐχαριστεῖ αὐτὸν διὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἀποστολὴν τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπολυταί, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Εἶτα δέ, μνημονεύων τοῦ τελευταίου ἐκείνου δείπνου, τὸν ὅποιον ὁ Κύριος ἐτέλεσε μετὰ τῶν ἀποστόλων πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐκφωνεῖ εἰς ἐπήκοον πάντων, τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα ἱερὰ λόγια, δι' ὧν ὁ Κύριος προσέφερε τὸ ἴδιον σῶμα καὶ αἷμα εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων· «Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον εἰς ἁρσιν ἁμαρτιῶν», καὶ κατόπιν ἀμέσως ἐπιφέρει· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστὶ τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυρόμενον εἰς ἁρσιν ἁμαρτιῶν». Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐκπληροῦνται ἀκριβέστατα ἡ ἐντολὴ ἐκείνη, ἣν ὁ Κύριος ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους, εἰπὼν· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν».

Τί ἀπαντᾷ ὁ χορὸς εἰς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἐκφωνήσεις τοῦ ἱερέως;

Εἰς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἐκφωνήσεις τοῦ ἱερέως ὁ χορὸς, συνενούμενος πρὸς τοὺς λόγους τούτους τοῦ Κυρίου καὶ διὰ τοῦ νοῦς καὶ διὰ τῆς πίστεως, ἀπαντᾷ ἐκάστοτε μετὰ μέλους τὴν λέξιν ἀμὴν, δι' ἧς ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἀνομολογεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἀναμφισβήτη-

τον τῶν λόγων τούτων τοῦ Σωτῆρος ἀλήθειαν, ἐπευχόμενος συνάμα καὶ τὴν ἐν ἡμῖν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν.

Τί ὀφείλουσιν οἱ πιστοὶ ποιεῖν ἀκούοντες τὰς δύο ταύτας τοῦ ἱερέως ἐκφωνήσεις;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι πιστοί, ἀκούοντες τὰς δύο ταύτας τοῦ ἱερέως ἐκφωνήσεις, πρῶτον μὲν ὀφείλουσι νὰ πιστεύωσιν ἀδιστακτικῶς ὅτι ὁ Κύριος, ὁ δοὺς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἰς βρῶσιν καὶ πόσιν τὸ ἴδιον σῶμα καὶ αἷμα, αὐτὸς οὗτος καὶ ἤδη ἀοράτως ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ ἐτοιμάζει καὶ προτείνει διὰ τοῦ λειτουργοῦ αὐτοῦ εἰς πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα εἰς ἄρεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· δεύτερον δὲ ὀφείλουσιν, ἐξετάζοντες ὅλον τὸν βίον αὐτῶν καὶ ἐρευνῶντες μετὰ προσοχῆς τὰ βάθη τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας αὐτῶν, νὰ καθαρίσωσιν ἀμέσως ἑαυτοὺς ἀπὸ πάσης τυχόν ἁμαρτίας καὶ νὰ μετανοήσωσιν ἐκ βάθους ψυχῆς, ἵνα καταστήσωσιν οὕτως ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς θείας ταύτης προσκλήσεως καὶ μετόχους τῆς οὐρανίου καὶ σωτηριώδους ταύτης τροφῆς καὶ πόσεως.

Τί ἐπεταὶ μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς εἰς ἐνδειξιν εὐχαριστίας πρὸς τὸν ὑψιστον Θεὸν δι' ὅσα οὗτος ἐπέδαφιλέυσατο ἡμῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τῆς παρούσης στιγμῆς πολλά καὶ ποικίλα ἀγαθὰ καὶ εὐεργετήματα, προσφέρει εἰς αὐτὸν μεγάλην τῇ φωνῇ αὐτὰ τὰ τίμια καὶ ἁγία δῶρα, τὰ ὅποια ἐκεῖνος παρέδωκεν ἡμῖν διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων. Ἐφ' ᾧ ἐκφωνεῖ τοὺς λόγους τούτους· «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα», προτρεπόμενος συνάμα διὰ τούτων καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ πιστοὺς, ἵνα δοξολογήσωσι τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ μεγα-

λειότητά, εὐχαριστήσωσιν αὐτόν, πάντων ἕνεκα, καὶ καθικετεύσωσιν αὐτόν διὰ πάντας καὶ διὰ πάντα· διότι ἡ στιγμή αὕτη, καθ' ἣν ἐν τῷ βήματι ἐπιτελεῖται τὸ μέγα καὶ φρικτὸν μυστήριον καὶ προσφέρεται ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου διὰ πάντας καὶ διὰ πάντα ἡ μεγάλη καὶ ἀκατάληπτος καὶ μόνη ἀληθὴς θυσία, τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, ἐστὶν ἡ μόνη κατὰλληλος, ὅπως αἱ δεήσεις ἡμῶν εὐκολώτερον ἀνυψωθῶσι καὶ ἀναβῶσιν εἰς αὐτόν τὸν θρόνον τοῦ ὑψίστου Θεοῦ.

Τί ψάλλεται λοιπὸν ὑπὸ τοῦ χοροῦ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην;

Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ψάλλεται ἀμέσως ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους ὁ κατανυκτικώτατος οὗτος ὕμνος· «Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν». Διὰ τοῦ ὕμνου τούτου ἐκφράζεται ζωηρότατα ἀπὸ μέρους παντός τοῦ περιστώτος χριστιανικοῦ πληρώματος ἐγκάρδιος πρὸς τὸν Θεὸν αἰνεσις καὶ δοξολογία καὶ εὐχαριστία. Ἐνταυτῷ δέ, κλίνοντες τὰ γόνατα καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ προσπίπτοντες μετὰ φόβου καὶ εὐλαβείας ἐνώπιον τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιστομένου, καθικετεύομεν αὐτόν, ὅπως γένηται πρὸς ἡμᾶς ἰλεως ἀναλόγως τῆς πίστεως, ἣν ἔχομεν πρὸς τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς ἀναιμάκτου ταύτης θυσίας.

Τοῦ ὕμνου τούτου ψαλλομένου, τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ βήματι;

Τοῦ ὕμνου τούτου ψαλλομένου μετὰ μέλους ἐν τῷ ναῷ, ὁ ἱερεὺς ἐνώπιον τῆς ἁγίας τραπέζης ἀνυψώνων τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Θεόν, δέεται καὶ καθικετεύει αὐτόν, ἵνα καταπέμψῃ ἐπὶ πάντας ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα τὸ πανάγιον αὐτοῦ Πνεῦμα. Ἐπικαλούμενος δὲ τὴν πανσθενουργὸν τοῦ Θεοῦ εὐλογία, εὐλογεῖ

τρὶς σταυροειδῶς πρῶτον μὲν τὸν ἅγιον ἄρτον, λέγων μετ' εὐλαθείας· «Καὶ πώησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου», εἶτα δὲ καὶ τὸ ἅγιον ποτήριον, ἐπιλέγων· «Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου», καὶ τελευταῖον, εὐλογῶν συνάμα ἀμφότερα τὰ ἅγια, ἐπιφέρει· «Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ». Εἰς ἐκάστην μὲν τῶν δύο πρώτων τοῦ ἱερέως ἐπικλήσεων ὁ διάκονος ἀπαντᾷ· «Ἀμήν», τὴν δὲ τρίτην καὶ τελευταίαν ἐπισφραγίζει διὰ τῆς τριττῆς ταύτης ἐπαναλήψεως· «Ἀμήν, ἁμήν, ἁμήν» ὡσανεὶ λέγων· «Γένοιτο, Κύριε, γένοιτο, γένοιτο.

Τίς ἡ σπουδαιότης τῆς στιγμῆς ταύτης;

Ἡ στιγμή αὕτη ἐστὶν ἡ ὑψηλότερα καὶ ἁγιωτέρα στιγμή τῆς θείας εὐχαριστίας, ἥτοι τῆς ἱερᾶς λειτουργίας διότι ὁ μέχρι τοῦδε κείμενος ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης ἀπλοῦς ἄρτος καὶ ἀπλοῦς οἶνος μεταβάλλονται ἡδὴ κατ' οὐσίαν διὰ τῆς ὁράτου καὶ μυστηριώδους ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος εἰς ἀληθινὸν σῶμα καὶ ἀληθινὸν αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, τοὔτεστι κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην γίνεται ἡ μετουσίωσις τοῦ ἄρτου καὶ οἶνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὸν καθαγιασμόν καὶ τὴν μετουσίωσιν ταύτην τοῦ ἄρτου καὶ οἶνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ὁ ἱερεὺς, ὑποκλίνας βαθέως τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπειπὼν τὸ «Μνησθητέ μου, ἅγιο δέσποτα, τοῦ ἁμαρτωλοῦ» εὐχεται πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἡ μετέληψις τῶν μυστηρίων τούτων γένηται τοῖς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, εἰς παρρησίαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα.

Τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς ;

Ἐπειδὴ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς πρὸς τὸν Θεὸν θυσία ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ζώντων καὶ τεθνεώτων, ὑπὲρ πάσης τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν, καὶ τῆς ἐν οὐρανῷ θριαμβευούσης καὶ τῆς ἐπὶ γῆς ἀγωνιζομένης, διὰ τοῦτο ὁ ἱερεὺς, ἀφ' οὗ ἐκτελέσῃ τὸ φοβερὸν καὶ ἀκατάληπτον τοῦτο μυστήριον καὶ προσφέρῃ τὴν μεγάλην ταύτην θυσίαν, τότε ἐνώπιον αὐτῆς μνημονεύει πάντων τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐγκρατευτῶν καὶ πάντων τῶν δικαίων, τῶν ἐν πίστει τετελειωμένων. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου μνημονεύει γεγωνύσῃ τῇ φωνῇ καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων, καὶ τῶν ἐν τῷ βήματι καὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ βήματος παρισταμένων χριστιανῶν, λέγων· «*Ἐξαιρέτως τῆς παραγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας*».

Διὰ τί τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου μνημονεύεται ἐκφώνως ;

Τὸ ὄνομα τῆς κυρίας Θεοτόκου μνημονεύεται ἐκφώνως, ἵνα καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι πιστοὶ συνενωθῶσι μετὰ τοῦ ἱερέως πρὸς ὕμνον καὶ δοξολογίαν αὐτῆς· διὰ τοῦτο καὶ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως, ἀνυμνεῖ καὶ δοξάζει αὐτήν, ψάλλων ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους τὸ τροπάριον τοῦτο· «*Ἀξιόν ἐστιν, ὡς ἀληθῶς, μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον, καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν*» κτλ. ἢ ἕτερόν τι παρόμοιον κατὰ τὰς διαφόρους ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις.

Διὰ τί μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως τὰ ὀνόματα τῶν δεδοξασμένων ἤδη ἀγίων ;

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀγίων μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως, οὐχὶ βεβαίως διότι οὗτοι ἔχουσιν ἀνάγκην τῶν ἡμετέρων εὐχῶν καὶ δεήσεων, ἀλλ' ἵνα εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἐλέη καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς, οὓς αὐτὸς ἐπεδαψιλεύσατο αὐτοῖς, συνάμα δὲ καθικετεύσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς πρεσβείας καὶ τῶν εὐχῶν αὐτῶν τὴν θείαν αὐτοῦ εὐδοκίαν καὶ τὸ θεῖον ἔλεος ὑπὲρ πάντων ἡμῶν, οἵτινες ἔχομεν μεγίστην καὶ ἀπαραίτητον αὐτοῦ ἀνάγκην· διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὸ μνημόσυνον τῶν δεδοξασμένων τούτων τοῦ Θεοῦ ἀγίων ἐπιφέρει ὁ ἱερεὺς ταῦτα· «Ὡς ταῖς ἱκεσίαις ἐπίσκοπεῖν ἡμῶς, ὁ Θεός, καὶ μνησθῇτι πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου, καὶ ἀνάπαντον αὐτοὺς ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου». Μετὰ δὲ τοῦτο εὐχεται ὁ ἱερεὺς ὑπὲρ πάσης τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ πάντων τῶν ἱερῶν αὐτῆς λειτουργῶν, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀγνείᾳ καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων καὶ ὑπὲρ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων, δεόμενος ὑπὲρ αὐτῶν μὲν εἰρηνικὸν τὸ βασιλεῖον, ὑπὲρ ἡμῶν δὲ ἥρεμον καὶ ἡσύχιον βίον ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.

Μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦτο τί εὐχεται ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως ;

Μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦτο ὁ ἱερεὺς διὰ τῆς ἐκφωνήσεως «Ἐν πρώτοις μνησθῇτι, Κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν» κτλ. δέεται καὶ παρακαλεῖ γεγωνυῖα τῇ φωνῇ εἰς ἐπήκοον πάντων, ὅπως ὁ Θεὸς διαφυλάττῃ καὶ τὸν πνευματικὸν ἡμῶν ἀρχηγὸν ὑγιᾶ καὶ μακρόβιον εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἀνατεθειμένων αὐτῷ ἱερῶν ποιμαντορικῶν καθηκόντων, εἰς ἀκριβῆ τήρησιν τῆς

ἐμπεπιστευμένης αὐτῷ χριστιανικῆς πίστεως, καὶ πρὸς καθοδήγησιν τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου εἰς νομὰς σωτηρίους.

Μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ ἀρχιερέως τί ἐκφωνεῖ ὁ διάκονος ;

Μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ ἀρχιερέως ὁ διάκονος, στὰς πρὸς τῇ ὥραίᾳ πύλῃ καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἐν τῷ ναῷ ἱσταμένους πιστοὺς, ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως ταῦτα· «Καὶ πάντων καὶ πασῶν»· τουτέστι «μνήσθητι, Κύριε, καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, πάσης ἡλικίας, παντὸς βαθμοῦ καὶ πάσης καταστάσεως καὶ τῶν μνημονευομένων κατ' ὄνομα καὶ μή».

Τί γίνεται εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ διακόνου ;

Διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου ὁ μὲν διάκονος ἀναγινώσκει τὰ διπτύχα, ἐν οἷς εἰσὶ γεγραμμένα ὀνόματα ζώντων τε καὶ τεθνεώτων χριστιανῶν, ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπίσης ἐξακολουθεῖ μνημονεύων τῆς πόλεως, ἐν ᾗ παροικοῦμεν πάσης πόλεως καὶ χώρας καὶ τῶν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς, τῶν πλεόντων, νοσοῦντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων, τῶν καλλιεργούντων καὶ καρποφορούντων ἐν ταῖς ἀγlaίς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαις καὶ πάντων τῶν προνοούντων περὶ τῶν πτωχῶν, καὶ εὐχεταὶ θερμῶς πρὸς τὸν Κύριον ὑπὲρ τε τῆς σωτηρίας πάντων αὐτῶν καὶ ὅπως ἐξαποστείλῃ καὶ ἐπὶ πάντας ἡμᾶς τὰ ἐλέη αὐτοῦ.

Τί ἔπεται μετὰ τὸ γενικὸν τοῦτο μνημόσυνον ;

Ἀφ' οὗ ὁ ἱερεὺς μνημονεύσῃ πάντων τῶν ὀνομάτων, ὅσα ἐγκαίρως ἐνεγράφησαν ἐν τοῖς ἱεροῖς τῆς ἐκκλησίας διπτύχοις, τότε εἰς ἐπήκοον πάντων εὐχεταὶ μεγαλοφώνως πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα καταξιώσῃ πάντας ἡ-

μας ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν καὶ ἀνυμνεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπιβεβαιώσαντος τοῦ χοροῦ τὴν εὐχὴν ταύτην διὰ τῆς ἐπιφωνήσεως ἁμὴν, τότε πλεόν ὁ ἱερεὺς, σπρεφόμενος ἐκ τοῦ θυσιαστήριου πρὸς τοὺς ἐκτὸς τοῦ βήματος πιστοὺς, εὐλογεῖ αὐτοὺς, ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ ἁσράτως παρισταμένου Θεοῦ, καὶ εὐχεται αὐτοῖς πλοῦσια τὰ ἐλέη καὶ τὴν χάριν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγων. «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν». Ὁ δὲ χορὸς, ἀντεπευχόμενος ἐπίσης καὶ εἰς αὐτὸν τὸ αὐτὸ παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἔλεος, ἀπαντᾷ ἀμέσως. «Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου».

Τί ἐκφωνεῖ μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος;

Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος, ἐξερχόμενος τοῦ ἱεροῦ βήματος, ἀναπέμπει μεγαλοφώνως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, ὡς ἀπὸ μέρους πάντων τῶν πιστῶν, ἐκτενεῖς πρὸς τὸν Κύριον δεήσεις καὶ ἱκεσίας ὑπὲρ τῶν προσκομισθέντων καὶ ἁγιασθέντων τιμίων δώρων, ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεός, ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερὸν αὐτοῦ θυσιαστήριον, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ διαφυλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης, καὶ ἐπιδαφιλεύσῃται ἡμῖν πᾶν ὅ,τι ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον διὰ τε τὴν παροῦσαν καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἐξαιρέτως δὲ τὴν ἐνότητά τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ εἰς ἐκάστην μὲν τῶν δεήσεων τοῦ διακόνου ὁ χορὸς ἀπαντᾷ τὸ «Κύριε, ἐλέησον», εἰς ἐκάστην δὲ τῶν αἰτήσεων αὐτοῦ ἐκφωνεῖ τὸ «Παράσχοι, Κύριε».

Τοῦ διακόνου δεομένου, τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ βήματι ;

Τοῦ διακόνου δεομένου, ὁ ἱερεὺς ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου παρακαλεῖ καὶ δέεται καὶ καθικετεύει τὸν φιλόνητον Θεὸν καὶ δεσπότην ὑπὲρ πάντων ἡμῶν τῶν χριστιανῶν, ὅπως καταξιώσῃ ἡμᾶς νὰ κοινωνήσωμεν τῶν ἐπουρανίων καὶ φρικτῶν αὐτοῦ μυστηρίων, τῆς προκειμένης ἱερᾶς καὶ πνευματικῆς τραπέζης, μετὰ καθαροῦ συνειδότος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς συγχώρησιν πλημμελημάτων, εἰς πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν καὶ εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν. Ἐπειδὴ δὲ εὐθὺς μετὰ τοῦτο πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι πιστοὶ ὀφείλουσι μιᾷ φωνῇ καὶ καρδίᾳ, ὡς τέκνα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οὐρανίου Πατρός, νὰ ἀναπέμψωσι πρὸς τὸν Θεὸν τὴν οὐράνιον ἐκείνην προσευχήν, τὴν ὅποιαν ἐδίδαξεν ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτήρ, ὁ δὲ ἱερεὺς γνωρίζει, ὅτι ἡμεῖς, ὡς ἁμαρτωλοὶ, εἰμεθα ἀνάξιοι νὰ ὀνομαζώμεθα ἀκατακρίτως οὐ μόνον υἱοί, ἀλλ' οὐδὲ δοῦλοι τοῦ οὐρανίου Πατρός, διὰ τοῦτο γεγωνυῖα τῇ φωνῇ, μετὰ τὸ πέρας τῶν αἰτήσεων τοῦ διακόνου, παρακαλεῖ καὶ καθικετεύει τὸν Θεόν, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν διὰ τὴν τόλμην, δι' ἧς τολμῶμεν νὰ ὀνομαζώμεν αὐτὸν Πατέρα, λέγων· «Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, δέσποτα, μετὰ παρρησίας ἀκατακρίτως τολμῶν ἐπικαλεῖσθαι σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα, καὶ λέγειν».

Τί ἔπεται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως ;

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως ἀμέσως, ὡς ἀπὸ μέρους ὅλων τῶν ἐν τῷ ναῷ πιστῶν, εἰς ἀναγινώσκει μεγαλοφώνως, καθαρῶς καὶ εὐκρινῶς τὴν κυριακὴν προσευχήν, ἥτοι τὸ *Πάτερ ἡμῶν*, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κτλ. Τούτου δὲ ἀναγινώσκοντος, οἱ πάντες ὀφείλομεν καθ' ἑαυτοὺς νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν λέξιν

πρὸς λέξιν τὴν προσευχὴν ταύτην, μετὰ υἱικοῦ θάρρους καὶ τόλμης καὶ ἐλπίδος σταθερᾶς, πεποιθότες πάντοτε εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν προσενηγκόντος ἑαυτὸν εἰς θυσίαν, ὡς τοῦ μόνου παναγάθου καὶ φιλοτέκνου Πατρὸς καὶ χορηγοῦ πάντων τῶν ἀγαθῶν· διότι αὐτὸς μόνος ἔχει, καθὼς εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς προσευχῆς ταύτης ἐκφωνεῖ καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκ τοῦ ἁγίου βήματος, καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν.

Ἀναγινωσκομένης τῆς κυριακῆς προσευχῆς, τί ποιεῖ ὁ διάκονος;

Ἀναγινωσκομένης τῆς κυριακῆς προσευχῆς, ὁ διάκονος, παρασκευαζόμενος ἵνα προσέλθῃ εἰς τὴν διακονίαν τῶν ἀχράντων καὶ φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων καὶ εἰς τὴν μετάληψιν τούτων, περιτυλίσσει σταυροειδῶς ἐπὶ τε τῶν ὤμων καὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ τὸ ὠράριον, εἰς σύμβολον τοῦ φόβου καὶ τρόμου, μεθ' οὗ οὗτος ὀφείλει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὅπου ἤδη καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα Χερουβὶμ καὶ Σεραφεῖμ κατακαλύπτουσι ταῖς πτέρυξι τὰ πρόσωπα αὐτῶν, μὴ τολμῶντα νὰ ἐμβλέψωσιν εἰς τὴν ἀκατάληπτον ταύτην θυσίαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Τί ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς κυριακῆς προσευχῆς;

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς κυριακῆς προσευχῆς, ὁ μὲν ἱερεὺς ἐπεύχεται καὶ πάλιν ἐκ τοῦ βήματος εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν εἰρήνην, ἐκφωνῶν «*Εἰρήνῃ πᾶσιν*»· ὁ δὲ διάκονος διὰ τῶν λέξεων «*Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν*» προσκαλεῖ αὐτοὺς ἵνα, ὡς τέκνα Θεοῦ πειθήνια, εἰς ἐνδειξιν τῆς υἱικῆς αὐτῶν ταπεινοφροσύνης, ὑπακοῆς καὶ ἀφοσιώσεως κλίνωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐνώπιον τῆς μεγαλειότητος τοῦ οὐρανοῦ.

Πατὴρ καὶ ἀναμένωσι μετ' εὐλαβείας τὸ θεῖον αὐτοῦ ἔλεος. Διὰ τοῦτο ἀμέσως ἐν τῷ βήματι ὁ ἱερεὺς, ἀναπέμπων μυστικῶς εὐχαριστίας πρὸς τὸν ἀόρατον βασιλέα καθικετεύει αὐτὸν ὅπως, ἐπιβλέψας οὐρανόθεν ἐπὶ τοὺς ὑποκλινόντας αὐτῷ τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς, ἐξαμαλύνῃ εἰς ἀγαθὸν πᾶν τὸ προκείμενον ἡμῖν, κατὰ τὴν ἐκάστου ἰδίαν χρείαν, συμπλέων τοῖς πλείουσι, συναδεύων τοὺς ὁδοιποροῦντας καὶ θεραπεύων τοὺς νοσοῦντας, ὡς ὁ μόνος ἰατρός τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, τοῦ ὅπερ καὶ ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως εἰς ἐπήκοον πάντων.

Τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς ;

Ἐφεξῆς ὁ ἱερεὺς, ἐξακολουθῶν πάλιν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν μυστικὴν αὐτοῦ δέησιν, παρακαλεῖ αὐτὸν θερμότατα καὶ ἐν βαθυτάτῃ κατανύξει καὶ συντριβῇ καρδίας, ὅπως οὗτος, καταβάς ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς δόξης τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἔλθῃ ἐν ἡμῖν πρὸς ἁγιασμὸν ἡμῶν, καὶ ὁ ἴδιος διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ κραταιᾶς χειρὸς μεταδώσῃ εἰς αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς πάντας ἡμᾶς τὸ ἄχραντον αὐτοῦ σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα.

Τί ἔπεται εὐθὺς μετὰ τοῦτο ;

Εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο ὃ τε ἐν τῷ βήματι ἱερεὺς καὶ ὁ ἐκτὸς τοῦ βήματος ἱστάμενος διάκονος ἐπαναλαμβάνουσι κατ' ἀρχὰς νοερώς ἕκαστος καὶ καθ' ἑαυτὸν τρίς, μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου καὶ τῆς εὐλαβείας, τὰς λέξεις ταύτας «Ὁ Θεός, ἰλίσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ». Εἶτα δὲ ὁ μὲν διάκονος, ἀποτεινόμενος πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ ἱσταμένους καὶ προσευχομένους πιστούς, ἐκφωνεῖ «Πρόσχωμεν», προτρεπόμενος οὕτω διὰ τῆς λέξεως ταύτης τοὺς πάντας καὶ ἰδίᾳ τοὺς πρὸς τὴν μεταλη-

φιν τῶν θεῶν μυστηρίων παρασκευαζομένους, ἵνα, ἀφέντες πᾶν γήινον καὶ βιωτικόν, ἀνυψώσωσι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν· ὁ δὲ ἱερεὺς, ἀπαντῶν ἀμέσως ἐκ τοῦ βήματος εἰς τοῦτο, ἀναγγέλλει ἐπίσης μεγαλοφώνως, τίνες μόνοι τῶν χριστιανῶν δύνανται νὰ προσέλθωσιν ἐπαξίως εἰς τὰ τίμια καὶ ἅγια ταῦτα δῶρα, ἐκφωνῶν τὰς λέξεις ταύτας· «Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις», τουτέστιν ἐκείνοις μόνον ἔξεστι προσελθεῖν, οἵτινες ἔχουσι τὴν συνειδήσιν αὐτῶν ἐλευθέραν πάσης τύψεως καὶ τὴν καρδίαν καθαρὰν ἀπὸ πάσης πονηρᾶς ἐπιθυμίας καὶ πράξεως· διότι τὰ ἅγια μόνον τῆς ἁγίας μετὰδίδονται.

Τί δὲ ἀπαντᾷ εἰς ταῦτα ὁ χορὸς;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ πιστοί, ὁμολογοῦντες εἰλικρινῶς τὴν ἰδίαν ἀναξιοτήτα καὶ πᾶσαν τὴν ἐλπίδα αὐτῶν ἀνατιθέμενοι εἰς μόνον τὸ ἔλεος τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἁγίου καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀντιφωνοῦσιν ἀμέσως διὰ τοῦ χοροῦ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως τὰδε· «Εἰς ἅγιος, εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δοξαῖα Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν».

Τί τελεῖται μετὰ ταῦτα ἐν τε τῷ βήματι καὶ ἐν τῷ ναῷ;

Ἐν μὲν τῷ ἁγίῳ βήματι ὁ ἱερεὺς κατ' ἀρχὰς μελίζει καὶ διαμερίζει τὸν ἐπὶ τοῦ δισκαρίου κείμενον ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μελιζόμενον καὶ μὴ διαιρούμενον, τὸν πάντοτε ἐσθιόμενον καὶ μηδέποτε δαπανώμενον, ἀλλὰ τοὺς μετέχοντας αὐτοῦ ἁγιαζοντα. Εἰτα ἐγγεῖ ἐν τῷ ἱερῷ ποτηρίῳ τὸ ὑπὸ τοῦ διακόνου προσφερόμενον αὐτῷ ζέον, εἰς σύμβολον τῆς θερμότητος τῆς πίστεως καὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος. Μετὰ δὲ ταῦτα, προσευξάμενοι ἀμφοτέροι συντόμως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς συντριβῆς πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως γένηται αὐτοῖς ἡ μετὰληψις τῶν ἁγίων μυστηρίων μὴ εἰς κρίμα, ἢ εἰς

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

11

Δημόσιο Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατάκριμα, ἀλλ' εἰς ἴασιν ψυχῆς τε καὶ σώματος, μεταλαμβάνει πρῶτον ὁ ἱερεὺς τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, κατόπιν δὲ καὶ ὁ διάκονος διὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως. Ἐκτὸς δὲ τοῦ βήματος ὁ χορός, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων, ψάλλει ἐν τούτῳ ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους διάφορα ᾠσματα, σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἐκάστοτε πανηγυριζομένην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἑορτήν, ὡς τέτακται ἐν τῷ τυπικῷ.

Τί ἀκολουθεῖ μετὰ τὸ πέρας τούτων ;

Ἀφ' οὗ τελειώσῃ ἡ ἐν τῷ βήματι μετάληψις τῶν ἀχράντων μυστηρίων ὑπὸ τῶν ἱερουργούντων, τότε ἀνοίγεται ἡ ὡραία πύλη, καὶ ὁ διάκονος, κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας τὸ ἅγιον ποτήριον, ἐν ᾧ ἤδη ἐτέθησαν τὰ τίμια δῶρα, παρουσιάζεται ἔμπροσθεν τῶν ἐν τῷ ναῷ ἱσταμένων πιστῶν καὶ προσκαλεῖ πάντας τοὺς ἐτοιμαζομένους πρὸς τὴν τῶν θείων μυστηρίων μετάληψιν, λέγων μεγάλη τῇ φωνῇ. « Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε »· τουτέστι πάντες οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ κοινωνήσωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων, τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ὀφείλουσιν νὰ προσέλθωσιν, ἔχοντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν οὐ μόνον φόβον καὶ πίστιν ἀληθῆ πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον. Καὶ προσέρχονται λοιπὸν τότε εἰς τὴν θείαν μετάληψιν, ὅσοι τῶν χριστιανῶν εἰσὶ πρὸς τοῦτο ἤδη διὰ νηστείας καὶ μετανοίας παρεσκευασμένοι. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἡ τοιούτων μὴ ὑπαρχόντων, εὐθὺς ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸν λαόν, λέγων· « Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου ».

Τί ἀπαντῶσι πρὸς ταῦτα οἱ πιστοί ;

Ὁ μὲν λαός, ἅμα τῇ ἐκφωνήσει τοῦ διακόνου, κλίνων τὸν αὐχένα, ὥσανεὶ ἔβλεπεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα Χριστόν, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα καὶ θα-

νόντα καὶ ταφέντα καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα καὶ ἐμφανισθέντα εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, εὐθὺς δοξολογεῖ αὐτόν, λέγων καθ' ἑαυτὸν περιχαρῶς ταῦτα· «*Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν*». Ὁ δὲ χορὸς μετὰ τὴν τοῦ ἱερέως εὐλογίαν ψάλλει, ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν πιστῶν, τὸν κατανυκτικώτατον τοῦτον ὕμνον· «*Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον, εὐροίμεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες· αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσε*». Τουτέστιν ὁμολογοῦμεν τοιοῦτοτρόπως, ὅτι ἅπαντα ἡ θεία οἰκονομία, ἥτοι ἡ γέννησις τοῦ Κυρίου, τὰ πάθη, ἡ σταύρωσις, ὁ θάνατος, ἡ ταφή καὶ ἡ ἀνάστασις, τῶν ὁποίων πλήρη καὶ ἀκριβὴ ἀνάμνησιν ἐποιήσατο ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ τελετῇ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας, ἐγένετο πρὸς φωτισμὸν ἡμῶν, τὸν ὅποτον λαβόντες παρ' αὐτοῦ διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἐπουρανίου Πνεύματος, ἐπιστεύσαμεν ἀληθῶς εἰς τὴν ἀδιαίρετον Τριάδα, τὴν ὁποίαν, προσπίπτοντες ἤδη ταπεινῶς, προσκυνοῦμεν, ὡς εὐγνώμονες δοῦλοι, διὰ τὴν σωτηρίαν, ἣν ἐχαρίσατο ἡμῖν, σώματος καὶ ψυχῆς.

Τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς ;

Μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς, θυμιάσας τὰ ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης κατατεθέντα τίμια δῶρα, καὶ εἰπὼν μυστικῶς τρεῖς τοὺς λόγους τούτους : «*ὕψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεὸς καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· ἡ δόξα σου*», ἐπιδίδωσιν εἰς τὸν διάκονον τὸν δίσκον, ἐπιφέροντα τὸν ἀσπερίσκον καὶ τὸν ἀέρα, ἅπερ οὗτος, ἀπερχόμενος σιγῇ, ἀποτίθῃσιν ἐπὶ τῆς ἀγίας προθέσεως, αὐτὸς δὲ, λαβὼν τὸ ἅγιον ποτήριον, μυστικῶς μὲν λέγει· «*Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν*», εἰτα δὲ, στραφεὶς πρὸς τὸν λαὸν διὰ τῆς ὡραίας πύλης καὶ ἐπιδεικνύων αὐτοῖς

τὸ ἅγιον ποτήριον ἐκφωνεῖ ταῦτα· «πάντοτε, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων», καὶ ἀμέσως κατευθύνεται εἰς τὴν ἁγίαν πρόθεσιν, ὅπου ἀποτίθῃσι καὶ αὐτὸς ἐπίσης τὸ ἅγιον ποτήριον.

Τί σημαίνει ἡ τελευταία ἐπίδειξις εἰς τὸν λαὸν τοῦ ἁγίου ποτηρίου καὶ ἡ ἐκφώνησις τοῦ ἱερέως;

Ἡ μὲν τελευταία ἐπίδειξις τῶν τιμίων δώρων εἰς τοὺς πιστοὺς ἐξεικονίζει συμβολικῶς τὴν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἀνάληψιν αὐτοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν μετὰ ταῦτα διάδοσιν καὶ δόξαν τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον· ἡ δὲ ἐκφώνησις τοῦ ἱερέως σημαίνει, ὅτι καὶ μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν οὐ μόνον ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις ἀοράτως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀοράτως καὶ αἰσθητῶς διὰ τῶν θείων αὐτοῦ συμβόλων ἔσται μεθ' ἡμῶν πάντοτε, καὶ νῦν, καὶ αἰεὶ καὶ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Τί ἔπεται μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν διάκονος ἐξελθὼν τοῦ ἱεροῦ βήματος προσκαλεῖ ἐκφώνως πάντας τοὺς μεταλαβόντας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἵνα εὐχαριστήσωσι τὸν Κύριον, ὅστις ἡξίωσεν αὐτοὺς τῆς θείας κοινωνίας καὶ ζητήσωσι συνάμα τὴν παρ' αὐτοῦ ἰσχυρὰν βοήθειαν καὶ ἀντίληψιν, ὅπως διέλθωσιν οὐ μόνον τὴν ἡμέραν ταύτην ἁγίως, εἰρηνικῶς καὶ ἀναμαρτήτως, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν, τηροῦντες πιστῶς τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ παραγγέλματα τοῦ Θεοῦ· διότι μόνος αὐτός, καθὰ λέγει εὐθύς μετὰ τὸν διάκονον ἐκφώνως ὁ ἱερεὺς, ἐστὶν ὁ ἁγιασμὸς ἡμῶν καὶ αὐτῷ μόνῳ τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ ὀφειλομεν πάντοτε νὰ ἀναπέμπωμεν πᾶσαν δόξαν καὶ τιμὴν. Ἐφεξῆς ὁ ἱερεὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην, ἂφ' οὗ περιτυλίξῃ τὸ ἐπὶ τῆς

ἀγίας τραπέζης ἡπλωμένον ἱερὸν ἀντιμήνσιον εἰς σημεῖον ὅτι ἐτελείωσεν ἡ θεία καὶ ἱερὰ λειτουργία, τότε, καθὼς ὁ Κύριος μετὰ τὸν δεῖπνον τὸν μυστικὸν εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ «ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντευθεῖν», τοιοῦτοτρόπως ἤδη καὶ αὐτός, στρεφόμενος πρὸς τοὺς ἐν τῷ ναῷ πιστοὺς, λέγει· «ἐν εἰρήνῃ προεέλθωμεν», τοῦτέστι καθὼς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διετελέσαμεν ἐν εἰρήνῃ, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐξερχόμενοι ἤδη ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ἀλλήλοις εἰρήνην, ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν.

Εἰς τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως, τί ἀπαντᾷ ὁ λαός;

Εἰς τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως ἀμέσως ὁ λαὸς ἀπαντᾷ διὰ τοῦ χοροῦ ταῦτα· «*὘ν ὀνόματι Κυρίου εὐλόγησον, πάτερ*», ἐξαιτούμενος οὕτω δι' αὐτοῦ τὴν παρὰ Θεοῦ εὐλογίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς ἐξέρχεται παραυτίκα ἐκ τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ στᾷς, ὡς πατὴρ ἐν μέσῳ τέκνων, ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εὐχεταὶ μεγαλοφώνως πρὸς τὸν Θεόν, ἐξαιτούμενος παρ' αὐτοῦ τοῦ εὐλογοῦντος τοὺς εὐλογοῦντας αὐτὸν καὶ ἀγιαζοντας τοὺς ἐπ' αὐτὸν πεποιοῦντας τὴν σωτηρίαν καὶ εὐλογίαν ὑπὲρ πάντων τῶν χριστιανῶν, τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἀγαπῶντων τὴν εὐπρέπειαν τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζόντων. Συνάμα δὲ καθικετεύει τὸν Θεόν, ἵνα χαρίσῃται εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον, εἰς τὰς Ἐκκλησίας, εἰς τοὺς ἱερεῖς, εἰς τοὺς βασιλεῖς, εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς πάντα τὸν λαόν· διότι πᾶν ἀγαθὸν πηγάζει ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ χορὸς τῶν πιστῶν ἐπιθεβαιοῖ τὴν εὐχὴν ταύτην τοῦ ἱερέως διὰ τοῦ ἀμὴν. Εἶτα ὁ μὲν ἱερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καί, εὐχαριστήσας μυστικῶς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν πληρώσαντα

πάσαν τὴν πατρικὴν οἰκονομίαν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, παρκαλεῖ αὐτὸν ἵνα καὶ τὰς καρδίας ἡμῶν πληροῖ ἀδιαλείπτως πάσης χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. Οἱ δὲ πιστοὶ ἔξω τοῦ βήματος δοξολογοῦσι καὶ αὐτοὶ καὶ εὐχαριστοῦσι τὸν Σωτῆρα Θεόν, ψάλλοντες διὰ τοῦ χοροῦ τὸν ὕμνον τοῦτον· «Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου ἐν ᾧ ἐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος».

Τί ἐπεται μετὰ τὴν δοξολογίαν ταύτην;

Μετὰ τὴν εὐχαριστήριον ταύτην δοξολογίαν τῶν πιστῶν, ὁ ἱερεὺς διὰ τελευταίαν πλεόν φορὰν εὐλογεῖ καὶ πάλιν, ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, τὸν περιεστώτα χριστεπώνυμον λαὸν καὶ ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτοὺς τὴν εὐλογίαν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ πανοικτιέρμονος Θεοῦ διὰ τῶν λέξεων τούτων· «Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος ἔλθοι ἐφ' ἡμᾶς, τῇ αὐτοῦ θεῇ χάριτι καὶ φιλανθρωπῇ». Εἶτα δέ, στὰς ἐν μέσῳ τῆς ὥραιας πύλης, περαίνει τὴν θείαν καὶ ἱερὰν λειτουργίαν διὰ τῆς δοξολογίας ταύτης τοῦ θείου ὀνόματος· «Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι», καὶ ἐπισφραγίζει ταύτην διὰ τῆς ἀπολυτηρίου ἐκείνης εὐχῆς, δι' ἧς παρακαλεῖ καὶ καθικετεύει τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἵνα, διὰ πρεσβειῶν τῆς θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἐλεήσῃ, σώσῃ καὶ διαφυλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς ἐπικειμένου κακοῦ, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός.

Τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς μετὰ τὸ πέρας τῆς θείας λειτουργίας;

Μετὰ τὸ πέρας τῆς θείας λειτουργίας καὶ τὴν ἀπόλυσιν ὁ ἱερεὺς διανέμει εἰς πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ παρευρισκομένους πιστοὺς τὸ ἀντίδωρον, τοιούτῃ τιμᾷ· χιὸν ἄρτου καθηγιασμένου, ἀντὶ τῶν τιμίων δώρων, εἰς ἁγιασμόν καὶ εὐλογίαν τῶν πιστῶν, οἵτινες δὲν ἐκοινωνήσαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων· διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ

χριστιανοὶ ὀφείλουσι πάντοτε νὰ παραμένωσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τοῦ τέλους τῆς θείας λειτουργίας, ἵνα λάβωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ τελέσαντος τὴν θείαν καὶ ἀναίμακτον ταύτην θυσίαν ἱερέως τὸ ἀντιδῶρον καὶ φάγωσι τοῦτο πρὸς ἁγιασμὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος αὐτῶν.

Τί ὑπομινύσκει ἡ διανομὴ τοῦ ἀντιδώρου ;

Ἡ διανομὴ τοῦ ἀντιδώρου ὑπομινύσκει τὰς ἀγάπας τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν, τουτέστι τὴν ἀδελφικὴν ἐκείνην καὶ κοινὴν τράπεζαν, ἣτις παρετίθετο πάντοτε, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τῷ νάρθηκι, ἐκ τῶν ὑπολοίπων τῶν προσκομιζομένων εἰς τὴν πρόθεσιν ὑπὸ τῶν πιστῶν προσφορῶν καὶ τοῦ οἴνου, πρὸς ἐνδειξίν τῆς ἐν αὐτοῖς βασιλευούσης ἀδελφικῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης καὶ πρὸς διατροφήν τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν τῆς χριστιανικῆς κοινότητος.

IV

Η ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ.

Τί ὀνομάζεται λειτουργία τῶν προηγιασμένων ;

Λειτουργία τῶν προηγιασμένων ὀνομάζεται ἡ λειτουργία ἐκείνη, καθ' ἣν δὲν ἁγιαζονται τὰ τίμια δῶρα, ἀλλὰ προσφέρονται, οὕτως εἶπεῖν, ἐκ δευτέρου τὰ καθηγιασμένα ἤδη τὸ τε σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἐν τῇ προτετελεσμένῃ, τῷ σαββάτῳ, λειτουργίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἢ τῇ κυριακῇ, λειτουργίᾳ τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν προηγιασμένων οὐδὲ ὁ ἱερεὺς ἐνδυόμενος λέγει τὰς ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένας εὐχὰς καὶ γραφικὰς ρῆσεις, οὐδὲ χειροτονία τις γίνεται, οὐδὲ προσκο-

μιδὴ ἐπιτελεῖται· αἱ δὲ ἀναγινωσκόμεναι ἐν τῷ βήματι ὑπὸ τοῦ ἱερέως εὐχαὶ ἀναφέρονται πᾶσαι ὡς εἰς καθηγιασμένα ἤδη καὶ τέλεια δῶρα, ἐφ' ᾧ καὶ μένουσι ταῦτα ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας κεκαλυμμένα, ἀποκαλύπτονται δὲ μόνον ὅταν ὁ ἱερεὺς προστέρχῃται εἰς μετάλληψιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ χοροῦ οὐδὲν τῶν κατὰ τὴν τελετὴν τῆς λειτουργίας ὠρισμένων ἱερῶν ἁσμάτων ψάλλεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μεγάλη λεγομένη εἴσοδος, ἡ μετὰ τῶν τιμίων δώρων γιγνομένη, ἐπιτελεῖται ἐν τελείᾳ καὶ βαθυτάτῃ σιωπῇ, πάντων τῶν ἐν τῷ ναῷ πιστῶν κλινόντων μέχρις ἐδάφους τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ μὴ τολμώντων νὰ προσβλέψωσιν εἰς τὰ καθηγιασμένα δῶρα.

Διὰ τί ὠρίσθη ἡ ἐκτέλεσις τῆς λειτουργίας τῶν προηγιασμένων;

Ἐπειδὴ αἱ ἡμέραι τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς εἰσὶν ἡμέραι πένθους καὶ κατανύξεως, ἡ δὲ τελεία προσφορά θυσίας πρὸς τὸν Θεόν, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς μνήμας τῶν ἁγίων, χρησιμεύει πάντοτε ὡς ὑπόθεσις χαρᾶς, πανηγύρεως καὶ ἑορτῆς, τοῦθ' ὅπερ αὐδόλως συμβιβάζεται πρὸς τὸ πένθιμον τῶν νηστῶν ἡμερῶν, διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι πατέρες τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου καὶ μετὰ ταῦτα οἱ τῆς ε' οἰκουμενικῆς συνόδου ὥρισαν, ὅπως ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν πρὸ τοῦ πάσχα νηστειῶν, παρεκτός σαββάτου καὶ κυριακῆς, τῆς τε τῆς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας καὶ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης πέμπτης, τελῇται ἡ τῶν προηγιασμένων λειτουργία, τουτέστιν ἡ τῆς τετελεσμένης καὶ προσενεχθείσης ἤδη ἀναιμάκτου θυσίας δευτέρα προσφορά.

Τίς ἡ ἀνάγκη τῆς τελετῆς τῆς λειτουργίας τῶν προηγουμένων;

Καθὼς οἱ στρατιῶται, οἱ πολεμοῦντες κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καταπαύοντες πρὸς ἐσπέρας τοῦ πολέμου, μεταλαμβάνουσι τῆς προητοιμασμένης ἤδη τροφῆς, ὅπως ἐνισχυθέντες ἀντεπεξέλθωσιν αὐτοῖς τὴν ἐπιοῦσαν κατὰ τῶν πολεμίων, οὕτω καὶ οἱ χριστιανοί, πολεμοῦντες, ἰδίᾳ κατὰ τὰς ἀγίας τῶν νηστειῶν ἡμέρας, συντονώτερον κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν παθῶν, ὀφείλουσιν οἱ ἅγιοι ἐπίσης πρὸς ἐσπέρας μεταλαμβάνειν τῶν ἀπὸ τοῦ σαββάτου ἤδη ἢ τῆς κυριακῆς προηγουμένων τιμίων δώρων, ὅπως, τὰς προσηκούσας τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι δυνάμεις ἀνακτησάμενοι, καθίστανται οὕτω γενναιότεροι εἰς τὴν κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν πάλην. Διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι πατέρες διέταξαν τὴν τελετὴν τῆς λειτουργίας τῶν προηγουμένων μετὰ τὸν ἐσπερινὸν ἐκάστης νηστήμου ἡμέρας, ἵνα μὴ μένωσιν οἱ πιστοὶ ἐπὶ ὅλην ἐβδομάδα, ὡς ἀπαγορευομένης τῆς προσφορᾶς τελείας θυσίας, ἄνευ πνευματικῆς τροφῆς, τῆς μόνης δυναμένης νὰ ἐνισχύσῃ καὶ νὰ τηρήσῃ αὐτοὺς σταθεροὺς ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἀρετῆς.

Πόθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ λειτουργία τῶν προηγουμένων;

Ἡ λειτουργία τῶν προηγουμένων ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνων, ἤτοι ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν· διότι οἱ χριστιανοί, ἐπιποθοῦντες νὰ μεταλαμβάνωσι καθ' ἐκάστην τῶν ἀχράντων μυστηρίων, μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ ἐπιτελῶσιν ἐκάστοτε τελείαν λειτουργίαν, τοῦτο μὲν ἐνεκα τῶν διωγμῶν, τοῦτο δὲ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα θεσπισθεῖσαν κανονικὴν ἀπαγόρευσιν τῆς τελείας ταύτης κατὰ τὰς πρὸ τοῦ πάσχα πενήθιμους καὶ νηστήμους ἡμέρας, ἠναγκάζοντο νὰ παρασκευάζωσι

πάντοτε ἐν προηγουμέναις λειτουργίαις τὰ τίμια δῶρα διὰ τὰς τοιαύτας ἀνάγκας τε καὶ ἡμέρας· αἱ εὐχαὶ δέ, αἱ ἀναγινωσκόμεναι ἐκάστοτε ὑπ' αὐτῶν καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν προηγιασμένων τούτων μυστηρίων, ἀπετέλουν τὴν ἤδη λεγομένην λειτουργίαν τῶν προηγιασμένων. Ἡ λειτουργία δὲ αὕτη δὲν συνετάχθη, ὡς ἐσφαλμένως πιστεύεται, ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, μὴ εἰδότος μὴδὲ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ὠρίσθη ἴσως μόνον ὑπ' αὐτοῦ ἡ τελετὴ αὐτῆς ἐν τῇ ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διετάχθη καθ' ἣν ἡδη αὕτη ἐπιτελεῖται τάξιν.

Ὅποια ἐν συντόμῳ ἡ διέταξις τῆς λειτουργίας τῶν προηγιασμένων;

Ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων ἄρχεται μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐννάτης ὥρας, ἐκφωνοῦντος τοῦ ἱερέως τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεῖα τοῦ Πατρὸς» κτλ. Μετὰ τοῦτο ἐπεταὶ ἀμέσως ἡ ἀκολουθία τοῦ ἐσπερινοῦ. Ἀρξαμένης δὲ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ὠρισμένου καθίσματος τοῦ ψαλτηρίου, ὁ ἱερεὺς ἀπέρχεται ἐν τῇ ἀγίᾳ προθέσει, καὶ λαβὼν τὸν προηγιασμένον ἄρτον ἐκ τοῦ ἄρτοφορίου, τίθησιν αὐτὸν μετ' εὐλαθείας πολλῆς ἐν τῷ ἁγίῳ δίσκῳ, ἐγγέων καὶ εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον οἶνον καὶ ὕδωρ, ἐν ἁκρᾷ σιωπῇ καὶ μὴδὲν συνήθως λέγων. Εἶτα λαβὼν θυμίαμα, θυμιᾷ τὸν ἀστερίσκον καὶ τὰ καλύμματα καὶ περικαλύπτει τὰ τίμια δῶρα, ἐπιλέγων μόνον τὸ «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων». Μετὰ δὲ τὴν μικρὰν τοῦ ἐσπερινοῦ εἴσοδον, τὴν γινομένην ἄνευ τοῦ Εὐαγγελίου (πλὴν τῶν ἐορτασίμων ἡμερῶν καὶ τῶν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης ἐβδομάδος, ὅποτε γίνεται μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου· διότι κατ' αὐτὰς μόνον τέτακται ἀνάγνωσις εὐαγγελικῆς περικοπῆς), ἀναγινώσκονται δύο ὠρισμένοι ἐκάστοτε περικοπαὶ ἐκ τῶν

βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· ἡ μὲν ἐκ τῆς Γενέσεως, ἡ δὲ ἐκ τῶν Παροιμιῶν· μετὰ τὸ πέρας τῆς πρώτης ἀνοίγεται ἡ ὡραία πύλη, καὶ ὁ μὲν διάκονος ἐκφωνεῖ *κελεύσατε*· ὁ δὲ ἱερεὺς, λαβὼν τῇ δεξιᾷ χειρὶ θυμιατὸν καὶ μανουάλιον μετὰ κηροῦ ἀνημμένον, ἵσταται ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης, καὶ σφραγίζων δι' αὐτῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ λέγει μεγάλη τῇ φωνῇ· *Σοφία ὀρθοί*· εἶτα στραφεὶς πρὸς τὸν λαὸν καί, ποιησάμενος ἐπ' αὐτὸν ἐπίσης τὸ αὐτὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐκφωνεῖ· «*Ὡς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι*».

Τί σημαίνει ἡ ἐκφώνησις αὕτη τοῦ ἱερέως;

Ἐπειδὴ ἡ *Γένεσις*, ἐξ ἧς πάντοτε λαμβάνεται ἡ ἀναγινωσκομένη πρώτη περικοπή, περιγράφει ἱστορικῶς τὴν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν πτώσιν τοῦ Ἀδάμ, καὶ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀποπλανήσεις τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἐκάστοτε παρὰ Θεοῦ ἀποστελλομένην ἐπ' αὐτοὺς τιμωρίαν, διὰ τοῦτο μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως αὐτῆς, ἐμφανιζόμενος ὁ ἱερεὺς, δεικνύει συμβολικῶς εἰς τοὺς παρισταμένους πιστοὺς τὸν μετὰ παρελευσιν πολλῶν αἰώνων ἐνσαρκωθέντα καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιφανέντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐπιλέγων, ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ μόνον ἀληθινὸν ρῶς, τὸ ὅποτον δύναται νὰ φωτίσῃ πάντα ἀνθρώπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον καὶ νὰ καθοδηγήσῃ αὐτὸν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ σταυρικοῦ θανάτου, ὃν οὗτος ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, πρὸς ἐξιλασμόν τῆς θείας δικαιοσύνης. Ἐφ' ᾧ πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως μὲν ταύτης ὁ ἱερεὺς, ἐπικαλούμενος καὶ διεγείρων τὴν ἡμετέραν προσοχὴν καὶ τὴν προσήκουσαν εὐλαβεῖαν ἐκφωνεῖ τὰς λέξεις «*Σοφία ὀρθοί*»· μετὰ ταῦ-

τα δὲ ἄρχεται ἀμέσως ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐκ τῶν Παροιμιῶν περικοπῆς, αἵτινες προεικονίζουσαι τὴν ἐπὶ τῆς γῆς θεῖαν ἐπιφάνειαν, καθοδηγοῦσιν ἕκαστον εἰς τὴν εὐθείαν ὁδόν, ὑποβάλλουσαι διάφορα πρὸς τοῦτο μέσα, ἠθικά τε καὶ μυστηριώδη.

Πῶς συνεχίζεται ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἱερέως;

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἱερέως, κλείεται ἀμέσως ἡ ὥραία πύλη καὶ ἄρχεται ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐκ τῶν παροιμιῶν περικοπῆς. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν δὲ ταύτης ὁ ἱερεὺς ἄρχεται ἀμέσως ψάλλειν ἐντὸς τοῦ βήματος τὸ Κατευθυνθήτω, ἱστάμενος κατενώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης καὶ θυμιῶν. Εἶτα, λέγοντος αὐτοῦ τοὺς στίχους, ψάλλουσι τὸ αὐτὸ ἐκτὸς τοῦ βήματος καὶ οἱ χοροί. Ἐσχάτον δὲ πάλιν ἐπαναλαμβάνει ὁ ἱερεὺς τὸ αὐτὸ μέχρι τοῦ ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου», ἐφεξῆς, τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν συμπληροῦντος τὰ λοιπὰ τοῦ στίχου, αὐτὸς θυμιᾷ τὸν λαὸν ἐκ τῆς ὥραίας πύλης. Τοῦτου δὲ περατωθέντος, ὁ διάκονος, ἐξελθὼν τοῦ ἁγίου βήματος, ἀναπέμπει τὴν ἐκτενῆ πρὸς Κύριον δέησιν καὶ ἱκεσίαν, τὴν καὶ διπλὴν λεγομένην.

Μετὰ τὴν ἐκτενῆ ταύτην δέησιν ἄρχεται ἀμέσως ὁ χορὸς ψάλλων ἀντὶ τοῦ χερουβικοῦ ὕμνου τὸ ἐξῆς τροπάριον· «Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν. Ἴδου γὰρ εἰσπορεύεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ἴδου θυσία μυστικὴ τετελειωμένη δορυφορεῖται. Πιστεῖ καὶ πόθῳ προσέλωμεν, ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενώμεθα». Τοῦθ' ὅπερ ἐπίσης τρανότατα καταδεικνύει, ὅτι ἡ προσφερομένη θυσία εἶναι ἤδη τετελειωμένη καὶ καθηγιασμένη, ἐφ' ᾧ καὶ προσκαλεῖ πάντας ἡμᾶς, ἵνα μετὰ πίστεως καὶ πόθου προσέλθωμεν εἰς τὴν μετάληψιν αὐτῆς.

Τί γίνεται μετὰ τὸ πέρας τοῦ τροπαρίου τούτου ;

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ψαλλομένου τούτου τροπαρίου, ἐπικρατεῖ ἀμέσως καθ' ἅπαντα τὸν ναὸν ἄκρα σιγή, καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ ναῷ προσευχομένων πιστῶν μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας μέχρις ἐδάφους προσπιπτόντων καὶ ἐκάστου καθ' ἑαυτὸν μυστικῶς ἐπιλέγοντος· «*μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*», γίνεται ἡ μεγάλη εἵσοδος, καθ' ἣν ὁ μὲν διάκονος προπορεύεται μετ' ἀνημμένης λαμπάδος καὶ θυμιᾶ, ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπερχόμενος φέρει διὰ τῆς δεξιᾶς χερὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν δίσκον μετὰ τοῦ ἁγίου ἄρτου, καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸ ἅγιον ποτήριον. Εἰσελθόντος δὲ τοῦ ἱερέως εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, κλείεται ἀμέσως ἡ ὡραία πύλη, καὶ ὁ διάκονος ἐξελθὼν πάλιν ἐκ τοῦ βήματος συμπληροῖ ὡς ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν δι' ἑκτενοῦς τὴν ἐσπερινὴν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ δέξιν. Ταύτην διαδέχεται ἡ ἀνάγνωσις εἰς ἐπήκοον πάντων τῆς κυριακῆς προσευχῆς. Ἐφεξῆς, εἰπόντος τοῦ διακόνου μεγάλη τῇ φωνῇ «*Πρόσχωμεν*», ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ ἐκ τοῦ βήματος τὰς λέξεις ταύτας «*τὰ προηγιασμένα ἅγια τοῖς ἁγίοις*». Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἐπόμενα τελοῦνται ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν τῇ τελείᾳ λειτουργίᾳ, μεταλαμβανόντων τῶν τε λειτουργῶν καὶ τῶν βουλομένων πιστῶν καὶ διανεμομένου τοῖς πᾶσιν ἀντιδώρου, ἐξ ἄρτου ἐπίσης προηγιασμένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

ΠΕΡΙ ΕΟΡΤΩΝ ΚΑΙ ΝΗΣΤΕΙΩΝ.

Α'.

ΕΟΡΤΑΙ.

Τί ὀνομάζεται ἑορτή;

Ἑορτὴ ὀνομάζεται ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν πάντες οἱ χριστιανοί, καταπαύοντες πάσας τὰς συνήθεις ἡμῶν βιωτικὰς μερίμνας καὶ φροντίδας καὶ τὰς λοιπὰς βιοποριστικὰς ἀσχολήσεις τε καὶ ἐργασίας, ὀφείλομεν τὴν μὲν πρωίαν νὰ προσερχώμεθα εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς πρὸς ἀκρόασιν τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας καὶ πρὸς δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τε τὴν ἄφατον αὐτοῦ μεγαλειότητα, σοφίαν καὶ ἀγαθότητα, καὶ διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς ἀπείρους αὐτοῦ εὐεργεσίας, καθικετεύοντες αὐτὸν συνάμα, ἵνα, συγχωρῶν ἡμῖν τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ἀνομήματα καὶ πλημμελήματα, ἐκούσιά τε καὶ ἀκούσια, χορηγῇ πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν λυσιτελεῖ καὶ τὰ πρὸς συντήρησιν ἡμῶν ἀπαραίτητα. Τὸ δὲ ἐπιλοιπον τῆς ἡμέρας διερχόμεθα ἐν τῇ ἐπιτελέσει παντοίων ἀγαθῶν ἔργων πρὸς τοὺς πάσχοντας, πενομένους καὶ πολλαχῶς βασανιζομένους πλησίον ἡμῶν.

Ποία ἡμέρα ὠρίσθη ὡς πρώτη ἑορτή;

Ὡς πρώτην ἑορτὴν ὠρίσεν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὴν ἐβδόμην τῆς ἐβδομάδος ἡμέραν, ἣν οὗτος ἡγάσεν ἐν τῇ καταπαύσει τῆς ἐξαήμερου δη-

μιουργίας. Τὴν ἐβδόμην ταύτην ἡμέραν ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησίᾳ ἀντικατέστησε διὰ τῆς κυριακῆς λεγομένης ἡμέρας, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ποῖαι ἄλλαι ἡμέραι τῆς ἐβδομάδος ὠρίσθησαν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ὡς ἡμέραι ἐορτῆς;

Κατὰ τοὺς πρώτους τῆς Ἐκκλησίας χρόνους οἱ χριστιανοὶ ἐώρταζον προσέτι, ἐκτὸς τῆς κυριακῆς, καὶ δύο ἄλλας τῆς ἐβδομάδος ἡμέρας, ἥτοι τὴν τετάρτην, διότι ἐν αὐτῇ ἀπεφασίσθη ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ τὴν παρασκευὴν, διότι κατ' αὐτὴν οὗτος ἔπαθε καὶ ἀπέθανε κρεμασθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ἐτίμων καὶ τιμῶσι πάντοτε τὰς δύο ταύτας ἡμέρας καὶ διὰ τῆς νηστείας εἰς ἐνδειξιν πένθους διὰ τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρικὸν τοῦ Σωτῆρος θάνατον.

Ποῖαι ἄλλαι ἐφεξῆς ἐορταὶ καθιερώθησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ;

Προϊόντος τοῦ χρόνου, καθιερώθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διάφοροι ἄλλαι ἐορταὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, αἱ μὲν εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐπισημοτέρων συμβεβηκότων τῆς ἐπιγείου ζωῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἵτινες διὰ τοῦτο καὶ δεσποτικαὶ ἐπικαλοῦνται, αἱ δὲ εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, αἵτινες καὶ θεομητορικαὶ ἐπιλέγονται, καὶ ἄλλαι τελευταῖον εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ ἀγίων.

Εἰς πόσας τάξεις διαίρουνται γενικῶς αἱ ἐορταὶ;

Πᾶσαι αἱ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ πανηγυριζόμεναι ἐορταὶ διαίρουνται γενικῶς εἰς δύο τάξεις, ἥτοι εἰς ἐορτὰς ἀκηγήτους καὶ ἐορτὰς κλητήρας. Καὶ ἀκλήητοι μὲν ἐορταὶ λέγονται ἐκεῖναι, αἵτινες πανηγυρίζον-

ται πάντοτε εἰς ὠρισμένην τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐνιαυ-
τοῦ ἡμερομηνίαν· κινῆται δὲ ἑορταὶ ὀνομάζονται ἐκεῖ-
ναι, αἵτινες δὲν ἑορτάζονται ἐν ὠρισμένη τοῦ ἔτους ἡμε-
ρομηνίᾳ, ἀλλ' ἐξαρθῶνται ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα.

■

ΑΚΙΝΗΤΟΙ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΑΙ ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ.

Πόσαι καὶ τίνες εἰσὶν αἱ ἀκίνητοι δεσποτικαὶ ἑορταί;

Αἱ ἀκίνητοι δεσποτικαὶ ἑορταὶ εἰσὶν ἑξ·

1) ἡ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ἣτις ἑορτάζεται τὴν
25 τοῦ δεκεμβρίου μηνός, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν τῷ
σπηλαίῳ τῆς Βηθλεὲμ γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2) ἡ τῆς περιτομῆς τοῦ Χριστοῦ, ἣτις ἑορτάζεται
τὴν πρώτην τοῦ ἰανουαρίου ἡμέραν εἰς ἀνάμνησιν τῆς
ὀγδόης ἡμέρας, ἐν ἣ ὁ ἐν Βηθλεὲμ γεννηθεὶς Σωτὴρ
κατεδέξατο τὴν ὑπὸ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου τεταγμένην
περιτομὴν καὶ ὀνομάσθη, καθ' ἣν ἔδωκε τῇ παρθένῳ
Μαρίᾳ ἐντολὴν ὁ ἄγγελος, Ἰησοῦς.

3) ἡ τῶν ἀγίων θεωφανείων, ἣτις ὥρισται τῇ 6
τοῦ ἰανουαρίου εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ προδρόμου
καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου βαπτίσεως τοῦ Σωτῆρος Χρι-
στοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ.

4) ἡ τῆς ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου, ἣτις ἑορτάζεται
τῇ 2 τοῦ φεβρουαρίου εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὅτι ἡ Θεοτό-
κος Μαρία, τὴν τεσσαρακοστὴν μετὰ τὴν γέννησιν
τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν, προσήλθεν ἐν τῷ ναῷ, ἵνα, κατὰ
τὸν νόμον, παραστήσῃ τὸν υἱὸν αὐτῆς, τὸν πρωτότο-
κον, καὶ προσφέρῃ τὴν νεομισμένην ἐπὶ τούτῳ θυσίαν,
ζευγὸς τρυγόνων, ἡ δύο νεοσσούς περιστερῶν· ἐκεῖ δέ,
ὁδηγηθεὶς ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου ὁ εὐλαβὴς καὶ δίκαιος

πρεσβύτες Συμεών, ἐδέξατο τὸν Ἰησοῦν εἰς πὰς ἀγκά-
λας αὐτοῦ καὶ ἐδοξολόγησε τὸν Θεόν, εἰπὼν τὸ «Νῦν
ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα»·

5) ἡ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἥτις ἐορ-
τάζεται τῇ 6 αὐγούστου εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπὶ τοῦ
ἔρους Θαβώρ γενομένης θείας μεταμορφώσεως, τὴν ὑπέ-
στη ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν τριῶν μαθητῶν Πέτρου,
Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου, θέλων νὰ δείξῃ εἰς αὐτοὺς ἐμφα-
νῶς τὴν ἡτοιμασμένην τοῖς δικαίοις μέλλουσαν δόξαν·

6) ἡ τῆς ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἥτις ἐορτά-
ζεται τῇ 14 τοῦ Σεπτεμβρίου. Γίνεται δὲ ἡ μὲν ὕψωσις
τοῦ σταυροῦ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἱε-
ροσολύμων Μακαρίου γενομένης ὑψώσεως τοῦ τιμίου
σταυροῦ ἐπὶ τόπου ὑψηλοῦ, ὅτε ἀνέσκαψεν αὐτὸν κε-
χωσμένον ἡ βασιλομήτωρ Ἑλένη, ὅπως ἴδωσιν αὐτὸν
καὶ οἱ πανταχόθεν συρρεύσαντες πιστοί, ὃν καὶ ἰδόντες
προσεκύνησαν βοήσαντες τὸ Κύριε, ἐλέησον· ἡ δὲ ἐν
τῷ τέλει τοῦ ἔθρου γινομένη ὑπὸ τῶν ἱερέων κατὰ
τὴν ἡμέραν ταύτην, ψαλλομένου ἀργῶς τοῦ τρισαχίου
ὕμνου, ἐκκομιδῇ τοῦ τιμίου σταυροῦ, γίνεται εἰς ἀνά-
μνησιν τῆς λιτανείας, ἣν ἐποιήσατο ὁ αὐτοκράτωρ
Ἡράκλειος, ὅτε οὗτος, τῷ 628, κατατροπώσας τοὺς
Πέρσας καὶ λαβὼν τὸν τίμιον σταυρὸν, ὃν οἱ Πέρσαι,
ληηλατήσαντες τὴν Παλαιστίνην, εἶχον ἀπαγάγῃ τῷ
614 εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, μετὰ πολλῆς εὐλαβείας
μετεκόμισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ
τὴν παράδοσιν ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἦν ὁ Σταυρὸς κεχω-
σμένος ἐφύετο διαρκῶς τὸ εὐῶδες φυτὸν, ὅπερ λέγεται
βασιλικός, διὰ τοῦτο οὐ μόνον τὸν σταυρὸν διὰ βασι-
λικοῦ εἴθισται νὰ περιβάλλωσι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύ-
την, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τελετῇ τοῦ ἀγιασμοῦ ἡ Ἐκκλη-
σία πρὸς ραντισμὸν τῶν πιστῶν μεταχειρίζεται βα-
σιλικόν.

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

12

Πόσαι καὶ τίνες εἰσὶν αἱ κινηταὶ δεσποτικαὶ ἑορταί ;

Αἱ κινηταὶ δεσποτικαὶ ἑορταὶ εἰσὶ πέντε·

1) ἡ τῶν βαίων, ἣτις ἑορτάζεται πάντοτε τὴν ὀγδόην πρὸ τοῦ πάσχα ἡμέραν, ἥτοι τὴν πρὸ τοῦ πάσχα κυριακὴν, ἣτις διὰ τοῦτο καὶ κυριακὴ τῶν Βαίων λέγεται. Γίνεται δὲ αὕτη εἰς ἀνάμνησιν τῆς πρὸ τοῦ πάθους θριαμβευτικῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ εἰσόδου εἰς Ἱερουσαλήμ, ἧς οἱ μὲν κάτοικοι ὑπεδέξαντο αὐτόν, κρατοῦντες εἰς χεῖρας βαία φοινίκων, οἱ δὲ παῖδες ἐφαλλον· «*Ὡσαννὰ τῷ Υἱῷ Δαυὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*»·

2) ἡ τοῦ πάσχα, ἣτις ἑορτάζεται τὴν πρώτην κυριακὴν τῆς μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἡσθημερινὰν πανσελήνου τοῦ μαρτίου μηνός εἰς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως ἡμῶν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἑορτάζεται τὸ πάσχα εἰς ἀνάμνησιν τῆς διὰ τοῦ Μωϋσέως ἀπελευθερώσεως αὐτῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων. Διὰ τοῦτο ἡ τοῦ πάσχα ἑορτὴ θεωρεῖται παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ὡς βασιλὶς τῶν ἑορτῶν, ἡ μεγαλειτέρα καὶ λαμπροτέρα πασῶν τῶν λοιπῶν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων, καὶ ἅπασα ἡ μετ' αὐτὴν ἐβδομάς, θεωρουμένη ὡς μία ἑορτὴ, ὀνομάζεται *διακαινήσιμος*· διότι διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσεως τὰ πάντα, καὶ μάλιστα τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀνεκαινίσθη καὶ ἐτελειοποιήθη καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, προσκτησάμενον σωτηρίαν καὶ ἀθανασίαν.

Τί σημαίνει ὁ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πάσχα τελούμενος ἑσπερινός ;

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐν καιρῷ νυκτὸς γινομένην τελε-

τὴν τῆς ἀναστάσεως δὲν δύνανται ἔνεκα διαφορῶν λόγων καὶ ἀφορμῶν νὰ παρευρεθῶσι πάντες οἱ χριστιανοὶ ἐν τῷ ναῷ, διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ Ἑκκλησία ὥρισεν, ὅπως ἐν τῷ ἑσπερινῷ τῆς τοῦ πάσχα ἡμέρας συνεχίζεται, οὕτως εἰπεῖν, ὁ κατὰ τὴν νυκτερινὴν τῆς ἀναστάσεως τελετὴν διατεταγμένος ἐν Χριστῷ ἀσπασμός, ψαλλομένων τῶν ἀποστίχων τῶν αἰῶν. Ἐφ' ᾧ ὁ ἑσπερινὸς οὗτος ἀποκαλεῖται καὶ ἀγάπη καὶ δευτέρα ἀνάστασις, ὥς τις δηλονότι συνέχεια τῆς νυκτερινῆς τελετῆς, καὶ ἐπιτελεῖται μετὰ λιτανείας καὶ πολλῆς συνήθως τῆς πομπῆς καὶ μεγαλοπρεπείας· ἀναγινώσκεται δὲ ἐν τῷ ἑσπερινῷ τούτῳ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ ἐκείνη περιχοπὴ, ἐν ᾗ ἱστορεῖται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἀνέστη, ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἐπιστοποίησε τὴν ἑαυτοῦ ἀνάστασιν, δείξας αὐτοῖς καὶ τοὺς πόδας καὶ τὴν πλευράν·

3) ἡ τῆς ἀναλήψεως, ἥτις ἐορτάζεται τὴν τεσσαρακοστὴν μετὰ τὸ πάσχα ἡμέραν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τοῦ ὅρους τῶν Ἑλαιῶν εἰς οὐρανούς ἀναλήψεως τοῦ ἀναστάντος Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ.

III

ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ.

Πόσαι καὶ τίνες εἰσὶν αἱ θεομητορικαὶ ἐορταί;

Αἱ θεομητορικαὶ ἐορταί εἰσι τέσσαρες·

1) τὸ γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὅπερ ἐορτάζεται τῇ 8 τοῦ Σεπτεμβρίου εἰς μνήμην τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεως αὐτῆς·

2) ἡ τῶν εἰσοδίων, ἥτις ἐορτάζεται τὴν 21 τοῦ

νοεμβρίου, εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ κυρία Θεοτόκος, κατὰ τὴν ἱερὰν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, τριετῆς οὔσα, προσηνέχθη ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῆς Ἰωακείμ καὶ Ἄννης εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀφιερῶθη τῷ Θεῷ.

3) ἡ τοῦ εὐαγγελισμοῦ, ἥτις ἐορτάζεται τὴν 25 τοῦ μαρτίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ ἄγγελος Γαβριήλ, ἀποσταλὴς παρὰ Θεοῦ, προσήλθε καὶ εὐηγγελίσαστο εἰς τὴν παρθένον Μαρίαν τὴν ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῆς διὰ Πνεύματος ἁγίου σύλληψιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ μέλλοντος σῶσαι τὸν ἄνθρωπον.

4) ἡ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἥτις ἐορτάζεται τὴν 15 αὐγούστου, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ποιεῖται τὴν μνήμην τῆς κοιμήσεως καὶ τῆς εἰς οὐρανούς μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Ποῖσι ἄλλαι ἐορταὶ τελοῦνται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς τιμὴν τῆς θεομήτορος;

Ἐκτὸς τῶν τεσσάρων τούτων μεγάλων θεομητορικῶν ἐορτῶν, τελοῦνται προσέτι ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν τοῦ ἔτους διάρκειαν καὶ αἱ ἐφεξῆς πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου ἐορταί.

1) ἡ σύναξις τῆς Θεοτόκου, ἥτις ἐορτάζεται τῇ 26 τοῦ δεκεμβρίου· ἐπεκλήθη δὲ οὕτω, διότι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐγένετο, κατὰ χρέος εἰδικώτερον, σύναξις τῶν πιστῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς μεγάλη καὶ ἑκτακτος καὶ πανηγυρικὴ πρὸς δοξολογίαν ἀποκλειστικῶς τῆς Θεοτόκου, ὡς τεκούσης ὑπερφυῶς τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ γενομένης οὕτω, ἐν τῇ ἀπείρῳ καὶ πανσόφῳ τοῦ Θεοῦ οἰκονομίᾳ, ὄργανον τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας.

2) ἡ σύλληψις τῆς ἁγίας καὶ θεοπρομήτορος Ἄννης, ἥτις ἐορτάζεται τῇ 9 τοῦ δεκεμβρίου εἰς μνήμην

καὶ τιμὴν τοῦ ὅτι αὕτη, ἄτεκνος οὖσα καὶ στείρα καὶ προβεβηκυῖα τὴν ἡλικίαν, ὡς καὶ ὁ συζυγος αὐτῆς Ἰωακείμ, συνέλαβεν ἐκ θείας ἐπαγγελίας κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ ἤξιώθη γενέσθαι μήτηρ τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν·

3) ἡ κατάθεσις τῆς τιμίας ἐσθῆτος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις, ἥτις ἐορτάζεται τὴν 2 τοῦ ἰουλίου εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν ἔτει 458 γενομένης καταθέσεως τῆς ἐσθῆτος τῆς κυρίας Θεοτόκου εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις περικαλλῶς ἀνεγερθέντα εἰς τιμὴν αὐτῆς ναόν·

4) ἡ κατάθεσις τῆς τιμίας ζώνης τῆς Θεοτόκου, ἥτις ἐορτάζεται τῇ 31 αὐγούστου. Σῶζεται δὲ ἤδη ἡ τιμία αὕτη ζώνη ἐν τῇ τοῦ ἁγιωνύμου ὄρους τοῦ Ἰθωνος σεβασμῇ μονῇ τοῦ Βατοπαιδίου·

5) ἡ τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου, ἥτις ἐστὶ κινητὴ ἐορτὴ, τελουμένη πάντοτε τῷ σαββάτῳ τῆς πέμπτης ἐβδομάδος τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, εἰς δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τῆς μητρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ. Ἐχει δὲ τὴν ἀρχὴν αὕτης ἡ ἐορτὴ αὕτη ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος.

Τῷ 620, ἀπόντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, στίφη πολυάριθμα βαρβάρων καὶ Σκυθῶν, πολιορκήσαντες ἰσχυρῶς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἤπειλουν τὴν ἀναπόφευκτον αὐτῆς ἄλωσιν καὶ καταστροφήν. Οἱ κάτοικοι, ὀλίγιστοι ὄντες τὸν ἀριθμὸν πρὸς ἀντίκρουσιν τοιαύτης ὁρμῆς, ἀνέθεντο πᾶσαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας εἰς τὴν κυρίαν Θεοτόκον. Καὶ ὄντως ἀνεμοστρόβιλος φοβερός αἰφνης ἐπελθὼν, τὰ μὲν τῶν πολεμίων πλοιάρια πάντα συντρίψας κατεβύθισε, τὰ δὲ πτώματα τῶν ἐν αὐτοῖς βαρβάρων ἐξέβρασεν ἔμπροσθεν τοῦ ἐν Βλαχέρναις ναοῦ τῆς κυρίας Θεοτόκου. Ἐκ τούτου θαρρήσας ὁ λαός,

ἐξῆλθε τῆς πόλεως καὶ κατεδίωξε τοὺς ἀπολειφθέντας τῶν πολεμίων κατὰ ξηράν, οἵτινες φόβῳ κατεσχημένοι, διεσκορπίσθησαν φεύγοντες ἀτάκτως. Ἐφ' ᾧ τὴν ἐσπέραν συνελθόντες ἅπαντες ἐν τῷ ἐν Βλαχέρναις περικαλλεστάτῳ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναῷ, ἀπέδωκαν αὐτῇ τὰ ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστήρια, μηδὲν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς καθίσαντες, ἐξ οὗ καὶ ὁ εὐχαριστήριος ὕμνος ἐκεῖνος ἐπωνομάσθη ἀκάθιστος.

ΕΤΕΡΑΙ ΚΙΝΗΤΑΙ ΕΟΡΤΑΙ.

Ποῖαι ἄλλαι, πλὴν τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν, κινηταὶ εορταὶ εἰσιν ὠρισμέναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ;

Ἐκτὸς τῶν ἤδη εἰρημένων δεσποτικῶν τε καὶ θεομητορικῶν κινήτων εορτῶν, ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσὶν ὠρισμέναι πρὸς τοῦτοις καὶ αἱ ἐξῆς κινηταὶ εορταί·

1) ἡ κυριακὴ τοῦ τελώνου καὶ φαρισαίου, ἥτις ὠρισταὶ τὴν τετάρτην πρὸ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς κυριακὴν. Ὀνόμασται δὲ αὕτη οὕτω, διότι κατ' αὐτὴν τέτακται ἡ ἀνάγνωσις τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς, ἐν ᾗ ὁ μὲν μεγαλαυχῶν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς αὐτοῦ φαρισαῖος κατεκρίθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ ἔπαρσιν, ὁ δὲ ταπεινοφρονῶν καὶ ἐν μετάνοιᾳ τὰς ἑαυτοῦ ἐξομολογούμενος ἀμαρτίας τελῶννης δεδικαίωται διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην. Ὀρισταὶ δὲ αὕτη πρὸς διδασκαλίαν τῶν πιστῶν καὶ ἀπομίμησιν τοῦ τελώνου· διότι ὁ Κύριος ὑπερηφάνους μὲν ἀντιτάσσεται, ταπεινοὺς δὲ δίδωσι χάριν·

2) ἡ κυριακὴ τοῦ ἀσώτου, ἥτις τέτακται τὴν τρίτην πρὸ τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς κυριακὴν, ἐν ᾗ

ὤρισται ἡ ἀνάγνωσις τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς, δι' ἧς διδασκόμεθα καὶ ἡμεῖς ὅτι, ἐάν, μετανοήσαντες εὐ-
 λικρινῶς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις ἁμαρτήμασιν, ὁμολο-
 γήσωμεν ταῦτα μετὰ συντριβῆς καρδίας ἐνώπιον τοῦ
 πνευματικοῦ ἡμῶν πατρός, ἐξαιτούμενοι παρ' αὐτοῦ
 τὴν συγχώρησιν αὐτῶν, τότε καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῇ μεγά-
 λῃ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ προσδέχεται τὴν ἡμετέραν με-
 τάνοιαν καὶ συγχωρεῖ ἐν τῷ ἀπείρῳ αὐτοῦ ἐλέει πά-
 σας τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.

3) ἡ κυριακὴ τῆς ὑπόκρεω, ὀριζομένη, ἐν τῇ δευ-
 τερᾷ πρὸ τῆς μεγάλῃς τεσσαρακοστῆς κυριακῇ, καθ'
 ἣν τέτακται πρὸς ἡμετέραν διδασκαλίαν ἡ ἀνάγνω-
 σις τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς, ἐν ἣ περιγράφεται ἡ
 δευτέρα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ παρουσία καὶ
 κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις ἐνὶ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐ-
 τοῦ. Διὰ τοῦτο τὴν προτεραίαν, ἦτοι τὸ σάββατον τὸ
 πρὸ τῆς κυριακῆς ταύτης, ὤρισται ὑπὸ τῆς μητρὸς ἡ-
 μῶν Ἐκκλησίας ὡς ἡμέρα τῶν ψυχῶν, τουτέστιν ὡς
 ἡμέρα, καθ' ἣν ἅπαντες οἱ πιστοὶ ὀφείλομεν νὰ ἐπιτε-
 λῶμεν καὶ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ἐπὶ τῶν τάφων μνημόσυ-
 νον ὑπὲρ πάντων τῶν ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς
 αἰωνίου κεκοιμημένων εὐσεβῶν ἡμῶν πατέρων καὶ ἀ-
 δελφῶν, θυσίας ἀναιμάκτους ὑπὲρ αὐτῶν προσφέροντες
 καὶ δεόμενοι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ὅπως ἐλεήσας αὐ-
 τοὺς κατατάξῃ τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ἐνθα οἱ δίκαιοι ἀ-
 ναπαύονται, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

4) ἡ κυριακὴ τῆς τυροφάγου, ἡ τελευταία ἡμέρα
 πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀγίας καὶ μεγάλῃς τεσσαρα-
 κοστῆς, καθ' ἣν ὤρισται ἡ ἀνάγνωσις τῆς εὐαγγελικῆς
 ἐκείνης περικοπῆς, ἐξ ἧς διδασκόμεθα, ὅτι ὀφείλομεν
 νὰ ἤμεθα ἀμνηστικάκοι, ἐξασκοῦντες πάντοτε τὴν ἀρε-
 τὴν τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης. Ἵνα δὲ ἡ
 ἐλεημοσύνη ἡμῶν γένηται εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ, πρέ-

πει αὕτη γὰ συνοδεύεται πάντοτε μετὰ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἄλλων καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης· διότι ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ μὴ ἐλεῶν τοὺς πτωχοὺς, ἀπόλλυσι τὸν μισθὸν καὶ τῆς νηστείας καὶ τῶν προσευχῶν αὐτοῦ.

Διὰ τί ὠρίσθησαν αἱ τέσσαρες αὗται κυριακαὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας;

Αἱ τέσσαρες αὗται κυριακαὶ ὠρίσθησαν οὕτως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ἵνα δι' αὐτῶν προπαρασκευασθῶσιν οἱ πιστοὶ βαθμηδὸν πρὸς τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας μείζονας καὶ συντονωτέρους πνευματικούς τῆς προσευχῆς καὶ νηστείας ἀγῶνας.

Ποῖαι ἄλλαι κινηταὶ ἑορταὶ εἰσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὠρισμέναι;

Ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσὶ καὶ ἕτεραι προσέτι κινηταὶ ἑορταὶ ὠρισμέναι μετὰ τὴν κυριακὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, ἧτοι

1) ἡ τῆς ζωοδόχου πηγῆς, ἥτις ἑορτάζεται τὴν παρασκευὴν τῆς διακαινησίμου ἑβδομάδος εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου· διότι ἡ παρὰ τὸν ὁμώνυμον αὐτῇ ναόν, τὸν ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸ μέρος τῶν ἐπτὰ λεγομένων πύργων ἀπὸ τοῦ Ε' ἡδὴ αἰῶνος κείμενον, ἀναβλύζουσα πηγὴ ὕδατος, γέγονε διὰ τῆς χάριτος αὐτῆς ἱαματικὴ· ἐφ' ᾧ πάντες οἱ μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας προσερχόμενοι ἐθεραπεύοντο ἀπὸ πάσης νόσου ψυχικῆς τε καὶ σωματικῆς· διὸ καὶ ἐπεκλήθη ἡ πηγὴ αὕτη ζωοδόχος πηγὴ, ἡ μᾶλλον, ζωηφόρος, ὡς παρέχουσα τοῖς δεομένοις ἱασιν, ζωὴν καὶ σωτηρίαν.

2) ἡ κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ, ἡ ὀριζομένη τὴν ὁγδόην μετὰ τὸ πάσχα ἡμέραν, καθ' ἣν μινεῖαν ποιούμεθα τῆς

ἐμφανίσεως τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Σωτῆρος Χριστοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ὅποτε καὶ ὁ τέως ἀπιστῶν πρὸς τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἀπόστολος Θωμᾶς, ἰδὼν αὐτὸν καὶ ψηλαφήσας, ἐπίστευσε καὶ ὡμολόγησε τὸν Κύριον καὶ Θεόν· ὁ δὲ Κύριος ἐξελέγξας τὴν ἀπιστίαν τοῦ Θωμᾶ, ἐμακάρισε τοὺς μὴ ἰδόντας καὶ πιστεύσαντας εἰς αὐτόν·

3) ἡ κυριακὴ τῶν μυροφόρων, ἥτις ἐορτάζεται τὴν δευτέραν μετὰ τὸ πάσχα κυριακὴν, εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν κηδευσάντων τὸ πανάχραντον τοῦ Σωτῆρος σῶμα Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου καὶ τῶν μυροφόρων γυναικῶν, αἵτινες ἐλθοῦσαι λίαν πρωί, ἵνα ἀλείψωσι, κατὰ τὸ παρ' Ἑβραίοις ἔθος, τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου μετὰ μύρων καὶ ἄρωμάτων καὶ μὴ εὑροῦσαι αὐτόν, ἀλλὰ μαθοῦσαι παρὰ τοῦ ἀγγέλου τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ἀπῆλθον μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς τὰ γενόμενα·

4) ἡ κυριακὴ τοῦ παραλύτου, ὀριζομένη τὴν τρίτην μετὰ τὸ πάσχα κυριακὴν, καθ' ἣν ἀναγινώσκεται ἡ εὐαγγελικὴ περικοπή, ἐν ἣ γίνεται μνεῖα τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ θαυμασίας θεραπείας τοῦ ἐπὶ 38 ἔτη παρὰ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρᾳ κατακειμένου παραλύτου·

5) ἡ τῆς μεσοπενητηκοστῆς, ἥτις ἐορτάζεται τὴν ἐπομένην μετὰ τὴν κυριακὴν τοῦ παραλύτου τετάρτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος. Λέγεται δὲ μεσοπενητηκοστή· διότι ἡ ἡμέρα αὕτη ἀποτελεῖ τὸ μέσον ἀπὸ τοῦ πάσχα μέχρι τῆς πεντηκοστῆς πεντηκονθήμερου διαστήματος· ἐπειδὴ δὲ ὁ Κύριος, μετὰ τὴν θεραπείαν τοῦ παραλυτικοῦ, ἀνέβη περὶ τὰ μέσα τῆς ἐορτῆς πάλιν εἰς τὸ ἱερόν καὶ ἐδίδασκεν, ἐλέγχων τοὺς φθονοῦντας καὶ διώκοντας αὐτόν Ἰουδαίους καὶ ζητοῦντας ἀποκτεῖναι ὡς καταφρονητὴν ὄντα τοῦ νόμου, διότι ἐθεράπευσε

τὸν παραλύτον ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν τοῦ παραλύτου ἱστορίαν ἔταξεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὴν παρούσαν ἑορτήν, ὡς σύνδεσμον τῶν δύο μεγάλων ἑορτῶν, τοῦ πάσχα καὶ τῆς πεντηκοστῆς, καὶ ἑνωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἀμφοτέρων εἰς μίαν· ἐφ' ᾧ ἀναγινώσκεται ἐν αὐτῇ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ περικοπή, ἡ ἀρχομένη «μεσοῦσης τῆς ἑορτῆς»· κτλ.

6) ἡ κυριακὴ τῆς σαμαρείτιδος, ὀρίζομένη τὴν τετάρτην μετὰ τὸ πάσχα κυριακὴν, καθ' ἣν τέτακται ἡ ἀνάγνωσις τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς, ἐν ἣ γίνεται μνεία τῆς τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τῷ φρέατι τοῦ Ἰακώβ συνομιλίας μετὰ τῆς σαμαρείτιδος γυναικός, ἥτις καὶ ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν·

7) ἡ κυριακὴ τοῦ τυφλοῦ, ὀρίζομένη τὴν πέμπτην μετὰ τὸ πάσχα κυριακὴν· διότι κατ' αὐτὴν μνείαν ἡ Ἐκκλησία ποιεῖται τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ θαυμασίας ἰάσεως τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ·

8) ἡ κυριακὴ τῶν ἁγίων τετρακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, τιμῶσα τοὺς θεοφόρους τούτους πατέρας, τοὺς κατὰ τὸ ἔτος 325 συνελθόντας ἐν Νικαίᾳ καὶ ἀναιρέσαντες τὴν δυσσεβῆ τοῦ κακοδόξου Ἀρείου αἵρεσιν καὶ τὰ πρῶτα ὀκτὼ ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς χριστιανικῆς πίστεως συντάξαντας, καὶ ἀνάγνωρίζουσα τούτους ὡς κήρυκας, μετὰ τοὺς θεηγόρους ἀποστόλους τῆς πίστεως, ὥρισε, κατὰ τὴν ἑκτὴν μετὰ τὸ πάσχα κυριακὴν, τὴν ἐπέσιον αὐτῶν μνήμην, εἰς δόξαν καὶ εὐχαριστίαν μὲν τοῦ Θεοῦ, εἰς ἔπαινον δὲ καὶ τιμὴν αὐτῶν καὶ εἰς στερέωσιν τῆς ἀληθοῦς πίστεως·

9) τὸ σάββατον τῶν κεκοιμημένων, ἥτοι τὸ πρὸ τῆς πεντηκοστῆς σάββατον, καθ' ὃ ὥρισται ὑπὸ τῆς

μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας τὸ μνημόσυνον τῶν ἀπ' αἰῶ-
νος κεκοιμημένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν.

10) ἡ κυριακὴ τῆς ἀγίας πεντηκοστῆς, ἣτις ὠρι-
σται τὴν πεντηκοστὴν ἀπὸ τοῦ πάσχα ἡμέραν, ἥτοι
τὴν ἐβδόμην κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπὶ τοὺς
ἀποστόλους ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐν
εἶδει πυρίνων γλωσσῶν.

11) ἡ κυριακὴ τῶν ἁγίων πάντων, ὀριζομένη τὴν
ἀμέσως μετὰ τὴν πεντηκοστὴν κυριακὴν διότι ἐν αὐ-
τῇ, κατὰ τὴν ἱεράν τῆς Ἐκκλησίας διατάξιν, ἐπιτε-
λοῦμεν εὐλαβῶς τὴν μνήμην καὶ μακαρίζομεν πάντας,
δικαίους, προφῆτας, ἀποστόλους, μάρτυρας, ὁμολογη-
τάς, ποιμένας, διδασκάλους, ἑσίους, ἄνδρας τε καὶ γυ-
ναῖκας, γνωστούς καὶ ἀγνώστους, τοὺς προστεθέντας
καὶ τοὺς προστιθεμένους, ὅσοι ἀπὸ Ἀδάμ. ἕως τοῦ νῦν
ἐτελειώθησαν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ διὰ τῶν καλῶν αὐτῶν
ἔργων ἐδόξασαν τὸν Θεόν. Τοὺτους πάντας καὶ αὐτὰ
προσέτι τῶν ἀγγέλων τὰ τάγματα, πρὸ πάντων δὲ καὶ
μετὰ πάντων τὴν ὑπεραγίαν δέσποιναν καὶ κυρίαν
ἡμῶν Θεοτόκον Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον τιμῶμεν διὰ
τῆς ἑορτῆς ταύτης, προτιθέμενοι τὸν βίον αὐτῶν ἀρε-
τῆς παράδειγμα καὶ παρακαλοῦντες αὐτοὺς ἵνα πρε-
σβεύωσιν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

12) ἡ κυριακὴ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, καθ'
ἣν ὠρισεν ἡ Ἐκκλησία, ἵνα ἐπιτελῶμεν τὴν μνήμην
πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος τῷ Θεῷ εὐαρεστησάντων, ἥτοι
ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Ἰωσήφ τοῦ μνήστορος τῆς ὑπερα-
γίας Θεοτόκου, κατὰ γενεαλογίαν, καθὼς ὁ εὐαγγελι-
στῆς Λουκᾶς ἱστορικῶς ἠριθμήσατο, ὁμοίως καὶ τῶν
προφητῶν καὶ προφητίδων, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ προφήτου
Δαυιδ καὶ τῶν ἁγίων τριῶν παιδῶν, ὡς προτυπω-
σάντων καὶ προκαταγγειλάντων τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ
Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ.

13) ἡ μετὰ τὴν 12 τοῦ ἰουλίου μηνὸς κυριακὴ, καθ' ἣν ὄρισται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ μνήμη τῶν ἁγίων πατέρων τῶν πέντε οἰκουμενικῶν συνόδων, ἥτοι τῶν τῆς Β', τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, 150, τῶν τῆς Γ', τῆς ἐν Ἐφέσῳ, 200, τῶν τῆς Δ', τῆς ἐν Χαλκηδόνι, 630, τῶν τῆς Ε', τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ δεύτερον, 165 καὶ τῶν τῆς ς', τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ τρίτον, 170 πατέρων.

14) ἡ μετὰ τὴν 10 τοῦ ὁκτωβρίου μηνὸς κυριακὴ, καθ' ἣν διετάξατο ἡ Ἐκκλησία τὴν μνήμην τῶν ἐν τῇ Ζ' οἰκουμενικῇ συνόδῳ, ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον, συνελθόντων 350 πατέρων κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἐπὶ τῆς βασιλείας Εἰρήνης καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τῷ 787 σωτηρίῳ ἔτει.

IV

ΕΟΡΤΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ.

Τί ὀνομάζονται εορταὶ τῶν ἁγίων;

Ἐορταὶ τῶν ἁγίων ὀνομάζονται πᾶσαι αἱ ἡμέραι ἐκάστου μηνός, καθ' ἃς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὤρισεν, ἵνα ἐπιτελῇται ἐκάστοτε ἡ μνήμη ἐνός ἢ καὶ πλείονων ἐκ τοῦ χοροῦ πάντων τῶν ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς ἀπανταχοῦ γῆς ἀναδειχθέντων ἁγίων, ὧν ἄλλοι μὲν δι' εὐσεβοῦς καὶ ἐναρέτου βίου καὶ πολιτείας, ἄλλοι δὲ δι' ἱερῶν συγγραφῶν, ἕτεροι διὰ μαρτυρικοῦ θανάτου καὶ ἄλλοι ἄλλως κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Εὐαγγελίου ζήσαντες, εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ καὶ ἐστερέωσαν, ἐξήπλωσαν καὶ ἐδίδαξαν ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὴν οὐράνιον τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος ἡμῶν πίστιν καὶ διδασκαλίαν.

Τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἑορτῶν τούτων;

Ὁ μόνος τῶν ἑορτῶν τούτων σκοπὸς ἐστὶ τοῦτο μὲν, ὅπως τοὺς ἁγίους τούτους, τοὺς πολλαχῶς τῷ Θεῷ εὐαρεστήσαντας καὶ οὐ μόνον χάριν παρ' αὐτῷ εὐρόντας, ἀλλὰ καὶ παρρησίαν πρὸς αὐτὸν ἔχοντας, καθικετεύω μὲν ἐν ταῖς προσευχαῖς ἡμῶν καὶ ἐπικαλῶμεθα ἀδιαλείπτως τὴν ὑπὲρ ἡμῶν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἰσχυρὰν αὐτῶν προστασίαν καὶ μεσιτείαν· τοῦτο δέ, ὅπως, ἔχοντες ἐνώπιον ἡμῶν διηνεκῶς τὴν εἰκόνα τῆς πίστεως καὶ τοῦ βίου αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς κατ' αὐτὴν διαπλάττωμεν ἑαυτοὺς καὶ διαρρυθμίζωμεν πάσας τὰς πράξεις καὶ τοὺς λόγους καὶ, συνελόντι εἰπεῖν, τὴν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν· διότι ἐν τοῖς βίοις τῶν καθ' ἑκάστην τοῦ μηνὸς ἡμέραν ὅλου τοῦ ἔτους ἑορταζομένων ἁγίων πᾶς χριστιανὸς παντὸς γένους καὶ ἡλικίας καὶ πάσης καταστάσεως καὶ κλήσεως εὐρίσκει τέλειον χριστιανικῆς ζωῆς καὶ ἐναρέτου πολιτείας πρότυπον. Ὅθεν ἡ ἀληθεστέρα καὶ τελειότερα καὶ ἡ μᾶλλον τῷ τε Θεῷ ἄρεστή καὶ ἡμῖν σωτήριος τιμὴ πρὸς τοὺς ἁγίους ἐστὶν ἡ παρ' ἡμῶν, ὅσον ἔνεστιν, ἀπομίμησις τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν.

Β'.

ΝΗΣΤΕΙΑΙ.

Τί ὀνομάζεται νηστεία;

Νηστεία ὀνομάζεται οὐ μόνον ἡ ἀπὸ τῶν σιτίων καὶ τῶν βρωμάτων ἀποχή, καθὰ λέγει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ πάσης κακῆς πράξεως καὶ παντὸς ἁμαρτήματος τελεία ἀπομάκρυνσις, τουτέστι τὸ στόμα ἡμῶν ὀφείλει νὰ νηστεύῃ οὐ μόνον ἀπὸ τῶν

βρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ρημάτων αἰσχυρῶν καὶ λοιδορίας καὶ συκοφαντίας· αἱ χεῖρες ἀπὸ πάσης ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας· οἱ πόδες ἀπὸ πάσης κακῆς καὶ παρανόμου ὁδοῦ· οἱ ὀφθαλμοὶ ἀπὸ πάσης πονηρᾶς ὀφειμῆς καὶ περιεργείας· ἡ ἀκοὴ ἀπὸ πάσης ἀσεβοῦς διδασκαλίας καὶ ἀπρεπῶν συνομιλιῶν, καὶ ὁ νοῦς ἀπὸ παντὸς ἀσεβοῦς καὶ πονηροῦ διαλογισμοῦ.

Πόθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ νηστεία, καὶ διὰ τί αὕτη ἐγίνετο;

Ἡ νηστεία ἐστὶν ἡ πρώτη ἐντολὴ, ἣν ἔδωκεν ὁ Κύριος τοῖς πρωτοπλάστοις ἐν τῷ παραδείσῳ, εἰτα δὲ πολλάκις πολλαχῶς ἐπανελάβε διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῇ νέᾳ Διαθήκῃ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν οὐ μόνον αὐτὸς ἐνήστευσεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ παρήγγειλε νὰ νηστεύωσι. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἑβραίοις ἡ νηστεία, χρησιμεύουσα εἰς ἀνάμνησιν σπουδαίου τινὸς συμβάντος, ἐγίνετο ἢ πρὸς παρασκευὴν πρὸς θεαρέστους προσευχὰς ἢ πρὸς ἐκφρασιν θερμῆς χάριτος καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν· παρὰ δὲ τοῖς χριστιανοῖς ἡ νηστεία χρησιμεύει, ὅπως αὐτοί, καθαρίζοντες δι' ἀληθοῦς νηστείας ἑαυτούς, προετοιμαζόνται τοῦτο μὲν πρὸς τὴν θείαν κοινωνίαν, τοῦτο δὲ πρὸς πανήγυριν καὶ τιμὴν τῶν μεγαλειτέρων καὶ σπουδαιοτέρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως γεγονότων.

Πόσαι ἡμέραι εἰσὶ διατεταγμέναι πρὸς νηστείαν ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ;

Ἡμέραι διατεταγμέναι πρὸς νηστείαν ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσὶν

1) αἱ τεσσαράκοντα ἡμέραι, αἱ πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως·

2) τὸ πρὸ τῆς ἐορτῆς τοῦ πάσχα τεσσαρακονθήμερον·

- 3) ἡ νηστεία τῶν ἁγίων ἀποστόλων·
- 4) αἱ πρὸ τῆς ἑορτῆς τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου δεκατέσσαρες ἡμέραι·
- 5) ἡ τετάρτη καὶ παρασκευὴ ἐκάστης ἐβδομάδος τῶν μὴ νηστίμων τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμερῶν·
- 6) ἡ παραμονὴ τῶν θεοφανείων·
- 7) ἡ ἡμέρα τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου, καὶ
- 8) ἡ δεκάτη τετάρτη τοῦ σепτεμβρίου μηνός.

1) ΠΡΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΝΗΣΤΕΙΑ.

Διὰ τί ὤρισθη ἡ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως νηστεία ;

Ἡ μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία ὥρισε τεσσαρακονθήμερον πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως νηστείαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς 15 τοῦ νοεμβρίου μηνός, ὅπως, καθὼς ὁ θεόπτης Μωϋσῆς ἐνήστευσεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας, ἵνα καταστή ἄξιος νὰ λάβῃ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ τὰς δύο τοῦ νόμου πλάκας, οὕτω καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐπίσης προετοιμασθῶσι διὰ τεσσαρακονθήμερου νηστείας καὶ προσευχῆς πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἔρχεται ἐνσαρκωθῆναι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας ἐν Βηθλεὲμ τῇ πόλει.

2) ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΝΗΣΤΕΙΑ.

Τίς ἡ πρὸ τοῦ πάσχα νηστεία, καὶ διὰ τί αὕτη ὤριστα ;

Ἡ πρὸ τοῦ πάσχα ὀριζομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νηστεία ἐστὶν ἐπίσης τεσσαρακονθήμερος, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐνήστευσεν ἵνα καταβάλλῃ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ διαβόλου. Ἀλλ' ἐν τῇ πρὸ τοῦ πάσχα ταύτῃ τεσσαρακονθήμε-

μέρῳ νηστεία προστίθεται προσέτι περιπλέον μία ἔτι ἐβδομάς, ἡ πρὸ τοῦ πάσχα, καθ' ἣν ποιούμεθα εἰδικῶς ἀνάμνησιν τῶν παθῶν, τῆς σταυρώσεως καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ· διὰ τοῦτο αὕτη ὀνομάζεται καὶ ἁγία καὶ μεγάλη τεσσαρακοστή. Ὁρισται δὲ καὶ αὕτη, ἵνα προπαρασκευασθῶμεν ἐπίσης διὰ τῆς προσευχῆς καὶ νηστείας πρὸς τε τὴν θεῖαν μετὰληψιν καὶ πρὸς τὴν ὑπάντησιν τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστησομένου Σωτῆρος ἡμῶν.

Πῶς ὀνομάζεται ἡ πρώτη ἐβδομάς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς;

Ἡ πρώτη ἐβδομάς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ὀνομάζεται καθαρὰ· διότι κατὰ ταύτην ἅπαντες, τηροῦντες αὐστηράν νηστείαν καὶ ἀπέχοντες καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ οἴνου, καθαίρονται καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, φοιτῶντες τακτικῶς εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς πρὸς ἀκρόασιν τῶν κατανυκτικωτάτων ἱερῶν τῆς ἐβδομάδος ταύτης ἀκολουθιῶν, καὶ προετοιμαζόμενοι διὰ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως πρὸς τὴν μετὰληψιν τῶν ἀγράντων μυστηρίων τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Τίνος γεγονότος ἀνάμνησις ἐπιτελεῖται τὸ σάββατον τῆς καθαρᾶς ἐβδομάδος, καὶ διὰ τί;

Τὸ σάββατον τῆς καθαρᾶς ἐβδομάδος ἐπιτελεῖται ἡ ἀνάμνησις τοῦ διὰ τῶν κολλύβων γενομένου θαύματος παρὰ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης τῷ 362, γινώσκων, ὅτι οἱ χριστιανοὶ καθαίρονται μᾶλλον διὰ νηστείας τὴν πρώτην ἐβδομάδα τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, ἐβουλεύθη, ἵνα τότε μάλιστα μολύνῃ αὐτούς· διὸ καὶ προσέταξε κρυφίως, ἵνα τεθῶσιν εἰς τὴν

ἀγοράν, κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, βρώματα μεμιασμένα ἐκ τῶν αἱμάτων τῶν εἰδωλικῶν θυσιῶν. Ἀλλά, νεύσει θεῖα, ἐπιφανείς καθ' ὕπνον ὁ μεγαλομάρτης Θεόδωρος εἰς τὸν τότε ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως Εὐδόξιον καὶ ἀποκαλύψας τὸ ἀνοσιούργημα, παρήγγειλεν αὐτῷ, ἵνα συγκαλέσῃ τοὺς πιστοὺς εὐθὺς τὸ πρῶτὴν δευτέρας καὶ ἀπαγορεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν χρῆσιν τῶν βρωμάτων ἐκείνων, τὴν δὲ ἔλλειψιν τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀναπληρώσῃ ἐκ τοῦ προχείρου διὰ κολλύβων, τουτέστι βρασμένου σίτου. Τοιουτοτρόπως ὁ μὲν σκοπὸς τοῦ τυράννου ἐματαιώθη, ὁ δὲ εὐσεβὴς λαός, διαφυλαχθεὶς ἀμόλυντος καθ' ὅλην τὴν καθαρὰν ἐβδομάδα, ἀπέδωκεν εἰς τὸν μάρτυρα τὴν εὐχαριστίαν κατὰ τὸ σάββατον αὐτῆς, ἐορτάσαντες τὴν μνήμην αὐτοῦ διὰ κολλύβων. Ἐκτοτε ἡ Ἐκκλησία διετάξατο τὴν ἀνάμνησιν τούτου κατὰ πᾶν ἔτος εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ τιμὴν τοῦ μάρτυρος.

Τίνος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὴν πρώτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ;

Τὴν πρώτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἀνάμνησιν ποιούμεθα τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων, ἧτις ἐγένετο, τῷ 842, ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδώρας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου τοῦ εἰκονομάχου, καὶ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μεθοδίου. Τοῦ ἁγίου τούτου ἔργου τὴν ἀνάμνησιν ὥρισεν ἑκτοτε ἡ Ἐκκλησία, ἵνα πάντες οἱ ὀρθόδοξοι ἐορτάζωσι κατ' ἔτος τὴν κυριακὴν ταύτην διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται αὕτη κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας.

Τίνος ἁγίου μνήμη ἐπιτελεῖται τὴν δευτέραν κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ;

Τὴν δευτέραν κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακο-
(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

στῆς ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τοῦ Παλαμά· διότι οὗτος, ἀγωνισάμενος γενναίως κατὰ Βαρλαάμ τοῦ Καλαβροῦ καὶ κατὰ τοῦ ὁμόφρονος αὐτῷ Ἀκινδύνου εἰς δύο ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1341 καὶ 1347 συγκροτηθείσας συνόδους, ὑπερήσπισε καὶ ἐστήριξε τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ συνετέλεσεν οὕτω καὶ αὐτὸς τὰ μέγιστα πρὸς τὸν θρίαμβον τῆς ὀρθοδοξίας.

Τί ἐορτάζομεν τὴν τρίτην κυριακὴν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς ;

Τὴν τρίτην κυριακὴν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἐορτάζομεν τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ Σταυροῦ, ἐφ' ᾧ ἡ κυριακὴ αὕτη ὀνομάζεται καὶ κυριακὴ τῆς σταυροπροσκυνήσεως. Διέταξε δὲ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἐορτὴν ταύτην διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Ἐπειδὴ παντὸς κοπιαστικοῦ ἔργου ἡ ἐκτέλεσις ἔχει δυσκολίαν μεγάλην, τῆς δὲ δυσκολίας ταύτης τὸ μέγεθος ἀναφαίνεται ἰδίως ἐν τῷ μέσῳ, ὅποτε ὁ τέως καταβληθεὶς κόπος φέρει ἀδυναμίαν, ἣτις καθίστησι τὸ λοιπὸν τοῦ ἔργου ἔτι δυσκολώτερον, διὰ τοῦτο καὶ ἡ μήτηρ Ἐκκλησία εἰς τοὺς πιστοὺς, διανύσαντας ἤδη τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ τῆς νηστείας δρόμου, προβάλλει ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ὡς βοήθημα κραταιότατον, τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρόν, τὴν χαρὰν τοῦ κόσμου, τῶν πιστῶν τὴν δύναμιν, τῶν δικαίων τὸ στήριγμα καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν ἐλπίδα, ἵνα οὗτοι, εὐλαβῶς αὐτὸν κατασπαζόμενοι, ἀντλήσωσιν ἐξ αὐτοῦ νέαν δύναμιν καὶ λάβωσι νέαν χάριν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ θείου τῆς νηστείας ἀγῶνος.

Τίνος ἁγίου μνήμη ἐπιτελεῖται τὴν τετάρτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ;

Τὴν τετάρτην κυριακὴν ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, τοῦ συγγραφέως τῆς Κλίμακος, βιβλίου, περιέχοντος λόγους διδακτικούς καθοδηγοῦντας καὶ καταρτίζοντας πάντα χριστιανὸν ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ἀρετῇ καὶ ἠθικῇ. Καίτοι δὲ ἡ μνήμη τούτου τελεῖται τὴν 30 τοῦ μαρτίου, ἡ Ἐκκλησία ὅμως ὥρισε καὶ κατὰ τὴν κυριακὴν ταύτην τὴν ἑορτὴν τοῦ ὁσίου τούτου πατρὸς πρὸς ἐνδειξιν ἰδιαζούσης πρὸς αὐτὸν τιμῆς· διότι ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς ἀναγινώσκεται συνήθως ἐν ταῖς μοναστηρίοις ἡ κλίμαξ τῶν λόγων αὐτοῦ.

Τί ψάλλομεν τὴν πέμπτην τῆς πέμπτης ἐβδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ;

Τὴν πέμπτην τῆς πέμπτης ἐβδομάδος ψάλλομεν ἐν τῷ ὄρθρῳ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ κατανυκτικωτάτου κανόνος, τὸν ὅποιον συνέγραψε καὶ ἐμελοποίησεν ὁ ἅγιος Ἀνδρέας, ἐπίσκοπος Κρήτης. Λέγεται δὲ ὁ κανὼν οὗτος μέγας κανὼν· διότι διαφέρει ὅλων τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ψαλλομένων λοιπῶν κανόνων οὐ μόνον κατὰ τὴν ποσότητα τῶν τροπαρίων, ἀναβαίνουσιν εἰς 280, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ τροπολογικῶν ἐννοιῶν καὶ ἐνθυμημάτων, ἐρανισμένων καὶ τεχνηέντως προσηρμοσμένων ἐξ ἀπάσης τῆς ἁγίας Γραφῆς, Παλαιᾶς τε καὶ Νέας, δι' ὧν προτρέπεται πᾶσα ψυχὴ πρὸς μίμησιν μὲν τῶν καλῶν, ἀποφυγὴν δὲ τῶν κακῶν καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς μετανοίας ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Θεόν.

Τίνος ἁγίου μνεῖαν ποιούμεθα τὴν πέμπτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ;

Τὴν πέμπτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακο-

στῆς ἐπιτελοῦμεν τὴν μνήμην τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας. Καίτοι δὲ αὕτη ἐορτάζεται τὴν πρώτην τοῦ ἀπριλίου μηνός, τέτακται ὁμως ἡ μνήμη αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν κυριακὴν ταύτην, ἐγγιζόντος ἤδη τοῦ τέλους τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, πρὸς διέγερσιν καὶ προτροπὴν τῶν ραθύμων καὶ ἁμαρτωλῶν εἰς μετάνοιαν, ἐχόντων εἰς παράδειγμα τὴν ἐορταζομένην ταύτην ἁγίαν.

Τίνος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὸ σάββατον τῆς ἑκτῆς ἐβδομάδος;

Τὸ σάββατον τῆς ἑκτῆς ἐβδομάδος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τοῦ ὑπερφυῶς θαύματος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ὅστις ἀνέστησεν ἐν Βηθανίᾳ τὸν τετραήμερον Λαζάρου, ἐφ' ᾧ καὶ ὀνομάζεται τὸ σάββατον τοῦτο, σάββατον τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου Λαζάρου.

Πῶς ὀνομάζεται ἡ πρὸ τοῦ πάσχα ἐβδομάς;

Ἡ πρὸ τοῦ πάσχα ἐβδομάς ὀνομάζεται ἁγία καὶ μεγάλη ἐβδομάς· διότι ἐν αὐτῇ συνέβησαν μεγάλα καὶ ἀπόρητα διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀγαθὰ, τουτέστι τὰ πάθη τὰ σεπτὰ, ἡ σταύρωσις, ὁ θάνατος καὶ ὁ ἐνταφιασμός τοῦ Κυρίου.

Τίνος μνήαν ἐπιτελοῦμεν τὴν μεγάλην δευτέραν;

Τὴν μεγάλην δευτέραν ἐπιτελοῦμεν μνήαν τοῦ παγκάλου Ἰωσήφ, ὅστις λαμβάνεται ὡς τύπος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διότι, φθονηθεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, καὶ εἰς λάκκον ἐβλήθη καὶ εἰς τοὺς ἄλλοφύλους ἐπωλήθη καὶ διὰ τὴν σωφροσύνην αὐτοῦ ἐσυκοφαντήθη καὶ εἰς φυλακὴν κατεδικάσθη, τελευταῖον δὲ καὶ ἐδοξάσθη ὡς βασιλεὺς, γενόμενος κύριος πάσης γῆς Αἰγύπτου καὶ σιτοδότης παντὸς τοῦ λαοῦ. Ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήαν προσέτι ποιούμεθα καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ

Κυρίου καταρασθείσης διὰ τὴν ἀκαρπίαν αὐτῆς καὶ ἀποξηρανθείσης συκῆς· τοῦθ' ὅπερ ἐξεικόνιζε συμβολικῶς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, ἥτις, μὴ ἔχουσα τὸν ἀπαιτούμενον καρπὸν τῆς ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας, ἀπεγυμνώθη πάσης χάριτος πνευματικῆς.

Τίνος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην τρίτην;

Τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην τρίτην ἀνάμνησιν ποιούμεθα τῆς τῶν δέκα παρθένων παραβολῆς, ἣν ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς μετὰ καὶ ἄλλων τοιούτων παραβολῶν, ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ πάθος. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς δι' αὐτῆς, ὅτι, ἀγνοοῦντες τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὀφείλομεν νὰ ἤμεθα πρὸς τοῦτο πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ὥραν ἑτοιμοί.

Τίνος γεγονότος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην τετάρτην;

Δύο γυναῖκες, λέγουσιν οἱ κριτικώτεροι τῶν Εὐαγγελίων ἐρμηνευταί, ἤλειψαν τὸν Κύριον μύρω, ἡ μὲν πολὺν καιρὸν πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ, ἡ δὲ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν· καὶ ἡ μὲν ὑπῆρχε πόρνη καὶ ἀμαρτωλὸς, ἡ δὲ σῶφρων καὶ ἐνάρετος. Τοῦ εὐλαβοῦς τούτου ἔργου τὴν ἀνάμνησιν ἐπιτελεῖ ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην τετάρτην, προσεπισυνάπτουσα τούτῳ καὶ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα· διότι οὗτος, φυλαργυρία νοσῶν, ἐσκανδαλίσθη διὰ τὴν ἀπώλειαν τοσοῦτου μύρου· ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐπέπληξεν αὐτόν, ἵνα μὴ ἐνοχλῇ τὴν γυναῖκα· ὁ δὲ Ἰούδας ἀγανακτῶν πορεύεται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Καϊάφα καὶ συμβουλευομένους ἤδη κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ συμφωνεῖ μετ' αὐτῶν τὴν προδοσίαν τοῦ διδασκάλου διὰ τριάκοντα ἀργύρια.

Τίνος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην πέμπτην;

Τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην πέμπτην ἀνάμνησιν ποιού-

μεθα τοῦ δειπνου τοῦ μυστικοῦ, ὃν ὁ Κύριος ἐτέλεσε τὴν παραμονὴν τοῦ νομικοῦ τῶν Ἰουδαίων πάσχα, ἣται τῆς λεγομένης ἐορτῆς τῶν ἀζύμων, μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ καθ' ὃν, οὗτος νίψας, εἰς ὑπόδειγμα ταπεινώσεως, τοὺς πόδας αὐτῶν, ἐσύστησε καὶ παρέδωκε δι' αὐτῶν καὶ ἡμῖν τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν προσέρχονται κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς κοινωνίαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων.

Τίνος ἀνάμνησιν ἐπιτελοῦμεν τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην παρασκευὴν;

Τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην παρασκευὴν ἐπιτελοῦμεν τὴν ἀνάμνησιν τῶν φρικτῶν καὶ σωτηρίων παθῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τίνος ἀνάμνησιν ἐπιτελοῦμεν τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ σαββάτῳ;

Τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ σαββάτῳ ἐπιτελοῦμεν ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου ἀποκαθηλώσεως τοῦ ἀχράντου τοῦ Σωτῆρος σώματος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἐν τῷ ἔρῳ ψάλλομεν τὸν ἐπιτάφιον λεγόμενον θρῆνον καὶ μετὰ τὴν δοξολογίαν ποιοῦμεν διὰ τοῦ ἐπιταφίου λιτανείαν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ Ἰησοῦ κηδείας.

3) ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Πότε ἄρχεται ἡ νηστεία τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ διὰ τί αὕτη ὀρίζεται;

Ἡ νηστεία τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἄρχεται ἀμέσως μετὰ τὴν κυριακὴν τῶν ἁγίων πάντων καὶ παρατείνεται μέχρι τῆς 29 τοῦ ἰουνίου μηνός, ὅποτε τέτακται ἡ μνήμη τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου·

διὰ τοῦτο καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας ταύτης ἐξαρτᾶται ἐκάστοτε ἀπὸ τῆς ἐορτῆς τοῦ πάσχα. Ὡρισται δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ νηστεία αὐτῇ εἰς τιμὴν τῶν ἁγίων τοῦ Κυρίου ἡμῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, οἵτινες ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐθεμελίωσαν διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν.

Α) Η ΠΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΝΗΣΤΕΙΑ.

Ἡ πρὸ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου νηστεία πῶς ὀνομάζεται συνήθως καὶ διὰ τί αὕτη ὥρίσθη;

Ἡ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου νηστεία ὀνομάζεται συνήθως δεκαπενταύγουστον· διότι ἀρχομένη ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ αὐγούστου μηνὸς παρατείνεται μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης τοῦ αὐτοῦ. Ὡρίσθη δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τιμὴν τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἐξ ἧς ἔλαβε σάρκα ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Β) Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ.

Διὰ τί ὥρίσθη ἡ νηστεία τῆς τετάρτης καὶ παρασκευῆς;

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ ὥρίσθη ἡ νηστεία τῶν δύο τούτων τῆς ἐβδομάδος ἡμερῶν, ἥτοι τῆς τετάρτης καὶ παρασκευῆς, ἡ μὲν εἰς τιμὴν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰουδα παραδόσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς χεῖρας ἀνόμων· ἡ δὲ παρασκευὴ εἰς ἐνδειξιν πένθους διὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου, ἐξαιρουμένης τῆς τετάρτης καὶ παρασκευῆς, αἵτινες περιλαμβάνονται

1) εἰς τὰς ἐβδομάδας τὰς ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως μέχρι τῶν θεοφανείων·

- 2) εἰς τὴν ἐβδομάδα τοῦ τελῶνου καὶ φαρισαίου·
- 3) εἰς τὴν ἐβδομάδα τῆς τυροφάγου καὶ
- 4) εἰς τὴν διακαιήσιμον ἐβδομάδα.

6) Ἡ ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΘΕΟΦΑΝΕΙΩΝ.

Διὰ τί ὤρίσθη ἡ νηστεία τῆς παραμονῆς τῶν θεοφανείων ;
 Ἐπειδὴ κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν θεοφανείων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐβαπτίζοντο οἱ κατηχούμενοι, ἐφ' ᾧ καὶ ἤδη εἰς ἀνάμνησιν τοῦτου τελεῖται πάντοτε ὁ μέγας ἀγιασμός, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία διατάξατο νηστεῖαν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς ἔνδειξιν τῆς πνευματικῆς καὶ σωματικῆς καθαρότητος, μεθ' ἧς ὀφείλει νὰ προσέρχεται ὁ κατηχούμενος εἰς τὸ θεῖον βάπτισμα, καὶ οἱ πιστοὶ εἰς τὸν μέγαν ἀγιασμόν.

7) Ἡ ΝΗΣΤΕΙΑ Ἡ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΠΟΤΟΜΗΣ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ.

Διὰ τί ὀρίζεται νηστεία κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἀποκεφαλίσσεως τοῦ τιμίου Προδρόμου ;

Τὴν εἰκοστὴν ἐνάτην τοῦ αὐγούστου μηνός, ὁπότε τέταχται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ μνήμη τῆς ἀποτομῆς τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὥρισται νηστεία εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ εἰς ἔνδειξιν πένθους ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

8) Ἡ ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΔΕΚΑΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ.

Διὰ τί ὤρίσθη ἡ νηστεία τῆς δεκάτης τετάρτης τοῦ Σεπτεμβρίου ;

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός ὥρισται ἡ ἀνάμνησις τῆς τοῦ τιμίου

σταυροῦ ἀνυψώσεως, τῆς γενομένης μετὰ τὴν ἔκχωσην αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία διετάξατο νηστείαν, τιμῶσα οὕτως ἰδίᾳ τὴν ἡμέραν ταύτην, καθ' ἣν ὁ Κύριος κατηξίωσεν ἡμᾶς, ἵνα ἀνάκαλύψωμεν καὶ προσκυνήσωμεν τὸ τίμιον ἐκεῖνο τοῦ Σταυροῦ ξύλον, ἐν ᾧ αὐτὸς ἐχρεμάσθη ὑπὸ τῶν παρανόμων Ἰουδαίων καὶ ἀπέθανε διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν.

ΤΕΛΟΣ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΙΝΑΞ.

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1—8
ΚΕΦ. Α'. Περί ναοῦ, τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἱερῶν σκευῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων	8—51
ΚΕΦ. Β'. Περί τῶν ὠρισμένων πρὸς τὴν τοῦ ναοῦ ὑπηρεσίαν ἱερῶν προσώπων καὶ τῶν λειτουργικῶν αὐτῶν στολῶν	51—71
ΚΕΦ. Γ'. Περί τῶν ἐν τῷ ναῷ τελουμένων τακτικῶν καὶ κοινῶν ἀκολουθιῶν καὶ τῶν ἀναγνωσκομένων καὶ ψαλλομένων ἐν αὐταῖς ...	71—97
ΚΕΦ. Δ'. Περί τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις ἐν χρήσει βιβλίων	98—104
ΚΕΦ. Ε'. Περί τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας.	104—108
1. Προσκομιδὴ	108—114
2. Λειτουργία τῶν κατηχομένων	114—130
3. Λειτουργία τῶν πιστῶν	131—167
4. Λειτουργία τῶν προηγιασμένων	167—173
ΚΕΦ. ΣΤ'. Περί ἑορτῶν καὶ νηστειῶν	174—201

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Ημερομηνία επιστροφής.

This image shows a blank sheet of white paper designed for handwriting practice or accounting. It features four vertical columns separated by solid black lines. Each column contains multiple rows defined by horizontal dashed lines. The top right corner has a small decorative star-like symbol. The entire page is oriented horizontally.

100
ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

μόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας